LIMBAJUL PUBLICISTIC ROMÂNESC
DIN
PERSPECTIVA STILURILOR FUNCȚIONALE

CUPRINS

Introducere 7

Partea I
ÎN CĂUTAREA FUNCȚIEI RELEVANTE

1. Revenirea la fondatori: «faticul» cu referire la funcția «de apel» a limbajului 15
2. «Faticul» din perspectiva determinării unui limbaj al publicisticii; conceptul de «contract de comunicare» 31
3. Excurs: criterii pentru delimitarea limbajelor aparținând stilului comunicării publice și private; conceptul de «registru» cu aplicație la limbajul epistolar 61
4. Antecesoare orale și „populare" ale stilurilor și limbajelor literare.... 89

Partea a II-a
«FATICITATEA» ÎN ACȚIUNE

1. Semnificația convocării «discursului repetat» într-un enunț „cheie" pentru textul jurnalistic; tipologia titlului 107
2. Modificarea enunțului aparținând «discursului repetat»: figuri de (re)construcție din optica relației dintre emițător și destinatar .. 127
3. Performanță tehnică și discursivă prin utilizarea «enunțului aparținând discursului repetat» 151

Partea a III-a
LIMBAJUL PUBLICISTIC DIN PERSPECTIVA CONTRACTULUI DE COMUNICARE. RADIOGRAFII

0. Introducere: ipostaze ale blocajului comunicării 169
1. Avataruri ale pronunției și ale scrierii 175
2. Deictice pseudoperformante și interferențe ale registrelor 193
3. Sub semnul modelului și al clișeului 211
4. Mozaic de actualitate 233
5. Încheiere: deziderate și avantaje ale respectării clauzelor unui contract 249

Abrevieri bibliografice și tehnice 255

Index 269

Introducere

Abordarea temei de față are ca punct de plecare cercetarea unei probleme generale de pragmatică a comunicării, și anume analiza tendințelor contemporane din interacțiunea emițător – destinatar (în ipostaza de receptor) în cadrul discursului public, cu preocupare specială pentru elemente de construcție prin care se urmărește și se realizează *feedbackul*. Domeniul particular de investigare l-a constituit prezența, în limbajul publicistic, a «enunțurilor aparținând discursului repetat» (în continuare: EDR), pornind, așadar, de la conceptul coșerian de «discurs repetat» (= DR).

Această analiză ne-a impus, ca primă secțiune a studiului de față, definirea locului pe care *limbajul publicistic* (ca gen al «discursului mass-mediei») îl ocupă în cadrul unui stil al «comunicării publice și private literare» (structura la care ne referim este înfățișată în tabelul 2), ca teren de manifestare a «uzului practic» aristotelic, delimitat de «uzul poetic» și de «uzul științific», proiecții ale aceluiași filozof, a căror expresie o reprezintă stilul *beletristic* și, respectiv, cel *(tehnico-)științific*.

Din această perspectivă, cercetarea noastră argumentează faptul că specificul limbajului publicistic, printre alte limbaje și stiluri funcționale, este dat de modalitatea în care se manifestă «funcția fatică», una r e l e v a n t ă pentru limbajul de care ne ocupăm. Conceptul este reevaluat prin revenirea la fondatori pe terenul analizei interacțiunii comunicative; ne referim la Bronislav Malinowski, a cărui proiecție privitoare la «comuniunea fatică» este reconsiderată și

prin corelarea cu perspectiva funcției «apelative» a semnului întrebuințat într-un act lingvistic concret, după Karl Bühler.

Pe de altă parte, delimitarea în discuție ne-a impus evaluarea, din optica antropologiei culturale, a statutului celorlalte componente ale stilului comunicării publice și private literare: demarcarea față de *limbajul publicitar* și de genuri ale «discursului autorității instituționalizate» (*limbajul instrucției școlare*, cel *al vieții politice*, cel *juridico-administrativ* și cel al *cultului*). O preocupare specială a constituit-o investigarea tendinței limbajului publicistic de a-și apropria modul de interacțiune comunicativă specific *limbajului conversației*, identificabil pe baza mărturiilor în acest sens pe care le oferă limbajul epistolar (cea de a doua componentă a «discursului privat»).

Faticitatea în acțiune face obiectul celei de a doua părți a lucrării, care cuprinde analize referitoare la titlul articolului, un element de «paratext», dar având un rol definitoriu, ca enunț performant, în textul jurnalistic, și cu privire la modul în care EDR, folosit ca titlu și în cuprinsul articolului, este actualizat prin de-structurare și restructurare din perspectiva unui «contract de comunicare» pe fond de empatie, seducție și incitare, după regulile «figurilor de construcție» formulate de Quintilian și cunoscute sub numele de „quadripartita ratio" (*adiectio*, *detractio*, *immutatio* și *transmutatio*). În secțiunea respectivă din această parte a lucrării, obiectul investigației îl constituie tipurile de EDR folosite în textul jurnalistic, o secțiune urmată de sondarea performanței discursive a modificării acestor enunțuri prin diferite tipuri de „adăugare" (*adiectio*), cu rol de particularizare, și prin „substituire" (*immutatio*), având ca efect fenomenul ce poate fi caracterizat drept un „mariaj de ocazie" (față de construcțiile care, în orice limbă, constituie rezultatul unei solidarizări, printr-un proces istoric, a anumitor structuri lexico-semantice devenite automatisme ale vorbirii).

În sfârșit, în cea de a treia parte a lucrării prezentăm, în câteva secțiuni tematice, sub formă de „radiografii", aspecte ale discursului public și ale limbajului publicistic actual din perspectiva pronunției și a scrierii, a strategiilor comunicative, a utilizării clișeului, toate acestea puse sub semnul preocupării pentru înțelegerea funcționării unui imaginar «contract de comunicare».

Textele reprezintă o selecție *ad-hoc* din articole publicate între anii 1997 și 2006 în diferite cotidiene din Iași sau cu difuzare națională și în hebdomadare, de diferite profiluri, care ne-au pus la dispoziție rubrici tematice periodice („Monitorul", „Ziarul de Iași", „Lumina", „Jurnalul național", respectiv „Cronica", „Dacia literară", „Convorbiri literare"), cu o problematică ce a făcut obiectul unor discuții de seminar, începând din 1997, cu studenții din anul I și al II-lea de la Departamentul de Jurnalistică și Științele Comunicării al Facultății de Litere de la Universitatea „Al.I. Cuza" din Iași. Totodată, precizăm că subiectele tratate în primele două părți ale lucrării au la bază expuneri de la cursurile, din anii 2004/2005 și 2005/2006, de la masteratul de profil din cadrul Departamentului menționat și/sau de la cursurile de stilistică aplicată de la Școala doctorală de la Facultatea de Litere a Universității ieșene.

Faptul că discuția asupra anumitor concepte pe baza cărora este structurată expunerea nu are, în textul de față, extensia pe care unii cititori ar socoti-o utilă se explică (și) prin caracterul de complementaritate (și dependență) a acestei lucrări în raport cu (sau față de) tema generală, menționată la început (și tratată într-un volum care, sub titlul *Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentația instituirii comuniunii fatice prin mass-media*, este predat pentru tipar la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"). Absențele respective pot fi suplinite, eventual, prin consultarea articolelor autorului incluse în bibliografie, care cuprinde, alături de titluri citate curent, și alte exegeze ce ne-au orientat demersul.

În ceea ce privește exegeza de profil, ținem să menționăm faptul (pe care îl plasăm în sfera deontologiei profesionale) că, atunci când preocupările noastre s-au întâlnit cu cele ale unor contemporani a căror contribuție de cunoaștere și a căror inspirație le-am putut aprecia, ne-am folosit de incursiunile lor în lucrări din bibliografia de bază a unor probleme, autori (și opere) la care nu am mai trimis spre a mima (re)descoperirea pe cont propriu a unor repere și judecăți de valoare. Ne referim, de exemplu, în primul rând, la Krystyna Pisarkowa și Boni Kirstein (în ceea ce privește opera lui Bronislaw Malinowski), la Ion Gheție și Paul Miclău (pentru sintezele referitoare

BCU „M. EMINESCU" IAȘI

la stilurile limbii române literare), la Sofia Dima (cu privire la problematica teoriei lecturii) sau Georgeta Ghiga (cu evaluări de sinteză asupra valențelor conversației), nume la care ar mai putea fi adăugate și altele, relativ ușor de identificat în funcție de trimiterile precedate de „apud".

Ne face plăcere ca, și aici, să aducem mulțumiri interlocutorilor noștri, studenți și doctoranzi sau colegi care, prin exprimarea punctului lor de vedere (inclusiv cu prilejul prezentării unor teme la diferite manifestări științifice), au contribuit la precizarea și argumentarea, prin prisma unor (totdeauna) profitabile exigențe de receptare, a problematicii limbajului publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale.

*

La împlinirea a 85 de ani de la nașterea lui Eugeniu Coșeriu, Magistrul care, cu bunăvoință și încredere, ne-a inspirat studierea implicațiilor «discursului repetat», vrem să legitimăm orientarea lucrării de față prin raportarea la viziunea sa asupra activității lingvistului, ca demers critic, recuperator și integrator.

Abordând problematica unui limbaj de mare interes public și cultural din perspectiva socio- și psiholingvistică a receptării, ținem seama de comandamente ale cercetării de profil formulate de Coșeriu în tezele sale intitulate *Principiile lingvisticii ca știință a culturii*; din cele cinci principii enumerate și fundamentate aici de savant (al *obiectivității*, al *umanismului*, al *tradiției*, al *antidogmatismului* și al *utilității publice* sau al *binelui public*), pentru discutarea raporturilor dintre mass-media și public, a strategiilor care-i permit acesteia să-și manifeste puterea sub semnul instaurării unei aparente «comuniuni fatice», ne apar ca semnificative exigențele care reflectă cel puțin trei dintre principiile coșeriene, la care ne referim în continuare.

Din perspectiva obiectivității, după Platon, există logosul sau expresia „cu adevăr" și „logosul fără adevăr sau neadevărat sau fals", care „spune lucrurile cum nu sunt sau cum sunt numai parțial, numai uneori, numai dintr-un anumit punct de vedere" (*Principii*, p. 11–12). Din perspectiva principiului umanismului, derivat din primul, în

cadrul ştiinţelor umaniste sau al ştiinţelor culturii, exigenţa este de a spune lucrurile „aşa cum sunt pentru om şi în această sferă, a umanului, a libertăţii" (*op. cit.*, p. 12). În consonanţă cu preceptele menţionate, sunt cele care reflectă principiul utilităţii publice: omul de ştiinţă „se ocupă de ceva care interesează pe toţi oamenii, atâta timp cât toţi oamenii sunt subiecte ale aceleiaşi activităţi", prin urmare lingvistul „nu-şi poate permite să rămână în comunitatea oamenilor de ştiinţă şi să vorbească numai pentru comunitatea oamenilor de ştiinţă! În realitate, el vorbeşte pentru toţi acei care s-ar putea interesa de aceleaşi fapte, iar cei care s-ar putea interesa sunt toţi oamenii" (p. 17); aşadar „tot ce interesează [sau ceea ce îl priveşte, n.n.] pe vorbitor trebuie să intereseze şi pe lingvist", căruia îi revine obligaţia să se ocupe de „planificarea lingvistică şi cu politica lingvistică", ca şi de „problemele practice... ale limbii. Nici un aspect practic, nici un aspect al lingvisticii aplicate nu e minor, nu e nedemn de interesul lingvistului!" (p. 18).

Din această ultimă ipostază, ne raportăm şi la atitudinea critică faţă de vădita deteriorare a discursului public şi a limbajului mass-mediei româneşti contemporane, explicabilă, pe de o parte, prin lipsa de cultură ce caracterizează, în general, aşa-zisa „clasă politică" a momentului, preponderent de extracţie social-culturală cel mult mediocră şi lipsită de aspiraţii spre reală reprezentativitate. Pe de altă parte, cauza o constituie absenţa formaţiei umaniste a multor jurnalişti, adesea cu instruire vagă, la o *sui-generis* „fără frecvenţă" în domeniu, e drept, grăbiţi şi supuşi presiunii redacţionale, dar şi fără simţul limbii şi fără sensibilitate faţă de semantică, de gramatică, de ortografie şi ortoepie, într-o atmosferă justificată şi prin efemeritatea (de-o zi sau de-o clipă) a foii de ziar şi a cuvântului scăpat în eter.

Aşadar nu este de mirare că lingviştii şi jurnaliştii de calitate nu pot accepta indiferentismul organizaţional şi sunt, justificat, îngrijoraţi de perspectiva instaurării, şi prin mass-media, a unei subculturi lingvistice de masă. Revenim, din nou, la punctul de vedere Coşeriu în privinţa deontologiei şi eticii limbajului, al căror somn conturează adevărata barbarie provocată de lipsa de norme: „... liberalismul lingvistic excesiv nu este în realitate liberalism, ci este mai curând

libertinaj, fiindcă nu recunoaşte existenţa acestor norme care interesează pe toţi vorbitorii. Acest liberalism nu provoacă, în realitate, libertatea limbajului, care este întotdeauna o libertate motivată..., arbitrariul nu e în realitate o atitudine progresistă, tolerantă şi democratică, ci dimpotrivă e o atitudine reacţionară şi antidemocratică, fiindcă, spunând: «Fiecare poate vorbi cum crede şi cum îi pare», înseamnă a lăsa pe fiecare vorbitor în sfera lui şi la nivelul lui de cultură şi a nega posibilitatea şi aspiraţia sa de a colabora la cultura majoră a comunităţii". Felul de a vorbi „are importanţă socială, culturală şi politică foarte mare, şi a spune că nu are nici o importanţă este arbitrariu şi libertinaj, nu liberalism". Concluzia: „Putem termina cu o frază a filozofului spaniol Ortega Y Gasset, care se aplică şi normelor lingvistice, *cum se aplică altor norme culturale şi sociale*; zice Ortega: «Lo peor no son las normas rigidas, lo peor es la ausencia de normas que es barbárie" (*Deontologia*, p. 171; subl. n.).

Dar, faţă de blamul rigid al unor excentricităţi ludice din exprimarea jurnaliştilor ne apără o altă judecată a Magistrului; înfăţişând limbajul ca activitate liberă şi intenţională ale cărui norme le putem suspenda, dacă avem motive de suspendare, ca atunci când „ne jucăm cu vorbele", Eugeniu Coşeriu a scris: „Dacă absurditatea se poate gândi, se poate şi exprima".

Iaşi, 27 iulie 2006 St. D.

BCU IASI CENTRALA

Partea I

ÎN CĂUTAREA FUNCȚIEI RELEVANTE

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

➢Revenirea la fondatori: «faticul» cu referire la funcția «de apel» a limbajului ➢«Faticul» din perspectiva determinării statutului unui limbaj al publicisticii; conceptul de «contract de comunicare» ➢Excurs: criterii pentru delimitarea limbajelor aparținând stilului comunicării publice și private; conceptul de «registru» cu aplicație la limbajul epistolar ➢Antecesoare orale și „populare" ale stilurilor și limbajelor limbii literare

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. Revenirea la fondatori: «faticul» cu referire la funcția «de apel» a limbajului

1.0. Ne propunem definirea funcției relevante pentru ceea ce, în mod curent, este numit „stilul publicistic" din perspectiva analizei «discursului repetat» în textul jurnalistic. Această abordare explică, așa cum am anticipat, centrarea discuției asupra titlului articolelor de presă (domeniu în care funcția caracteristică limbajului publicistic se constată din plin) și asupra utilizării frecvente, în anumite tipuri de titluri, a enunțului aparținând «discursului repetat».

„Revenirea la fondatori" înseamnă, ca principală preocupare, redefinirea „faticului" din optica aceluia care a lansat acest concept, antropologul american de origine poloneză Bronislaw Malinowski, cu raportare la funcțiile limbajului în viziunea Bühler: „denotarea", „manifestarea" și „apelul" (funcție căreia îi aparține, ca expresie particulară, faticitatea).

1.1. Cadrul studierii „faticului"

Una dintre finalitățile proiectării, dinspre teoria literară spre jurnalistică, a problematicii de pragmatică a titlului, ca „ritual de acces" (în formularea de la Baylon–Mignot, *Comunicarea*, p. 268; vezi și alte formulări, comparabile: „prag de lectură" la Genette, „enunț cu funcție aperitivă" la Barthes), o reprezintă încercarea de a stabili care funcție a limbajului este ilustrată de tipul de titlu «atitu-

dinal», în raport cu titlul neutru, «informativ», ca o posibilă introducere la discuția asupra funcției relevante pentru însuși așa-numitul „stil" publicistic.

1.1.1. Dacă luăm în considerație faptul că folosirea (în special în titluri) a enunțului aparținând «discursului repetat» în formă canonică sau restructurată atrage atenția asupra «mesajului» propriu-zis, trimiterea „lineară" ar conduce spre funcția «expresivă» (sau «poetică»), una primordială pentru „arta verbală". Din punct de vedere strict formal, o astfel de evaluare nu ar constitui o simplă exagerare, dat fiind că:

[a] sunt „forjate" *ad-hoc* titluri expresive sau sunt preluate ca atare chiar mesaje «poetice», atunci când enunțurile în discuție sunt citate din literatura cultă, contexte folclorice (în sens larg: versuri, texte gnomice reprezentând metafore) și chiar titluri «expresive» de opere (în primul rând literare);

[b] restructurarea EDR ar putea fi raportată la viziunea Jakobson, conform căruia „«rudimente» de «literaritate» [...] apar chiar în cadrul discursului normal, în formulele publicitare sau în sloganurile politice" (*Terminologie*, p. 79), „specii" la care este ușor adăugat titlul din presă; în atare cazuri se poate vorbi de o „literaritate" grație căreia forma mesajului impune atenției conținutul acestuia.

Dar, astfel, ar însemna să antrenăm, simplificator, o categorie de texte aparținând unui domeniu specializat al comunicării, cum este jurnalistica, spre subsolul literaturii, teren pe care funcția „expresivă" este cea primordială. Or, aceasta ar constitui o deturnare (sau alterare) flagrantă a realității social-culturale pe care o reprezintă *mass-media*; chiar dacă, din punct de vedere strict „estetic", rezultatele sunt, adesea/cel mai des, în afara criteriilor de apreciere în cee ce privește arta, aceasta nu ne îndreptățește, totuși, să considerăm că avem de a face cu un specimen de „artă degenerată".

Îndoielilor schițate anterior le-a dat deja un răspuns categoric Eugeniu Coșeriu, comentând sloganul electoral al lui Eisenhower, „I like Ike" din perspectiva funcției ce este „concentrată asupra mesajului și asupra modului în care se structurează, se formează mesajul" (numită „reflexivă"); după o amănunțită analiză a jocului constituenților, Coșeriu conchide că formula în cauză „nu devine poetică prin faptul că e atât de

construită" şi pentru că şi-a avut „efectele ei ca formulă de propagandă, deci ca formulă în domeniul pragmatic, dar nu în domeniul poetic", nu aceasta fiind „finalitatea textului" (*Limbajul poetic*, p. 147, 149; este, de fapt, o replică la analiza lui Jakobson a aceluiaşi slogan, în a cărui construcţie lingvistul american sublinia „rolul secundar al funcţiei poetice"; *Essais*, p. 219).

1.1.2. Cronologic vorbind, provocarea, în exegeza românească, în ceea ce priveşte identificarea unei alte funcţii pentru *caracterizarea* titlului «atitudinal» (pe care îl putem numi şi «performativ prin enunţ») vine dinspre încercarea (ce nu poate fi ignorată) de a stabili o funcţie specifică, *relevantă* pentru aşa-numitul „stil publicistic". Într-un articol în care îşi propunea chiar delimitarea stilurilor în raport de „funcţiile limbii" (respectiv identificarea funcţiei ce „generează o anumită structură lingvistică"), Paula Diaconescu, pornind de la schema Jakobson şi de la puncte de vedere exprimate în literatura românească a epocii, considera că, pentru stilul publicistic, unul „non-artistic", „predominantă şi importantă este funcţia *fatică*, centrată pe menţinerea contactului între emiţător şi receptor" (*Stilurile funcţionale*, p. 233). Paula Diaconescu se referă la această funcţie şi din perspectiva structurii „compozite" a comunicării jurnalistice, date fiind variatele informaţii cotidiene transmise (ducând la un amestec de elemente ce aparţin, de exemplu, stilului „oficial-administrativ" şi celui ştiinţific „de popularizare"; p. 236, 237), dar, la fel ca şi alţi exegeţi, venind dinspre lingvistică, ca şi dinspre teoria literară, atunci când se referă la stilul publicistic, nu face distincţia între cele două tipuri de bază ale materialelor din mass-media, a căror primă marcă se dovedeşte a fi chiar titlul articolului.

1.1.3. Pentru a confrunta viziunea Jakobson cu interpretări (critice) ulterioare, revenirea la formulările exacte ale acestuia se impune ca necesară. În capitolul de *Poetică* din *Essais de linguistique générale*, Roman Jakobson are în vedere, în primul rând, „mesaje care, în mod esenţial, servesc pentru a stabili, a prelungi sau a întrerupe comunicarea, pentru a verifica dacă circuitul funcţionează", dar insistă asupra faptului că este vorba de o „accentuare a

c o n t a c t u l u i" din perspectiva a ceea ce B. Malinowski[1] ar fi numit „funcția fatică", generatoare, de exemplu, a unor „formule ritualizate", chiar a unor „dialoguri întregi al căror unic obiect este prelungirea conversației"; într-un anumit mod, funcția respectivă poate fi identificată și în procesul însușirii limbii de către copii: „la aceștia, tendința de a comunica precedă capacitatea de a emite sau de a primi mesaje purtătoare de informații" (traducere, după *Essais*, p. 217; vezi și anterior, în ceea ce privește factorii constitutivi ai oricărui proces lingvistic: „enfin, le message requiert un c o n t a c t, un canal physique et *une connexion psychologique* entre le destinateur et le destinataire, contact qui leur permet d'établir et de maintenir la communication", p. 214; subl. n.).

Așadar, trebuie să avem în vedere faptul că sunt luate în considerație diferite faze și ipostaze ale *contactului* (cum este, de altfel, numit factorul comunicării reflectat de funcția fatică), și nu ne putem limita doar la o „triadă" vizând *controlul* asupra *canalului*: „instituirea – prelungirea – întreruperea comunicării". Iată, de altfel, cum este rezumată de către Oswald Ducrot și Jean-Marie Schaeffer concepția lui Jakobson privind funcția fatică: „nu există comunicare în afara unui efort pentru a stabili și menține contactul cu interlocutorul: de unde utilizarea unor formule ca «Ei bine», «Auzi?» etc., precum și faptul că experiența vorbirii este trăită ca instituirea, *prin simpla ei existență*, a unor legături sociale și afective" (*Noul Dicționar*, p. 503; sublinierea autorilor). Prin urmare, suntem destul de departe de identificarea unor simple „semnale" de amorsare a contactului ori subsumate „verificării circuitului sau a calității recepției", referitoare la „canal", pe care nejustificat (sau exagerat) se pune accentul în diferite interpretări (asupra cărora nu stăruim în discuția de față); sunt formulări ce creează impresia că se fac „probe" privind cadrul unei comunicări instrumentale/funcționarea unei aparaturi de comunicare. Însuși Coșeriu, în critica sa la Jakobson, pare să accepte această

[1] Cu trimitere la «The Problem of Meaning in Primitive Language», în C.K. Ogden, I.A. Richards, *The Meaning of Meaning*, ediția a IX-a, New York–London, 1953, p. 296–336.

aparență: „o funcțiune care privește numai canalul ca atare o putem avea numai la o comunicare mecanică, de exemplu cum se poate observa în cazul mașinilor de transmisie, unde vrem să știm dacă literele sunt reproduse bine, și atunci există anumite formule care nu privesc mesajul, ci numai canalul de transmisie, pentru a constata dacă acest canal funcționează bine sau nu" (*Limbajul poetic*, p. 148).

Coșeriu citează, ludic, o formulă fără sens din limba engleză, prin care se verificau literele tastaturii de la o mașină de scris, formulă ce cuprinde „toate literele alfabetului englezesc": ***The quick brown fox jumps over the lazy dog*** („Vulpea agilă și cafenie sare peste câinele leneș"). Astăzi, cu finalități comparabile, formula apare în probele pentru oferta și selecția a diferite tipuri de fonturi. Cel mai interesant fapt este însă acela că însuși *textul* de mai sus este folosit și pentru fonturi ale altor alfabete decât cel latin; reproducem mostrele pentru

„Greek Old Face": Tηε θυιχκ βροων φοξ ςυμπσ οφερ τηε λαζψ δογ

și pentru

„Old Slavonian": **Тχє ѕѹикч броѡн фоꙁ жѹмпс овєр тχє лаꙁі дог.**

1.1.4. Interpretarea frecvent reducționistă a descrierii lui Jakobson (omițându-se prioritatea ideii de *contact*) iese în evidență dacă ne referim la punctul de vedere al „modelului" său. Or, definind conceptul «Phatic Communion», Malinowski este preocupat de finalitățile sociale ale folosirii anumitor turnúri lingvistice, acelea care, într-un cadru general al „solidarității", marchează apartenența vorbitorilor la o anumită comunitate (eventual opusă alteia), în diferite postúri ale acestora și în diferite situații: statutul în ierarhii de grup, vorbirea femeilor, modul de a vorbi cu copiii etc., pe fondul general al acceptării celorlalți și al acceptării de către ceilalți (cercetarea antropologului are ca obiect triburi din Melanezia).

Prin urmare, preluarea conceptului de către Jakobson reprezintă, cum ușor se poate observa, o extrapolare, dar, în aprecierile privind utilizarea formulei „funcție fatică", trebuie să recuperăm esențialul, din perspectiva Malinowski: manifestarea *pe plan social* a interacțiunii lingvistice, ceea ce presupune, în fond, intenția de a menține sentimentul comunității, al solidarității (vezi și *supra*, accentul pus pe „legăturile sociale și afective").

1.2. «Faticitatea» și funcția «de apel»

1.2.0. Raportarea la instituirea legăturilor semnalate, din perspectiva conceptului în discuție, ne impune și definirea sensului cuvântului folosit ca denumire, aspect asupra căruia specialiștii în domeniul comunicării și lingviștii nu se opresc decât în treacăt.

Vezi, de exemplu, explicația Georgetei Ghiga: „termenul de *fatic* (care provine din cuvântul grecesc *phatos* și înseamnă 'vorbit') a fost introdus în lingvistică de antropologul britanic [sic!] Bronislaw Malinowski..." (*Elemente fatice*, p. 17), sau „expedierea" discuției la Fayard: „le mot *phatique* n'est pas évident; il viendrait du grec autour du mot «parole» par l'expression anglaise *phatic communion* composée par Bronislaw Malinowski" (*Écrire*, p. 27). O analiză etimologică amănunțită (nu și semantică), pornind de la radicalul indoeuropean al termenului grecesc și trimițând la reflexe paralele din latină, dar și din „Althochdeutsch" găsim la Pisarkowa, *Reception of Malinowski's work*, p. 45. De la latină pornesc Constantin Dominte, ce invocă „vechiul verb latin *for, fari, fatus sum* 'a grăi, a cuvânta' (al cărui participiu prezent activ de formă negativă, *infans, -tis* 'care nu grăiește, mut; copil mic, care încă nu a deprins vorbirea', stă la baza substantivului francez *enfant* 'copil')" (*Funcțiunile*, p. 83), și, recent, Eugen Munteanu, prin propunerea „lat. *fateor, -eri, fassum sum* 'a mărturisi, a recunoaște, a admite' " (*Introducere*, p. 250).

Formația filologică a lui Malinowski justifică proiecția spre limba greacă. Fiu al unui profesor de lingvistică de la Institutul de Slavistică al Universității Jagellone (Cracovia), tânărul Bronislaw a urmat cursurile Gimnaziului Regal „Sobieski", de limbi clasice; în cercul colegilor și prietenilor tatălui său, erudiți în diferite domenii (istoria dreptului, economie politică, antropologie), s-a aflat și marele lingvist Baudouin De Courtenay (Kirstein, *Begründer des britischen Kontextualismus*, p. 533).

Avem în vedere faptul că gr. φατίζω, pe lângă 'a spune, a declara', denumește acțiunile respective și în anumite împrejurări sociale, instituționale, de exemplu 'a face o promisiune privind căsătoria', ceea ce presupune o strategie verbală specifică unui ceremonial. La rândul său, substantivul φάτις, deosebit de bogat semantic în cadrul general al numirii actului vorbirii, are aplicații particulare pe terenul modalităților de exprimare nu numai în ceea ce privește „zvonul" relativ la ceva sau la cineva („le bruit au sujet de

qqn."), respectiv la „faima", reputația cuiva, ci și cu privire la zona mesajului divinităților și a discursului oracularului și oniricului, cu toate elementele (prestigiu, precauție, ambiguitate, simbolic, metaforic etc.) implicate în aceste genuri de „ziceri"[2].

1.2.1. De altfel, cercetători preocupați de diverse fațete ale interacțiunii verbale pun în evidență aspecte semnificative din acest punct de vedere. Dacă se pornește de la esența viziunii Malinowski, care diferențiază comunicarea ce ordonează idei și formulează raționamente în raport cu un *limbaj* fatic, „convocarea" funcției în discuție s-a impus, după cum apreciază unii exegeți, datorită importanței și rolului deținute la populații primitive de riturile și gesturile religioase, în cadrul unui limbaj pentru care nu se pune problema unei funcții *expresive* propriu-zise[3], iar de exprimarea funcției fatice, având, în general, rolul de a stabili și a menține contactul între participanții la schimbul lingvistic oral, după cum subliniază François Rastier (*La macrosémantique*), nu țin doar „incisele" de tipul *vous me suivez*, ci și manifestări ale unor veritabile strategii interlocutive[4]. Așadar, revenind la Malinowski, suntem îndreptățiți să raportăm astfel de acte din comunicarea contemporanului „civilizat" la ceea ce, după același comentator, în comunicarea intersubiectivă, reprezintă în primul rând sincronizarea emoțiilor (și nu codarea și decodarea propozițiilor); la acest nivel, „contractul interlocutiv" în cadrul „comuniunii fatice" a lui Malinowski se bazează, de exemplu, și pe diverse atitudini de imitare: a tonului, a prozodiei, a posturii[5].

Date fiind punctele de plecare, concludente privind *extrapolarea* în materie de fatic se dovedesc chiar referirile exegeților lui

---

[2] Cf. Anatole Bailly, *Dictionnaire grec-français*, ediția a IX-a, Paris, s.a., p. 2056; vezi și G. Ioanid, *Dicționar elino-românesc*, tradus după al lui Scarlat D. Vizantie, București, 1864, vol. II, p. 940.

[3] Cf. Gilles Lemire, *Langue française, vision systémique...*; http://www.cours.fse.ulaval.ca/frn-19972/...

[4] Vezi http://www.revue-texto.net/Inedits/Rastier/Rastier_Macrosemantique2.html.

[5] François Rastier, *Le langage comme milieu: des pratiques aux œuvres*; http://www.revue-texto.net/Inedits/Rastier/Rastier_Langage.html//

Malinowski în această privință, de exemplu cele privind analogia cu *mass-media* (vezi *infra*, [1]) și, de la asemănarea între limbajul în utilizarea „primară" și vorbirea copiilor, trimiterea la diferite zone ale culturii „maturilor" europeni, printre care și *publicitatea*, al cărei limbaj se resimte, prin excelență, de expresii ale unei funcții „magice" asemănătoare formulelor din descântecele „sălbaticilor" („Beschwörungsformeln der Wilden"; vezi [2]):

> [1] „Phatic communion is conditioned by interlocutors' conviction about its *mutuality*. It is this conviction that makes phatic communion possible – for the language of an individual, of a community, and finally, of *mass-media*"; Pisarkowa, *Reception of Malinowski's work*, p. 45; subl.n.);
> [2] „Ist dieser Einwand gegen Malinowski einmal bewältigt, liegt es nahe, das Wörtchen «primitive» in solchen Wendungen wie «language in its primitive uses» im Sinne von 'ursprünglich' aufzufassen, womit dann der Weg zum Verständnis dessen, was Malinowski eigentlich sagen will, nicht mehr verstellt ist. Denn 'ursprünglich' sind für Malinowski viele Dinge nicht nur bei den «Wilden», sondern auch bei Kindern allgemein und darüber hinaus auch in manchen Bereichen der westlichen Erwachsenenkultur wie z.B. in der *Sprache der Werbung*, der Malinowski ebensolche «magische» Funktion zuerkennt wie den Beschwörungsformeln der Wilden" (Kirstein, *Begründer des britischen Kontextualismus*, p. 558; subl.n.).

Astfel de reflexe sunt, de altfel, prezente în diferite interpretări; de exemplu, pentru publicitatea grafică (inclusiv afișele politice ori sindicale), se face curent referire la culori și imagini, la mărimea literelor etc. Demne de un interes deosebit sunt însă proiecțiile în ceea ce privește *orice* text tipărit, în discuție fiind puse toate elementele ce favorizează, respectiv sporesc „lizibilitatea", începând cu simple semne de punctuație (punctul care încheie o frază, semnul întrebării sau al exclamării), până la punerea în pagină (marginile albe ale foii) și structurarea textului: titrarea, paginile de prezentare a autorului sau a conținutului unei cărți, introducerea, sumarul etc., după cum observă T. Jeunet, în „fișe" pentru analiza textului[6].

[6] Cf. http://www.univ-lille3.fr/jeunet/livre-sic/parcours/p_analyse/chapitre2.htm.

La aspecte de aceeaşi factură vizând „reclama" şi tipăriturile, în general, identificate drept „factori extratextuali" (mărimea literelor, culoarea hârtiei, ilustraţiile de pe coperte), s-a referit şi Mariana Neţ, când, într-un articol din 1979, intitulat semnificativ *O încercare de reevaluare a funcţiei fatice*, îşi propunea să surprindă reflexe ale faticului în textul beletristic. În dezacord cu A.J. Greimas, care a susţinut că funcţia în discuţie trebuie eliminată din descrierea textului literar, autoarea adaptează formularea lui Jakobson: interesul receptorului pentru lectură, ba chiar eventualitatea lecturii depind de felul cum textul „reuşeşte «să stabilească, să prelungească sau să întrerupă comunicarea, să verifice dacă circuitul funcţionează, să atragă atenţia interlocutorului sau să se asigure că acesta nu slăbeşte»" (Neţ, *Funcţia fatică*, p. 329). Din această cuprinzătoare perspectivă a conceptului de «contact», cel mai important element adus în discuţie este *suspense*-ul, căruia funcţia fatică i-a fost atribuită chiar de Roland Barthes (citat la p. 330, cu o mărturisire nostalgică a autoarei: „singura menţiune «favorabilă» a funcţiei fatice pe care am găsit-o"; evident, este vorba de data publicării articolului). În demonstraţie sunt atrase exemple de proză în care anumite enunţuri au acelaşi rol cu „formulele mediane ale basmului" (o comparaţie convingătoare), iar, pe alte planuri, sunt invocate împărţirea romanului în capitole sau a acestora în paragrafe (p. 333; vezi, la p. 330, titlurile a două capitole din *Robinson Crusoe*).

„Exprimarea funcţiei fatice în operele literare" o preocupă şi pe Georgeta Ghiga (*Elemente fatice*), care ia în consideraţie atât faptele de oralitate din textul literar (p. 121–134), cât şi elementele atribuite „prelecturii", cele care „mediază contactul dintre cititor şi text" (p. 134–139).

1.2.2. În ciuda recuzării formale (citate mai sus) a funcţiei fatice de către Coşeriu, putem observa că raporturile dintre „funcţia *fatică*" (ca formulă uzuală în ultimul timp) şi „funcţia de *apel*" (relansată cu autoritate de acesta în zilele noastre) trebuie evaluate din perspectiva conceptelor de bază ale unor fondatori pe terenul analizei limbajului.

1.2.2.1. Pentru această discuţie, trebuie, mai întâi, să examinăm raporturile dintre cele două concepte pornind de la începuturile moderne ale investigării procesului de comunicare.

Luată în consideraţie în mod constant după adoptarea schemei de analiză propusă de Roman Jakobson, funcţia „fatică" a fost pusă mai mult decât sub semnul întrebării ca relaţie între semnul lingvistic şi

mesaj. În evaluarea funcțiilor fundamentale ale semnului lingvistic, Eugeniu Coșeriu apreciază ca neesențială raportarea la o funcție deosebită de cea *de apel*, definită de Karl Bühler, una care „cere o atitudine din partea destinatarului", așadar care „cere ca destinatarul să fie dispus să accepte semnul", conchizând că ceea ce se numește funcție fatică, redusă la expresii ale luării de contact, ar reprezenta „numai partea inițială a funcțiunii de apel" (*Limbajul poetic*, p. 148). Rezumând discuția, această viziune este, de fapt, un reflex al revenirii la teoria semnului a lui Bühler, cu modificări aduse schemei de Friedrich Kainz, în interpretarea Coșeriu, care prezintă următoarea clasificare, esențială: pe de o parte, o funcție a „semnului virtual în limbă", cea de „reprezentare", iar, pe de altă parte, funcții ale „semnului întrebuințat într-un act lingvistic concret", ale „actului de limbă" (sau, mai nou, ale „mesajului"), care sunt „denotarea", „manifestarea" și „apelul" – *Auslösung* în prima variantă a teoriei Bühler, adică „ceea ce este provocat în ascultător" (*op. cit.*, p. 146–147; cf. și Irimia, *Introducere*, p. 31–32).

De altfel, discutând problema intenționalității semnificative și referindu-se chiar la Malinowski, Coșeriu stabilește în mod convingător raportul dintre „fatic" și „apelativ": „«comuniunea fatică» de care vorbește B. Malinowski [...] nu este o funcție autonomă a limbajului: dacă sunetele pronunțate [în componente ale enunțurilor fatice] semnifică și se prezintă ca semne intenționale, ele corespund funcției apelative" (*Logicism*, p. 254, nota 38).

Din această perspectivă, trebuie să admitem că la Jakobson se poate sesiza doar o detaliere, tacită, a funcției de apel, ce cuprinde atât „faticitatea" (ca expresie a disponibilităților de comunicare ale ambilor actanți și punerea în act a acestora), cât și „conativul" (deci manifestarea de impunere a cel puțin unuia dintre participanții la actul de comunicare), tot așa cum, pe alt plan, funcția „metalingvistică" este, după Coșeriu, inseparabilă de cea de reprezentare.

1.2.2.2. Revenirea la Malinowski ne permite să luăm în considerație nu doar zonele (cel puțin) secante ale funcției „de apel" cu cea „fatică", ci și recunoașterea faticității în cuprinsul apelativului.

Față de cele avansate deja cu privire la reducționismul curent constatat în interpretarea formulării lui Jakobson, pentru analiza „sorții" conceptului pe care îl discutăm se impune însă și observația, îndreptățită, a unuia dintre exegeții importanți ai operei lui Malinowski, Krystyna Pisarkowa: deși Roman Jakobson, preluând ideea de «comuniune fatică» a lui Malinowski (cu transformarea „faticității" în funcție a limbii), are meritul de a o fi „salvat" de la uitare, el însuși a *simplificat* oarecum imaginea legăturii dintre interlocutori:

> „Linguistics took this observation over thanks to Jakobson, who picked it first, simplifying somewhat the picture of a bond between interlocutors, but at the same time saving Malinowski's idea from being forgotten. In relation to Karl Bühler's model of linguistic functions, Jakobson shifted the notion of phaticity of communication as such, as defined by Malinowski, onto one of the functions of language that he described and emphasised it" (Pisarkowa, *Reception of Malinowski's work*, p. 46; sunt prezentate și alte referiri și aplicații, cu trimitere la Austin, la care, eventual independent de Malinowski, faticul apare ca unul dintre criteriile pentru descrierea actului vorbirii, în diferențierea acte „fatice", „rhetice" și „fonetice"). În special în legătură cu stabilirea relației dintre „fatic" și conceptul de „small talk", și alți specialiști în comunicare au apreciat că, în interpretarea lui Jakobson, ideile lui Malinowski au fost prezentate dintr-o perspectivă limitată (cf. Ghiga, *Elemente fatice*, p. 23, care a realizat o cuprinzătoare expunere asupra invocării funcției fatice anterior și posterior apariției lucrării lui Jakobson; p. 23–45).

Dar, în toate exegezele de profil citate, se amintește în mod expres faptul că și Jakobson are ca punct de plecare „modelul" Bühler, de care trebuie să ținem seama constant, ceea ce impune următoarea precizare: la Jakobson, *adăugarea* unei noi funcții pe lângă cea de „apel" (numită de acesta „conativă") trebuie interpretată doar ca o „interferare" între Bühler și Malinowski, constând în „descoperirea" unei nuanțe a funcției apelative, de vreme ce „funcția fatică", în calitate de reflex (mărturisit!) al „comuniunii fatice" de la Malinowski, se referă, plenar, atât la intenția vorbitorului, cât și la „ceea ce este provocat la ascultător".

Acest aspect reiese și din caracterizarea pe care a făcut-o „comuniunii fatice" Émile Benveniste, ocupându-se de „aparatul formal al enunțării", cu trimitere expresă la Malinowski: este vorba de un „fenomen social cu funcționare lingvistică", un „proces în care discursul, sub forma unui dialog, fondează un [r]aport între indivizi". Prin citate după studiul lui Malinowski, Benveniste reține precizări cum sunt cele pe care le reproducem, cu minime comentarii, în continuare. Conceptul, numit astfel de Malinowski „împins de demonul invenției terminologice", este descris ca o situație de comunicare când „limba nu funcționează [...] ca un mijloc de transmitere a gândirii", dar care constă în „atmosfera de sociabilitate"; comunicarea personală rezidă „în schimbul de cuvinte, de sentimente specifice care formează gregaritatea convivială". Pentru a identifica o proiecție spre „funcția de apel", transcriem următoarea caracterizare: „*Fiecare enunțare* este *un act care urmărește să-l lege pe auditor de locutor prin intermediul unui sentiment, social sau de altă natură.* Încă o dată, limbajul în această funcțiune nu ni se pare a fi un instrument de reflecție, *ci un mod de acțiune*" (ap. Benveniste, *Aparatul formal al enunțării*, p. 73–74; sublinierile ne aparțin).

Specificul complexei „cooperări" la „primitivi" descris de Malinowski iese în evidență prin raportarea, marcată, pe care antropologul o face la învățarea și dezvoltarea limbajului la copii, idee preluată ca reper și de Jakobson (vezi *supra*, 1.1.3: la aceștia, „tendința de a comunica precedă capacitatea de a emite sau de a primi mesaje purtătoare de informații"). Ne-am limitat, aici, doar la o evocare sumară a analizei aprofundate a lui Malinowski privind fazele de „socializare" a copilului, aspect aprofundat, cu detalii semnificative și într-o tratare de bună aplicație, Boni Kirstein, ale cărui selecții din opera părintelui „faticului" le rezumăm în continuare, din perspectiva, urmărită și până acum, a comparării cu specificul titlului și discursului jurnalistic.

Cadrul general al asemănării dintre limbaj în utilizarea „primară" și vorbirea copiilor (invocat și mai sus; cf. 1.2.1, [2]), când cel de al doilea element are valoarea de reper ontogenetic (într-o imagine referitoare la „the adults and the other children"!), prinde contururi

prin fazele parcurse de la simpla „sound-reaction" la o „real connection". De la repetarea silabelor până la producerea unui „monolog gângurit" (*Lallmonologe*), vorbirea copilului se caracterizează prin ceea ce Malinowski numea „the playful use of sound and words" (cf. Kirstein, *Begründer des britischen Kontextualismus*, p. 560–569).

În sfârșit, funcția complexă atribuită de Malinowski faticității în mediul socio-cultural studiat reiese, indirect, și din obiecția formulată de John Lyons privind importanța redusă pe care antropologul o rezerva însești funcției „comunicative": „Malinowski exagera când afirma că comunicarea informației este una dintre cele mai «indirecte și specializate funcții» ale limbii" (*Introducere*, p. 468; în traducerea românească, pentru „Phatic Communion" apare formularea „relaționare fatică").

1.3. Interpretarea complexă a «faticului»

După trecerea în revistă a precizărilor (pe care le apreciem ca esențiale) de mai sus privind „comuniunea fatică", adică modelul complex de «faticitate» de la Malinowski, considerăm că zonele de maximă interferență între funcția „de apel" și cea „fatică" (în accepțiunea acestuia) sunt ușor de recunoscut și de admis.

Pe de altă parte, pentru a atribui „faticității" apariția EDR în formă canonică sau „parafrazat" în titlul articolului de presă, în textul jurnalistic și în discursul public, în general, ca *intenție* fatică și ca *act* fatic propriu-zis, putem formula următoarele trăsături ale strategiei la care ne-am referit, selectate, *mutatis mutandis*, după Malinowski (în interpretări ale Krystynei Pisarkowa, ale lui Benveniste și Boni Kirstein):

– utilizarea limbajului ca mod de acțiune, în enunțuri convenționale „autoreferențiale";

– finalitatea (obstinată) a sociabilității, a legăturii dintre emițător și receptor, pe baza unui sentiment, social sau de altă natură, îmbrăcând aspectul „gregarității conviviale" și vizând „mutualitatea" (vezi *supra*, 1.2.1, [1]);

– infantilizarea, prin deturnarea receptorului de la propria apreciere și, formal, prin „jocul cu cuvintele", incantatoriu în general,

aducând aminte de „frământările de limbă", într-o permanentă „provocare" a cititorului, prin strategia și rețetele titrării, în asociere cu iconicul.

Pornind de la datele din studiul asupra discursului repetat în textul jurnalistic (vezi *Introducerea*), putem constata, în această zonă, prezența concomitentă a trăsăturilor trecute în revistă mai sus dacă avem în vedere cadrul general al comunicării, „contractul de lectură", adică atitudinea prin care se manifestă intențiile autorului/canalului media față de receptor, selectarea materialului lingvistic utilizat și „scriitura", ca modalitate de textualizare.

1.3.1. În ceea ce privește, mai întâi, cadrul general de comunicare, ne referim la semnificația titrării, în sens larg, la întregul set de procedee de promovare a textului: supratitlul, subtitlul și intertitlul (care se introduce în text în cazul interviurilor sau reproducerii unor declarații de mari dimensiuni, precizându-se că respectivele titrări au fost formulate în redacție). Există numeroase formule, asemănătoare, de contact în programele de informații și în talk-show-urile din audiovizual (anunțarea „titlurilor emisiunii", reluarea formulărilor din anunțurile inițiale la prezentarea propriu-zisă a știrii sau a reportajului, prezentarea, în rezumat, la sfârșitul emisiunii, a conținutului programului etc.). Toate aceste elemente, comparabile, în principiu, cu „formulele inițiale și mediane" din basme (eventual cu cele de „încheiere"), reprezintă „semnale" pentru stabilirea și menținerea contactului cu cititorul și sunt reductibile, în fond, la diferite intervenții sonore non-referențiale, la exclamații din discursul oral prin care, la „primitivi", este provocată/întreținută atenția interlocutorului.

Atitudinea publicației/autorului articolului față de cititor (spre deosebire de alte tipuri de discursuri ce furnizează informații) se manifestă prin preocuparea permanentă pentru construirea unui cadru comun de interese și postúri sociale și culturale (în accepțiune lărgită). Mai mult, se practică „tămâierea", măgulirea cititorului: alegerea mijloacelor de exprimare prin care emițătorul se plasează la același nivel al competenței expresive cu receptorul (căruia, de fapt, în diferite ipostaze, i se atribuie un statut inferior; cf. și III.5) poate fi raportată la manifestări ale ritualului cu implicații magice și

incantatorii ale discursului populațiilor „primitive". Finalitatea este obținerea interacțiunii directe de tipul aceleia ce se stabilește spontan între participanții la o manifestație publică sau între spectatorii de la o competiție sportivă; astfel, publicitatea se poate dispensa de eforturile argumentative, recurgând pentru comunicare la o adevărată „negociere" fatică[7].

1.3.2. Din perspectiva materialului lingvistic utilizat, „comuniunea fatică" se realizează, în primul rând, prin recurgerea frecventă la EDR, iar, în text, un loc important îl ocupă, de asemenea, componente ale enunțului ce țin de organizarea pragmatică a discursului, așa-numitele „deictice"[8], care fac raportarea la date concrete ale situației de comunicare: deictice „sociale" (pronume de politețe, folosirea titlurilor de diferite naturi ale interlocutorilor etc.), „personale" (formule de adresare marcând familiaritatea) sau „textuale" (de la sublinierea locului unui anumit enunț în ansamblul discursiv, până la formule de legătură și de aparentă relansare a temei, pentru care vezi III.2). Pe lângă aceste elemente, în special în articolele de opinie, sunt prezente mărcile de oralitate pe care lingviștii le constată analizând expresia funcției fatice în comunicarea sub formă de „conversație" (aspect asupra căruia nu stăruim aici).

Prin astfel de trăsături, discursul jurnalistic, în special în emisiuni de radio și televiziune, evocă atmosfera de „gregaritate convivială" marcată de tipul de „întreținere" în care, după Jean Baudrillard, funcția fatică este hipertrofiată[9] și pe care unii specialiști nu se sfiesc să-l califice drept „bavardaj" sau (de exemplu, Hans Magnus Enzensberger) „pălăvrăgeală" (*Geschwätz*), o „comunicare fatică"

---

[7] Peters et alii, *Publizistische Beiträge*, p. 18; demonstrația are în vedere, de altfel, chiar „formele fatice de comunicare" enunțate de Bronislaw Malinowski.

[8] Pentru conceptul de «deixis», cf. *Științe*, p. 151.

[9] Cf. Jean Baudrillard: „Le contact pour le contact devient une sorte d'auto-séduction vide du langage lorsqu'il n'a plus rien à dire"; *De la séduction* (citat de Fayard, *Écrire*, p. 28).

amintind spiritul general al culturilor orale rurale, identificată chiar drept cea mai nouă evoluție în mass-media[10].

1.4. Considerații finale

Pe fondul spiritului general „contestatar" al discursului publicistic, rezultatele cercetării privind utilizarea EDR în mass-media din România conduc spre ideea că, în ciuda distorsiunilor al căror obiect îl constituie enunțul canonic reprezentând tradiția spiritualității naționale (și universale), „desprinderea" de acestea este doar una de suprafață; dialogul peste timp, de revendicare a unei anumite identități, de *apartenență etnoculturală*, rămâne o trăsătură de fond. În acest sens, se poate observa atracția deosebită pe care o exercită în formularea titlului jurnalistic românesc actual anumite EDR din zona *paremiologiei*, unele aparent banale („apa trece, pietrele rămân"), altele șocante („a arunca pisica moartă în curtea vecinului"), cu numeroase variații ce instaurează relații „anormale" între componentele (vechii) forme canonice, după schema tuturor figurilor de construcție, din cea a *limbajului cultului religios* (de exemplu, începutul versetului „Pâinea noastră cea de toate zilele", din *Rugăciunea domnească*), ori constituind preluarea unor *titluri* de opere literare (în special a celor care au fost ecranizate), respectiv de *citate* din beletristică sau din folclor (în spiritul celebrului *Dictionnaire des idées reçues* al lui Gustave Flaubert, vom selecta asemenea enunțuri recurente într-un *Ghid de lesnicioasă titrare, după formule de-a gata*).

Astfel, putem conchide că textul jurnalistic se resimte de atracția instituirii unei „comuniuni fatice" *sui-generis*, ale cărei manifestări textuale pot fi atribuite unei funcții „fatice" ca o componentă a funcției „de apel" a discursului, de factură manipulatoare, orientată, dincolo de instaurarea *empatiei*, spre *seducerea* și chiar *incitarea* directă a receptorului.

[10] Siemes, *Software versus Hardware*, p. 5.

2. «Faticul» din perspectiva delimitării statutului unui limbaj al publicisticii; conceptul de «contract de comunicare»

2.0. Problema în discuție poate fi abordată de pe două poziții:

[a] acceptarea existenței unui „stil funcțional" publicistic și a unui număr de șase funcții ale limbajului (după Jakobson);

[b] revenirea la cele trei funcții de bază ale limbajului (după Bühler) și delimitarea stilurilor după funcțiile *relevante* pentru fiecare dintre acestea.

2.1. Situându-ne pe prima poziție la care ne-am referit, se pune întrebarea prin ce se caracterizează *faticul* în textele aparținând unui așa-numit stil funcțional publicistic.

2.1.1. Trebuie să observăm că punctul de vedere Diaconescu (vezi *supra*, 1.1.2) a fost neglijat în diverse lucrări de stilistică mai noi, dar, într-o descriere datorată Luminiței Roșca, de identificare a reflectării, în textul jurnalistic, a tuturor celor șase funcții formulate de Jakobson, se încearcă stabilirea rangului funcției fatice în accepțiunea curentă și precizarea manifestărilor acesteia. Adoptând, în principiu, aprecierea, general recunoscută, că nu există texte/stiluri cărora li s-ar putea atribui „monopolul" unei singure funcții, Roșca semnalează (într-o distribuție... didactică) genuri de articole din presă în care pot fi recunoscute reflexe ale diferitelor funcții, respectiv în care unele sunt

secundare. De exemplu, funcția numită aici „expresivă”[1] are reflectări în editorial și în reportaj, iar cea „poetică” în tot felul de texte de „opinie” și în reportaj. Cât despre funcția „conativă”, specifică interviului, se consideră că ea „nu poate fi identificată decât foarte rar în mesajul publicistic”, la fel ca și cea „metalingvistică”, activată rar de comunicarea jurnalistică. Prin contrast, funcția „referențială” este aceea care „definește orice text jurnalistic”: nu este de conceput „existența unui text de presă în afara intenției de a informa în legătură cu un fapt real”, aceasta fiind una dintre funcțiile „specifice” ale genului, alături de cea „fatică”, ale cărei expresii sunt îndeaproape urmărite.

În esență, este vorba de extensia conceptului de «contact»: „nevoia de a stabili și menține contactul cu destinatarul” se concretizează în „exploatarea caracteristicilor canalului de comunicare” după specificul a ceea ce putem numi diferite «suporturi»: presă, radio, televiziune. Pentru prima secțiune, cea care ne interesează în primul rând, sunt luate în discuție, de exemplu, „nivelul graficii ziarului” și „nivelul construcției textului și selectării limbajului adecvat”, însuși „actul de comunicare” prin textul jurnalistic devenind „efectiv doar atunci când se realizează funcția fatică”. În rezumat, funcția fatică ține de „retorica” textului jurnalistic (Roșca, *Textul*, p. 104–105; este un aspect asupra căruia autoarea revine: cf. *Limbajul jurnalistic*, în vol. *Producția textului jurnalistic*, Iași, Polirom, 2004, p. 24–25). Subliniem faptul că această constatare este remarcabilă dacă ținem seama de unele simplificări surprinzătoare în tratări jurnalistice contemporane; de exemplu, într-un „exercițiu” de recunoaștere a prezenței, strict formale, a diferitelor funcții ale limbii în titluri din ziare franceze, Luc Fayard consideră că funcția fatică, exprimată prin semnale de tipul «allo», nu poate avea un corespondent în titlu[2].

Am insistat asupra acestor informații pentru a pune în evidență un fapt: conceptul de *fatic* presupune, așadar, mult mai multe implicații

---

[1] Autoarea folosește acest termen pentru a numi funcția recunoscută, în general, drept „emotivă”, cea care se manifestă prin markeri ai personalității emițătorului.

[2] Fayard, *Écrire*, p. 12.

decât i s-au atribuit pasager (însă fără referiri la jurnalistică), ceea ce reiese şi din prezentarea, de către aceeaşi autoare, a mijloacelor de realizare a faticului în alte tipuri de canale; pentru radio: construcţia textului, utilizarea unui limbaj adecvat, durata optimă a mesajului, calităţile vocii care îl transmit; pentru televiziune: suportul imaginii, presupunând elementele de regie, imaginea de studio, imagini transmise în direct (Roşca, *Textul*, p. 104).

2.1.2. În pofida „distribuirii" nepărtinitoare (obiective) a tuturor funcţiilor limbii pe diferite tipuri de articole din presă, cel mai elocvent canal pentru discuţia de faţă, chiar datorită faptului că în radio şi, apoi, în televiziune (nu ne oprim asupra notelor strict tehnice, specifice, din jurnalismul *on-line*) au fost „prelungite" şi adaptate modelele de texte din presă, sublinierile judicioase ale Luminiţei Roşca (privind actul de comunicare devenit efectiv doar prin realizarea funcţiei fatice, care ţine de „retorica textului") nu ne ajută încă pentru analiza existenţei unui „stil funcţional" jurnalistic. Aceasta deoarece chiar pentru recuzarea de către unii lingvişti a respectivei entităţi s-a invocat absenţa unor trăsături dominante, nu doar în raport cu stilul „beletristic", ci mai ales cu aşa-numitele stiluri funcţionale „non-artistice", stilul tehnico-ştiinţific şi cel juridico-administrativ.

2.2. Dacă acceptăm cea de a doua poziţie menţionată mai sus, un aspect important de la care trebuie să pornim pentru această analiză, neglijat în general de lingvişti şi pierdut din vedere de cercetătorii din domeniul jurnalisticii atunci când discută despre funcţiile limbajului publicistic, este tipologia canalelor media din perspectiva strategiei discursului de abordare a pieţei şi, în particular, a cititorilor.

2.2.1. Ne referim la faptul că trebuie să invocăm, pe de o parte, măcar distincţia între publicaţiile profesionale, cu texte redactate în registru public formal sau chiar public informal (de tipul „Ziarul financiar", „Bursa", „Capital" şi altele de aceeaşi factură, sau al „magazinelor" cum este „Formula AS"), respectiv canale radio şi tv oficiale ori servicii publice (dintre care unele au însă şi programe de divertisment riscate ca gust şi tonalitate a discursului şi a imaginilor),

și, pe de altă parte, canale mass-media de tipul „tabloidelor", al studiourilor de permanent „talk-show" senzațional, la care se adaugă însă și publicații cu profil preponderent de „entertainment" (cum este „Academia Cațavencu").

Apoi, pentru ieșirea din „impas" se impune, paralel, o departajare de esență a textelor publicate în presă: nu ziarul sau revista, în ansamblu, ca „suport de presă", trebuie să primească o caracterizare din perspectiva funcțiilor limbii, căci, atunci, în diferite registre de comunicare din diverse tipuri de articole descoperim *toate* funcțiile limbajului. Dacă, însă, vom ține seama de existența celor două tipuri principale de articole, reprezentând scrierea de informare și scrierea de opinie (o adevărată scriere de creație), putem constata că:

[a] principala funcție pentru primul tip (știrile propriu-zise, „relatările") este cea *referențială*, iar

[b] pentru cel de al doilea, în raport de modalitatea de textualizare, putem invoca, succesiv și inegal (păstrând terminologia uzuală), funcția *emotivă* și chiar cea *„poetică"* (comentariu, pamflet, „tabletă", reportaj), respectiv cea *conativă* (editorial, interviu, apeluri nedisimulate, scrisori „deschise"), manifestarea acestora trei din urmă fiind „distilată", de fapt, în diferite expresii ale *faticității* în sens larg, așa cum am definit-o anterior.

Dar nici dubla distribuție de mai sus nu răspunde, încă, intenției de a identifica o funcție relevantă pentru un „stil publicistic". Acest *marker* îl constituie extinderea faticității în domeniul prezentării și tratării informației, în primul rând prin titlu (enunț care face obiectul de studiu al secțiunilor din monografia noastră privind DR în mass-media anunțată în *Introducere* și pentru care prezentăm analize tematice în capitolul 2 din partea a II-a și în partea a III-a) și, apoi, în textul propriu-zis al articolului. Orientarea capătă extensia maximă prin publicațiile ce practică un ton general de *entertainment* (la care ne-am referit anterior) și, firește, prin textul *publicitar* apărut în presă și în audiovizual, al cărui limbaj contribuie, dar numai prin asociere privind suportul de presă, la construirea imaginii de ansamblu, a cititorului, asupra stilului general al discursului mass-mediei.

2.2.2. De fapt, astfel intrăm într-o zonă „sensibilă" a comunicării de profil, analizabilă şi din perspectiva utilizării, prin tehnica de „colaj", a EDR în limbajul jurnalistic, o componentă importantă pentru ceea ce reprezintă aşa-numitul «contract de lectură» – enunţ care, cu referire la canalele audiovizuale, poate fi reformulat prin sintagma *contract interlocutiv*, sau *de transmitere*, când avem în vedere discursul oral. Este vorba de delimitarea unui concept care favorizează, în mod special, interpretarea retoricii titlului ca text de inaugurare şi oferă receptorului un anumit registru de preluare a informaţiei, respectiv sugerează sau defineşte poziţia autorului unui text de opinie. Teoria la care ne referim a fost dezvoltată de Éliséo Véron pe baza analizei presei („scrise"), dar a găsit aplicaţie şi în exegeza asupra discursului din alte specii ale mass-mediei. Modelul teoretic la care trimitem acreditează ideea că, într-un text din orice tip de discurs jurnalistic, în afară de un *conţinut*, emiţătorul îi propune receptorului şi o *relaţie*, pe care acesta din urmă o poate accepta sau nu, *modul de adresare* având tot atâta importanţă ca şi conţinutul propus (Cheveigné, *Discours*, p. 95). De interes deosebit, aşadar, în ceea ce priveşte receptarea, conform unor dezvoltări şi aplicaţii ale unui alt adept al teoriei lui Véron, „contractul de lectură" serveşte pentru a caracteriza funcţionarea, în orice tip de „suport de presă", a „dispozitivului de enunţare", adică a „modalităţilor de a spune", cuprinzând:

– a) imaginea celui care transmite un mesaj, locul pe care şi-l atribuie acesta faţă de „ce spune";

– b) imaginea celui căruia îi este destinat discursul, locul ce-i este atribuit acestuia;

– c) relaţia dintre emiţător şi destinatar, care poate fi, de fapt, altul decât receptorul real (Minet, *Contrat de lecture*, p. 223–224).

Cu privire la distincţiile pe care le face acelaşi autor selectând ipostazele emiţătorului în cadrul „dispozitivului de enunţare" (apropiat de destinatar, „complice" al acestuia sau chiar aflându-se pe o poziţie îndepărtată faţă de acesta; *ibidem*, p. 224), pentru analiza semnificaţiei utilizării EDR ne interesează ipostaza de „complice", ceea ce, în viziunea noastră, se traduce prin tentativa de situare în atmosfera aceleiaşi „competenţe expresive", mijloc eficace (şi aparent inocent)

de stabilire a empatiei, dar și de manipulare prin seducție sau incitare directă (pentru date ale unui asemenea „contract de lectură" în acțiune, cf. capitolul 2 din partea a II-a).

Referitor la semnificația utilizării metaforice a termenului juridic de *contract*, vezi precizările făcute de Dominique Maingueneau, pornind de la Charaudeau: termenul indică faptul că discursul este în mod funciar cooperativ și reglementat prin norme; participanții acceptă un anumit număr de reguli cunoscute mutual, ca și sancțiunile la care se expun dacă le încalcă. Evident, acest „contract" nu face obiectul unui acord explicit, deoarece, după Charaudeau, „c'est justement parce que le contrat de communication est fondateur de l'acte de langage qu'il *inclut sa propre validation*. L'autre interlocuteur-destinataire est considéré comme souscrivant par avance aux termes du contrat" (*Analyser les textes de communication*, Paris, Nathan, 2000, p. 55; subl. n.). Pentru evaluarea conceptului din perspectiva selecției mijloacelor de comunicare de masă pe care o face „comunicatorul de relații publice", cf. Stoica, *Comunicare*, p. 50–51.

În lipsa referirilor la acest concept în exegeza de jurnalistică de la noi, considerăm necesar să trimitem la cadrul mai larg al viziunii în discuție, prezentat într-o sinteză cu titlul *Contrat de communication*. Termenul respectiv este utilizat de semioticieni, de cercetătorii din domeniul psiho- și sociolingvisticii, de analiștii discursului, pentru a desemna ceea ce face ca un act de comunicare să fie socotit valid din punctul de vedere al sensului, al interacțiunii de co-construire a sensului. Noțiunea are o filiație impresionantă, revendicată din ipostaze diverse: „intersubiectivitate" (Benveniste), „dialogism" (Bahtin), „intenție colectivă" (Searle), „intenționalitate reunită" (F. Jacques), „negociere" (Kerbrat-Orecchioni), ipostaze ce converg spre o definire contractuală a actului vorbirii, care implică existența a doi subiecți în relație de intersubiectivitate, existența de convenții, de norme și acorduri ce reglează schimburile „langajiere", existența cunoașterilor comune ce permit să se stabilească o înțelegere, totul într-o anumită situație de comunicare.

Pe acest fond, tratând arta discursului, Patrick Charaudeau a descris diferite tipuri și genuri: contractul de comunicare de *informare*, al *criticii cinematografice* și, din domeniul mass-mediei, con-

tractul de comunicare *publicitar*, al *dezbaterilor televizate* şi al *interviului* (Charaudeau – Maingueneau, *Dictionnaire*, p. 138–141).

Faţă de perspectivele deschise de aceste date, preluarea ideii de „contract" în evaluarea receptorului în ceea priveşte performanţa în comunicarea publicistică poate constitui un criteriu semnificativ de analiză.

2.3. Pentru susţinerea existenţei unui stil funcţional publicistic, chiar într-o formaţie de ansamblu trihotomică, Al. Andriescu găseşte o primă afirmaţie favorabilă acestei poziţii prin apariţia unei sintagme, „limba politicii", folosită de Ion Heliade Rădulescu, discuţie pe care o prezentăm în continuare.

Într-o scrisoare (prima din cele patru) către Constantin Negruzzi, analizându-şi activitatea de „literator", Heliade Rădulescu enumera (într-o suită de precizări) următoarele domenii ale limbii literare pe care, personal, şi le-a „format": „limba ştiinţelor sau a duhului" şi „limba inimei sau a simtimentului"; domeniile sunt reluate, imediat, în termenii „limba ştiinţelor şi a literaturei ce[le]i nouă şi a ideilor ce lumea a dobândit de atunci încoaci" (comparaţia este în raport cu „limba legiuită de moşii noştri"). În sfârşit, în continuare, cele trei domenii sunt trecute în revistă în următoarea formulare: „... dar în vreme ce mă ocupam, după a mea destoinicie, de limba duhului şi a inimii, n-am uitat şi o mică parte din limba politicii".

Citatele sunt după [Scrisori către C. Negruzzi], din volumul Ion Heliade Rădulescu, *Scrieri lingvistice*, ediţie, studiu introductiv, note şi bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973, p. 87–88 şi 90; editorul publică textul apărut în anul 1836, în „Muzeu Naţional". În varianta acestei scrisori publicate în volumul I. Heliade Rădulescu, *Opere*, II, ediţia D. Popovici, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1943 (p. 213–225), reprodusă după „Convorbiri literare", XII, nr. 9/1878, lipseşte paragraful cuprinzând formularea privitoare la „limba politicii".

Pentru Al. Andriescu, „este clar că prin «limba politicii» Heliade înţelege un aspect al limbii literare pe care îl numim astăzi, în mod curent, *stil publicistic*" (*Perspectiva stilurilor*, p. 242). Numai dacă preluăm *ad-litteram* precizarea „o mică parte", aceasta ar putea fi

„stilul publicistic", dar nu găsim indicii pentru a admite o asemenea interpretare; nu se susține nici invocarea de către Andriescu, în sprijin, a unei afirmații a lui Heliade, că a întemeiat „Curierul românesc" spre a contribui la „realizarea *acestei* limbi politice" (*ibidem*; subl. n.). În realitate, intențiile „literatorului" sunt mult mai cuprinzătoare; iată-le: „prin gazetă află cineva ce se lucrează într-alte părți mai înaintate în cunoștințe, în tot felul de materie; se familiarizează încetul cu încetul, deși fără metod, cu ideile veacului"; dată fiind lipsa cunoștințelor generale („nici o idee de istorie, nici o idee de geografie, nici o idee de deosebitele guvernări, nici o idee de științe și arte"), redactorul a introdus în „Curier" o secțiune „de geografie, în care să arăt capitalele pământului, religiile, guvernele și lăcuitorii"; mai mult, i-a familiarizat pe cititori cu termeni juridico-administrativi din textul proiectatului *Regulament Organic* (scrisoarea invocată către Negruzzi, în *op. cit.*, p. 91–92). Așadar, cu discursul acestei sfere largi de cunoștințe trebuie să identificăm „limba politicii", sau, în formularea anterioară, pe cea a „ideilor ce lumea a dobândit" în vremea lui. Este vorba, mai întâi, de scopuri apropiate de cele didactice propriu-zise, „ideile veacului" reprezentând, apoi, popularizarea cunoștințelor științifice și din domeniul artelor (dincolo de ceea ce reprezenta „limba științelor sau a duhului" și „limba inimei sau a simtimentului"), de informare și de educație în domeniul legilor și al administrației. După noi, această limbă a „politicii" are o accepțiune mai largă, referindu-se la comunicarea publică în zona „cetății", a *politiei* (< ngr. πολιτεία), și nu doar la discursul publicistic (ca modalitate specifică de exprimare a informației printr-o „gazetă"), o *politie* = *politică* însemnând, paralel, și „comportare, conduită" sau chiar „viață, trai" (sensuri prezente în texte din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea; DLR, t. VIII/4).

2.3.1. Dat fiind faptul că formația culturală și de literat a lui Heliade Rădulescu (chiar după propriile-i mărturisiri) s-a aflat sub semnul retoricii clasice (eventual prin filiera culturii franceze), se cuvine să considerăm cele trei genuri ale *retoricii* delimitate de Aristotel (vezi și Andriescu, *op. cit.*, p. 241–242), de care, din postura de moștenitoare a retoricii, jurnalistica de opinie uzează, dar nu numai în ceea ce privește organizarea textului scris, ci și prin abordarea, din

aceeaşi perspectivă, a iconicului (cf. Miclău, *Presa*, p. 148): *deliberativ*, *judiciar* şi *demonstrativ* (Aristotel, *Retorica*, I, 3, 4). Genul cel mai pregnant reflectat de mass-media este cel *deliberativ*, dezvoltând o oratorie ce scrutează viitorul, de „susţinere" şi „combatere", după criteriile „util" sau „vătămător", când dezbate problemele de viaţă ale „cetăţii" (noţiune prin care trebuie să înţelegem „statul": veniturile, războiul şi pacea, diplomaţia, importul şi exportul – cu privire la alimentaţie, de exemplu –, legislaţia). Totuşi, presei nu-i sunt străine nici genul *judiciar*, preocupat de trecut, prin acuzaţie şi apărare, după criteriile „drept" – „nedrept", prin care o jurnalistică „justiţiară" se instituie în acuzator faţă de putere sau de organizaţii politice ori economico-financiare şi în avocat al publicului, şi nici cel *demonstrativ* (sau *epidictic*), preocupat de prezent, prin elogiu sau prin blam, după criteriile „nobil" – „ruşinos".

> Pornind de la asumarea rolului în discuţie, trebuie să remarcăm faptul că, în ceea ce priveşte frecvenţa şi, adesea, virulenţa formulelor manipulatoare, acestea pot fi puse pe seama rolului pe care şi-l revendică şi presa contemporană din România, unul prea puţin „ortodox" teoretic, identificat de Patrick Charaudeau şi Rudolph Ghiglione, dar tratând problema ineficacităţii „talk-show"-ului ca formă de comunicare şi de confruntare democratică, în televiziune: „Les médias [...] se sont engouffrés dans la brèche du mal-être social et de la thérapie collective" (cf. *Science et Médias*, nr. 21/1997, p. 238).

2.3.2. Mai important este însă un alt aspect; dacă avem în vedere tradiţia antichităţii referitoare la «stiluri», trebuie să ţinem seama de faptul că o distribuţie trihotomică de bază privind „uzurile" din perspectiva filozofiei limbajului porneşte tot de la Aristotel. Eugen Coşeriu a reconstituit viziunea respectivă atrăgând atenţia asupra importanţei textului aristotelic în care este tratată o anumită problemă. Aşadar, subliniind şi relaţia „uz"–„funcţie", Coşeriu notează că, la Aristotel, „tipurile de bază ale funcţiilor vorbirii (uzul «ştiinţific», uzul «practic» şi uzul «poetic») sunt tratate fiecare dintre ele la locul adecvat, în *De Interpretatione*, în *Retorica* şi în *Poetica*", dezvoltând apoi ideea că definirea omului prin limbaj se găseşte în *Politica*, în contextul în care omul este definit ca *zoon politikon*, dar „uzul politic"

al limbajului este numai o manifestare a „esenței politico-sociale a limbajului", din punctul de vedere al „intercomunicării practice", obiect al *Retoricii* (*Limbaj*, p. 18–19).

Așadar, putem reține ideea de corespondență ***uz – stil*** prin raportare la funcțiile generale ale limbajului, iar „uzul practic", de domeniul retoricii, determină un stil al comunicării „publice", la fel cum uzurile „științific" și „poetic" determină stilurile (*tehnico-*)*științific* și *beletristic*. De fapt, *mutatis mutandis*, o corespondență pentru triada „uzurilor" găsim și în concepția lui Aristotel cu privire la legătura dintre limbaj și esența lucrurilor, între *nume* și *lucru*: orice limbaj este *lógos semantikós*, cu determinările suplimentare de *apophantikós*, *pragmatikós* și *poietikós* (cf. Coșeriu, *Filozofia*, p. 15–16).

Credem că putem recunoaște tradiția aristotelică și într-o altă clasificare, de data aceasta din perspectiva interesului pentru considerarea limbajului ca bază a societății înseși, ca fundament al asocierii omului în familie și în stat (*polis*), așadar a intersubiectivității, pe care, după Sfântul Toma, l-a manifestat un umanist spaniol din prima jumătate a secolului al XVI-lea, Juan Luis Vives, invocat tot de Eugen Coșeriu: „Teza sa fundamentală este aceea că «lingua est speculum hominis universi, et rationis, et affectus, et voluntatis» – limbajul este oglinda omului întreg, și a rațiunii, și a afectivității, și a voinței", așadar avem „indicate limpede cele trei dimensiuni esențiale ale conștiinței", conchide Coșeriu (*op. cit.*, p. 21).

Printre alte reveniri la Bühler, considerăm convingătoare în această ordine de idei și analiza întreprinsă (în 1979) de Luis Hernán Ramírez, reamintind punctul de plecare platonician (din *Cratylos*) al lingvistului austriac: limbajul ca instrument de comunicare al *unuia* cu *altul* asupra unor *lucruri*, de unde funcția „expresivă" (sau „afectivă"), prin care se manifestă emițătorul, cea „apelativă", domeniul acțiunii asupra receptorului, și cea de „reprezentare" (sau „semnificativă"), ce asigură transmiterea informației despre obiectul comunicării. Dacă în orice tip de discurs pot fi identificate trăsăturile tuturor acestor trei funcții (având în vedere, de exemplu, „registrele" de manifestare în cadrul a diferite „limbaje" delimitate în tabelul 2, de mai jos), capacitatea *revelatorie* a funcțiilor amintite pentru cele trei stiluri (de

bază) ale limbajului poate fi distinsă şi pe baza analizei lor din perspectivă psihologică: aşa-numita funcţie „reprezentativă" (pe care, după Coşeriu, o numim „denotativă") este caracteristică fenomenelor vieţii intelectuale, cea „expresivă" (funcţie „egocentrică", de vreme ce nu presupune dialogul) este caracteristică vieţii afective, pe când funcţia „apelativă" caracterizează fenomenele vieţii volitive, terenul „efectelor intenţionale", de acţiune asupra interlocutorilor în viaţa socială (Ramírez, *Funciones*, p. 58–60, 62–64). Aşadar, şi din perspectivă psiholingvistică, putem observa că funcţia „denotativă" este relevantă pentru stilul ştiinţific, cea „expresivă" pentru stilul beletristic, iar funcţia „apelativă" este relevantă pentru stilul „comunicării publice şi private".

De altfel, în *Expresivitatea limbii române*, din 1942, Dumitru Caracostea sublinia, în ceea ce priveşte viziunea Bühler, influenţa a ceea ce esteticianul român numea vechea „împărţire trinitară a psihologiei": „inteligenţă – sensibilitate – voinţă" (proiectată, apoi, şi asupra genurilor literare; cf. ediţia recentă a operei citate, Iaşi, Polirom, 2000, p. 31–32). Anterior proiecţiei Bühler, putem însă identifica aceeaşi împărţire a stilurilor pe baza aşa-numitelor „limbaje" la care, în *Le langage. Introduction linguistique à l'histoire*, 1921, s-a referit Joseph Vendryes: limbajul „logic sau intelectual" (corespunzător funcţiei „reprezentative"), cel „afectiv" (corespunzător funcţiei „emotive") şi cel „activ" (corespunzător funcţiei „apelative"; cf. Dominte, *Funcţiunile*, p. 84–86).

Pe de altă parte, trebuie să notăm faptul că reprezentările proteice ale „stilurilor", confundate uneori cu „limbajele de specialitate", constituie, după G. Ivănescu, o eroare în planul teoriei (cf. Gheţie, *Stilurile*, p. 149), aspect asupra căruia a atras atenţia, de asemenea, Ştefan Munteanu, într-o viziune ce poate fi raportată la tendinţa de „reducere" care ne preocupă în abordarea de faţă: „Noi credem că termenul *stil* îşi găseşte motivarea întrebuinţării lui în stilistica literară, pe care o concepem ca o stilistică a mijloacelor de expresie artistică. Celelalte stiluri ale limbii literare (neartistice): administrativ, ştiinţific, publicistic sunt variante funcţionale ale limbii literare şi pot fi desemnate prin denumirea mai veche de *limbaje*, tot astfel stilurile popular, familiar, argotic – a căror cercetare rămâne pe seama lingvistului, şi nu a stilisticianului" (Munteanu, *De la retorică la stilistică*, p. 86–87).

După cum se poate vedea și din formulări de mai sus, tradiția domeniului este greu de ocolit; vezi, de altfel, și formulele aceluiași lingvist, din secțiunea dedicată evoluției „structurii stilistice a limbii române literare" dintr-o originală lucrare didactică de înalt nivel științific; spre deosebire de „limba română artistică" (cea a beletristicii), „neartistice" sunt „stilul științific", „stilul administrativ" și „stilul publicistic", caracterizat drept o „variantă funcțională a limbii" (cf. Ștefan Munteanu, Vasile D. Țâra, *Istoria limbii române literare. Privire generală*; ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p. 275–296). Surprinde faptul că, într-un ultim pargaraf tratând această structură, este prezentat și „stilul (limbajul) criticii literare" (p. 301–303), încă o probă asupra dificultăților de clasificare a ansamblului particularităților de manifestare în scris.

De altfel, chiar amplificarea numărului stilurilor poate fi pusă în legătură cu amplificarea, paralelă, a numărului de funcții ale limbajului, iar tendințe de esențializare, după funcțiile relevante pentru diverse categorii de texte, pot fi remarcate și în studii din alte țări privind domeniul respectiv. Printre astfel de clarificări recente din literatura germană de profil, reținem, de exemplu, punctul de vedere, care conduce la rezultate comparabile cu cele ale demersului nostru, al unor specialiști germani, preocupați de problemele comunicării, citați de Ulla Fix: „Stilistica funcțională a lui Fleischer, Michel ș.a. [referirea este la Wolfgang Fleischer, Georg Michel, Günter Starke, *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*, Frankfurt, 1996] pornește de la o funcție extralingvistică, socială a stilului, după care se orientează utilizarea limbii. Se deosebesc patru stiluri funcționale: stilul limbii vorbite în cotidian, stilul beletristic, stilul prozei specializate, care se subdivide în stilul textelor științifice și stilul directivei" (Fix, *Grundlagen*, am preluat textul din *Introducere*).

Dacă punctul de plecare este cel pragmatic (caracterizarea textelor după mediile de utilizare a limbajelor formalizate), evaluări pe baza cărora poate fi argumentată delimitarea unui stil care reflectă „uzul comun" putem găsi și în alte diverse abordări recente. De exemplu, dacă ținem seama de faptul că domeniul de interes al autorilor unei lucrări de profil (cu aplicație preponderent didactică) îl reprezintă *diversitatea textuală* propriu-zisă, așadar a textelor scrise, în optica

unor pragmaticieni din Spania există următoarele şase categorii de texte (pentru care se indică funcţii lingvistice „dominante" şi funcţii „secundare"): 1. tehnico-ştiinţifice; 2. juridico-administrative; 3. *periodistice* („periodísticos", ilustrând „mijloacele comunicării de masă"); 4. publicitare; 5. [din domeniul ştiinţelor] umanistice; 6. literare (semnalăm, şi aici, distincţia dintre *publicistică* şi *publicitate*). Dacă, trecând peste funcţiile comune mai multor specii (cum ar fi, de exemplu, cea referenţială), analizăm categoriile de texte delimitate mai sus după funcţiile pe care le-am denumit *relevante*, atunci, sub cea dominant *referenţială* pot fi grupate textele „tehnico-ştiinţifice" şi cele din domeniul ştiinţelor „umaniste" (cele două categorii reprezentând, după noi, „uzul ştiinţific"), după cum cea *estetică* este specifică textelor „literare" („uzul artistic"). Se grupează, apoi, sub semnul unei funcţii relevante *apelative*, textele juridico-administrative, cele „periodistice" şi cele publicitare, ilustrând, după noi, zona „uzului comun" (cf. Casanova Ávalos et alii, *Diversidad textual*, p. 9–62, şi sinteza de la p. 64–65).

2.3.3. Dar, de fapt, genurile la care ne-am referit anterior raportabile la viaţa publică constituie un subiect de studiu de interes aparte, deoarece apreciem că, pentru integrarea aşa-numitului „stil" publicistic în categoria stilurilor „funcţionale", esenţială este, mai întâi, clasificarea aparte a „stilului ştiinţific" (sau „tehnico-ştiinţific") şi a celui „beletristic".

> Într-o documentată sinteză recentă (cu propensiune şi către problematica taxonomiei), privind preocupările lingviştilor români pentru clasificarea „stilurilor", Vasile Ilincan subliniază faptul că „numai două stiluri funcţionale, *ştiinţific* şi *beletristic*, apar constant în toate ierarhizările propuse (chiar dacă s-au folosit criterii diferite de identificarea acestora"; *Stilul*, p. 47).

Apoi, avem în vedere, din perspectiva stilisticii limbii şi a pragmaticii, asocierea celorlalte limbaje, în acest al treilea stil, „al comunicării *publice*", la care, ţinând seama de toate aspectele comunicării în cadrul diferitelor structuri ale comunităţii sociale, asociem şi zona interacţiunii comunicative „*private*" (un aspect care, de altfel, a fost luat în consideraţie de numeroşi exegeţi).

Dacă ținem seama de cele trei funcții ale „semnului întrebuințat într-un act lingvistic concret" de la Bühler (cf. *supra*, 1.2.2.1) și „uzurile" de la Aristotel, reflectate și în cele trei „limbi" pe care le identifica Heliade Rădulescu, atunci putem recunoaște doar trei stiluri funcționale, potrivit următoarelor corespondențe:

Tabel 1

Relația „funcții" – „uzuri" – „stiluri"

0.	FUNCȚII (după Bühler)	UZURI (după Aristotel) / „limbi" (la Heliade Rădulescu)	STILURI „funcționale"
1.	Denotarea →	„uzul științific"; / „limba științei sau a duhului" =	tehnico-științific
2.	Manifestarea →	„uzul poetic"; / „limba inimei sau a simțimentului" =	beletristic
3.	Apelul →	„uzul practic"; / „limba politicii" =	(al) comunicării publice și private

Pentru definirea stilului „comunicării publice și private" din perspectiva conceptului «stil de limbă» al lui Eugeniu Coșeriu, pornim de la tipurile de varietate definite de acest lingvist. Față de varietatea *diatopică* (obiect de studiu al dialectologiei) și de cea *diastratică* (obiect de studiu al sociolingvisticii), varietatea *diafazică* se referă la „modalitățile de vorbire determinate prin situația însăși a vorbirii și prin elementele situației vorbirii, adică cine vorbește, cu cine, despre ce, în ce circumstanțe" (*Competența*, p. 38; cf. și *Sociolingvistica*, p. 142), tip de varietate care face obiectul de studiu al *stilisticii limbii* (*Competența*, p. 39). Cum, însă, tot ca dimensiune universală, funcționează *alteritatea* („adică «a fi cu alții», faptul prin care limbajul este totdeauna, în orice formă, nu numai al meu, ci și al altora, al unei

comunităţi"; *Competenţa*, p. 38), alteritatea, în accepţiunea prezentată mai sus, conduce la *omogenitate*, la constituirea identităţilor şi a tradiţiilor comune, perspectivă din care modalităţile de vorbire determinate de situaţiile de comunicare se constituie în *unităţi sinfazice*, reprezentând *stiluri de limbă*.

Dacă, *ad-hoc*, eliminăm din discuţie identităţile reprezentate de unitatea *sintopică* (ce se manifestă prin *dialect*) şi pe cea *sinstratică* (a cărei expresie este *nivelul de limbă*), „stilurilor de limbă" coşeriene le corespund „stilurile funcţionale" din terminologia uzuală (şi) în lingvistica românească şi, dacă ţinem seama de faptul că *identitatea sinfazică* trebuie raportată la trăsături ale *varietăţii sinfazice*, în cazul de faţă la elementele situaţiei vorbirii („cine vorbeşte, cu cine, despre ce, în ce circumstanţe"), o astfel de caracterizare este proprie, în primul rând, pentru *uzul comun*, reflectat de stilul pe care l-am numit al „comunicării publice şi private".

Pe de altă parte, Coşeriu subliniază faptul că „relaţia dintre dialect, nivel şi stil de limbă este o relaţie orientată strict în sensul: *dialect* → *nivel* → *stil de limbă*; adică un dialect poate funcţiona ca nivel şi ca stil de limbă, iar un nivel poate funcţiona de asemenea ca stil de limbă, dar nu şi invers" (*Sociolingvistica*, p. 142). Prezenţa mărcilor varietăţii diatopice şi ale celei diastratice în zonele „stilului de limbă" este reflectată de registrele existente în limbajele „stilului comunicării publice şi private", aspect uşor de constatat în special pentru limbajele aparţinând discursului privat, dar şi pentru limbajul publicistic şi pentru cel al vieţii publice, marcate vizibil, atât de statutul sociocultural, cât şi de atitudinile sociale ale vorbitorilor.

2.4. Din această optică generală şi luând în consideraţie şi fapte trecute în revistă într-o sinteză a lui Ion Gheţie (de exemplu, există referirea la limbajul *biblic* şi la cel *epistolar*; *Stilurile*, p. 157–163), dar adăugând categorii până acum ignorate sau neglijate (de exemplu, limbajul instrucţiei şcolare), propunem structura „stilului comunicării publice şi private literare" prezentată în tabelul 2, de mai jos.

Prezentăm câteva explicaţii şi argumente. De la început, subliniem faptul că, din preocuparea pentru *comunicare*, am avut în vedere,

permanent, criterii „social-culturale" de departajare a varietăților discursului: limbaje formalizate ce sunt folosite în anumite domenii de activitate, existența unui anumit public și utilizarea anumitor mijloace lingvistice, specifice. Comentând astfel de criterii și situându-se tot „pe poziția funcționalistă", precizări din perspectiva comunicării aduce (printre primii în literatura de specialitate de la noi) Lidia Sfîrlea, care consideră însă că „stilisticienii funcționaliști", pornind de la realitatea socială spre cea lingvistică, „leagă adesea în mod mecanic și exagerat stilul de grupul social, așa cum retoricienii îl legau numai de conținutul mesajului (= gen), iar esteticienii numai de individul creator". Autoarea insistă asupra faptului că „orice structură lingvistică se leagă, concomitent, de mai mulți factori extralingvistici: scopul comunicării, împrejurările în care se face ea, nivelul cultural al emițătorului, relațiile dintre emițător și receptor etc." (*Delimitarea*, p. 145–146).

Date fiind și numeroasele variații terminologice ale domeniului, ce prezintă uzuri paralele și ambigue, fapt asupra căruia nu putem insista (cf. Gheție, *loc. cit.*), în comentariul ce urmează folosim termenul de „stil" pentru o categorie supraordonată, cea care reprezintă o realitate analoagă domeniilor „tehnico-științific" și „beletristic", categoriile subordonate primind nume din clasificarea obișnuită a științelor naturii.

Pentru o împărțire „fără rest" a ansamblului modalităților de comunicare dintr-o perspectivă largă social-culturală, după delimitarea de stilurile „tehnico-științific" și „beletristic" (ale căror discursuri sunt autonome în raport cu o situație dată de comunicare), cel de al treilea stil trebuie să cuprindă atât interacțiunea comunicativă „privată", cât și pe cea „publică", o alăturare ce va permite și stabilirea interferențelor normale în cadrul aceleiași sfere. Împărțirea propusă are în vedere categoriile de fapte, proiectate în tabelul 2 (de mai jos), pe care le prezentăm în continuare.

Tabel 2

Stilul comunicării publice şi private literare*

1	DISCURSUL PRIVAT		DISCURSUL PUBLIC					
1'			Discursul mass-mediei		Discursul autorității instituționalizate			
2	Limbajul conversației	Limbajul epistolar	Limbajul publicisticii	Limbajul publicității	Limbajul instrucției școlare	Limbajul organizațiilor politice	Limbajul juridico-administrativ	Limbajul religios
2'	registre [a]		registre [b]		registre [c]		registre [d]	
3	E → R R ← E	E → R ..... R ← E	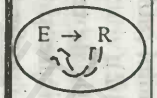	E ↓ D	E ↓ D	E ↓ D	E ↓ D	E ↓ D
4	funcția denotativă (generală) (lógos semantikós) + funcția apelativă (relevantă) (lógos semantikós pragmatikós)							
	fatică		conativă + fatică				conativă	
5	Enunțare ad-hoc, cognitivă, euristică		Enunțare pre-concepută, omniscientă, normativă					

* Abrevieri: E = emițător (enunțiator); R = receptor; D = destinatar

A. Nivelurile de manifestare ale stilului „comunicării publice și private literare", cu distincții prezentate în cele ce urmează:

– **genuri** ale comunicării, numite „discursuri" [rubrica 1]. Folosim termenul *discurs* cu accepțiunea generală de „activitate lingvistică", „modalitate de utilizare a limbii" (cf. și *Terminologie*, p. 174); în cadrul acestui compartiment am introdus, așa cum am anunțat, distincția între discursul „privat" (cu subdiviziunile, după „canal", al „conversației" și „epistolar") și cel „public", care, la rândul lui, cunoaște [1'] categoriile („subgenurile") „discursul mass-mediei" și „discursul autorității instituționalizate"; pentru categorii respective ne aflăm în prezența, paralelă, a difuzării/funcționării, atât pe canalul scris, cât și pe cel oral (în ipostaza din urmă în funcție de situațiile de comunicare);

– **specii**, numite „limbaje" [2], ca echivalente ale celor mai multe dintre „stilurile" din terminologia curentă în lucrările de specialitate de astăzi (în care se găsește însă și termenul de *limbaje*; cf. Gheție, *op. cit.*, în special p. 149–150), înțelese ca modalități de realizare a „discursului". Față de alte exegeze, ce nu fac această distincție, am adăugat aici „limbajul instrucției școlare" și am fixat locul aparte al „limbajului publicității", cuprins de obicei, fără argumente convingătoare (sau chiar fără sesizarea problemei în sine), în așa-numitul „stil publicistic" (rațiuni pentru aceste departajări în capitolele 3.1 și 3.2);

– **registre** [2'] ale mesajului, în funcție de **texte**, având caracteristici dependente de situațiile de comunicare și de canal (scris sau oral), după cum urmează: [a] prezentând interferențe cu zona autoritarului (pentru limbajele conversației și epistolarului); [b] prezentând interferențe cu zona discursului privat și a autoritarului (pentru limbajele publicisticii și publicității); [c] prezentând interferențe cu discursul privat și [d] determinate de referent (pentru limbajele juridico-administrativ și religios).

B. Raporturile dintre participanții la actul de comunicare [3], aspect pentru care am delimitat două situații principale:

– [α] când există schimbul, respectiv posibilitatea schimbului de roluri (în succesiunea „emițător"–„receptor"), actanții aflându-se pe același plan în realitate [α¹], în limbajele conversației și epistolar (într-o

situaţie specială în cel de al doilea caz; cf. 3.5; evident, statutul celor doi „actanţi", conjunctural, poate fi inegal) sau virtual [α^2], în limbajul presei „tradiţionale", în care schimbul de roluri, dorit, este adesea numai schiţat, situaţie marcată printr-o săgeată cu o simbolică aparte; asupra situaţiei din contemporaneitate vom reveni (cf. 2.6);

[β] când, aprioric, schimbul de roluri nu este nici real, nici virtual, emiţătorul (enunţiatorul) având o poziţie supraordonată faţă de un „destinatar" ce rămâne fără replică – de la limbajul publicitar la cel religios; statutul inegal este nedisimulat.

Plasarea în tabel a „limbajelor" aparţinând discursului mass-mediei şi discursului autorităţii a ţinut seama de posibilitatea de a reprezenta sugestiv asemănarea în ceea ce priveşte statutul inegal al actanţilor în cadrul limbajului publicităţii şi în toate speciile discursului autorităţii, iar, pe de altă parte, de asemănări privind prezenţa nuanţelor funcţiei apelative, la care ne referim în continuare.

C. Funcţiile limbajului [4]. Dacă funcţia *denotativă* (de transmitere a informaţiei) este una comună pentru toate speciile discursului comunicării publice şi private (dar este relevantă pentru speciile stilului tehnico-ştiinţific şi nu lipseşte nici în specii ale stilului beletristic), pentru stilul comunicării publice şi private relevantă este funcţia *apelativă* (aceea care vizează producerea, în anumiţi parametri, a contactului interlocutiv), funcţie care cunoaşte modalităţi specifice de manifestare, nuanţe, după tipul de limbaj, pe care le precizăm mai jos:

– o funcţie *apelativă fatică*, în accepţiunea definită anterior pentru *fatic*, în textele aparţinând limbajelor discursului privat şi în limbajul publicisticii;

– *apelativă conativă* + *fatică*, în textele aparţinând limbajului publicităţii (cu un „fatic" preponderent manipulator), celui al instrucţiei şcolare şi celui al organizaţiilor din cadrul vieţii politice (în acestea două din urmă, faticul este prezent la interferarea cu texte din *registre* ale discursului privat);

– *apelativă conativă*, în textele aparţinând limbajelor juridico-administrativ şi religios, ca expresie a unei autorităţi instituţionalizate (ca şi în primul, textele limbajului religios stabilesc norme, sancţionează abaterile şi fixează circumstanţele ispăşirii; nu este mai puţin

adevărat că în interacțiunea lingvistică există registre variate, de exemplu și cel „didactic" general, de transmitere a cunoștințelor unui destinatar „generic").

D. Tipul mental al enunțării [5]. În corelație cu factorii convocați în rubricile [3] și [4], dar în raport și cu atitudinea socio-culturală determinată de statutul social, putem caracteriza tipul enunțării: în limbajele discursului privat și în cel al publicisticii, caracterizate preponderent prin faticitate, prezentarea informației este conjuncturală și spontană, euristică și cognitivă, comunicarea desfășurându-se dialogic (cu statut egal sau inegal) efectiv sau uneori numai simulat (prin „invocații retorice", în publicistică). Prin comparație, în textele din toate limbajele ce sunt marcate de funcția *apelativă conativă*, enunțarea este pre-concepută (în afara unei situații date de comunicare), reflectă, nedisimulat, omniscienta emițătorului (enunțiatorului) și, de aceea, este normativă, desfășurându-se preponderent monologic, și se adresează unui destinatar cu statut inferior în raport cu primul.

2.5. Trei stiluri „funcționale" ale limbii literare din perspectiva „logosului"

Revenind la problema reevaluării stilurilor din optica retoricii clasice, încercăm, în sfârșit, o verificare a proiecției tripartite propuse anterior în funcție de gradul de „problematicitate" a „logosului", pornind de la o schemă creată de Constantin Sălăvăstru, preocupat de „dimensiunea proiectivă a modelului problematologic" (precizăm că, în continuare, enunțurile preluate din Sălăvăstru, *Problematologie*, p. 392, sunt date între ghilimele).

Așadar, analiza „logosului" din perspectiva „problematicității" și a „rezolvării" având ca obiectiv specificul actelor discursive ce aparțin celor trei stiluri pe care le-am definit, cu raportare la specificul activității social-culturale ca finalitate și ca efecte, ne permite să distingem trăsăturile diferențiatoare prezentate în cele ce urmează.

a) Pentru stilul beletristic/uzul poetic: problematicitate „minimă", privind „chestiuni rezolvate", având ca finalitate „plauzibilul/plăcutul/onorabilul" (*delectarea*), iar ca efect „adeziunea";

b) Pentru stilul/uzul ştiinţific: problematicitate „mare", referitoare la „chestiuni incerte" (*nerelevate*), având ca finalitate descoperirea a ceea ce este „just" (*adevărat*) şi ca efect „judecata" (*cunoaşterea*);

c) Pentru stilul comunicării publice şi private/uzul practic: problematicitate „maximală", privind „chestiuni îndoielnice" (*discutabile*, pentru discursul privat şi pentru discursul mass-mediei; *ignorate*, pentru discursul autorităţii instituţionalizate), urmărind „utilul" (în planul experienţei personale sau colective) şi având ca efect „decizia" (respectiv *norma* de socializare în planul instruirii şi comportamentului, reprezentând impunerea anterioară a voinţei).

2.6. Tendinţa limbajului publicistic de a se identifica cu discursul comunicării private

2.6.1. Rolul „funcţiei fatice" în comunicare a fost studiat cu referire la domeniul discursului privat, atât în ceea ce priveşte limbajul *conversaţiei*, cât şi cel *epistolar*.

2.6.1.1. Pentru limbajul conversaţiei, obiectul atenţiei l-a constituit, în mod normal (dacă avem în vedere formulele invocate în exemplificările curente ilustrând faticul), limba vorbită, „populară" şi „literară", subliniindu-se importanţa faticului pentru asigurarea unei atmosfere favorabile în relaţiile dintre interlocutori (de regulă cooperanţi). Textele analizate până acum reprezintă dialoguri pe teme ale vieţii cotidiene, uneori marcate de interese profesionale. Cercetări asupra importanţei acestui factor în conversaţie datorate Lilianei Ionescu-Ruxăndoiu şi Marinei Ciolac au fost consemnate de Georgeta Ghiga (*Elemente fatice*, p. 42–44), autoare care consacră subiectului un studiu monografic, interesant şi pentru faptul că are în vedere, de asemenea, manifestarea faticităţii în comunicarea nonverbală. După „triada" rezultată din simplificarea teoriei Jakobson, urmărită consecvent, Ghiga acordă, aşadar, importanţă deosebită elementelor de structură, formulelor marcând începerea, continuarea şi încheierea conversaţiei. La această autoare găsim şi tratarea faticului pe terenul particular al „negocierilor comerciale" (*Elemente fatice*, p. 172–198), aspect reluat, pe cont propriu (de vreme ce contribuţia la care ne-am

referit anterior nu este citată), de Diana Hornoiu, care, din optica echivalării „componentei fatice" cu așa-numita „small talk", se raliază la opțiunile ce proiectează faticul dincolo de manifestări mai mult sau mai puțin reductibile la acte și formule de activare, control și închidere a canalului (aplicațiile pe temele „la cosmeticiană" și „la croitoreasă" ilustrează viziunea în discuție; Hornoiu, *Componenta fatică*, passim).

Zona minimă a considerării faticului drept marcă a unor relații personale, e drept, accidentale, o constituie așa-zisa „conversație fatică", un teren al faticității „pure", subiect abordat de Răzvan Săftoiu (*Schimburi verbale*, passim).

2.6.1.2. În ceea ce privește limbajul epistolar în varianta „clasică", cele mai importante fapte, care, de drept, aparțin domeniului faticității în sens restrâns, le reprezintă formulele de început și de încheiere a scrisorilor propriu-zise.

> O analiză extinsă a acestor formule a întreprins Marica Pietreanu, în capitolul *Salutul epistolar* din monografia sa consacrată „salutului în limba română". Autoarea analizează salutul epistolar ca derivând din modele culturale și tipare lingvistice ale conversației (orale), cadru ce explică, de exemplu, și apariția formulelor „pseudo-gestuale" (*Salutul*, p. 56, 59–60), și subliniază, pentru astfel de enunțuri, reprezentând o manifestare specială a contactului social, rolul important al funcției fatice (p. 18, 26, 69). Pentru Irimia (*Introducere*, p. 160–162), „structurile de salut" „reflectă constante ale relațiilor interumane dintre protagoniști". Prin deosebirile de registru ce caracterizează aceste enunțuri, formulele de salut pot fi în mod firesc asociate, așadar, studiului privind expresia faticității (tot în sens restrâns).

În cadrul de față ne interesează faptul că manifestări de același tip ale funcției fatice sunt surprinse și în varietăți distincte, contemporane ale genului: mesaje de tip SMS și de pe internet, ale căror strategii de interacțiune prin intervenții în cod și în grafie au fost discutate de Rodica Zafiu în numeroase articole publicate, începând din anul 1993, la rubrica săptămânală „Păcatele limbii" din revista „România literară" (cf. și *Diversitate*, p. 189–192). O secțiune specială, în lucrarea deja citată, îi consacră subiectului, cu fructificarea rezultatelor unei semnificative exegeze de profil, Georgeta Ghiga (*op. cit.*,

p. 198–214: *Aspecte actuale ale funcţiei fatice a limbajului. Conversaţia pe Internet*); autoarea este preocupată de mijloacele oferite de diverse „programe de conversaţie", subliniind, în texte, elemente ce ţin de oralitate şi facilităţile de grafică prin care se construiesc „versiuni ale unor elemente specifice conversaţiei normale".

Şi astfel de trăsături proclamă regenţa modelelor generale ale conversaţiei din discursul privat pentru comunicarea interumană cu extensie în mass-media; de altfel, tocmai aspectele la care ne-am referit anterior prezintă un interes deosebit: chiar în condiţiile utilizării unor modalităţi cu totul speciale (sofisticate) de scriere, constatăm preluarea de elemente specifice „conversaţiei normale", mijloace transpuse şi puse în lucru cu mare dexteritate, adesea improvizând, aşadar fără o convenţie prealabilă, şi apelând la posibilităţile de descifrare ale receptorului, care sunt stimulate.

2.7. Trăsăturile trecute în revistă (pe fondul avantajelor oferite de mijloace de tot felul: lingvistice, grafice, sonore) sunt absorbite masiv de limbajul publicisticii, care, cu preocuparea de a se situa permanent la acelaşi nivel de competenţă idiomatică şi expresivă cu cititorii (în cazul presei printr-o scriere „eficace", de „creaţie"), preia din limbajul conversaţiei (populare sau literare) şi din cel epistolar (dacă ar fi să citãm doar genul „scrisoare deschisă"), în ceea ce adesea este numit „show-ul mediatic", elemente de limbă (printre care în special diferite tipuri de enunţuri aparţinând «discursului repetat», termeni argotici sau termeni de jargon, expresii ale „vulgarităţii", manifestată prin violenţa de limbaj etc.) şi note ale registrelor conversaţiei (de exemplu, „gluma"). Astfel, domeniul şi limbajul publicisticii, definite depreciativ, printre alte calificative (cum sunt acelea de zone ale „pălăvrăgelii" sau „bavardajului"; cf. *supra*, 1.3.2), şi prin acela de a fi un „infern al hedonisticii", devin principala expresie a „comuniunii fatice", marcând tendinţa instituirii „satului global" (ca proiecţie pentru România, am putea vorbi, desigur, doar de nuclee ale „mahalalei" unei asemenea virtuale structuri demografice!).

2.7.1. Aşadar, „limbajul publicistic" (sintagmă denominativă pentru conceptul care, în mod curent, este numit „stil publicistic") are

statutul de componentă a „stilului comunicării publice și private literare", ca subdiviziune a discursului public din mass-media, un limbaj cu trăsături dominante apropiate de limbajul conversației și de cel epistolar din discursul privat (de la temele de tip „fapt divers" la cele de „mare politică"), ce au constituit unele din punctele de plecare ale jurnalisticii (marcate de funcția „apelativă fatică"); în sfârșit, din punctul de vedere al mentalului exprimării, acest limbaj se caracterizează prin enunțuri cu apariție conjuncturală, forjate ad-*hoc*, euristice și cognitive (ca demers „dialectic"). Deosebirea față de discursul privat îl reprezintă faptul că actanții, ca element definitoriu, se plasează, de regulă, numai virtual (și episodic) la același nivel comunicativ, schimbul de „replici", marcat în tabelul 2 printr-o săgeată de grafică simbolică [!], dorit (pentru a depăși așa-numita „prăpastie comunicațională" între emițător și receptor), rămâne încă nesistematic în presa „tradițională".

Dacă, însă, în discursul vieții private faticul este congeneric, natural, în discursul vieții publice reprezentat de limbajul publicisticii, faticul este programat, implementat după anumite rețete, urmând modelul limbajului conversației, ceea ce s-a petrecut după ce, din punctul de vedere al structurii, publicația periodică s-a „despărțit" de partea oficială (a secolului al XIX-lea) și de alte trăsături ale începuturilor (de exemplu, partea „literară" și alte grupări de texte de profil „almanah"), iar, din punctul de vedere socio-cultural, ziarul și-a sporit difuzarea (devenind, cu timpul, chiar un bun de masă). Pe de altă parte, faticul se impune ca schimbare radicală în discursul media prin diversificarea formatelor din programele canalelor de televiziune, cu o influență apreciabilă asupra presei.

> Există numeroase mărci ale punerii în practică a aspirației de a institui dialogul, devenită, în timp, o adevărată preocupare: de la obișnuitele rubrici din ziare „răspunsuri la scrisorile cititorilor" sau „răspundem cititorilor", s-a ajuns, de exemplu în „Formula AS", la găzduirea, pe mai multe pagini succesive, a unui anumit tip de forum interactiv: „Cititorii întreabă... Cititorii răspund" (p. 4–5), rubricile „Au nevoie de ajutor" (p. 9) sau „Scrisoarea săptămânii", „S.O.S. Cazuri de extremă urgență" și „Cititorii mulțumesc pentru ajutor" (p. 10; cf., de exemplu, numărul 675, iulie 2005). În același sens poate fi invocată practica publicării, în

presă, a „scrisorilor deschise" (gen hibrid, între epistolar, aşadar privat, şi publicistică).

Pe de altă parte, înşişi autorii textelor de opinie, cu intenţia de a cunoaşte punctul de vedere al cititorilor, îşi indică, după semnătură, adresa e-mail. Dar cea mai semnificativă modalitate de asigurare a contactului o reprezintă existenţa, pe formatul electronic al ziarelor, a posibilităţii postării de comentarii pe „forum"; o parte dintre acestea, la „Evenimentul zilei" de exemplu, sunt reluate în formatul tipărit, sub titlul „Forum EVZ", cuprinzând „opinii culese de pe site-ul intern al ziarului", dar tot aici se reproduc şi mesaje manuscrise, ca şi texte din intervenţii telefonice înregistrate (vezi, de exemplu, numărul din 30.12.05, p. 15; în acelaşi număr, la p. 3, este transcrisă o opinie de pe forumul pe format electronic referitoare la tema tratată pe pagina respectivă, circulaţia rutieră). Interactivitatea a devenit o adevărată obsesie mai ales prin aşa-numitul sistem de „presă alternativă" cunoscută sub numele de BLOG, datorită căruia orice „navigator" pe internet poate deveni autor, aşadar a apărut şi o specie *sui-generis* de „jurnalist" în contact cu cititori pe care îi selectează însuşi textul transmis, un sistem de informare folosit frecvent, de altfel, şi de unele ziare (pentru această problemă, vezi, de exemplu, comentariile din articolul *Internetul, groparul presei internaţionale*, semnat de Cristian Lupaşcu, jurnalist care lucrează la „Proiectul pentru Excelenţă în Jurnalistică", publicat în săptămânalul „Dilema veche" din 21 noiembrie 2005; text accesat pe adresa http://biz.hotnews. ro/articol_37302).

În ceea ce priveşte intervenţiile pe „forum", s-au ivit îndată diferite dezagremente; citãm ca exemplu intervenţia restrictivă de la „Gândul":

«Consiliul Editor al cotidianului Gândul a luat decizia ca, începând din data de 14.11.2005, să elimine de pe forumul de opinii al site-ului www.gandul.info toate acele postări cu caracter obscen, precum şi incitări la ură rasială sau xenofobie. Regretăm că trebuie să luăm această măsură, mai ales că site-ul cotidianului Gândul a fost gândit, de la început, ca unul foarte liber şi deschis oricăror opinii. Din păcate, rezultatul acestei permisivităţi maxime a fost aglutinarea unor personaje cu vizibile deviaţii comportamentale sau manifestări psihopate, ale căror postări imunde au ajuns deja în zona supusă sancţiunilor penale. Nu vrem nicidecum să îngrădim libertatea de a exprima opinii, oricât de critice, chiar şi la adresa autorilor articolelor din cotidianul Gândul, dar

constatăm că excesul acelor mesaje mizerabile a ajuns să îi îndepărteze pe cititorii de bună-credință, care, în mod justificat, evită să-și mai formuleze considerațiile argumentate pentru a nu ajunge să fie „vecini" de forum cu tot soiul de indivizi cu gândire și exprimare toxice. Administratorul site-ului va realiza o curățare periodică a forumului unic de discuții on-line. Suntem convinși că demersul nostru va fi corect înțeles de toți cititorii a căror opinie contează pentru noi» (reprodus după „Gândul", din ziua de 1 februarie 2006). Acest text nu mai apare de când specialiștii de la Departamentul IT al ziarului au decis să solicite înregistrarea celor care vor să comenteze textele din ediția electronică a publicației.

O reflectare particulară a relațiilor cu publicul: același cotidian, de la data de 31 iulie 2006, instituie o rubrică „Gândul cititorului", ce înlocuiește tableta lui Mircea Dinescu (intitulată „Vorba lu' Dinescu"); în numărul precedent, ziaristul își anunțase încetarea colaborării. Prezentarea faptului, din perspectiva redacției: „Începând de astăzi, lui Mircea Dinescu *îi iau locul cititorii.* Pe spațiul tipografic al tabletei, la care poetul *nu a mai acceptat comentariile cititorilor*, vom publica opinii, puncte de vedere, scurte considerații pe teme de actualitate" (G, 31.07.06, p. 12; sublinierile ne aparțin). Textul publicat în numărul respectiv reprezintă comentarii pe marginea unei pagini („Emigrant") dintr-o ediție anterioară.

Un mesaj asemănător cu acela anterior din „Gândul" apărea cu puțin timp în urmă și pe formatul electronic de la „Jurnalul național", dar și la acest cotidian au intervenit schimbări. Astfel, s-a produs delimitarea corpului comentariilor de textele propriu-zise, asta și din cauză că unii cititori foloseau drept *nick-name* (!) numele unor ziariști; de exemplu, deoarece Dorin Tudoran și Ion Cristoiu intrau în polemică, uneori vehementă, cu „forumiștii", unii dintre aceștia, pentru a provoca derută, au început să posteze ei înșiși comentarii semnate „Ion Cristoiu" sau „Dorin Tudoran".

Iată avertismentul de... despărțire a apelor: „In atentia forumistilor! Redactia precizeaza ca anunturile sale catre cititorii editiei digitale a JN vor avea un caracter de sine statator, identificabil, si nu vor avea niciodata forma unui simplu comentariu adaugat unui anumit articol. Necenzurand schimbul dvs. de idei pe tema articolelor JN, modul de exprimare ramanand la latitudinea fiecaruia, avertizam utilizatorii ce vor mai face declaratii in numele redactiei ca li se va restrictiona accesul pe siteul JN (inclusiv pe clasa de IP)".

2.7.2. În acelaşi timp, datorită apartenenţei la discursul public şi apariţiei jurnalismului prin şi în periodice care difuzau comunicate oficiale (legislative şi de interesul administraţiei locale), limbajul publicistic (mai ales prin articolele de opinie) tinde să devină, ostentativ, expresia unei autorităţi, jurnalistica fiind de mult timp supranumită „a patra putere în stat", aspect reflectat şi de statutul de moştenitoare a vechiului limbaj retoric. Ca şi în cazul domeniului moştenit, este vorba de o autoritate *asumată* (mai mult sau mai puţin „subversiv"), aceasta fiind, de altfel, diferenţa faţă de statutul limbajelor autorităţii *instituţionalizate*, reprezentată în zona structurilor juridico-administrative, a organizaţiilor din cadrul vieţii politice, religioase sau în cea a instrucţiei şcolare.

> Contactul cu cititorii/ascultătorii în cazul subiectelor ţinând de astfel de domenii păstrează nota rolului supraordonat al emiţătorului, de vreme ce în ziare şi la radio se dau „*Consultaţii* juridice", respectiv „fiscale" sau „administrative", iar în materie de cult se dau „*răspunsuri* duhovniceşti", „*explicaţii* privind învăţătura de credinţă ortodoxă", şi chiar „*consultaţii* religioase". Este vorba de acelaşi nivel la care se situează, în emisiuni radiodifuzate şi televizate, medicii, ce dau „consultaţii" de specialitate (rubrici cu acelaşi profil există şi în ziare), sau profesorii, de data aceasta în cadrul activităţilor profesionale, acordând tot „consultaţii", psihopedagogice, metodico-didactice sau „individuale, la cererea elevilor".

În sfârşit, cu privire la preluarea în mass-media a unor note specifice limbajelor discursului din domeniul vieţii private, amintim „conversaţiile" televizate pe cele mai diferite teme (care ocupă un spaţiu considerabil în programele canalelor de profil) şi reamintim publicarea în presă a genului „scrisoare deschisă" şi a textelor reprezentând „dreptul la replică".

2.8. În dezvoltarea ideii de revenire la marii fondatori invocaţi şi pentru delimitarea stilurilor, vom cita aprecieri ale lui Aristotel vizând câteva strategii ale discursului retoric prin care se poate susţine că limbajul jurnalistic configurează comuniunea fatică interlocutivă: folosirea maximei (tip de EDR frecvent întâlnit, după cum se poate

constata, în titlul și în textul jurnalistic actual), recurgerea la senzațional și, în legătură cu același tip de enunț, dar și prin alte elemente lingvistice, tonul „glumeț", ironic ori sarcastic al demersului retoric în general.

În paragraful din *Retorica* sa „referitor la vorbirea prin maxime", Stagiritul face observații și recomandări „în legătură cu ce fel de motive, când, precum și față de cine se cuvine uzat de faptul de a vorbi prin maxime în discursuri". Selectăm câteva aspecte semnificative pentru rolul pe care, prin asumarea funcției de analist și de formator al opiniei publice, și-l revendică mass-media, ca și pentru atitudinea ei superior tutelară față de public (citățm, fără a urma îndeaproape plasarea enunțurilor în textul lui Aristotel).

Dacă maxima este „o afirmație a generalului, iar auditorii sunt încântați, pronunțat fiind în general ceea ce ei întâlnesc, închipuindu-și-l mai înainte în particular", „a vorbi în general, când faptul în cauză nu este general, este potrivit mai ales în lamentație și în exagerare"; „a vorbi prin maxime este adecvat vârstei acelora mai bătrâni și referitor la chestiunile în care există un vorbitor experimentat, întrucât faptul de a vorbi prin maxime, respectivul nefiind atât de înaintat în vârstă, este neadecvat, așa cum și faptul de a povesti lucruri fabuloase, în legătură cu care cineva este lipsit de experiență, este un lucru nesăbuit și lipsit de educație. Iar ca semn este suficient; căci cei de la țară sunt mai cu seamă sentențioși, și se exprimă < în general > mai ușor". Și tot în legătură cu felul cum este apreciat nivelul publicului: „maximele reprezintă un prim mare ajutor pentru discursuri, datorită *vulgarității auditoriului*; căci ei sunt mulțumiți dacă un orator anume, vorbind în general, atinge opiniile pe care aceștia le au în particular" (*Retorica*, II, 21; subl. n.).

În ceea ce privește „hibridarea" mass-mediei cu discursul privat pe terenul atitudinii și al expresiei, putem selecta observații referitoare la imixtiunea familiarului în discursul public. Față de atitudinile și expresiile din câmpul general al „comicului" prezente în enunțul performativ al limbajului publicistic (mergând de la „ghidușie" și

„zeflemea", aşadar de la humor şi ironie, la satiră şi sarcasm[1], dar şi, direct, la batjocură, la care se apelează frecvent), recitim rândurile filozofului despre «glume». Citându-l pe Gorgias, care susţinea că „trebuie distrusă seriozitatea adversarilor prin râs şi râsul prin seriozitate", Aristotel propune următoarea clasificare a glumelor: „o parte corespund omului liber, altă parte, însă, nu; aşa încât oratorul va alege ceea ce îi este potrivit. Ironia este mai demnă de omul liber decât bufoneria; căci, pe de o parte, cel ce recurge la ironie face o glumă în vederea lui însuşi, pe de altă parte, bufonul – în vederea altuia" (*Retorica*, II, 18). De altfel, Cicero, urmându-l pe Aristotel, defineşte două feluri de a glumi: *cavillatio*, luarea în zeflemea, şi *dicacitas*, ironizarea acidă, distingând râsul *urbanum* de cel *obscenum* (Panaitescu, *op.cit.*, p. 56), iar „unda de dispreţ" a Antichităţii (sau măcar „aerul de îngăduinţă superioară" al acesteia) faţă de comic se regăseşte la Quintilian (*ibidem*, p. 57). Nimic dintr-un astfel de dispreţ (manifestare, în fond, de respingere a formelor agresive ale libertăţilor comicului popular) în mass-media actuală, care, dimpotrivă, beneficiază de succesul la public asigurat de trăsături pe care le-a pus în evidenţă tot Quintilian: „Deşi râsul pare un lucru neserios şi este adesea stârnit de bufoni sau comedianţi, are o forţă căreia nu te poţi împotrivi" (Quintilian, *Arta*, VI, 3.8).

2.9. În sfârşit, se pune, eventual, întrebarea dacă, în demersul şi în aplicaţia de faţă, nu am supralicitat punctul de vedere Malinowski, atribuindu-i valenţe dincolo de viziunea fondatorului atunci când a definit conceptul de „Phatic Communion". Am încercat să prevenim o asemenea îndoială, nu numai prin invocarea interpretării unor autorităţi în materie de teoria limbii (de talia lui Émile Benveniste) şi a unor monografi ai antropologului, ci şi prin analiza atentă a exagerării ce s-a produs prin reducerea nejustificată a „faticului" la un aspect particular, pe care l-am numit „triada" Jakobson (cf. 2.6.1.1). Însuşi textul lui Malinowski este departe de a ne limita la considerarea

[1] Pentru terminologie, vezi, de exemplu, Panaitescu, *Humorul*, I, p. 15–21 (*Termenul „humor" şi cei înrudiţi cu el*).

formulelor de control pentru „canal", trimițându-ne explicit la tot ceea ce, în conversație, stă la baza unor relații favorabile între partenerii la comunicare, chiar atunci când componente ale conversației nu servesc la „comunicarea ideilor".

Așadar, faticitatea, depășind reperele de identificare a așa-zisei „negocieri" simple în ceea ce privește realizarea comunicării, se manifestă prin ansamblul verbal și atitudinal care, adăugat comunicării ideilor, asigură performanța contactului în general. Această latură, cu efectele derivate, este detectabilă dacă vom considera faticul malinowskian drept o componentă a funcției apelative și reprezintă unul dintre criteriile necesare pentru o proiecție rațională a stilurilor, din perspectiva *relevanței* relațiilor dintre formele lingvistice și contextul comunicațional (social, cultural) al utilizării acestora.

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. Excurs: criterii pentru delimitarea limbajelor aparţinând stilului comunicării publice şi private; definirea conceptului de «registru» cu aplicaţie la limbajul epistolar

3.0. În sprijinul punctelor de vedere (în parte) noi, anunţate şi tratate în capitolul precedent, privind speciile stilului comunicării publice şi private, prezentăm sumar, în primul rând, raţiunile pentru care, sub semnul funcţiei *relevante*, am asociat şi am diferenţiat anumite limbaje. În al doilea rând, pornind de la analiza trăsăturilor limbajului epistolar ce ilustrează valenţele conversaţiei, urmărim extensia acestei forme de comunicare în registre ale altor limbaje aparţinând stilului comunicării publice şi private şi, ca extensie maximă, dar tot ca reflex al faticităţii, atracţia exercitată de „conversaţie" pe terenul textualizării în specii ale stilului beletristic.

3.0.1. Avem în vedere, aşadar, considerentele în virtutea cărora, în cadrul discursului mass-mediei, facem distincţia dintre limbajul publicităţii şi cel al publicisticii, precum şi cele pentru care în discursul *autorităţii instituţionalizate* (aparţinând tot *discursului public*) am inclus un limbaj al instrucţiei şcolare şi unul al religiei, secţiuni pe baza cărora poate fi discutată problema existenţei unor paliere lexicale distincte şi, de aici, funcţionarea comunicării la niveluri deosebite, cu aplicaţie chiar pe terenul unor stiluri „funcţionale". Definirea conceptului de «registru» (pus în discuţie în

prezentarea tabelului 2) este favorizată de analiza limbajului epistolar, unul ce permite cunoașterea mecanismelor «conversației», ca formă primordială a comunicării.

3.0.2. Disocierile și apropierile pe care le propunem ne confruntă cu unele rezistențe. De exemplu, o legătură între limbajul „didactic" și cel publicistic este ilustrată, la un prim nivel, de faptul, pus în lumină de Paul Miclău, că un „limbaj mediu sau standard" (dintr-o clasificare a lui Ion Coteanu) „este susținut de școală și difuzat prin mijloacele tehnice, mai ales prin radio, televiziune, prin așa-numitele «mass-media»" (*Stilurile*, p. 374). Dar această apropiere este una de suprafață: investigațiile trebuie să aibă în vedere alte niveluri: scopul și împrejurările comunicării, dar, mai ales, relațiile dintre emițător și receptor, iar, pe de altă parte, conținutul comunicării. Din această ultimă perspectivă, în speță, ne aflăm în prezența unui nivel al limbajului de simplă propagare pe plan social (prin instituții de profil, de nivel elementar și mediu), în cadrul unui *contract de transmitere*, a achizițiilor ținând de cunoașterea științifică și tehnică propriu-zisă. Dar „texte" din același domeniu, pe aceleași „teme", ce se situează la nivelul cercetării și creativității (inclusiv la nivelul învățământului superior), aparțin stilului tehnico-științific. Se pune, astfel, problema existenței a două paliere ale comunicării și a două tipuri de discurs în funcție de acestea (aspect de care ne vom ocupa în continuare).

Pe de altă parte, pe terenul conativului, există o marcată asemănare între limbajul publicității și limbaje ale discursului autorității instituționalizate, în primul rând cu limbajul vieții politice în primul rând: în enunțul aparținând amândurora, emițătorul „știe" cel mai bine ce este folositor și avantajos pentru destinatar, chiar dacă în limbajul publicității „recomandarea", *subversivă*, se află evident sub semnul unei autorități asumate conjunctural.

> De altfel, campaniile electorale, de exemplu, sunt organizate de firme de publicitate și cu strategii și mijloace ale publicității; câteva formulări semnificative ale „publicitarilor", citate (ironic) de François Brune: „Nu este nici o diferență între un detergent și un președinte al republicii. Ambii sunt aleși de pe un afiș"; „E momentul ca oamenii politici să părăsească epoca de piatră a comunicării politice și să-și încredințeze

bugetul unei agenţii de publicitate, aşa cum fac toate mărcile din lume" (*Fericirea*, p. 56–57).

3.1. Observaţii privind specificul limbajului publicitar

Prinşi oarecum în „mrejele" strategiilor pragmatice ale aşa-numiţilor „publicitari", mulţi lingvişti care se ocupă de enunţul din acest domeniu sunt seduşi de strategiile de manipulare din textele de la care pornesc, pe care le analizează uneori aproape encomiastic. Totuşi, publicitatea ca fenomen social-cultural şi enunţurile publicitare au făcut şi obiectul unor îndreptăţite exegeze critice.

Una din cele mai cunoscute contribuţii de acest gen o reprezintă, printr-o traducere, o lucrare a lingvistului francez François Brune, al cărui punct de vedere este excelent ilustrat şi de formularea polemică aleasă ca titlu pentru cartea sa ce are ca obiectiv demitizarea publicităţii, *Le bonheur conforme. Essai sur la normalisation publicitaire* (Paris, Gallimard, 1985), şi, nu mai puţin, prin traducerea acestui titlu în limba română: *Fericirea ca obligaţie. Eseu despre standardizarea prin publicitate*, traducere din limba franceză şi prefaţă de Costin Popescu (Editura Trei, 1996). De altfel, autorul nu este numai un critic fervent al efectelor social-culturale negative ale publicităţii, ci şi un militant de pe poziţia acestei aprecieri, fiind cofondator al unei asociaţii intitulate chiar „Résistance à l'Agression Publicitaire".

La François Brune găsim însă, firește, din perspectiva citată, o apreciere convingătoare, subsumată pragmaticii, în ceea ce priveşte delimitarea limbajului publicităţii de cel al publicisticii (care urmăreşte nu numai „dezbaterea", ci şi „feedbackul" propriu-zis): „... comunicarea publicitară este, de fapt, o transmitere de mesaje *în sens unic*", adică procesul comunicativ cuprinde doar faza sa de difuzare (verbală, iconică etc.), „mergând de la emiţător la un destinatar care nu ia cuvântul şi reducându-se, deci, la «funcţia impresivă» a limbajului, evidenţiată de lingvistul Jakobson". Publicul-ţintă are cu atât mai puţin posibilitatea de a răspunde, aşa cum se întâmplă într-o comunicare adevărată, cu cât el este „strâns *în masă*" în situaţii în care nu poate fi decât „receptor, spectator, consumator, «guvernat», «administrat» etc.". „Culmea" comunicării respective, în viziunea

autorului citat, o constituie faptul că „actorii ei îi *nesocotesc* cel mai adesea pe cei cărora li se adresează", considerându-i reprezentări abstracte – rezultat al unor statistici –, „figuri fictive" în ipostaza *consumatorului*, a *femeii casnice cu vârsta mai mică de cincizeci de ani* sau chiar a *opiniei*. François Brune ajunge la concluzia că, din punct de vedere tehnic, emițătorii mesajelor publicitare „nu comunică: ei nu ascultă ce spun interlocutorii lor și nu le văd fața [...]. Ei nu se adresează decât reprezentărilor mentale pe care și le fac despre oameni [...]. Asistăm fără încetare la spectacolul unei clase care prescrie opinii și care vrea «să facă să creadă, să facă să gândească, să facă să acționeze», deci, care vrea în definitiv să condiționeze sau să manipuleze". De fapt, în felul acesta, comunicării îi ia locul o simplă acțiune de „propagandă" (*De l'idéologie*, p. 55–57).

În sfârșit, în ceea ce privește deosebirea dintre „publicistică" și „publicitate", ca activități reflectate de limbaje aparte, prezintă interes chiar diferența terminologică referitoare la activitățile respective; rezumând aprecierile relative la folosirea, inadecvată semantic, în texte scrise în limba română, a termenilor din engleza (americană) *publicity* și *advertising*, în relație cu rom. *publicitate* și *reclamă*, Dan Stoica poate conchide că „ceea ce nu e informație de interes public e publicitate" (*Publicitate*, p. 353). Fără să mai luăm în considerație reclama mascată și dezvoltând ideea, putem considera că textele având ca obiect ceea ce i se aduce la cunoștință publicului (sau chiar i se impune), contra plată, suportată de un beneficiar, aparțin limbajului publicitar, care folosește mijloace (de persuasiune) specifice, iar textele vizând fapte de interes public, informații și comentarii asupra acestora, aparțin limbajului publicistic.

> Pentru discuțiile din literatura română de specialitate privind existența unui „stil publicitar" și apartenența textelor din acest domeniu la „stilul publicistic", cf. Ilincan, *Stilul*, p. 48–49.

3.2. Locul aparte pe care îl ocupă limbajul instrucției școlare în comunicarea publică a fost subliniat în diferite lucrări de profil, dintre care o selectăm pe aceea semnată de Doina-Ștefana Săucan, *Comunicarea didactică. Expresivitate și stil* (București, Editura Atos,

s.a. [2000?]). Referindu-se la un „discurs didactic", numit şi discurs „pedagogic" sau „educaţional", autoarea, ce are ca punct de plecare un studiu al lui Patrick Charaudeau, *Langage et discours. Éléments de sémiolinguistique. Théorie et pratique* (Paris, Hachette, 1983), subliniază complexitatea obiectului investigaţiei; printre trăsăturile de specificitate care ne interesează aici sunt de reţinut: un „aparat narativ care *organizează şi descrie* lumea prin prisma operaţiilor mentale, cognitive"; „statutul protagoniştilor actului de limbaj" (enunţiatorul „constituie *autoritatea epistemică* în faţa elevilor", într-un discurs „centrat pe elev"); importanţa interactivităţii în limitele unui „contract *de transmitere*"; prezenţa unor „operatori *fatici*". Registrele comunicării sunt determinate de forme ale enunţării: descrierea, argumentarea, explicaţia etc. (*op. cit.*, p. 120–130; sublinierile ne aparţin; în legătură cu discursul didactic în general, cf. şi V. Dospinescu, *Semiotică şi discurs didactic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1998).

3.3. Deşi cu totul altă situaţie în exegeza „clasică" decât speciile la care ne-am referit anterior, aducem în discuţie câteva informaţii privitoare la statutul limbajului religios potrivit proiecţiei demersului nostru. Pentru domeniul stilului „comunicării publice şi private al limbii literare", aşadar al „uzului practic", avem în vedere, conform distincţiei formulate de Gh. Chivu în diferite studii, textele ce aparţin, „variantei vorbite" a discursului religios, cele prin care emiţătorul este în contact interlocutiv cu un public larg de credincioşi (pentru unele aspecte, trebuie să ţinem seama chiar de „lectura" cărţilor liturgice). Cu privire la „stilul religios" în literatura de specialitate românească (o temă care nu face obiectul demersului de faţă), o cuprinzătoare şi utilă trecere în revistă ne pune la dispoziţie Adina Chirilă, în articolul *Argumente pentru reconsiderarea „stilului religios" în limba română*[1]. Autoarea abordează subiectul din perspectiva teoriei (Coteanu, Chivu, Irimia), ca şi din aceea a proiecţiilor din studii

[1] Publicat în vol. *Studia in honorem magistri Vasile Frăţilă*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005, p. 145–156.

consacrate speciei respective; sunt analizate diverse clasificări, de la o distincție primară a lui Gh. Chivu, *limbaj bisericesc – limbaj laic*, la evaluarea din optica stilurilor funcționale (Ștefan Munteanu, V. Șerban, Rodica Zafiu etc.). O precizare semnificativă din perspectiva discuției de față: după Chivu, în afară de „varianta vorbirii", această zonă a culturii este ilustrată, la nivelul limbii literare, diacronic, „prin scrieri *beletristice*, de tip *tehnic și științific* sau *juridic-administrativ*" (Chirilă, *op. cit.*, p. 151; sublinierile ne aparțin). Dacă privim *stilul religios* ca un „tot", atunci textele domeniului ar trebui oricum repartizate pe „uzuri": cele care aparțin uzului „științific" (respectiv „tehnico-științific"), celui „beletristic" și celui „practic". Din punctul nostru de vedere, care preconizează distribuția discursurilor religioase între cele trei stiluri (de bază) pe care le-am delimitat anterior (cf. 2.3.2), primele două niveluri reprezintă limbaje specifice în cadrul unor stiluri funcționale propriu-zise („beletristic" și „științific"), iar cel de al treilea constituie un „limbaj" al stilului „comunicării publice și private literare", o distincție care este pusă în evidență și de situația vocabularului de specialitate în procesul comunicării, aspect de care ne ocupăm în paragraful următor, anticipând faptul că nu toate speciile stilului tehnico-științific au corespondente în stilul comunicării publice și private.

3.4. Paliere terminologice din perspectiva stilurilor și a limbajelor funcționale; „discurs endogen" în mass-media privind utilizarea EDR

3.4.1. Există cel puțin trei domenii pentru care, din perspectivă socială, funcționează constant două niveluri ale comunicării.

În ceea ce privește vocabularul, am pus în discuție și am ilustrat diferențele la care ne referim în continuare în articolul *Paliere terminologice*, ca introducere la prezentarea unui *Vademecum farmaceutic* (semnat de prof. Gheorghe Dănilă și apărut în anul 1999, la Editura Polirom), pornind de la faptul că, din cele 4500 de „intrări" pe care le cuprinde indexul volumului, numai aproximativ o sută constituie termeni cunoscuți (sau recunoscuți relativ ușor) de beneficiarii tratamentelor cu medicamente.

În ce termeni se exprimă şi comunică între ei specialiştii în astronomie şi astronautică, geologii, chimiştii, filologii sau matematicienii rămâne o problemă a unor cercuri ale acestor profesionişti şi ale celor din zone de contact. Astfel, cuvinte ca *perigeu*, *fliş*, *carbogen*, *proparoxiton* sau *cosinus* sunt prezente (sau frecvente) în exegezele specialiştilor acestor zone ale cunoaşterii ştiinţifice şi destul de puţine elemente din asemenea familii „exotice" pătrund în limbajul comun, prin mass-media şi prin instrucţia şcolară în primul rând. Desigur, lucrurile nu trebuie absolutizate; evenimente sau aplicaţii diverse asigură şi unor astfel de lexeme şansa de a fi cunoscute de pături mai largi de vorbitori. O eclipsă de soare ne face cunoscută semnificaţia primară a sintagmei *con de umbră*, filme (de groază!) cu reptile uriaşe au asigurat apariţia în discursul public a termenului tehnic *mezozoic*, iar viticultorii (şi, în parte, „consumatorii") sunt profitorii reacţiei în care este folosit *metabisulfitul*. Putem însă recunoaşte sectoare ale vieţii publice în care se interferează constant preocupările experţilor şi cele ale marii mase de vorbitori. Păstrând diferenţa existentă de la începuturi între exegeza biblică şi propovăduirea/practicarea cultului în diferite medii (socio-) lingvistice sau distanţându-se treptat de medicina şi farmacia naturală/naturistă, ca şi de dreptul cutumiar, clericii, medicii, farmaciştii şi juriştii, deşi în permanent contact cu un „public" larg, sunt şi în posesia unor ansambluri de termeni ce marchează nivelul exegezei şi progresul practicilor în domeniile enumerate. Dar ceea ce clericii numesc *euharistie* pentru cei care au respectat „postul" este *împărtăşanie* (ritual numit frecvent pe vremuri *cuminecătură*), iar pentru agonizanţi, în multe zone ale ţării, se mai numeşte *grijanie*. Medicii pot scrie în certificatele şi reţetele pe care le completează diagnostice precum *epigastralgie* sau *neoplasm*, referindu-se la ceea ce pentru pacienţi sau familiile lor reprezintă *dureri la lingurică*, respectiv *cancer* (mai vechi doar *rac*). Iar avocatul va trebui să decodeze termeni ca *erede* sau *malversaţie*, pe care conservatorismul recunoscut al limbajului juridico-administrativ le menţine în legislaţie şi în aplicarea acesteia; el va vorbi cu clienţii săi despre *urmaş*, *moştenitor* sau *succesor* şi va numi o anumită infracţiune, după caz, *delapidare*, *fraudă* sau, mai

direct, *furt*. Nu este vorba de o simplă sinonimie mai mult sau mai puțin facultativă, având ca punct de plecare vreun presupus elitism (în unele situații) de... castă, ci de pragmatism, la diferite niveluri. Pentru ca teoria și practica să funcționeze, cele două paliere terminologice sunt, prin urmare, nu numai justificate, ci și obligatorii (vezi „Cronica", XXV, 2000, nr. 1, p. 19).

Așadar, de fapt, se revine la terminologia segmentelor corespunzătoare din stilul comunicării publice și private populare. Tot aici trebuie să amintim faptul că un asemenea nivel de bază, popular, există și în terminologia cultului religios: termenii privind conceptele esențiale referitoare la divinitate, credință și statutul credincioșilor, instituții și slujitorii altarului etc., ca efect al experienței colective din perspectiva unei alterități (pozitive) moștenite ori asumate[2].

Pornind de la aspectele discutate anterior, ne interesează, apoi, problema tratării în mass-media a temelor aparținând diferitelor sfere ale științei. Specialiștii în comunicare disting între ceea ce am putea numi enunțarea jurnalistului, „din afara" domeniului despre care vorbește, pentru un public aflat în aceeași situație, față de enunțarea „din interiorul" domeniului, a specialistului, către diferite categorii de receptori/public. În cadrul unei discuții, dintr-o perspectivă largă, referitoare la necesitatea trecerii, în textul jurnalistic asociat științei, de la „vulgarizare" la „comunicare", Éliséo Véron surprinde practicarea unui anumit tip de discurs, numit „exogen": este vorba de situația în care, la televiziune, jurnalistul „explică el însuși un fenomen științific"; or, nici jurnalistul, nici destinatarii – cei obișnuiți – nu sunt specialiști în domeniul respectiv, așadar, comunicarea cu privire la cunoștințele științifice este de competența omului de știință (vezi, în partea a III-a, *Viețadevie*). La nivelul producerii și utilizării (așadar al cunoașterii) rezultatelor cercetării funcționează, perfect motivat, tipul de comunicare „endogenă", cu trei ipostaze: *intradisciplinară* (de exemplu, un biolog face cunoscute rezultatele

[2] Cf. Stelian Dumistrăcel, *Termeni românești pentru diferite confesiuni: între competență lingvistică și alteritate negativă*, în „Revistă de lingvistică și știință literară", Chișinău, nr. 6/1994, p. 36–48.

investigaţiilor sale altor biologi), *inter-disciplinară* (care îi pune în contact pe reprezentanţii a diferite domenii ştiinţifice cointeresate) şi *trans-ştiinţifică* (un specialist aduce la cunoştinţa publicului fapte de interes general din domeniul ştiinţific; Véron, *Épistemologie – communication*, p. 29–31).

Iată un caz de asumare involuntară, în mass-media, a unui discurs endogen intra- sau inter-disciplinar: un ziarist a semnalat folosirea greşită, în buletinul de ştiri al canalului de televiziune ANTENA 1, a substantivului *colposcopie*, cu referire la un examen medical la care a fost supus preşedintele George W. Bush. Or, observă cronicarul tv, *colposcopie* numeşte controlul medical al vaginului, pe când preşedintele SUA fusese supus unui examen al colonului (*colonoscopie*; Costi Rogozanu, în EZ, 2.06.02, p. 15, sub titlul *Vaginul lui Bush*). Desigur, observarea funcţiei „metalingvisitce" a limbajului, de obligatorie decodare în textul jurnalistic a termenilor „tehnici" de strictă specialitate (ceea ce presupune însă cunoaşterea lor), îl putea scuti pe jurnalist de impostura involuntară.

Evident, nu poate fi avută în vedere soluţia ca jurnaliştii să convoace permanent diverşi specialişti atunci când prezintă ştiri din domenii mai puţin accesibile publicului larg; ei pot însă recurge la citarea spuselor acestora (sub formă de „discurs raportat") ori/şi pot urmări „decodarea" termenilor (presupuşi) necunoscuţi din perspectiva imaginii pe care şi-o fac despre cititori. Iată un exemplu de supunere la acest imperativ în textul unei ştiri (senzaţionale!) în legătură cu un preot, intitulată „Preotul regizor de filme sexy a fost oprit să slujească"; extragem fragmente în care termenii de specialitate sunt explicaţi: „a fost suspendat ieri în urma şedinţei de *Consistoriu* (instanţa de judecare a delictelor săvârşite de preoţi) a Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei"; „dacă Judecătoria Iaşi îl va găsi vinovat, preotul P... F... va fi *caterisit* (exclus din cler)" (ZIş, 15.03.06, p. 3; sublinierile ne aparţin).

3.4.2. Un aspect nu numai tangent acestei situaţii îl reprezintă apelul, în textul jurnalistic, la cele mai variate tipuri de EDR, situaţie de comunicare în care recunoaştem, la nivelul expresiei, plasarea emiţătorului în cadrul pe care îl conturează caracteristicile primelor

două tipuri de comunicare „endogenă". Atunci când, prin referent, acest cadru este justificat, în ceea ce privește elementele care țin de cod, situațiile se prezintă mult diferențiat. Avem în vedere, de exemplu, motivarea, fără nici o rezervă, a utilizării, ca titluri și în text, a celor mai „pretențioase" formule canonice din literatură, filozofie, arte etc., în publicațiile literare și de cultură, conturând impresia conversațiilor între membrii unui club de „gurmanderie" literar-artistico-științifică. Dar, prin prezența literaților și a oamenilor de cultură în presa de consum, un anumit prestigiu al scrisului lor a proliferat utilizarea, de către alți jurnaliști, a unor enunțuri din această categorie de DR, nu numai în paginile de „opinii", ci chiar în titrarea și în „parcursul de lectură" al prezentării știrilor. Sondajele privind (re)cunoașterea (adesea absentă ori distorsionată) a EDR „canonice", ceea ce ar permite evaluarea „prelucrării" și, respectiv, a reușitei particularizării prin restructurare, ne atrage atenția asupra unui paradox: din enunțuri performative, aparținând unui procedeu râvnit ca element al „contractului de interacțiune" cu cititorul, „reconstrucțiile" prin parafrazare ale EDR îi dau destinatarului impresia efectului de „parole confisquée" (și au, de fapt, un asemenea efect); formula este utilizată de Patrick Charaudeau și Rudolph Ghiglione (*Science et Médias*, nr. 21/1997, p. 237; cf. și Moirand, *Formes discursives*, în revista citată, p. 35).

3.5. Conceptul de «registru»; terminologie, cu aplicație la limbajul epistolar

3.5.0. Din diferite unghiuri de abordare și încadrată sub diferite titulaturi, comunicarea epistolară a fost în atenția stilisticienilor. Prezentând schema „diasistemului stilistic literar", Lidia Sfîrlea consemnează, în legătură cu acest subiect, în cadrul „variantei neoficiale, neartistice", la nivelul „genului comunicării", și subdiviziunea „epistolară", ca și pe cea „telegrafică", pe același plan cu cea „familiară" și „biblică" (*Delimitarea*, p. 205). În lipsa unor explicații și/sau comentarii, chiar minime, este destul de greu de înțeles (și de admis) nu numai asocierea pe același plan a acestor componente, ci,

mai ales, chiar din perspectiva „genurilor", disocierea între „epistolar" şi „telegrafic"; de altfel, în prezentarea contribuţiei autoarei citate, Ion Gheţie se mulţumeşte să remarce doar „existenţa exprimărilor *telegrafică* şi *biblică*" (*Stilurile*, p. 160).

Contribuţiile de bază în acest domeniu aparţin lui Dumitru Irimia şi Rodicăi Zafiu. Din perspectiva *limbii literare*, analiza lui Dumitru Irimia încadrează „stilul epistolar" (într-o opoziţie cu „stilurile funcţionale") printre „stilurile limbajului scris" cu statutul de corespondent, în varianta scrisă, al stilului *conversaţiei* din varianta orală, scrisorile fiind „în esenţă, o formă scrisă de dialog *la distanţă*" (subl. n.). Tot cu raportare la variantele stilistice ale stilului conversaţiei, autorul distinge între „stilul epistolar *familiar*", „stilul epistolar *oficial* (*neutru*)" şi „stilul epistolar *solemn*", o atenţie deosebită acordându-se formulelor „de deschidere a comunicării" şi celor „de încheiere" (*Introducere*, p. 159–162).

Dintr-o perspectivă generală a *comunicării*, Rodica Zafiu (sub titlul *Stiluri, limbaje şi tipuri de texte contemporane*) consacră o secţiune aparte „*stilurilor* epistolare". Pentru autoare, scrisoarea reprezintă un tip de text „cu particularităţi evidente datorate situaţiei şi canalului de comunicare specifice": un „dialog purtat în scris", artificializat prin „*distanţa în spaţiu între interlocutori şi distanţa în timp* dintre «replici»" (subl. n.; în tabelul 2 am marcat aceste situaţii printr-o linie punctată despărţind alternanţa de roluri între cei doi actanţi). Consemnăm o observaţie provocatoare a autoarei: „doar prestigiul genurilor majore a făcut ca istoria limbii literare să nu fie scrisă din perspectiva sa [a genului epistolar]" (*Diversitate*, p. 179). Printre „formele" epistolare de care se ocupă Rodica Zafiu, într-o ordine şi structură puţin derutante, se află *Corespondenţa administrativă şi comercială* (al cărei specific este acela de a reprezenta, de fapt, texte tipice ale unor limbaje tehnice), *Urările* şi *Formulele epistolare de închidere* (simple elemente de construcţie a textului). Dar, printre adevăratele forme de manifestare ale genului, care se bucură de analize originale şi pertinente, se numără *Scrisorile versificate* şi, dintre cele strict contemporane, *Mesajele poştei electronice*

(e-mail) și așa-numitele *Scrisori orale: «mesaje pe robot»* (*Diversitate*, p. 180–192).

Preocupările trecute în revistă permit să se observe absența, până acum, a interesului pentru *evoluția* limbajului în discuție, importantă, din punctul nostru de vedere, deoarece scrisorile au o valoare deosebită prin calitatea de a reflecta, în funcție de tipul mesajelor, caracteristicile „limbajului conversației", diferitele *registre* sau *tonalități* ale acestei forme primare a comunicării, aspecte pe care le vom trata după definirea termenilor avansați. Aceștia prezintă avantajul de a evita distorsiunile rezultate din folosirea, succesivă, a termenului *stil* cu oricare dintre nuanțele semantice prezente în literatura de specialitate și în uzul comun; de exemplu, *stil(uri) epistolar(e)* ca: variantă a limbii literare utilizată având statutul de mod specific de exprimare prin scrisori; variante de exprimare în acest domeniu, dar și ca forme sau chiar ca tehnici (epistolare).

3.5.1. Ca preocupare de taxonomie, utilizăm termenul *registru* cu o accepțiune figurată, pornind de la semnificația curentă, tehnică, pe care acesta o are în exegeza de muzicologie: „întinderea scării muzicale a unui instrument sau a unei voci, cuprinsă între nota cea mai de jos și nota cea mai de sus pe care le poate emite instrumentul sau vocea respectivă fără schimbarea timbrului". Așadar, de la „registru tonal" în scrisul lui N. Filimon, sau „registrul grav al instrumentului" (vioara) la G. Călinescu, în critica literară s-a produs o extensie: G. Ibrăileanu susținea „dreptul" lui I.L. Caragiale „de a exagera, de a șarja [...] pe tot registrul creației", iar Tudor Vianu constata că „imaginația lui Arghezi se mișcă pe un întins registru, de la libera asociație vizionară, până la notația exactă" (cf. DLR, t. IX, s.v. *registru*, II. 1).

> Tot de la muzică pornind, *registrele* comunicării pot fi caracterizate prin termenii *ton* și *tonalitate*, ținând seama de extensii semantice ale acestora (înregistrate în scris), după cum urmează: *ton*, de la 1. „gradul de înălțime al unui sunet" și 2. „mlădiere, inflexiune a vocii", la 3. „fel de a spune, de a-și exprima gândurile; felul în care se prezintă, în general, o scriere (literară)", dar și „fel de a fi, de a se purta în general"; *tonalitate*, de la I. „ansamblul legilor care stau la baza gamelor", la II. 2. „trăsătură dominantă, notă specifică a unei scrieri" (cf. DN[3], s.v.);

menţionăm faptul că nu doar termenii, ci şi utilizarea lor cu accepţiunile respective au fost preluate în limba română literară din franceză.

3.5.2. În vederea explicitării conceptului de «registru», recurgem la examinarea, sumară, a câtorva modalităţi de textualizare în domeniul limbajului epistolar, dintr-o perspectivă ce poate fi aplicată şi pentru analiza altor limbaje. Aceasta pentru că, în pofida menţinerii până târziu, de către *profesionişti*, a unor canoane redacţionale specifice documentului de cancelarie, textele acestui limbaj, prin comparaţie cu scrierile altor limbaje (pentru care nu dispunem de astfel de „probe"), sunt marcate direct de o situaţie dată, particulară, de comunicare, de statutul social şi cultural al celor care intră în contact prin scris, inclusiv de raporturile ce se stabilesc între ei pe această bază şi, de asemenea, de conţinutul, extrem de variat, al mesajelor.

Pentru a ilustra aspectele la care ne-am referit, analizăm succint trei scrisori în limba română din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, reprezentând transmiterea unor informaţii, respectiv o implorare şi o poruncă pe ton ameninţător.

[a] Cu un conţinut pur informativ şi cu formule de politeţe de introducere şi de încheiere „tipizate", de cancelarie (la nivelul corespondenţilor, deşi expeditorul recunoaşte în destinatar pe „mai marele" său), într-un „stil *mediu*" din perspectiva retoricii clasice, ne confruntăm în celebra *Scrisoare* a lui Neacşu din Câmpulung (din 1521); un boier din acest oraş, ce avea relaţii cu cei din Braşov, îl pune la curent pe Johannes Benkner, judele Braşovului, despre o invazie a turcilor asupra Ardealului, prin Ţara Românească, invazie ce tocmai se pregătea la sudul Dunării. Reproducem textul în continuare:

„ † *Mudromu i plemenitomu i cistitomu i bogom darovannomu jupan Hanăş Begner ot Braşov mnogo zdravie ot Neacşul ot Dlăgopole* [text în slavona de cancelarie; în traducere: preaînţeleptului şi cinstitului şi de Dumnezeu dăruitului jupân... din Braşov multă sănătate de la... din Câmpulung]. *I pak* [= şi iarăşi] dau ştire domnietale *za* [= pentru, despre] lucrul turcilor, cum am auzit eu că înpăratul au eşit den Sofiia şi aimintrea nu e, şi se-au dus în sus pre Dunăre. *I pak* să ştii domniiata că au venit un om de la Nicopoe de mie me-au spus că au văzut cu ochii loi că au trecut ceale corabii ce ştii şi domniiata pre Dunăre în sus. *I pak* să ştii că bagă

den tote oraşele câte 50 de omin să fie în ajutor în corabii. *I pak* să ştii cumu se-au prins neşte meşter den Ţarigrad cum vor treace aceale corabii la locul cela strimtul ce ştii şi domniiata. *I pak* spui domnietale de lucrul lui Mahamet beg cum am auzit de boiari ce sânt megiiaş şi de genere-miu Negre cumu i-au dat înpăratul slobozie lui Mahamet beg pre io-i va fi voia pren Ţeara Rumânească iară el să treacă. *I pak* să ştii domniiata că are frică mare şi Băsărab de acel lotru de Mahamet beg mai vârtos de domniele vostre. *I pak* spui domnietale, ca mai marele miu de ce am înţeles şi eu. Eu spui domnietale, iară domniiata eşti înţelept şi aceaste cuvinte să ţii domniiata la tine, să nu ştie umin mulţi, şi domniele vostre să vă păziţi cum ştiţi mai bine. *I bogu te veselit*, aminŭ" [în texte ulterioare, formula respectivă apare în românește: „şi să te veseleşti de la Dumnezeu"; cf. „şi Dumnezeu să te bucure"] (ap. Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a doua, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, p. 79).

În redactare se păstrează, cu destulă fidelitate, numeroase trăsături ale modelului general pe care, pentru cultura europeană, l-a constituit documentul de gen emis de cancelaria papală: deşi lipseşte o „intitulatio" propriu-zisă, deoarece este vorba de un text cu caracter privat, apar formulele de „invocatio simbolica" (prin semnul crucii), de „promulgatio" (menționarea destinatarului), după cum este prezent, dar în limitele raporturilor dintre Neacşu şi Hans Benkner, un enunț cu statutul de „dispositio" („Eu spui domnietale, iară domniiata eşti înţelept şi aceaste cuvinte să ţii domniiata la tine, să nu ştie umin mulţi, şi domniele vostre să vă păziţi cum ştiţi mai bine").

O singură remarcă în ceea ce priveşte apropierea de „oralitate", ca trăsătură a limbajului popular, al conversației. Referindu-se la semnificația subordonării în „stilul descriptiv", Dragoş Moldovanu exemplifică posibilitatea realizării acestui raport sintactic şi „fără a se putea finaliza în perioade" chiar printr-o frază ce are *caracter linear* din *Scrisoarea lui Neacşu*: „I pac să ştii domniiata că au venit un om de la Nicopoe de mie me-au spus că au văzut cu ochii loi că au trecut ceale corabii ce ştii şi domniiata pre Dunăre în sus". Pentru evaluarea construcției, autorul trimite la o observație a lui J. Marouzeau: în retorica latină, „subordonarea în lanț" era socotită o „stângăcie" (*Dimitrie*

Cantemir, p. 126–127; cf. 215). Or, după Magdalena Vulpe, aceeaşi „tehnică" a subordonării se regăseşte în comunicarea orală: „organizarea textului se caracterizează prin liniaritate; ideea principală odată anunţată poate fi completată, ulterior, prin explicaţii referitoare la circumstanţele ei" (*Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980, p. 53; vezi şi consideraţiile autoarei privind „construcţiile adiţionale", ce constituie „una dintre cele mai evidente forme de manifestare ale lipsei de perspectivă în organizarea comunicării orale"; *ibidem*, p. 59).

[b] Textul ce urmează este scris într-o închisoare din oraşul Bistriţa în toamna anului 1600: Cocrişel, de loc din Hotin, din oastea lui Mihai Viteazul, a fost făcut prizonier de „neşte sasi"; un Andreiaş i-a salvat capul pentru o sută de taleri şi, pentru obţinerea sumei plătite pentru răscumpărare, fostul oştean îi scrie „părintelui" său, Spiridon, să intervină pe lângă tatăl adoptiv, vornicul Mogâldea, pe care îl roagă să-l „scoată în ţară creştină":

„† Scriu închinăciune şi moltă sănătate părinteloi meu Spiridon şi maicei mele Costandeei, şi dup-aceia vă dau ştire că simtul viu până acmu, niu-s perit, ce amu scăpat de la Belgrad când au bătut Mihaiu Vodă războiu co ungorie. Deci m-au prinsu neşte sasi; deci a vrut să mă tae; eu m-amu rugatu şi am spus că simt fecior Mogăldei; deci niu m-au perdut. Deaci eu amo trimes carte la Andriiaş din Bistriţă, el au trimis la Sasi de m-au cerşit. Ei au cerşiut 300 taleri, iară Andriiaş m-au scos dereptu 100 taleri şi m-au adus la Bistriţă. Eu amu spus că m-a prinsu Mihaiu Vodă la Hotin şi m-au dus în Ţara Iungurească. Deci mă rog domnilor voastre ca lui Domnezău den ceriu să nefoiţi să mă scoateţi lângă voi în ţară creştină şi să nevoiţi să daţi ştire părinteliu miu Mogăldei vornicoloi, că eu zacu în timniţă de mă mănâncă liutul şi păduchie. Şi eu amu spos către Andriiaş că simtu nepot de frate şi fecioru de soflet giorat în beserecă. Deci iară mă rog domilor voastre să no mă zăbăviţ aici, ce să mă scoateţ, macar niumai d-aş presi [= rezista] co trupol, încă să es în ţara, că iu mor de dorol vostru. Şi îmbătrânesco, şi am făcot o barbă până în brău. Şi să afle aiasta scrisoare a me sănătoş pre domneavostră, *o gospodi* [= întru Domnul], amin [urmează, probabil, o semnătură].

† Feciorul vostru Cocrişel; şi sămtu nomai co cămeşa.

† La părintile miu, la Spiridon" (după Al. Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza*

(Transylvanie), Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co., MCMXXVI, p. 52).

Începutul scrisorii cuprinde, de asemenea, „invocatio divina" (ce s-ar putea traduce prin „cruce ajută!") şi elemente de „promulgatio", iar încheierea unei detaliate „narratio" constă în implorarea, dramatică, a intervenţiei salvatoare, cu invocarea simbolică, susţinută, şi a ajutorului divin (ceea ce indică, o dată în plus, redactarea textului de către un profesionist). Dar „tiparul" a fost spart de un enunţ de factură fatică ilustrând „stilul *umil*" (conform clasificării din retorica clasică), plasat după indicarea numelui expeditorului: „şi sânt numai cu cămeşa".

[c] Iată şi textul unei scrisori din 1642, prin care Matei Basarab îl apostrofează violent pe un vameş „ne-ascultător":

> [†] „Cu mila lui Dumnezeu, Iω Mateiu Basarab Voevod şi Domn. Scris-am Domnia mea ţie, Vaso vameşule: ce porc-de-câne eşti tu, de cărţile Domniei mele nu le bagi în seamă. A făcut Domnia mea cărţi părintelui Snagoveanului să-şi ia de pe locul lui de la Spanţov, cum a fost legea şi obiceiul; iar tu, fecior de lele, nu bagi cărţile Domniei mele în seamă. Să cauţi să-l laşi să-şi ia ce e obiceiul, că vom trămite Domnia mea de, acolo, te va spânzura. Aceasta-ţi scriu şi însumi am zis Domnia mea. Scris octomvrie 24, leat 7152" (*Câteva ore la Snagov*, III, după *Scrieri literare şi istorice ale lui A.I. Odobescu*, volumul I, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1887, p. 438).

După aprecierea lui Odobescu, textul reflectă „vorbirea sănătoasă" a voievodului (care „nu vorbea altă limbă decât limba ţării") şi a fost dictat grămăticului. Ca document de cancelarie domnească (în scrierea căruia nu putea să lipsească „invocatio simbolica", [†]), începutul cuprinde o „intitulatio" propriu-zisă, cu formula devoţiunii („cu mila lui Dumnezeu"), iar încheierea, brutală, o formulă de tip „dispositio" („Aceasta-ţi scriu şi însumi am zis Domnia mea"). Tonul general, inclusiv violenţa de limbaj, conjuncturală („porc de câne", „fecior de lele"), ilustrează registrul autorităţii.

Aşadar, pe baza textelor prezentate, putem observa că „scrisoarea" constituie doar un suport de factură tehnică, un „vehicul" convenţional de transmitere a unui conţinut oarecare, expus în registre

variate (din care am selectat trei, pe care le socotim semnificative). Datorită faptului că textele de acest tip reprezintă „replici", dezvoltate, dintr-un dialog ce provine din limbajul „conversaţiei", consemnarea lor în scris oferă nu numai posibilitatea cunoaşterii limbajului respectiv, care este cel de bază al oricărei comunicări, ci şi registre aparţinând modalităţilor de textualizare a componentelor *orale* (de adresare personală) ale limbajelor discursului public ce ţin de autoritatea instituţionalizată: astfel de registre, în funcţie de elemente la care ne-am referit anterior (situaţia de comunicare, statutul participanţilor la acest act şi conţinutul mesajului), pot fi recunoscute, cu nuanţe diferite şi, evident, cu termeni diferiţi de la caz la caz, şi în funcţionarea limbajului didactic, a celui al vieţii politice, în practica limbajului administraţiei şi justiţiei şi a celui al vieţii religioase.

3.5.3. Reflectarea directă (în scrisori) şi indirectă (în scris) a valenţelor „conversaţiei"

3.5.3.1. Dacă lăsăm deoparte textele epistolare ale categoriei profesioniştilor, „pisarii" (de cancelarie), constatăm că există o categorie largă, deosebită ca statut, a celor care „produc" scrisori numai în anumite împrejurări şi ale căror texte reflectă „uzul comun", adică fără atenţie specială pentru construcţia şi „estetica" textului, aşadar fără preocuparea oamenilor de cultură de a produce texte în care aceştia se exersează (ori se ilustrează) pe terenul a ceea ce se numeşte „stil epistolar".

De altfel, pentru oamenii de cultură nu interesează doar „protocolul" epistolar, ci şi „scriitura", în general. După cum observă Dragoş Moldovanu, în scrisorile persoanelor particulare cultivate pot fi descoperite, la fel ca şi în scrisul cronicarilor sau al prelaţilor de formaţie savantă (este vorba de secolul al XVIII-lea), trăsături de stil la acest nivel; este citată „predilecţia pentru o topică inversivă consecventă", ca marcă a exprimării culte. Afirmaţia este ilustrată printr-un fragment dintr-o scrisoare din 1702 (publicată de N. Iorga), a unui boier, Diicul Buicescu. Reproducem textul în discuţie: „Cinstită scrisoarea dumitale ca de la o adevărată iubită soră am luat, dentru care bucurie desăvârşită mi-a venit, întâi de a dumneavoastră fericită sănătate vestindu-mi-se, şi mai mult că Domnul Dumnezeu a vrednicit pe

dumneata a vedea şi veselie de iubit fiu al dumitale, care bucurie, precum la dumneata, aşa şi la toată casa noastră a fost" (*Dimitrie Cantemir*, p. 142).

Şi în zona autorilor ocazionali de scrisori trebuie să distingem între persoanele care, datorită profesiei ori statutului socio-cultural, au, în general, obişnuința scrisului [A] şi cele pentru care o asemenea îndeletnicire este doar incidentală [B].

[A] Pe măsură ce redactarea scrisorilor începe să aparțină, în linii generale, „ne-profesioniştilor" (căci expeditorii nominali pot avea secretari), chiar în textele celor familiarizați cu scrisul şi corespondența se observă că dispar, treptat, unele rigidități de formulare ale canonului cancelariei şi, paralel, îşi face loc tonul întreținerii private, familiare cu destinatarul scrisorii, purtând mărci ale oralității. Vom schița o trecere în revistă privind situația acestui tip de texte pornind de la cunoscutele *Scrisori de negustori, tipărite, cu o prefață, pentru Sfatul negustoresc, de N. Iorga* (Bucureşti, 1925), pe care le considerăm o reflectare a acestei categorii de „scriitori" şi de texte epistolare.

Dacă, între secolul al XIV-lea şi al XVII-lea, corespondența, pragmatică, a negustorilor autohtoni din Țara Românească şi din Moldova, în principal cu semeni ai lor din zona Transilvaniei, era redactată în limbile germană, latină (încă), maghiară, iar la moldoveni care scriu oamenilor „Craiului" chiar în polonă şi aminteşte, prin formule diverse, reflexe ale vechiului protocol epistolar, începând din secolul al XVII-lea se scrie şi în limba română, chiar atunci când, de exemplu, sucevenii (scrisoare datată între 1638 – 1643) se adresează „Întru tot cinstit şi de la milostivul Dumnădzău cu mare cinste dăruit domnisale giupânului Andreiaş, birăul de cetate Bistriței şi la tot Svatul dumile voastre pace şi cu sănătate să vă dăruiască milostivul Dumnădzău" (*vol. cit.*, p. 71). Dar expresia variază în funcție de întâmplările sau interesele de afaceri uneori mărunte, cotidiene, care fac obiectul relatării. În scrisoarea al cărei început l-am citat, se face referire la atacuri şi încăierări:

„... daca s-au înbătat, ca neşte omini făr de ispravă, ei au eşit nopte de au înblat ca neşte tălhari cu sabii şi cu corduri şi cu toporă. Deci e-au dat

de strajă, straja i-au întrebat ce oameni săntu de înblă aşa cu arme goale pren trăgu. Ei s-au semeţit: ce-au dat aşa, au şi tăiat pre un fecior a străjerilor, de dzace aşa demicat, căt el va muri. Şi, aşa făcăndu ei, au sărit straja de i-au prinsu, că de bună voe nu [să] da. Deci apoi noi vrum să-i băgăm în cetate ca pre neşte răifăcători..." (p. 71–72).

La 15 septembrie 1778, Antonie Nicolantin, din „Rămnic", îşi începe scrisoarea către naşul său cu menţiunea „Din pat, bolnav"; alături de reglarea altor afaceri, îi cere acestuia să-i facă rost şi de nişte câini:

„Jupâne naşule, lângă copoiul ce mi l-ai trimis de s-ar găsi şi o copoică eftină şi mai bună, că copoiul iaste mincinos şi nu caută cum să cade; ci l-aş trimiite vameşului, să nu te urle pe cap. Dar iată că-ţi trimiţi această carte, şi, vezi, pân' în cât ămi scrie Logofătul cel Mare Scarlat, ginerele Banului Ghichii, pentru o vijlă [= căţea de vânătoare, din specia „prepelicar"] mare şi bună. Ci n-am cum te ruga, scapă-mă de gura acestui prieten, că întru adevăr poci zice că acest mult şi prea mult mi-au stătut într-ajutor. Ci, mă rog, pă la hăi domni undeva, numai să fie vijlă mare, trupeşe şi chipeşe, după cum scrie iel, că iel plăteşte, nu este de pricină. Scrisăi şi socru-mieu, ci nu ştiu de va găsi să-mi triimiţă la dumeata". În sfârşit, negustorul se plânge de un oarecare „Neamţ" care îl poartă la judecăţi: „Apoi ce să mai zic că am fost eu cel mai păcătos în lume! *Pe cine n-am lăsat ieu să moară, acela nu mă lasă să trăiesc"* (p. 123–125).

Un craiovean nu îşi alege prea mult cuvintele (sau foloseşte intenţionat o anumită formulă, expresivă) când, după încheierea scrisorii, îi evocă corespondentului său din Sibiu (la 1779) ce risc înseamnă pentru el nerezolvarea comenzii unei boieroaice din oraş:

„Frate, giubeaua cocoanei Benjascăi, care am scris dumitale să o trimeţi cu om cu plată, până acum n-au mai sosit; şi de nu va veni de Sfântu Petre, *n-am trai* în Craiova" (p. 131).

În scrisoarea unui negustor ungur din „Naghiag", din martie 1821, scrisă cu litere latineşti şi cu „ortografie ungurească" după cum notează Iorga, adresată unui boier muntean, se adoptă, cu privire la răscoala lui Tudor Vladimirescu, tonul de apostrofare glumeaţă:

„Dară bată-te sănătatea, ce fel de patriot eşti, că lăsaşi pe un moştean să-ţi prădeze Ţara Românească! Du-te şi mână-l afară şi te fă Vodă, apoi

mă fă şi pe mine vun Logofăt, *apoi să vezi traiu*! Cu Turcul lesne te-ai putea împăca: numai trimite multe pungi cu bani. Pagubă că nu-s eu popă, să te spovedesc eu: almintere *te-aş lega eu de fete şi de muieri*, precum ai fost până acum legat: *şi dracul ar plânge de mila dumitale...*" (p. 150).

În afară de elementele luate în considerație până acum, nu trebuie pierdut din vedere conținutul mesajelor, cu reflexe asupra idiostilului. „Răzvrătirea" lui Tudor Vladimirescu pune probleme serioase negoțului, iar cei interesați își trimit informații şi, în scrisorile lor, dau frâu liber exprimării orale neconvenționale. Un negustor din Sibiu, Stan Popovici, îi prezintă partenerului său de afaceri, în mai multe scrisori, situația din Țara Românească în astfel de termeni:

„Am văzut şi de la Bucureşti au adus scrisorile: spaimă destulă, nu-i paracsine [= ciudat, grecism]; *le ţâţâie curul de frică*, mai vârtos boierilor, fiindcă nu sânt învățați cu fuga ca craioveanii, că acestora fuga le este o englingea [= distracție, grecism]: sânt obicinuiți" (p. 154). Răsuflă uşurat ştiind că oamenilor lui Tudor li s-a poruncit „ca nu cumva să facă la cineva cea mai mică pagubă, că atunci ei vor fi răspunzători. Ei căuta pe ispravnici şi zarafi şi zapcii *ca să-i spovedească*, dară *luasă frunză în buză* aici la Sibii; numai sânt *cam uşori de bani*, cum mi se pare..." (p. 157). Periculoşi sunt tot felul de „hoţomani" înarmați ce profită de situația tulbure şi „pe cine întâlnesc pe drumuri jefuiesc de arme, haine, cai, îi lasă abiia cu mare rugăciune, *numai cu cămaşa* [vezi aceeaşi sintagmă şi în scrisoarea lui Cocrişel] şi desculți, încât şi dintră dănşii uni pe alți jefuiesc. Au ajuns vreamea, *care se scoală mai de dimineaţă şi este mai tare, acela este mai mare*" (p. 165–166).

Enunțuri expresive ale oralității apar şi la alți autori de scrisori, cum ar fi craioveanul Sava Ioanovici, care, în 1824, evoca urmări ale ciumei şi abuzuri ale cetelor militare turceşti:

„... şi, pă drum certându-să cu ceilalți, s-au întors înnapoi, şi, pă unde au ajuns, ar fi făcut şi reale şi ar fi luat şi bani de la niște aiani [= comandanți turci ai oraşelor de pe Dunăre] şi de la oraşe, ca să le cruțe, să nu le supere; *şi oamenii muşcaţi de şarpe l-e frică şi de şopârlă*" (p. 191).

Tonul degajat al unor fragmente din astfel de texte, dar şi revenirea, la sfârşitul scrisorii, asupra unor aspecte abordate anterior, în ceea ce astăzi numim (şi notăm) ca „post scriptum", reflectă transpunerea în scris a unui limbaj natural, al conversaţiei orale.

[B] Prea puţine din asemenea note pot fi remarcate în scrisorile celor care produc astfel de texte ocazional, constrânşi de anumite împrejurări.

Asemenea texte interesează însă deoarece nici „limbajul conversaţiei" nu trebuie considerat un ansamblu unitar, ci, firește, variază în funcţie de datele personale ale vorbitorilor, fără să existe o relaţie obligatorie (de necesitate) între dotarea intelectuală şi psihică şi capacitatea de textualizare a acestor „scriitori" de ocazie, confruntaţi cu o tehnică de comunicare neobişnuită (sau mai puţin obişnuită) pentru ei.

Redactarea, de către o persoană aflată (poate) prima dată în situaţia de a scrie (cu litere latineşti, majuscule!), a unui text ce are valoarea de „delegaţie" în vederea primirii unui ajutor pentru un copil reflectă posibilităţi minime de a formula un mesaj, redus la transmiterea informaţiei. Este vorba de scrisoarea, de fapt un simplu „bilet" al unei romănce care lucra la bucătăria unei unităţi militare germane din Ucraina, în 1941–1942; reproducem textul cu grafia folosită de lingvistul german care l-a publicat:

> „Domnu Rumân! Adeverinţa asta odeŭ eŭ matuşi cari să numeşti A. Şâ eu sânt cu dânsa dăla on sat. Pe adeverinţa săn prinască pachetu de daruri din Rumânia că eu sunt la nemţ la bogatari [= bucătărie] şî nu pot venâ. Domnule Rumân, Ve rog sămă Scuzaţ pe mină pentru scrisora asta. Şâ tati gresălele mele cari lam facut eu âm scrisora asta. Că eu carta Rumânescu nom vaţat. [urmează adresa, apoi numele expeditorului:] Osevska Maria. Copilu şal mai mic 3 an" (după Eugen Seidel, *Linguistische Beobachtungen in der Ukraine*, II. *Skizze der moldovanischen Sprache im Donezbecken*, în „Bulletin linguistique", XI, 1943, p. 108).

Chiar trăsătura la care ne-am referit mai sus face ca, de fapt, în mesajele lor, „ne-profesioniştii" din această categorie să recurgă frecvent la o exprimare formală, după o anumită „grilă" de scrisoare. Astfel, (tot) într-o situaţie neobişnuită se aflau, în 1939, soldaţii de pe o „zonă de concentrare", care trimit familiilor scrisori supuse „cen-

zurii militare", texte analizate din perspectivă lingvistică de dialectologul G. Istrate, al cărui studiu pune în lumină oralitatea, ce se manifestă şi prin trăsături specifice graiurilor din Transilvania. Preluăm două scrisori publicate de acesta, a căror scriere a fost respectată (cu excepția evidențierii prin italice, în textul [1], a grafiilor ce atrag atenția asupra unor pronunții dialectale), scrisori pe care le prezentăm pentru a ilustra o trăsătură aparent şocantă, reculul de la funcția propriu-zisă de comunicare:

> [1] „Epistola dată la 15 Novemberu anu 1939 mai ânti de tote vei şti dragă soție ană căci până acuma sunt sânătosu care sânătate dorescu şi ție şi la fetile mele sevode ie bunu dumnezeu şi vouă la toți poftescu multă voie bună şi sânătate la mămuca şi la matuşa cu un cuvntu la toți depe acasè şi eu oducu bine totu servici pe care lamu avutu âlu amu şi vă facieți rîndu pe acasă cumu puteți căci eu nu ştiu cându voi veni acase şi semi [scrieți?] totu ce este dinu nou pe acase nemaiavându ce scri poftescu multă voie bună şi sânătate la toți. Filipu Alexe".
> [2] „... şi puind mîna pe condei şi condeiu pe ârtie şi cu drag încep a scrie şi dragilor meii părinți şi draga mia soție şi draga miea victoriță mică şi să ştiți că [sunt] sînătos şi sînătata care am eu vo poftesc şi dumnervostă şi vă să rut prin carte cugura sun departe şi să ştiți că sunt sînătos dar nu ştiu dumnervostă cum sînteți că nam primit ni o carte ieu vam tri mes 5 cărț şi eu nam primit nici una nuştu nu trimeteți ori nu capăt eu sunt supărat că nuştu nucapăt nici una şi nuştu ce aveți a ca să..." (G. Istrate, *Grai popular scris*, în „Buletinul Institutului de Filologie Romînă «Alexandru Philippide»", VI, 1939, p. 138, 146).

Ne atrage atenția, în primul rând, caracterul preponderent protocolar al mesajelor, ce cuprind, desigur şi datorită împrejurărilor aparte în care au fost scrise, un minimum de informații propriu-zise, încadrate de formule de „salutatio" inițiale şi finale prolixe şi redundante (text [1], reprodus integral). Stereotipia aminteşte enunțuri de gen din vechile texte de cancelarie, al căror registru general a fost însuşit (mai ales în Transilvania, dar şi în Vechiul Regat) în cursul instruirii şcolare.

> În ceea ce priveşte tema „sănătate", citâm formula dintr-una din cele mai vechi scrisori (1472) publicată de Iorga, tradusă din limba germană: „Mă închin cu prietenie. Să ştiți întâiu, dragă domnule Gheorghe Eyben, că sânt bine sănătos din mila lui Dumnezeu cel atotputernic, şi aş vrea să

aud şi eu tot bine despre d-ta şi despre ai d-tale" (*op. cit.*, p. 1). Vezi, de asemenea, începutul scrisorii, din 1728, a unui craiovean, către „procatorul cinstitului Sfat al Braşovului": „Cinstitului şi mie bun şi adevărat priaten, dumneata jupâne Marcoş, [...] dă la Dumnezeu cel multu milostivu îţi poftescu multă şi fericită sănătate, împreună cu toată familia dumitale. Cu părlejul şi plecatei scrisori ai meale nu-mi iaste de altu făr decât întâi ca să cercetez dă buna şi fericita sănătatea dumitale" (*ibidem*, p. 110).

Dar, de fapt, mai ales pe baza scrisorilor „de dragoste" ale militarilor „în termen" putem constata conturarea unei variante aparte a limbajului epistolar, aceea a cazărmii, ale cărei texte hibridează galanteria de mahala cu versificaţia populară. Iată câteva fragmente de început şi de sfârşit, reproduse după studiul citat, semnat de G. Istrate:

„Mai întâi şi mai de toate/ Mă închin de sănătate./ Mai întâi şi la-nceput/ Te cuprind şi te sărut./ Te cuprind cu mânuţa,/ Te sărut cu guriţa./ Te sărut numai prin carte,/ Cu gura sântem departe"; „Trandafir crescut în sus,/ Te salut, aştept răspuns./ Trandafir şi viorele,/ Te salut, la revedere".

Pentru formula-clişeu „te sărut numai prin carte..." vezi şi scrisoarea [2], de mai sus, şi, de aici, posibilitatea de a identifica modelul cunoscutei formulări din aceeaşi familie, prezentă în textul scrisorii propriu-zise din *Scrisoarea III* a lui Eminescu: „De din vale de Rovine/ Grăim, Doamnă, către Tine,/ Nu din gură, ci din carte,/ Că ne eşti aşa departe", ca expresie, în fond, de... protest faţă de neîmplinirea, prin limbajul epistolar, nu numai a unei trăsături de bază a comunicării orale, replica, ci şi faţă de absenţa nonverbalului ce întregeşte conversaţia orală.

Iată şi o scrisoare în versuri, de răspuns, de la iubită:

„Mult mi-e dor şi-mi vine dor/ De frunzuca de bujor,/ De badea depărtişor./ Bade, frumuşel ce eşti,/ Nu ştiu unde te găseşti,/ Pe zonă la datorie,/ În birou la miliţie./ Du-te, carte, tot pe sus,/ Înapoi adă-mi răspuns,/ Du-te, carte-ntr-un moment/ Până la domnul sărgent./ Du-te, carte ca gându'/ Unde-i găsi pe mândru'!" (*op. cit.*, p. 133–134)

Aşadar, câştigul pe care, în general, l-a reprezentat pentru comunicarea epistolară desprinderea de tiparul (rigid) al documentului de

cancelarie nu se regăsește la nivelul interacțiunii comunicative populare, care reface pe cont propriu drumul speciei, textualizând după modele noi; la acest nivel, „cartea" de factură strict funcțională rămâne cea cu structura simplă pe care o putem recunoaște sub denumirea de *bilet* ('scrisoare mică de câteva rânduri'), exemplificată mai sus după textul publicat de Eugen Seidel. În felul acesta, în zona comunicării epistolare s-a pierdut și în ceea ce privește manifestarea faticității prin formulele de introducere și de încheiere a scrisorii, zonă în care intelectualii au produs și texte de virtuozitate ludică.

> Iată, de exemplu, un enunț de încheiere dezvoltat, la o scrisoare a lui A.D. Xenopol către N. Iorga:
> „I. Complimente:
> 1) din partea soției mele dumitale;
> 2) din partea mea dumitale;
> II. Sărutări din partea soției mele soției dumitale;
> III. Sărutări de mâini din partea mea soției dumitale.
> Ia seama să nu confunzi cumva categoriile lui Aristotel" (Pietreanu, *Salutul*, p. 64).

Prin urmare, desprinderea de „grila" epistolarului canonic se reflectă la nivelul limbii literare prin textele produse de persoane începând de la cele cu instrucție școlară ce depășește ciclul elementar până la scriitori și savanți (aspect ce face obiectul de studiu al lucrărilor de stilistică a limbii literare, la care nu ne putem opri în acest excurs cu obiectiv limitat); indirect, acest câștig este dovedit de prestigiul genului pe terenul beletristicii și al culturii.

3.5.3.2. Atracția mentalului caracteristic „epistolarului" și „convorbirii" ilustrează faticitatea, ca o modalitate prin care un scriitor urmărește să și-l apropie pe lector prin provocarea a diferite sentimente, în cazul de față culturale, dar și sociale, prin modul general de textualizare și prin „scriitură", adică prin mijloacele stilului.

3.5.3.2.1. „Scrisoarea". Pregnanța comunicativă a „genului" epistolar a condus, ca o convenție literară, la extrapolarea formulei spre publicistică sau beletristică (să reținem că unul dintre sensurile adj. *epistolar* este 'compus în formă de scrisoare'; cf. DN[3]). „Epistolele" și „scrisorile" din aceste domenii, chiar dacă sunt

dedicate convenţional sau imaginar, au, de regulă, un alt destinatar, virtual; de altfel, în epoca modernă asemena scrieri sunt publicate (din secolul al XIX-lea în reviste sau/şi în volume). Citǎm, ca elemente de referinţă, doar câteva exemple clasice având în titlu marca epistolarului sau care recurg la această „tehnică". *Les lettres persanes* (1721) ale filozofului francez Montesquieu, o suită de portrete şi pamflete politice descriind Franţa din epoca absolutismului sunt citate ca deschizătoare de drum, în Franţa, pentru genul „roman epistolar", fiind urmate de *Julie ou La Nouvelle Héloïse* (1761) a lui Rousseau şi de *Les liaisons dangereuses* (1782), în care Laclos înfăţişează moravuri decadente ale aristocraţiei franceze de la sfârşitul secolului al XVIII-lea sub forma scrisorilor a doi amanţi. Menţionăm, în sfârşit, de asemenea celebrele *Lettres de mon moulin* (1869), de altă proiecţie editorială, o culegere de povestiri a lui Alphonse Daudet.

Din literatura română ar fi suficient să amintim două pretexte editoriale similare. Este vorba, mai întâi, de cunoscutele *Scrisori la un prieten* (imaginar), subtilul volumului *Negru pe alb* (1857) al lui Costache Negruzzi, în care au fost adunate 30 de aşa-zise „scrisori", eterogene tematic (schiţe istorice, însemnări filologice sau de călătorie, articole de critică literară), datorită cărora autorul a fost considerat, de Eugen Lovinescu, „cel dintâi bun foiletonist al nostru". Faptul că textele au fost tipărite anterior în reviste şi ziare ale timpului marchează, din perspectiva istoriei culturale, „prezenţa publicistică periodică" devenită „obişnuinţă a scriitorului român", după aprecierea unui monograf al lui Negruzzi[3]. În al doilea rând, trebuie invocat Ion Ghica, cu ale sale *Scrisori către V. Alecsandri*, memorialistică pe teme diverse (beletristică propriu-zisă, eseuri politice şi economice). Şi aceste texte au fost publicate iniţial în diferite reviste şi apoi adunate în volum (1884) şi sunt considerate „o capodoperă a literaturii noastre memorialistice"[4].

---

[3] Liviu Leonte, *Constantin Negruzzi*, Bucureşti, Editura Minerva, 1980, cap. *Scrisorile*, p. 163–185.

[4] Florin Faifer, în *Dicţionarul literaturii române. De la origini până la 1900*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979, p. 398.

Dar această stratagemă (în fond) pentru titrarea unor texte propriu-zise de beletristică este şi la noi mai veche; ca să consemnăm doar câteva exemple, termenul „epistolă" apare în titlul unei serii de poezii ale lui Grigore Alexandrescu, un imitator (în sensul bun al cuvântului), din acest punct de vedere, al clasicilor antichității şi ai literaturii franceze, iar tentația continuă. *Scrisorile* lui Eminescu acoperă o tematică extinsă, de la meditație filozofică şi evocare la pamflet. În sfârşit, convenția literară nu este disprețuită nici de sarcasticul G. Topîrceanu, cu poezii ce poartă în titlu termeni din sfera epistolarului; o *Scrisoare* constituie chiar un „răspuns d-lui Al.O. Teodoreanu", iar o parodie după A. Mirea, *Caleidoscop*, este *„Răspunsul* micilor funcționari" (de altfel, scriitorul şi-a adunat şi texte literare variate într-un volum intitulat *Scrisori fără adresă*, 1930).

Poate fi menționat şi reversul medaliei: scrisori efective metamorfozate în operă de artă; este, de exemplu, cazul „dialogului dramatic" realizat de Jerome Kilty (1960) pornind de la scrisorile dintre Bernard Shaw şi actrița Stella Campbel (în comedia *Cher menteur* au fost preluate texte din corespondența celor doi).

3.5.3.2.2. În căutarea valențelor „conversației". De fapt, trecând peste convenția „scrisorii" (în cazul când acelaşi autor îşi intitulează scrieri folosind termenul respectiv) sau independent de aceasta, pentru a crea şi întreține impresia comunicării directe într-un spațiu larg, autorii îşi titrează semnificativ diferite genuri de scrieri (sau de culegeri de scrieri) prin termeni din sfera limbajului conversației. Tot sumar reamintim, ca repere, câteva astfel de întreprinderi din cultura europeană şi de la noi.

Sunt celebre printre literați „cozeriile" lui Sainte-Beuve, care a publicat, mai întâi în diverse periodice, în fiecare zi de luni, de la data de 1 octombrie 1841, cronici literare, portrete, biografii (şi de „femei celebre") etc.; titlul primului articol (fericit ales de vreme ce avea să facă epocă), *Causerie du lundi*, a devenit titlu de rubrică şi, apoi, titlu de „operă": s-au publicat 15 volume de *Causeries du lundi* (1854–1862). Termenul este, evident, unul din zona faticității, de *captatio benevolentiae*: nu se emit şi nu se impun verdicte; cititorul este partenerul scriitorului într-o conversație intimă, instituindu-se atmosfera

unui „taifas" şi, cel mult, se propune o „conferinţă" fără pretenţii (am amintit semnificaţiile fr. *causerie*, de la *causer /de qqch./* 'a vorbi, a conversa, a sta de vorbă despre ceva', chiar 'a trăncăni').

Aceeaşi viziune „democratică", de bonomie, transpare din formularea *Convorbiri economice*, titlu a trei volume ale lui Ion Ghica, în care sunt adunate texte extrem de variate, uneori redate sub formă de dialog, de la amintiri, evocări de personalităţi, tablouri de epocă (acestea în parte consonante cu *Scrisorile* ce aveau să urmeze, amintite mai sus), până la disertaţii, dar scrise în tonalitatea destăinuirii şi a conversaţiei agreabile, pe teme de economie politică: munca, proprietatea, creditul, industria, finanţele etc. (*convorbire* este un termen creat pe terenul limbii române, de la */a/ convorbi*, verbul fiind un calc după germanul *unterreden* 'a se întreţine, a conversa'; primele atestări, după DA, I/II, la Gr. Alexandrescu şi C. Negruzzi).

Nu putem omite aici din discuţie titlul revistei Societăţii literare „Junimea": „Convorbiri literare" se dovedeşte un nume ales pentru individualizare în peisajul publicistic al vremii şi din perspectiva libertăţii în ceea ce priveşte programul.

> Iată câteva informaţii furnizate de Iacob Negruzzi. Într-o şedinţă a Societăţii de la începutul lui ianuarie 1867 s-au pus în discuţie „cum se va numi acest copil al Junimii, şi apoi cine va fi directorul lui". „După ce mai multe propuneri, una mai ciudată decât alta, se făcură şi se respinseră, eu zisei din colţul meu: «poate o denumire potrivită ar fi Convorbiri literare?...». – Bravo, răspunse Pogor de departe! «Convorbiri literare», nu zice nimic. *Cela n'engage à rien!* Admis!... Primesc şi eu acest titlu declară Titu Maiorescu, fiind că este fără pretenţie!..." (*Amintiri din „Junimea"*, Bucureşti, Editura „Viaţa Românească" [1925], p. 89–90). De altfel, titlul a şocat: „... numărul 1 al «Convorbirilor literare» a fost foarte bine primit; nu i s-au făcut în deobşte nici o altă critică decât asupra numelui, care la mulţi li s-a părut ciudat sau cel puţin neobişnuit" (*ibidem*, p. 95).
>
> Pe de altă parte, Negruzzi a acceptat funcţia de director şi din cauză că, „amorezat" fiind, se ivea „ocasiunea şi locul potrivit pentru a publica oarecare poesioare de amor ce începusem a compune. Ce minunat mijloc de *a comunica* cu persoana iubită!..." (*ibidem*, p. 91; subl. n.).
>
> Dar numele revistei putea reflecta, în fond, faptul că literatura şi eseistica publicate în paginile ei trecuseră, mai întâi, prin celebrele

ședințe ale „Junimii", făcând obiectul discuțiilor și disputelor membrilor Societății.

3.6. Cunoașterea registrelor și strategiilor discursive ale limbajului epistolar ne oferă posibilitatea identificării aceloraşi aspecte şi a nominalizării lor la nivelul primordial al comunicării, adică în limbajul conversației orale, pe care enunțul scrisorilor eliberate de canoanele diplomaticii îl reflectă cu mai multă fidelitate decât orice alt tip de scriere. Pe această bază, pot fi cunoscute și caracteristici ale registrelor din „textele" orale ale limbajelor aparținând discursului public al autorității instituționalizate (așadar, dincolo de limba textelor scrise: discuțiile cadrelor didactice cu elevii, controversele și dezbaterile oamenilor politici, cele ale reprezentanților justiției sau ai administrației în relațiile cu publicul, convorbirile clericilor cu enoriașii).

În domeniul discursului public aparținând mass-mediei, această analiză constituie o proiecție și pentru înțelegerea strategiilor urmărind *feedbackul* din limbajul publicistic, de care, în lipsa acestei componente (absența replicii, a dialogului), limbajul publicitar se deosebește ca esență.

BCU IAȘI CENTRAL LIBRARY

4. Antecesoare orale şi „populare" ale stilurilor şi limbajelor literare

4.0. O problemă de real interes pentru stilistica românească o reprezintă aceea a existenţei, în oralitate, a unor corespondente (autohtone) privind actele şi discursurile ţinând de „stilul comunicării publice şi private literare", respectiv cea a pre-existenţei unor limbaje cu valoarea de sùrse directe sau zone de plecare pentru acestea din urmă.

4.0.1. În exegeze şi în „schemele" (reprezentările figurative) propuse până acum de diverşi autori sunt admise câteva paralelisme indiscutabile şi unele asemănări între nivelul limbii literare şi cel al vorbirii populare în ceea ce priveşte „*stilurile* funcţionale" (sau realităţi cu statut comparabil).

De exemplu, la Ion Coteanu, segmentul comun zonelor „limbajului cultivat" [α] şi „limbajului popular" [β] este doar limbajul „artistic"; cu privire la zona limbajelor „non-artistice", faţă de limbajul „ştiinţific" din compartimentul [α], autorul menţionează în [β] existenţa unui limbaj „nuanţat tehnic", eventual a mai multor limbaje de acest fel (nespecificate), de vreme ce după „nuanţat tehnic" apare abrevierea „etc.". Un al doilea limbaj specific „non-artistic" din [β] este menţionat de Coteanu sub numele de „conversaţie" (apud Gheţie, *Stilurile*, p. 159; pentru limbajul „nuanţat tehnic", vezi Coteanu, *Stilistica*, p. 50; autorul consideră că în limbajul popular lipsesc „variantele ştiinţifice propriu-zise").

Trecând peste alte diverse proiecţii ce reflectă opţiuni în această problemă, care nu aduc elemente esenţiale noi (prezentate de Gheţie,

op.cit., p. 160–163), ne oprim, strict la obiectul discuției de față, asupra punctului de vedere susținut de Dumitru Irimia. Pentru acest autor, „stilul beletristic" este, de asemenea, comun „limbajului popular" și „limbajului scris". Pentru primul compartiment (lăsând la o parte un așa-numit „stil gnomic", ce nu poate avea, după aprecierea noastră, decât valoarea de registru al exprimării, de vreme ce se întâlnește și în literatura cultă, ca atare sau în expresie aforistică), se consemnează doar un stil al „conversației" (reflectând „cunoașterea empirică"), căruia considerăm că i-ar putea corespunde, în al doilea compartiment, un stil „epistolar" (informal, în afara stilurilor „funcționale"; *Introducere*, p. 82, 159–168; vezi și schema de la p. 73). Dar o relație între „limbajul popular" și „limbajul scris" a fost semnalată de Irimia în caracterizarea de ansamblu a stilului științific al limbii literare, despre care se spune că s-a impus prin scris, „stabilind doar slabe legături cu manifestări anterioare, orale, ale științei (accentuat practică: medicină, agronomie) și ale filozofiei populare" (*ibidem*, p. 72). Putem avea în vedere, așadar, o apropiere de viziune cu opinia lui Coteanu (vezi *supra*).

4.0.2. Desigur, din perspectiva situației în contemporaneitate, ipostazele limbajului popular la care ne-am referit până acum și-au diminuat „funcționalitatea"; este vorba de stilul *beletristic*, concurat de programele și spectacolele transmise de audio-vizual, și de cel *„tehnic"*, al unei instruiri „practice", vizând însușirea cunoștințelor și deprinderilor necesare îndeletnicirilor rurale, din care sunt prezente și astăzi „mesaje" reprezentând transmiterea de cunoștințe specifice industriei casnice, cum ar fi domeniul alimentar, cel al vestimentației tradiționale și al țesăturilor (chiar dacă, acestea din urmă, parțial eșuate în ceea ce se numește „artizanat"), al prelucrării lemnului, pieilor etc.

> Situația este reflectată fără posibilitate de tăgadă de „etnotextele" publicate de dialectologi în volumele intitulate, parțial impropriu, „texte dialectale"; de exemplu, între o descriere despre „dubitul pieilor" în gospodăria țărănească, practicat încă astăzi, și un text pe aceeași temă dintr-un tratat de industria pielăriei nu există deosebiri esențiale privind descrierea tehnologei (de bază); acestea se referă la terminologie (acțiuni, recipiente, substanțe) sau la noutăți de ordin tehnic.

Dar analiza comunicării dintr-o minimă perspectivă de antropologie culturală impune evaluarea situației și referitor la alte limbaje, corespunzătoare celor din stilul comunicării publice și private de la nivelul limbii literare.

4.0.3. În principiu și în practică, pentru unele dintre limbajele acestui stil, în comunicarea populară orală, pot fi identificate antecedente, pornind de la nivelul realiilor, care, de asemenea, și-au diminuat funcționalitatea ori au dispărut din uzul curent, aceasta cu sau fără influențe asupra limbajelor de specialitate de la nivelul limbii literare.

4.1. Domeniul „discursului privat" este reprezentat de „limbajul conversației", aspect asupra căruia nu este necesar să ne oprim, nu numai deoarece existența acestuia este general recunoscută, ci și din cauză că, firește, nimic nu îi amenință deplina funcționare. Pe de altă parte, trebuie să observăm că un obiect direct de comparație pentru limbajul „epistolar", de transmitere a mesajelor prin coduri simbolice și iconice, cu reprezentări mnemotehnice, se dovedește prea puțin reprezentativ pentru a face obiectul unei discuții.

Un asemenea corespondent este însă ușor de recunoscut în practica transmiterii mesajelor orale la distanță, datorită unor expresii care se referă la transmiterea „vorbei": *a trimite (cu) vorbă* și chiar *a da cu vorba peste cineva*, având sensul „a transmite un mesaj (cuiva), a înștiința (pe cineva)", înregistrate în DLR (t. XIII/3); aici, la cuvântul *vorbă*, sub sensul de bază 10 (pentru care sunt notate sinonimele *știre*, *veste*, *informație*), apare nuanța semantică „mesaj", ilustrată prin citate de diferite categorii. Din vorbirea populară se exemplifică prin „Ai grijă dă el până ț-oi trimite io vorbă" (după Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*), iar pe baza altor citate, din diferiți scriitori, pot fi identificați și „mesagerii": „Ți-am trimis eu vorbă *prin Petrea*" (după Dumitru Furtună, *Cuvinte scumpe*), sau „Trimiteau vorbă *prin femei* cum că-i bine..." (după Sadoveanu, *Paștile blajinilor*). Semnificația acțiunii este ușor de admis și prin continuitatea în materie de uz, marcată lingvistic prin contexte ce pun în relație același verb cu substantivul *carte*. Câteva exemple, pornind de la *Dicționarul Academiei* (DA, t. I/II, s.v. *carte*,

sensul I.1. 'scrisoare'): „S-a sfătuit să trimiță carte cu mare jalobă și plângere la Sultan" (Gr. Ureche, *Letopiseț*); „...[Milescu] au ședzut și au scris nişte cărți viclene și le-au pus într-un bățu sfredelit și le-au trimis la Costantin-vodă..." (Neculce, *O samă de cuvinte*, XLI). Într-o frază de la Ispirescu este indicat și mesagerul: „Trimise soli cu cărți la Domnii Moldovei" (*Isprăvile și viața lui Mihai Viteazul*), iar, la N. Filimon, chiar acesta (o „cioară" de țigan) își anunță misiunea: „Logofete Dinule,... am venit să-ți dau o carte de la băbaca Dumitale" (*Ciocoii vechi și noi*, cap. V).

În acest context general, dat fiind că este vorba de un dicționar tezaur, *istoric* al limbii române, apare cel puțin ca surprinzătoare neatenția în redactarea sensului 9 al cuvântului *scrisoare* în DLR (t. X/2): „comunicare scrisă trimisă cuiva *prin poștă* sau *prin intermediul unei persoane*; răvaș" (sublinierile ne aparțin); evident, se cerea respectată ordinea logică în descrierea practicii, modul în care erau trimise scrisorile, mai ales fiind vorba de cele secrete (scrisoarea lui Neacșu și cele ale lui Nicolae Milescu), dar la fel se prezintă lucrurile și în legătură cu celelalte specii de scrisori sau răvașe, cu mult înainte de apariția oricărui serviciu poștal, adică la fel cum se trimiteau și *vorbele*.

4.2. Domeniul discursului public

4.2.1. Discursul public al „autorității instituționalizate"

4.2.1.1. Mai întâi, trebuie să consemnăm absența unor antecedente cât de cât plauzibile privind existența, pentru mediul rural, a unor limbaje speciale ca reflexe proprii ale vieții politice și ale instrucției școlare de astăzi; pentru primul domeniu, putem avea în vedere componente din discursul zonei generale a limbajului juridico-administrativ.

4.2.1.2. Domeniile practice pentru care, cu referire la „discursul public al autorității instituționalizate", putem indica precursoare orale sigure sunt cel al vieții religioase și sfera dreptului și administrației.

4.2.1.2.1. Este destul de dificilă, totuși, determinarea profilului discursului popular (oral) religios; însuși „modelul" va fi fost mult timp, în general și pentru o mare parte a populației, unul de nivel redus, atât din cauza folosirii îndelungate în biserică a unei limbi de cult străine, cât și ca efect al formației profesionale precare a marii majorități a preoților.

Întrucât acest din urmă aspect este mai puțin cunoscut, consemnăm câteva informații, după Dumitru Furtună, *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea. Situația ei culturală și materială*[1]: în secolul al XVIII-lea încă, slujba religioasă se desfășura în slavonă, o limbă pe care preoții nu o înțelegeau, pe lângă faptul că mulți dintre aceștia erau analfabeți, în special în Muntenia, Oltenia și Moldova; pe vremea lui Constantin Mavrocordat, aceștia preoți au fost „puși la bir", ca țăranii, și au fost obligați să învețe carte sub supraveghere, „scrierea și citirea" fiind instituită ca o condiție pentru preoție (*op.cit.*, p. 11, 29, 151–159).

Acomodarea discursului aparținând nivelului doctrinei la posibilitățile de înțelegere a acesteia de către oamenii simpli poate fi însă constatată pe baza predicilor unor clerici ale căror opere sunt publicate, dar mai ales doar în ceea ce privește diverse elemente lexicale populare și trăsături generale ale oralității, ce au fost semnalate la diferite niveluri; ne putem referi, de exemplu, la exprimarea unui ierarh de rang înalt, mitropolitul Antim Ivireanu, la trecerea dintre secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, sau a unui protopop de țară, Petru Maior, de la începutul secolului al XIX-lea, deși, ambii, clerici de înaltă cultură.

Vezi, cu privire la acest aspect, caracterizarea prestației oratorice a mitropolitului Ivireanu, la Rosetti–Cazacu–Onu, *Istoria limbii române literare*[2]; cf., în același volum, și aprecierea *Mineelor de la Râmnic* (1776–1780) ca reprezentând „o sinteză a eforturilor de a elabora – pentru necesitățile cultului – un mijloc literar de exprimare, pe baza limbii populare" (p. 200 și urm.). Tot despre Antim Ivireanu, cf. *Postfața* semnată de Florin Faifer, la vol. *Didahii*[3], p. 222–223 și 229–239 (și, de asemenea, *Glosarul*, p. 207–212). Din perspectiva analizei de față, este semnificativă activitatea de predicator cunoscută prin opere având, oarecum, caracter de „vademecum" a lui Petru Maior: *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*. Culese de Petru Maior de Dicio Sânt Mărtin. Paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, precum și la înălțatul crăescul locumtenențiale consilium al

[1] Vălenii de Munte, Editura Neamul românesc, 1915.

[2] Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura Minerva, 1971, p. 185–194.

[3] București, Editura Minerva, 1983.

Ungariei crăiesc cărților revizor, Buda, 1809; *Didahii adecă învățături pentru creșterea fiilor, la îngropăciunea pruncilor morți.* Culese de..., Buda, 1809; *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului.* Culese de..., Buda, I, 1810; II-III, 1811. În ceea ce privește limba și stilul operelor acestui reprezentant al Școlii Ardelene, cf. Stelian Dumistrăcel, *Aspecte ale frazei lui Petru Maior*, în „Studii și cercetări științifice – filologie" (Iași), XIII, 1962, fasc. 1, p. 45–62.

4.2.1.2.2. Este notorie existența reglementărilor juridice cunoscute sub numele de „obiceiul pământului" (dreptul cutumiar), zonă de comunicare din care au fost preluate în mod sigur concepte și, eventual, chiar termeni și sintagme, atunci când au fost pentru prima dată traduse în limba română codice de legi. Ca să ne referim doar la două situații, semnalăm faptul că, în legislația actuală, este stipulat și funcționează așa-numitul *drept de preempțiune*, iar în diferite legi și reglementări se folosește termenul de *slușire*.

„Dreptul de *preempțiune*" este definit, în diferite dicționare de drept civil de astăzi, ca facultatea de care se bucură o persoană sau organizații de a fi preferate față de oricare altele la cumpărarea unui bun (există, de exemplu, legi privitoare la anumite categorii de persoane interesate de anumite tranzacții, în primul rând amatorii de terenuri din extravilan, dar și artiștii, la cumpărarea spațiilor de creație; chiriașul, la cumpărarea unei locuințe; statul, la vânzarea monumentelor istorice etc.). Franțuzismul *preempțiune*, din sintagma în discuție, a înlocuit un termen de origine grecească, *protimisis*, prezent în texte din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, dar și acest termen a numit o veche reglementare, privitoare mai ales la vânzarea terenurilor. După un studiu de sinteză al istoricului P.P. Panaitescu[4], aflăm că acela care vindea o bucată de pământ era obligat să-și aducă la cunoștință intenția în mod public, pentru a afla dacă nu vor s-o cumpere, mai întâi, rudele (începând cu cele mai apropiate), și abia după aceea putea fi „înstrăinată", în ordine, către proprietari ai terenurilor învecinate, eventuali creditori și numai în cele din urmă către alte persoane. Această regulă derivă din sistemul vechii proprietăți obștești („dreptul superior al obștii asupra pământului"), datând încă din perioada gentilică, și a fost în uz la numeroase populații

[4] *Obștea țărănească în Țara Românească și în Moldova. Orânduirea feudală*, București, Editura Academiei, 1964.

europene; se citează acte de judecată din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea prin care se hotăra restituirea plăţii din partea unor cumpărători care nu îndeplineau condiţiile după această „lege a ţării" (*op.cit.*, p. 142–147). Mai apoi, în capitolele „pentru cumpărături" din pravile scrise, se specifică, de exemplu, că ordinea în discuţie este „după obiceiul pământului Moldovei" ba, mai mult, că „obiceiurile urmate a pământului" au fost date „în scris" într-o condică din „anii 1782, februarie 19, pontul 7 şi 8"[5]. Aşadar, legiuirile mai noi au folosit neologisme pentru a numi termeni dintr-o „lege a ţării", nescrisă dar respectată până astăzi, realitate căreia, în epocă, i-a corespuns, fără îndoială, un limbaj juridic oral, premergător celui din limba literară scrisă.

Mai mult, dat fiind caracterul conservator al terminologiei juridico-administrative, uneori au fost preluaţi din limbajul oral de profil şi se dovedesc folosiţi până astăzi chiar termeni de factură populară. Este cazul termenului *sluţire*, menţionat ca delict în mai multe legi, de exemplu, în Legea nr. 70/1991, privind alegerile locale, art. 92: pedeapsa cu închisoare de la 3 la 10 ani este prevăzută şi pentru „*vătămare* [şi acesta un termen vechi] a integrităţii corporale" reprezentând „pierderea unui simţ sau organ, încetarea funcţionării acestora, o infirmitate permanentă fizică ori psihică, *sluţirea*, avortul..." (de remarcat învecinarea arhaismului semantic cu neologisme). Or, pentru a numi „desfigurarea", „mutilarea", termenul apărea, într-un context foarte apropiat, şi în „glava 70" din *Pravila* lui Vasile Lupu (1646), stabilind pedeapsa pentru un ucigaş care înainte de a omorî pe cineva „îl va munci, ce se zice, îi va tăia nasul, sau îi va scoate ochii, sau într-alt chip îl va *sluţi*..."[6]. Iar *sluţirea* însăşi constituia o pedeapsă, de vreme ce era aplicată pentru anumite culpe, uzurparea tronului de exemplu; rănit în lupta de la Suceava de la 1595, Răzvan Vodă este prins şi adus în faţa învingătorului: „Şi întâi au poroncit Irimiia Vodă de l-au sluţit de nas şi de buză şi după câtăva mustrare i-au tăiat capul" (N. Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei...*, cap. XXXIX).

Aşadar, concepte şi termeni din „obiceiul pământului" au pătruns în dreptul şi în terminologia juridică modernă, care nu pot fi socotite o

---

[5] *Adunare cuprinzătoare în scurt din cartea împărăteştilor pravile...*, alcătuită de Andronachi Donici, Iaşi, 1814, p. 81–82.

[6] *Legi vechi româneşti şi izvoarele lor*, vol. I, ed. S.G. Longinescu, Bucureşti, 1912, p. 307.

realitate exclusiv de domeniul epocii moderne, respectiv un apanaj al limbii literare moderne, după cum, în trecut, au existat, în mediul rural (în primul rând), și activități, circumscrise acestui „obicei", de domeniul administrativ. Ne referim doar la câteva expresii ce reflectă practici specifice: *a bate toba* sau *darabana* (enunț completat prin determinarea „în târg și la moară") numește acțiunea de a convoca (la primărie) populația unei localități, pentru a anunța reglementări, noutăți. Alt mijloc pentru obținerea aceluiași rezultat era tragerea clopotelor la biserică, acțiune numită prin verbul (a) *zvoni* (cf. și substantivul *zvon*, care se explică prin vechiul slav *zvonŭ* „clopot; zgomot"). Este cunoscută instanța așa-numiților „jurători", ca și faptul că, în urma deliberărilor din „sfatul bătrânilor", ale căror formulări sunt consemnate numai sporadic și rezumativ în acte, se luau hotărâri pentru justețea cărora era invocată mărturia „oamenilor buni și bătrâni" etc.

4.2.2. Discursul public „popular" (oral) corespunzător mass-mediei

4.2.2.0. Cea mai convingătoare asemănare cu sfera oralității populare poate fi făcută cu privire la compartimentul actualelor activități ale mass-mediei; delimităm un discurs „al informației", cuprinzând „conversația de informare" și un limbaj propriu-zis al publicității.

4.2.2.1. În cadrul comunităților rurale și urbane, a funcționat (după cum funcționează și astăzi la toate nivelurile) transmiterea pe cale orală a informațiilor de diferite categorii, referitoare la evenimente cum ar fi incendiile, inundațiile, tot felul de accidente, conflicte, de la tipul „știrilor" din mass-media, până la zvonuri, „bârfe", „clevetiri" etc. (cărora astăzi li se pun la dispoziție rubrici și chiar pagini întregi din ziare). Practicile și efectul lor, dar mai ales registrul „răuvoitor" al difuzării informațiilor și colportarea de intrigi au generat expresii definitorii: *a duce vorbele*, *a pune* (pe cineva) *în gura lumii* (din sat), *~ satului* (de unde „gura lumii, slobodă!"), *a da în vileag*, la care se adaugă cele ce reflectă inovații din domeniul comunicațiilor: *a umbla cu poșta*, „a afla ceva de la *radio șanț*", o semnificativă „înnobilare" a vechiului obicei de la țară de a schimba informații și de a bârfi, seara, pe marginea șanțului. Chiar expresia *a da în stambă* „a tipări" (cf. ngr. στάμπα „tipar") a evoluat spre depreciativ, însemnând „a face de râs" (cf. Dumistrăcel, *Expresii*, p. 376–378).

O adevărată carieră a făcut în contemporaneitate, în registrul familiar, sintagma *radio şanţ*, folosită anterior (de exemplu, în anii '70, în mediul rural din nordul Moldovei) în locuţiunea *a afla* (ceva) *de la radio şanţ*, însemnând „a afla din spusele, din gura altora", aşadar a fi la curent cu anumite informaţii, cu diferite zvonuri; sursa a fost ridicată, pentru credibilitate, la rangul de „zvon public" (nivel pentru care, în mass-media, se foloseşte enunţul „surse care au ţinut să-şi păstreze anonimatul"). Sintagma *radio şanţ* nu este încă înregistrată în dicţionarele de bază ale limbii române (cf., de exemplu, DLR, t. IX, litera *R*, publicat în anul 1975, respectiv t. XI, litera *Ş*, publicat în 1978). Au fost înregistrate însă câteva contexte în care „şanţul" apare ca loc de adunare a oamenilor, seara, adunare ce poate lua chiar aspectul unei şezători improvizate (în DLR, t. XI, s.v., sunt reproduse, de exemplu, versuri ale lui Nicolae Labiş, care a deprins „bătăile versului" din „doinele seara cântate pe şanţ").

Este interesant faptul că astăzi formula în discuţie a fost înregistrată, totuşi, chiar într-un curs de *Management – de la teorie la practică*, semnat de Viorel Cornescu et alii, într-o enumerare aleatorie de echivalenţe: „Încă de la începuturile istoriei umanităţii, oamenii şi-au transmis în mod informal mesaje unii altora. Acest lucru a fost caracterizat drept bârfă, comunicare/reţea informală, povestire, răspândire de zvonuri sau «radio şanţ». Acest proces este prezent în unităţile militare, biserici, şcoli, cartiere de locuinţe şi organizaţii" (http://www.unibuc.ro/eBooks/StiinteADM/cornescu/cap11.htm).

De-a dreptul impresionantă se dovedeşte circulaţia formulei în diferite ipostaze (menţionăm faptul că şi exemplele care urmează au fost preluate de pe internet şi sunt reproduse cu grafia din surse):

α. Ca sintagmă din exprimarea curentă, în textul articolelor publicate (şi) pe formatul electronic al unor periodice:

> «Barbulescu se exprima de parca ar fi aflat doar cate ceva, de la "Radio-Sant" si nu din cele mai informate surse de care dispunea Armata in acel moment. "Mai vreau sa arat ca, pana la miezul noptii auzisem..." („Jurnalul Naţional", 28.01.06, articolul *Graniţa – ultima noapte a generalului*); „A discuta „ce se întâmplă în casa vecinului" e un obicei de acum „familiar" practicii politicianiste. Nu departe de „mahalaua" teatrului politic, acest obicei îmbrăţişează cu euforii speciale principiul

„Radio-şanţ". Emisiunea de actualitate - în ultima vreme - la „Radio-şanţ", este „Ce se întâmplă în sau cu PDSR". Se fac şi un fel de pariuri - mizându-se pe bi, tri, sau multi-virtuala scindare a fostului partid de guvernământ - şi - se vând tot felul de piei, ale vietpţilor din pădurea... altuia! Deruta cea mare - clamată - (ha!) - acuzativ - cu privire la soarta internă a PDSR - o constituie însă, în ochii „criticilor", aparenta labilitate doctrinară a acestuia» („Dimineaţa" ziar electronic, 17.12.96); «Dar matusa stia deja totul, „**radio sant**" functiona perfect si pe-atunci. Ea mi-a spus ca baiatul este dintr-o familie de oameni gospodari si cinstiti si ca...» („Formula AS"; www.formula-as.ro/articol.php?nrrev=679&; vezi, în aceeaşi publicaţie: «Important e sa doresti cu adevarat acest lucru si sa nu te bazezi doar pe ce se spune la "**radio-sant**", la o partida de septic la Ocolul Silvic sau la targul...»; www.formula-as.ro/articol.php? nrerev=436&). Semnalăm apariţia formulei şi într-un text mai... pretenţios, sub titlul „Club literar": «Evenimentele te iau prin surprindere. Ca să eviţi asta într-o oarecare măsură există ziarele, televiziunea, radioul şi radio-şanţ. Citesc de o vreme ziarele mai mult din lipsă de altceva, dar recunosc că găsesc rareori ştiri care să merite timpul şi hârtia. Până mai zilele trecute când „Evenimentul zilei" mi-a oferit o mare plăcere şi, în acelaşi timp, un motiv să-l mai citesc: în această toamnă, o carte a lui Costel Baboş va apărea la cea mai veche editură românească, Cartea Românească. Cred...» (http://www.clubliterar.com/text.php?tid=2916).

β. În mesaje pe „forum", texte în care tonul este, de obicei, foarte... relaxat, derizoriul formulei fiind comentat ironic; sintagma în discuţie este adesea original decodată:

«Patetic esti tu de alex(03-10-2005 18:58) cu supozitiile tale si adevarurile doar de tine stiute. De unde stii tu ca nu platesc impozte? Daca te pricepi asa de bine la toate spune-mi si mie cam ce venit am, sa vad cat te pricepi. Sau mai bine, spune ce venit ai tu, pt ca sunt aproape sigur ca esti un spargator de seminte profesionist, angajat la "radio sant", canalul de barfa al satului. PS:Cred ca te-a speriat faptul ca nu intelegi cuvinte ca 'interoperabilitate', din mesajul meu, si de asta ai scris asemanea prostii in propriul mesaj» (discuţii pe forum, 12 şi 13 iulie 2005, la „Gândul"; atragem atenţia asupra adevăratei glose ***„canalul de bârfă al satului"***); iată şi o altă autorecomandare semnificativă, prin raportarea sintagmei la nume de agenţie de presă, ***„Zvon Press"***: „Zvon Press şi Radio Şanţ... aici puteţi discuta despre ce aţi mai auzit, ca aţi

mai văzut, ce vi s-a părut mai interesant" (http://www.linkmania.ro/forums/ index.php? showforum=22, sub „Forum: ştiri, actualităţi, informaţii"; Forum Led by: Decanatul LinkMania). Sau, o raportare a conceptului la *„chat"*: «Acest articol se vrea, cred, ca o replica la articolul de pe gigel.org. "Urbanul" ar putea deveni un om decent. Radio Sant ar fi, evident, la fel de inepuizabil si, mai ales pe programul de chat ales de fiecare, am face in continuare publicitate oamenilor de care ne place sau nu. Asta e imposibil de oprit. Asadar!...» http://www.alternativ.ro/arhiva/arhiva diverse/Ineditorial%20-%20Irina %20Bako%20-%20E-utopia.htm). Mai mult, de la *forum* s-a creat derivatul *forumist*; sub titlul *Strategie geopolitică*, putem citi: «Încotro? Pentru că societtea civilă e mai mult decât "radio şanţ", e mai mult decât echipa de forumişti "de serviciu" care "reacţionează"» (www.moldova.net/showthread.php?t=4477&page=3- 151k).

γ. Ca titluri de articole (sau intertitluri) şi, respectiv, ca titlu de rubrică de ştiri la radio:

„Radio şanţ" ca titlu de ştire în „24 de Ore – cotidianul Banatului" (20.12.05); ca intertitlu la articolul intitulat *Epidemie – Rujeolă sau boală naţională*; iată ce apare sub respectivul intertitlu: «La sfarsitul lui noiembrie, din cei 106 copii internati cu diagnostic de rujeola in Spitalul de Boli Infectioase, 20 proveneau din acelasi cartier al Constantei. In rest, multi erau din Baneasa, Satu Nou, Cuza-Voda, Mircea-Voda – sate din judetul Constanta in care traiesc comunitati intregi defavorizate. Insa programul national de vaccinare ar trebui sa "favorizeze" pe toata lumea» („Jurnalul Naţional", 28.01.06); pentru titlu de rubrică-emisiune la un post de radio, cf. http://disturbed.3xforum.ro/post/113/1/Radioonline/.

δ. În sfârşit, din aceeaşi familie, semnalăm apariţia sintagmei *zvon public*, cu abrevierea celui de al doilea termen, ca nume de firmă şi în adresa de e-mail şi de internet; ceea ce ar părea derizoriu dintr-o perspectivă conformistă este asumat ca marcă de atmosferă pentru un local ce se recomandă, să zicem, ca favorabil pentru... bârfă; transcriem anunţul parţial:

„ZVON PUB & GRILL.... Restaurant cu specific international, specialitatea casei "rulada de pui"; capacitate 150 locuri; aer conditionat, inclusiv meniu vegetarian...Contact: Blv. Decebal... tel....; fax.....; www.zvonpub.ro; office@zvonpub.ro".

4.2.2.2. Dacă expresiile anterioare se referă la „ştiri curente", semnalăm faptul că există şi reflexe ale unor manifestări pe care le

putem considera „sinteze" de informații; este vorba de „grupaje" ocazionale de comentarii orale, cum ar fi, de exemplu, ritualul „strigărilor peste sat", adevărate cronici ale evenimentelor locale de senzație de peste an, prezentate în registru satiric[7], acțiune comparabilă cu „almanahurile" ori „suplimentele" de divertisment pe care le editează unele publicații periodice, respectiv cu programele de divertisment din audiovizual de la Crăciun și de Anul Nou sau de Paști; practica este recuperată în emisiuni etnofolclorice de televiziune.

Iată evocări recente ale obiceiului, din presă, pentru localități din județul Dolj; se poate constata păstrarea esențialului, cu „asezonările" obișnuite în asemenea cazuri. Citām fragmente după „Ediție specială de Oltenia. Cotidian regional" (21 februarie 2004):

> "Strigarea peste sat" sau "Aoleo, Mărie!". „La focul cel mare făcut lângă culă, tinerii strigă fetele nemăritate, făcând adevărate declarații de intenție în vederea petitului. În strigături sunt vizate și fetele urâte, femeile măritate, leneșe, vrăjitoarele, bărbații ce trec drept crai, bețivii. Aceste obiceiuri constituie o dovadă că satul a găsit totdeauna resurse pentru purificarea sa morală"; „În jurul focului se adună tineri, bătrâni și copii. Femeile bătrâne dau de pomană ouă și brânză, moșii se «cinstesc» cu cei tineri, povestindu-le cum era pe vremea lor, iar flăcăii fac strigări pentru fetele de măritat, strigări în care sunt arătate calitățile acestora, dar nu sunt trecute cu vederea nici defectele, spre marea delectare a celor din jur" (http://www.editie.ro/arhiva/Anul%202004/februarie/ 21/social.php.

O formă mai puțin spectaculoasă a practicii este reprezentată de improvizațiile *ad-hoc* din strigăturile sarcastice de la horă la adresa persoanelor cu defecte, printre care și fetele leneșe. Denumirea de „cărindar" pentru o asemenea „povestire (în versuri) răutăcioasă vizând defectele cuiva" („ascultați, voi flăcăuași, cărindarul fetelor ăstora leneșe") a fost interpretată, într-un articol din *Dicționarul limbii române* al Academiei, ca o influență a „povestirilor din calendare" (cf. DA, I/II, s.v. *cărindar*; este vorba de textele de divertisment din „calendarele-almanahuri").

---

[7] O analiză a practicii, din perspectivă etnologică, la Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 192–193.

4.2.2.3. Încercând o sinteză, putem constata că practici din sistemul uzual de comunicare a informațiilor de diferite categorii (cotidian, respectiv care se desfășoară în anumite împrejurări) au primit, în registru ironic, denumiri ale inovațiilor din zona culturii la care au fost raportate.

În tabelul 3, care urmează, prezentăm corespondențele terminologice de echivalare a practicilor la cele două niveluri.

Tabel 3

Modalități de comunicare orală numite după inovații culturale

	Practici populare (arhaice și recente)	Inovație culturală (ca mediator denominativ)	Denumiri ironice, analogice
0.			
1.	informații transmise seara, „pe șanț", bârfe, zvonuri etc.	radioul, agenția de presă	„radio șanț", „zvon-press"
2.	„strigarea peste sat"	calendare – almanahuri	„cărindarul fetelor leneșe"

Din limbajul acestei „publicistici" orale, al conversației de informare (și al comunicării private interpersonale) presa a preluat, de la început, în special în articolele „de opinie", lexic și turnuri stilistice expresive. Analizând limba presei românești în secolul al XIX-lea, Al. Andriescu evidențiază, mai ales în textele polemice, prezența a numeroși termeni populari și regionali (pentru etapa 1829 – 1860), la care se vor adăuga elemente familiare și de jargon (între 1860 – 1900), ca și locuțiuni, expresii, proverbe și zicători (pentru ambele etape; *Limba presei*, p. 123–124, respectiv 166–170), reflectând, în ceea ce privește cea de a doua categorie de fapte, „proverbializarea" limbii presei românești chiar de la începuturile ei (marcă stilistică păstrată, după cum am putut constata, până astăzi; pentru limba presei în perioada dictaturii comuniste, din acest punct de vedere, vezi Tabarcea, *Poetica*, p. 53–55).

4.2.3. Este, pe de altă parte, în afara oricărui dubiu că practica reclamei orale a vânzătorilor ambulanți de pe vremuri este întru totul

comparabilă cu publicitatea de astăzi, de la... aspecte ale dezinvolturii până la lipsa de etică (o trăsătură reflectată, de exemplu, în provinciile Vechiului Regat, de termenul *braşoave* „minciuni" şi de locuțiunea *a vinde braşoave* „a lăuda exagerat, a minți", reflectând aprecieri asupra negustorilor din Braşov). De altfel, chiar enunțuri glumețe sau ironice, uneori şi exprimări agramate, din această publicitate, care este colorată familiar şi argotic, sunt preluate astăzi în reclame (de tipul „ca la mama acasă!" „cum vrea muşchii mei", „îți lasă gura apă"; vezi şi „La produsul X, reduceri de prețuri *ce te dau pe spate*, până la 21 aprilie").

> Folosirea termenilor *publicistică* şi *publicitate* cu referire la limbajele comunicării orale, aparent surprinzătoare, se justifică din perspectiva etimologiei neologismului *public*; ca substantiv şi ca adjectiv, termenul a fost întrebuințat inițial în română (glosat uneori prin *obşte*) cu sensurile de bază ale lat. *publicus* (opus lui *privatus*) şi ale împrumuturilor paralele din franceză (*public*), italiană (*pubblico*) şi germană (*das Publikum*), însemnînd „ceea ce aparține (sau se desfăşoară în prezența) unui mare număr de oameni (în văzul lumii); colectivitate omenească (popor, număr mare, nedefinit, de personae)". Lat. *publicus* este adjectivul corespunzător subst. *populus* (legătură pusă în evidență de o grafie etimologizantă, *poplicus*, citată în dicționare) şi însemna „care priveşte poporul sau statul; de domeniu public" (vezi Stelian Dumistrăcel, *„Privitor ca la teatru"*, în „Convorbiri literare", XCII, nr. 1193 (1), ianuarie 1986, p. 7, şi *A publica „a face cunoscut pe cale orală"*, *„a tipări"*, în „Limbă şi literatură", II/1987, p. 164–166).

4.3. Oricum, dacă, de la început, nici nu se pune în discuție problema existenței, în limbajul popular, a „stilului beletristic" şi dacă ținem seama de prezența, şi la acest nivel, a unui limbaj „nuanțat tehnic" (vezi *supra*), pentru „stilul comunicării publice şi private" trebuie să recunoaştem în comunicarea la nivel „popular" existența indubitabilă a unor corespondente pentru limbajul *conversației*, din limbajul *privat* iar, din discursul *public*, cu referire la „discursul autorității instituționalizate", corespondente pentru un limbaj „juridico-administrativ", şi, pe de altă parte, pentru limbajele *publicisticii*, şi al *publicității*, cu raportare la mass-media contemporană.

Schema limbajelor respective de la nivelul oralității populare este prezentată în tabelul 4, de mai jos.

Tabel 4

Stilul comunicării publice şi private populare*

1	DISCURSUL PRIVAT	DISCURSUL PUBLIC			
1'		Discursul informaţiei		Discursul autorităţii	
2	Limbajul conversaţiei		Limbajul publicităţii	Limbajul juridico-administrativ	Limbajul religios
2'	registre [α]	registre [β]		registre [γ]	
3	E → R R ← E	E → R R ← E	E ↓ D	E ↓ D	E ↓ D
4	Funcţia denotativă (generală) (lógos semantikós)				
	+ funcţia apelativă (relevantă) (lógos semantikós pragmatikós)				
	fatică		conativă + fatică	conativă	
5	Enunţare ad-hoc, cognitivă, euristică		Enunţare pre-conceputǎ, omniscientă, normativă		

* Abrevieri: E = emiţător (enunţiator); R = receptor; D = destinatar

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Evident că o categorie „stilul conversației" este nesatisfăcătoare (nu numai ca formulare) pentru a cuprinde variantele funcționale atât de diferite ale discursului oral pe care le-am prezentat în acest capitol.

De fapt, amalgamul cuprinzând „povața" (paremiologică) din dreptul cutumiar, precum și expresiile limbajului popular al informației (de tip „publicistic" și „publicitar"), într-un cadru larg și în diverse registre de comentare a faptelor, a reprezentat, în primul rând, manifestarea discursivă a „comuniunii fatice" (preponderent) rurale, ale cărei reflexe le găsim în limbajul mass-mediei contemporane.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Partea a II-a

FATICITATEA ÎN ACȚIUNE

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

➢Semnificaţia convocării «discursului repetat» într-un enunţ „cheie" pentru textul jurnalistic; tipologia titlului ➢Modificarea enunţului aparţinând «discursului repetat»: figuri de (re)construcţie din optica relaţiei dintre emiţător şi receptor ➢Performanţă tehnică şi discursivă prin utilizarea «enunţului aparţinând discursului repetat»

BCU / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. Semnificaţia convocării «discursului repetat» într-un enunţ „cheie" pentru textul jurnalistic; tipologia titlului

1.0. Titlurile de articole din presă constituie, preponderent, materialul care face obiectul de investigare al unui studiu (vezi *Introducerea*) în care analizăm prezenţa EDR în limbajul jurnalistic şi în cel public actual, supus observaţiei în special din perspectiva destructurării, după cele patru „figuri de construcţie" ale lui Quintilian (vezi aplicaţia pe această temă în capitolul următor). În capitolul de faţă, vom stărui asupra importanţei titlului, un element de *paratext*, din câteva puncte de vedere specifice exegezei jurnalisticii, având ca reper contribuţiile lui Éliséo Véron cu privire la considerarea receptorului şi la strategiile editoriale ale canalelor mass-media în această direcţie, în strânsă corelaţie cu optica naratologiei, nivel la care au fost sesizate şi tratate, mai întâi şi cu metode profesionale (Genette, Barthes), probleme ale domeniului.

Iată câteva referiri incitante privind semnificaţia acestui tip de «discurs» şi valoarea lui. După criticul literar Roland Barthes, sub „imperiul semnelor", titlul este un „enunţ metalingvistic cu funcţie aperitivă", ceea ce înseamnă că trebuie să-i provoace cititorului pofta de lectură (strategie care se înrudeşte cu «suspansul»). Textul fiind o „marfă", oferirea sa este precedată de un „boniment" sau un „appetizer"[1]. În categoria

[1] *Analyse textuelle d'un conte d'Edgar Poe*, în vol. *Lire le titre*, p. 6; cf. şi Dima, *Lectura*, p. 149.

„pragurilor" lecturii, alături de numele autorului, de prefață și de textul de pe coperta a patra, se află, după Gérard Genette, și titlul, acest naratolog aderând la viziunea după care enunțul respectiv are funcțiile de a identifica opera, de a-i numi conținutul și a-l pune în valoare, ceea ce înseamnă a-l seduce pe lector, a-i face „poftă" acestuia („allécher le public visé")[2]. Subliniem faptul că trebuie să considerăm viziunea Genette ca una de fecundă aplicație pentru analiza discursului jurnalistic: în cadrul operei sale, „mimologia" este un principiu general al artei și al tehnicii narării, iar intertextualitatea poate fi interpretată din perspectiva procedeului „palimpsestului"[3].

Această abordare convoacă, pentru o discuție cu cititorul, puncte de vedere consonante venind dinspre practica și teoria jurnalismului, cu reexaminarea unor aspecte particulare ale receptării, în scopul încadrării enunțului atitudinal „de deschidere" ce apelează la EDR într-o tipologie a titlului jurnalistic. Analiza care urmează își propune, în primul rând, să contribuie la aprofundarea problematicii, complexe, a modelării titlului în mass-media, ca text preferențial de contact cu publicul, pentru delimitarea statutului limbajului publicistic.

1.1. Din perspectiva, mai largă, a politicii editoriale și a strategiei redacționale, cauze principale ale înscăunării clișeului, la problema titlurilor s-a referit constant și un (mare) jurnalist de profesie, atunci când și-a făcut cunoscută experiența, cu intenția de a defini profilul (și spre profitul) „jurnalistului universal". Așadar, David Randall examinează, cu intuiția stilisticianului, dar cu aplicație directă la pragmatica profesiei, mai ales „defectologia" domeniului. Considerații generale: există tendința de a se ajunge la ceea ce autorul numește chiar un „jurnalism de titlu"; prin anunțarea simplistă a temei articolului „în alb și negru", se prezintă cititorilor „o lume în care extraordinarul este omniprezent, în care totul este sigur și simplu, corect sau greșit, negru sau alb și în care nu există decât stereotipuri"

---

[2] *Les titres*, în vol. *Lire le titre*, p. 18; ultima caracterizare îi aparține lui Leo H. Hoek, după care „titlul este «starea civilă» a textului"; *ibidem*, p. 72.

[3] Vezi titluri ale unor opere ale lui Genette: *Mimolgiques* (1976) și *Palimpsestes. La littérature au second degré* (1982).

(*Jurnalistul*, p. 27). Dar, în acest scop, se recurge, în fond, la un limbaj obosit şi uzat prin exces, care dă impresia de vechi şi familiar (este una din cele mai pertinente observaţii, din „interior", în ceea ce priveşte apariţia, cu revenirea insistentă a aceloraşi formule, de EDR ca titluri). După Randall, putem aprecia că şi o asemenea „joacă cu cuvintele" a jurnaliştilor este, pentru iniţiaţi, o dovadă a lipsei de imaginaţie şi de discernământ (*op.cit.*, p. 144). Caracterizări „tehnice" pregnante asupra titlului articolului de presă apar la Randall în capitolul *Scriitura de presă*. Semnalând simplificarea şi „pigmentarea" limbajului, prin cuvinte „radicale" şi „brutale", care dau impresia că „story-ul ar fi tradus într-o altă limbă de un om furios şi cu un vocabular limitat", autorul descoperă consecinţe grave ale (ab)uzului şi face radiografia proliferării stilului defectuos:

> „Această inexactitate a limbajului jurnalistic ar putea să fie limitată numai la nivelul titlului, dacă nu ar fi valabilă următoarea regulă: limbajul folosit astăzi în titluri va fi utilizat mâine în articole. Editorii şi şefii publicaţiilor controlează cultura unui ziar în parte şi prin limbajul titlurilor pe care ei le aprobă. Reporterii citesc cuvintele folosite la [sic!] titlurile articolelor pe care le-au scris şi, dorind să se racordeze la cultura ziarului (şi a şefului lor) sau să fie consideraţi redactori «străluciţi şi cu iniţiativă», adoptă stilul titlurilor. Iar reporterii provinciali văd, la rândul lor, acest limbaj în ziarele populare naţionale sau distribuite în capitală şi îl imită, de multe ori prost. Şi apoi, chiar şi unele ziare serioase, de frunte, din dorinţa de a face o figură mai modernă sau de a da un nou suflu paginilor lor, vor adopta titluri mai mari şi astfel vor prelua unele dintre excese, dacă nu chiar pe cele mai păcătoase dintre ele. Astfel, în grade diferite, toată presa se poluează" (*op.cit.*, p. 149). Iată finalul textului, cu un îndemn obişnuit la Randall: „Dacă limbajul ziarelor din ţara dumneavoastră nu a fost încă invadat de cuvintele albe şi negre, fiţi cu ochii în patru"; vezi şi: „feriţi-vă de orice fel de clişee"; *ibidem*, p. 143).

Putem semnala constatări similare privind presa românească interbelică, dintr-un *Jurnal* al lui B. Brănişteanu: „ziarul..., reducând tot mai mult spaţiul în care redactorul care are ceva de spus, silit să-şi comprime gândirea ca într-un fel de pat al lui Procust, lipseşte pe cititor de raţia zilnică a sentimentului spiritului, îl ţine la superficialitate şi-i incumbă un fel de lene de a judeca; ba-l duce pe aceea

greșită cale a lenei de a gândi, cruțându-l de osteneala de a judeca și spunându-i oarecum prin grosimea titlului și a caracterelor tipografice: «Nu ce ai crede tu e interesant, ci ce-ți indicăm noi», prin zgomotul asurzitor și orbitor al titlurilor, adeseori la unele ziare în completă contrazicere cu ceea ce scrie sub ele" (citat după Al. Călinescu, ZIș, 10.10.03, 6A).

Față de punerea în gardă a lui Randall din 1996 (când a apărut *The Universal Journalist*), să înregistrăm câteva constatări referitoare la stilul presei românești contemporane (pentru perioada începând chiar cu anul 1990), în general, dar mai ales cu privire la titluri, în urma unei analize a strategiilor de formulare din perspectiva „intențiilor și a competenței de comunicare" (Zafiu, *Diversitate*, p. 11): „jocul de cuvinte facil", explicat „printr-o puternică explozie de subiectivitate și de inventivitate lexicală" (*ibidem*, p. 20), „efecte mai mult ornamentale decât de conținut" (p. 23), „strategii ale senzaționalului" (p. 25 și urm.; vezi și examinarea manifestărilor afectivității, p. 62 și urm.; procedee ale deconstrucției clișeelor, p. 41 și urm.). Asupra unei trăsături definitorii pentru anumite publicații, violența de limbaj, trimitem la observațiile Ruxandrei Cesereanu (*Imaginarul*, p. 87–147) privind limbajul unor cotidiene și hebdomadare, în formulări auctoriale ce se resimt de influența materiei prime: *Mașinăria falică* („Adevărul", „Azi", „Dimineața"); *Cloaca maximă* („România Mare"); *Pestriț și picant* („Academia Cațavencu"); *Spurcătorii boemi* („Plai cu boi"); vezi și referirile la „fantezia fără limite" în titrarea rubricilor din „Academia Cațavencu" (*op.cit.*, p. 122–123).

Rămâne la aprecierea cititorului să „taxeze", din acest punct de vedere, titlurile pe care le-am analizat în capitolul al treilea din partea a III-a (cf. *infra*); am subliniat, în mai multe rânduri, faptul că, într-o investigație de laborator, din preocuparea pentru problemele tehnice ale construcției enunțurilor, ne-am abținut, sistematic, de la calificări referitoare la valoarea „artistică" a unei formulări sau a alteia; totuși, confruntați și în acest domeniu cu „scurte parodii" (cf. Genette: *parodies brèves*, în vol. *Palimpsestes. La littérature au second degré*), trebuie, în fond, dacă „ne jucăm cu vorbele", să acceptăm suspendarea normelor de congruență ale limbajului, după cum observa Eugeniu Coșeriu.

1.2. Problema „nominalizării" şi a „convenţiei" respinse. Dacă o dificultate specifică limbii presei este într-adevăr „nominalizarea", după o formulă a lui François Debryser[4], una din metodele curente de a o depăşi este „intertitularitatea", formulă care îi aparţine lui Leo H. Hoek[5], cu raportare la ceea ce pe terenul literaturii constituie, până la urmă, un sistem de referinţe interne. Dar „facerea" de titluri jurnalistice din titluri literare pune, în principiu, domeniul de care ne ocupăm într-o delicată servitute, al cărei judecător s-a făcut, incidental, în postura de jurnalist, „autorul cel mai parafrazat din lume"; este vorba de Gabriel García Márquez. Dintr-un portret ce i-a fost schiţat în „România literară" (*Márquez – jurnalistul exigent*, nr. 5/1999, p. 23), aflăm, de fapt, şi explicaţia marii tentaţii: conducător al unei şcoli de jurnalism (şi proprietar al unui săptămânal columbian), scriitorul îi prevenea pe elevii săi că „e mai uşor să prinzi un iepure decât un cititor", iar, în speţă, arătându-se aparent surprins de „parafrazarea" titlului unui cunoscut roman al său, prin *Cronica unei urgenţe anunţate*, Márquez se întreba: „Oare nu sunt în stare ziariştii să-şi inventeze propriile titluri?". Într-adevăr, *Cronica unei morţi anunţate* este un titlu des parafrazat şi în presa românească, după care prezentăm câteva exemple; foarte apropiate de original: „Cronica unui sfârşit anunţat" (subtitlu în articolul despre pelerinajul de rămas-bun al Papei Ioan Paul al II-lea în Polonia; EZ, 19.08.02, p. 8) şi „Cronica unei emisiuni anunţate" (AC, 22/2002, p. 12); mai îndepărtat de model, de la care se păstrează doar un context minim de relevanţă: „Crima unei recompense anunţate" (AC, 9/2000, p. 13); evocând numai modelul: „Cronologia unei demisii neaşteptate" (ZIş, 20.08.02, p. 3).

Ne putem plasa, în fond, pe terenul unei „convenţii tacite", impuse de exerciţiul lecturii, dar, dacă situaţia de „împrumutător universal" nu-i este luată jurnalisticii în nume de rău chiar atunci când, pentru o (eventuală) strălucire de-o zi, preia *ca atare* titluri din beletristică sau din eseistică, practica este socotită vinovată în alte domenii ale

---

[4] *Une dificulté spécifique de la langue de la presse: la nominalisation* (1972), apud Sofia Dima, *Lectura*, p. 149.

[5] Apud Jean-Pierre Goldenstein, *Lire les titres*, în vol. *Lire le titre*, p. 39.

publicisticii, așa cum se întâmplă în cazurile de „intertitularitate" *sui-generis* la care ne referim. Două exemple în materie, care au provocat reacții în presă, de la ironie la protest. „Parcă a mai scris cineva un text cu acest titlu – «Hamlet», nu?" este comentată titrarea, de către Grigore Zanc, chiar prin *Hamlet*, a unui volum publicat la editura „Dacia" (cf. Iulian Tănase, *La Ministerul Culturii, joc de cărți pe banii publici*, în AC, 41/2002, p. 3; se pare că titlul *The Hamlet* /„Cătunul"/ al romanului lui William Faulkner nu a făcut obiectul protestelor!). În 1999, Fundația „Academia Civică" a tipărit volumul *Exerciții de memorie*, titlu preluat peste câțiva ani pentru o carte de interviuri publicată de editura (revistei) „Lumea Magazin". Semnatar, în volumul „Academiei Civice", al unui eseu despre comunism, Nicolae Drăguşin își face cunoscută măcar nedumerirea şi cere sancționarea gestului din partea opiniei publice: „am rămas cu convingerea că titlul ne-a fost plagiat de editură (revistă). Ce părere aveți? Nu există, oare, o proprietate a titlurilor, așa cum este, în tehnică şi știință, una a invențiilor, declarate la O.S.I.M.?" (RL, 49/2002, p. 30).

Dar sancționarea, măcar incidentală, chiar în mass-media, se poate produce din cauza neaderării la intenția (eventual nesesizată) de a angaja un dialog cu ideile autorului „parafrazat" printr-o simplă substituire în titlul acestuia (în cazul de față, Iorga). Istoricul Daniel Barbu şi-a intitulat un volum „Bizanț *contra* Bizanț" (Editura „Nemira"), formulare considerată de moderatorul emisiunii «Istorie *polemică*», Neagu Djuvara, „o caricatură după titlul lui Nicolae Iorga" [autor la care figurează prepoziția *după*]; cel puțin contrariat, interlocutorul său, Daniel Barbu, i-a atras atenția asupra sensului *polemic* al cărții scrise de el (TVR 1, 12.10.02, ora 13,15).

Simptomatică *sui-generis* în ceea ce privește contestarea intervenției jurnaliştilor în EDR folosite în text sau ca titlu este însă inaderența din perspectivă epistemologică. Desigur, în linii generale, concluziile monitorizărilor, repetate, întreprinse de Consiliul Național al Audiovizualului, având ca obiect folosirea limbii române în emisiuni ale unor canale radio, de televiziune şi în presă, atrag atenția asupra condiției într-adevăr precare a multor jurnaliști de astăzi în ceea ce privește cunoştințele şi deprinderile ortoepice/ortografice, gramaticale

şi de stăpânire a semanticii cuvintelor româneşti. Dacă rezultatele analizelor efectuate de specialiştii la care a apelat CNA sunt deprimant de convingătoare şi de justificate când se raportează la grafii ce sfidează/ignoră reguli elementare, la pronunţii regionale sau dialectale (dar şi afectate, „preţioase"), la agramatisme (ce nu ar îndreptăţi nici eliberarea certificatelor de absolvire a cursului primar) sau la manipularea derutantă a lexicului, surprinzătoare ne apar câteva consideraţii asupra situaţiei frazeologiei.

Deşi prin monitorizarea pentru perioada ianuarie – iulie 2003, ale cărei încheieri au fost date publicităţii în anul următor[6], a fost supusă analizei doar prestaţia personalului specializat (crainici, reporteri, editori de programe, respectiv jurnalişti autori de articole de diferite tipuri) şi, examinându-se greşelile, se declară că nu a fost neglijată (în principiu) „intenţionalitatea stilistică", este evident că lingviştii care au consemnat abaterile („involuntare") şi s-au pronunţat asupra acestora nu par familiarizaţi suficient cu unele manifestări ale funcţiilor discursului în limbajul publicistic şi cu problema interferărilor de registru în relaţia articole de informare – articole de opinie.

Astfel, considerând domeniul frazeologiei mai puţin cunoscut (într-adevăr!), pentru a ilustra *„distrugerea*, datorită carenţelor culturale, a construcţiilor frazeologice româneşti (inclusiv *alterarea* proverbelor şi a zicătorilor, uneori şi prin încrucişări hilare)" [sublinierile ne aparţin], dr. Alexandra Moraru citează şi exemple cum sunt „primăvara se numără bobocii", „cu sufletul în două luntri", „Înalt Prea Sfinţia Dumneavoastră", „de ce strâmbaţi din priviri" (vezi şi „a încrucişa mănuşile"). Este însă uşor de observat că modificările din EDR citate nu rezultă din „carenţe culturale" (nu putem suspecta nici o simplă incompetenţă idiomatică), ci se conduc după o regulă (numită de esteticieni) a lecturii cu intenţia de a provoca „eşecul interpretativ iniţial", prin „destabilizarea primului contract de lectură şi stabilirea acestuia la alt nivel decât cel aşteptat în mod obişnuit" (Dominique Maingueneau).

---

[6] *Limba română în* presa audiovizuală [sic!] – *Concluziile monitorizării efectuate în perioada ianuarie – iulie 2003* (pentru informaţii, cf. http//wwww.cna.ro).

„Libertăți" asemănătoare în comentariul din lumea competițiilor sportive sunt amendate și de Radu Paraschivescu, în postura de cronicar TV; acesta, de exemplu, se pronunță sarcastic cu privire la „inadecvarea lexicală" din enunțul „X ridică un picior providențial", care „nu a supărat însă urechea șefilor de la Național TV", astfel că ne-am putea aștepta și la alte „perle", de tipul „intercepție demiurgică", „a sprinta mântuitor", „o dumnezeiască lovitură de colț" (*Șuturi în bară*, EZ, 27.09.05, p. 27).

Pe acest teren, jurnaliștii (talentați sau numai intrepizi) își dau mâna cu literații (de obicei) contestatari ai modelului „canonic", care, prin cele patru figuri de construcție invocate aici curent, destructurează și restructurează pe cont propriu enunțuri reflectând surse de diferite tipuri (titluri, citate din opere, parimii, idiotisme, sloganuri, formule fixe uzuale etc.). Cât despre „încrucișările hilare" dintre astfel de formule, deloc întâmplătoare, acestea constituie, în viziunea Grupului μ, „figuri de construcție *cameleonice*" („... există într-adevăr unele pe care le-am putea denumi *cameleonice* și care par a aparține deodată la mai multe clase"; *Retorica*, p. 131, cu trimitere la P. Fontanier, *Les Figures du discours*; subl. n.).

Pentru cine nu este opac la manifestări (textuale) ale faticului și expresivului în jurnalistică, intenția substituirilor din enunțurile citate mai sus este în afara oricărei îndoieli (indiferent de calitatea... produselor); rezultatele constituie enunțuri pe care, figurat, le-am numit „mariajuri de ocazie", conjuncturale, în raport cu solidarizările lexico-semantice ce sunt „mariajuri cvasiobligatorii" ale unor cuvinte în exprimarea comună (cf. § 3.2), pe când „limba de lemn" impune mariajuri *obligatorii*, ca atentat asupra nivelului competenței expresive.

În ceea ce privește invocarea lui Eminescu întru apărarea „tiparurilor neschimbate... care dau fiecărei limbi o fizionomie proprie", autoarea este victima unei jenante confuzii: termenul *neschimbat* reprezintă o calificare utilizată pentru definirea frazeologismelor[7], nu se referă la obligativitatea preluării lor fără variație, atunci când există rațiuni expresive. Însuși gazetarul Eminescu, în demersuri de

[7] Asupra temei respective ne-am oprit în articolul *„Această parte netraductibilă a unei limbi"* („Convorbiri literare", nr. 11 /131/, noiembrie 1980, p. 2, 15); cf. și *Publicistica eminesciană*, articol inclus în *Bibliografie*.

intertextualitate vizând particularizarea, a remodelat diverse tipuri de astfel de formule. Putem cita, de exemplu, dubla substituire în enunțul zicătorii „nici salcia pom, nici ciocoiul om" (o construcție bimembră), devenită „Ei, nici salcia pom, nici *Caradalele românî*" (pornind de la numele propriu al unui adversar politic: Eugeniu Carada; cf. *Opere*, XII, p. 379).

De altfel, capacitatea şi chiar obişnuința vorbitorului de a remodela expresia idiomatică conform propriei înțelegeri este curentă; după unii specialişti, însăşi semnificația idiotismului se precizează în situația enunțiativă, prin discursul interlocutorilor. Deoarece formularea unei izolări poate „devia" de la „tipar" cu fiecare întrebuințare, de la un vorbitor la altul, variația însăşi este considerată condiția ce explică frecvența surprinzătoare de utilizare a expresiei idiomatice, a cărei „parafrazare" reprezintă chiar un indice de recunoaştere (cf. şi Gréciano, *Expressions idiomatiques*, p. 80). Aceşti parametri de evaluare sunt validați şi de „actualizarea" curentă a EDR de tip idiomatic în textul jurnalistic.

Aşadar, nu carențe... culturale explică, în textul unei scrisori din 1877 a lui Eminescu către Titu Maiorescu, substituirea de termeni din cunoscuta deviză a ordinului iezuiților: „ad majorem *Dei* gloriam" devine „ad majorem *Junimea* gloriam" („Ich höre, dass Sie bald nach Iaşi kommen, ~ "). Mai mult, se pare că o primă observație (probabil pentru stilistica românească) referitoare la utilizarea acestei figuri de construcție chiar în *textul jurnalistic* a fost consemnată de gazetarul Eminescu şi, dată fiind atitudinea acestuia față de fondul unei dispute, reprezintă, aşa cum era de aşteptat, acceptarea procedeului. Eminescu citează, ironizându-le, „lecțiile de franceză" pe care un periodic băcăuan le dădea altei publicații locale, concurente, unde apăruse formula „on revient toujours à *ses pénates*", respinsă, cu gratuită pedanterie didactică, deoarece corect ar fi doar «on revient à *ses amours*», «on revient à ses *moutons*», pretenție pe care Eminescu o persiflează, cu atât mai mult cu cât el însuşi opera substituiri în textul francez („Totul e să-şi facă trebuşoarele şi – après *eux* le déluge"; *Opere*, XI, p. 280; sublinierile din citate ne aparțin).

1.3. Din punct de vedere metodologic, practica „sensibilizării" cititorului prin titlu reprezintă oricum o derogare de la viziunea asupra funcției primordiale a presei, exprimată, printr-o formulă devenită notorie (și adesea invocată), de un editor al ziarului „The Guardian", G.P. Scott: „Facts are sacred, comments are free", prezentă în toate exegezele de jurnalistică (cf., de exemplu, Ferenc Vasas & Alexandru-Brăduț Ulmanu, *Cum /nu/ se scrie o știre*; în Coman, *Manual*, I, p. 181). Pe de altă parte, procedeul recurgerii la enunțuri „seducătoare" ca texte de inaugurare a textului, nu numai de opinie sau de „entertainment", ci și de informare, contravine măcar parțial unui imperativ, reamintit într-un text de sinteză de Luminița Roșca: acela de a livra informațiile „în ordinea descrescătoare a importanței lor", ceea ce presupune schema (analitică, detaliată) „titlu, paragraf inițial, prezentarea faptelor, consecințele, contextul, reacția verbală a celor implicați" (*Textul*, p. 106). Este adevărat, în analiză, „structura informației în cascadă", explicitată sugestiv prin denumirea de „piramidă inversată" sau „răsturnată" (cu vârful în jos), prima „secvență textuală" o constituie paragraful introductiv (numit prin engl. *lead*), considerat și cea mai importantă componentă din optica prezentării informației (*ibidem*; cf. și Vasas & Ulmanu, *loc.cit.*, p. 170–174).

Apreciem că „aplanarea" aparentului conflict în discuție se proiectează dinspre estimarea funcției limbajului ce poate fi recunoscută ca s p e c i f i c ă textului (și limbajului) publicistic, cea *fatică*, aspect asupra căruia ne-am oprit pe larg anterior (cf. I.2), deoarece fondul problemei constă, după cum a observat semioticianul Paul Miclău, în plasarea analizei titlului în cadrul teoriei discursului și demersului semiotic, pe trei axe, semantica, sintaxa și pragmatica[8], luate în considerație de acest autor și pentru investigarea din viziune semiotică a jurnalisticii, în general (*Presa*, p. 150). Dacă ținem seama de faptul că nu numai în primele ziare (și de la noi) articolele, inclusiv „știrile", apăreau ne-titrate, chiar titlul de tip „rezumat", cu mult depășit din acest punct de vedere de cel de tip „discurs raportat" (citatul propriu-zis), are rolul de a dirija lectura într-un anumit sens. În

[8] *Enfin le titre vient...*, în vol. *Lire le titre*, p. 3.

domeniul literaturii, acestui tip de „dirijare" i s-a pus o „etichetă": după Umberto Eco, la care trimite D. Irimia, „un titlu e, din păcate, deja o cheie interpretativă" (*din păcate*, explică Irimia, deoarece Eco urmărește „excluderea scriitorului de la interpretarea propriei opere"; *Introducere*, p. 173). În aceeași ordine de idei se înscrie protestul, aparent paradoxal, formulat de Paul Miclău față de atribuirea de titluri chiar poeziilor, pentru că, astfel, autorul acestora „impune un sens" textului, limitând libertatea cititorului de a-i atribui un sens global, prin lectura „participativă" (*Enfin le titre vient*..., loc.cit.).

> Cu privire la statutul de „non-imixtiune" al jurnalistului/publicației spre orientarea lecturii prin titlu, prezentăm următoarea situație, concludentă. Din activitatea de jurnalist a lui Eminescu la „Timpul" în perioada 17 februarie – 31 decembrie 1880, când poetul a avut și funcția de redactor-șef, în *Opere*, XII (volum la care am apelat fără o selecție anume), au fost identificate 324 de articole, de cele mai variate profiluri: editoriale de orientare politică, cronici parlamentare, cronici privind manifestări culturale și artistice, texte reproduse din presa din țară și din străinătate (în traducere), foiletoane, recenzii de cărți sau reviste, prezentarea unor ziare nou apărute, corespondențe cu cititorii și colaboratorii etc. Din acest număr, numai 47 (comentarii, știri, cronici) au fost publicate purtând un titlu, cum ar fi *Studii asupra situației*, *Naivități radicale*, *Un nou ziar*, *Ziarul «Unirea» și programul conservatorilor*, *Cum se petrec alegerile în Anglia, cum în România?*, *Abdicarea d-lui C.A. Rosetti*, *Alegerile Consiliilor județene*, *Abuzurile recensământului*, *Domnitorul României la Ischl* etc. Se poate observa, cu puține excepții, enunțul „sec", rezumativ, așadar absența dirijării lecturii. Pentru majoritatea covârșitoare a articolelor, din necesități editoriale, la tipărirea în volum și la inventarierea în sumarul acestuia, ca titlu sunt reproduse, între [ ], cuvintele de început ale textului, de tipul [„Alaltăieri, sâmbătă..."] (o cronică politică); [„Cele din urmă zgomote..."] (știre, comentată, privind „reconstituirea ministerului"); [„În ședința Adunării..."], [„În ședința Camerei de la 27 curent..."] (știri de politică internă, comentate); [„Ni se anunță din Viena..."], [„L'«Indépendance Belge» anunță..."] (ambele, știri externe) etc. Chiar numai după explicațiile sumare din capul articolelor pe care le-am extras, se poate intui, din optica gazetăriei contemporane, „oferta" generoasă pentru titluri atitudinale, tentație ce nu va fi lipsit nici în epocă (vezi, de exemplu, titlurile „incendiare" ridiculzate de Caragiale), dar căreia

„Timpul" îi rezistă. De altfel, editorul volumului de *Opere*, Dumitru Vatamaniuc, în *Lămuriri asupra editării publicisticii din 1880*, aduce următoarele precizări strict tehnice: „Tipărim articolele cu titlurile date de Eminescu, iar când acestea lipsesc, cum se întâmplă în cele mai multe cazuri fiind vorba de editoriale, le intitulăm noi cu sintagma inițială. Chiar dacă sintagma inițială nu este revelatorie întotdeauna, reprezintă totuși un titlu ce aparține textului eminescian". Deosebit de importantă este însă următoarea observație polemică, privind „corecția" pe terenul titrării adusă de unii editori publicistului: „Practicând acest sistem evităm și falsurile săvârșite de editorii anteriori prin improvizarea de titluri ce induc în eroare" (*Opere*, XI, p. 9; cf. și *Opere*, XII, p. 9: „Acesta este, de altfel, și unul din marile falsuri operate de editorii anteriori").

De altfel, în această ordine de idei este elocventă referirea la poezie: uneori chiar titlul atribuit de scriitor sau imaginat de receptor poate fi primul vers ori segmente din cuprinsul primului vers; o mărturie, în ipostaza de evocare anecdotică, găsim, de exemplu, la un prozator basarabean contemporan; interogat de profesor, un elev afirmă: „Pentru astăzi ne-ați dat de învățat pe de rost poezia lui Mihail Eminescu «Codrule, codrușule»...", pentru a se convinge, apoi, că titlul este *Revedere*[9].

Limita de receptare și de memorizare, în ceea ce privește poezia, are reflexe editoriale: mai întâi, la tipărirea poeziilor (de obicei din categoria „postumelor") care nu au fost titrate de autor, se practică ceea ce se numește „titularizarea primului vers". Pe de altă parte, la publicarea mai pretențioasă a unui volum de versuri ale lui Eminescu, Arghezi, Goga etc., nu se omite, pentru descoperirea mai lesnicioasă a contextului cunoscut, alcătuirea a doi indici alfabetici; de regulă, primul este „al poeziilor (după primul vers)", iar al doilea, „(după titlu)". De altfel, o probă socioculturală elocventă în acest sens o constituie, de exemplu, faptul că nu doar în mediul credincioșilor ortodocși „Rugăciunea Domnească" (*Oratio Dominica*) este general cunoscută sub numele de „Tatăl nostru" (în limba veche, *ocinaș*, din slavonul отьче нашь). La fel se prezintă lucrurile și la catolici, prin

[9] Anatol Moraru, *Davidovici și gloata*, în vol. *Nou tratat de igienă*, Editura „Gunivas", Chișinău, 2002, p. 45.

Pater noster, dar şi prin incipitul altor rugăciuni (de exemplu, *De profundis*, *Ave* [*Maria*] etc.), aşadar prin *prooemium*.

În sfârşit, dincolo de „libertăţile" de actualizare a enunţului pe care şi le iau jurnaliştii, carenţele propriu-zise de titrare, din perspectiva tehnicii jurnalistice, dar având repercusiuni în ceea ce priveşte „cooperarea" cu receptorul, au fost puse sub semnul unei formule elegante (poate chiar... eufemistice!), aceea de „strategii *neproductive*", în special pentru articolele de informare (ale căror titluri se recomandă a fi enunţuri „lizibile", chiar dacă, adesea, „stereotipe"). Ca reflex al strategiilor în discuţie, s-a remarcat recurgerea la titluri „atipice", „enigmatice", provocând distorsiunea dintre titlu şi text[10].

Nu lipsesc nici referirile la deficienţe propriu-zise, ca dereglări de diferite categorii, având ca notă comună scontarea senzaţionalului ori a suspansului, pe bază de automatisme lingvistice. În lucrări de profil au fost semnalate, printre altele, titluri aşa-numite „evazive", derutante pentru cititori (Rad, *Titlul*, p. 159–160; mostrele citate reprezintă, însă, formulări de-a dreptul... perfide: de exemplu, din textul de sub „Unei bătrâne i s-au furat dinţii din gură", se constată că persoanei respective i s-a furat poşeta în care se afla proteza dentară!).

Însă ambiguizarea se poate realiza şi pe terenul construcţiei pur tehnice: „titluri [cu enunţuri] incomplete" (de exemplu, prin „omiterea cauzei" acţiunii evocate), dar, prin diverse „strategii de insolitare", putem incrimina însăşi sfidarea unor norme de deontologie profesională. Rodica Zafiu numeşte „tratarea burlescă a accidentelor şi a catastrofelor"; printre exemple: „Un copil de 8 ani a fost «făcut garaj» de o maşină" (*Diversitate*, p. 32). Un exemplu similar este citat, într-o cronică tv, de C. Rogozanu, care califică drept o „glumă macabră" titrarea, la „ANTENA 1", prin „Să fie lumină" (după „Fiat lux", aşadar) relatarea despre explozia unei cisterne care a luat foc în urma aprinderii unei brichete (cf. EZ, 20.08.03, p. 15).

La sfârşit, o menţiune pentru eventuala disculpare a unora dintre semnatarii ştirilor puse sub asemenea enunţuri de „inaugurare" cum

[10] Cf. Jean-Pierre Goldenstein, *Lire les titres*, respectiv, Fernand Hallin, Georges Jaques, *Aspects du paratexte*, în vol. *Lire le titre*, p. 37–38 şi 63.

sunt cele citate: în multe cazuri, „inspirația" este a *titlierului* și poate face parte din strategia editorilor și a „șefilor" publicației, ce „controlează" și limbajul titlurilor (vezi, *supra*, afirmația lui Randall). O notă aparte: chiar cititorul avizat are în vedere această posibilitate când sancționează formularea facilă. De exemplu, criticul de film Alex. Leo Șerban, care consideră nereușit filmul (recent) românesc „Tancul", elogiat de Magda Mihăilescu, se referă și la titlul unui articol de prezentare a acestuia: „... încerc să găsesc circumstanțe atenuante unui titlu nefericit precum «Cinematograful românesc intră cu **Tancul**» (sau ceva asemănător – nu am ziarul la îndemână și mi se pare inutil să-l caut; oricum, mai potrivit decât «cu **Tancul**» ar fi cu *bocancul*...); poate că este un titlu care nu-i aparține [semnatarei articolului], dat în redacție – procedeu obișnuit la un cotidian" („Observator cultural", nr. 187, septembrie 2003, p. 17).

1.4. Tipologia titlurilor

1.4.1. Ca o problemă de principiu, trebuie să remarcăm absența, până acum, a unei clasificări satisfăcătoare a titlurilor din presă. În diferite exegeze s-a acordat atenție unor aspecte din perspectiva evoluției domeniului și unor probleme de teorie (concept, legătura dintre titlul și conținutul articolului). Ne referim, în primul rând, la Ilie Rad, în paragrafe din *Titlul*, p. 146–162 (cu o selecție bibliografică reprezentativă). Dar, deși *Tipologia titlurilor* constituie preocuparea expresă a celei mai cuprinzătoare secvențe a acestui capitol din Coman, *Manual*, I, înregistrarea și prezentarea comentată a diferite *tehnici de redactare* a titlului, enumerate ca 11 tipuri (la care se adaugă și variații de formă semnalate în paragraful „alte categorii"), suferă de o oarecare imprecizie terminologică și a planurilor. În primul rând, nu este clar ce poate însemna imposibilitatea de a face o *„clasificare* exhaustivă": *clasificarea* implică deja exhaustivul, deoarece reprezintă împărțirea sistematică, gruparea riguroasă, după criterii esențiale, iar adj. *exhaustiv* 'complet, în întregime' califică doar epuizarea unui subiect, a unei materii (așadar, în cazul de față, numai enumerarea ar putea, eventual, râvni la exhaustivitate). În al doilea rând, motivele invocate de autor,

„*multitudinea criteriilor* şi a bogatului material faptic ce se oferă cititorului" (*loc.cit.*, p. 160; sublinierile din citate ne aparţin), constituie elemente de rang diferit. Dacă materialul faptic, bogat, dar mai ales foarte variat ca expresie, descurajează, într-adevăr, o înregistrare exhaustivă, cu totul altfel se prezintă lucrurile în ceea ce priveşte «criteriile» în vederea propunerii unei tipologii, care pot fi stabilite de cercetător pornind de la elemente de fond şi de formă, subsumate pragmaticii comunicării (în legătură cu raportul între „tipologie" şi „varietate" în materie de titluri din beletristică, cf. 1.4.2.2.). Din această optică, într-o enumerare ce se vrea tipologică nu pot fi tratate, ca subdiviziuni cu statut egal, (pretinse) specii cum ar fi „titlul clasic, tradiţional" (1) şi „titluri bazate pe jocuri de cuvinte" (2), „ ~ care exploatează valorile stilistice ale unor semne de punctuaţie" (4), „ ~ care utilizează rimele" (6) etc., după cum nu se află pe acelaşi plan cu oricare din cele amintite nici alte categorii: [a] „titlurile-citat" (3), „titluri care parafrazează" (5); [b] „titlurile interogative sau exclamativ-imperative" (8); [c] „titluri defective de predicat" (9); [d] „titluri evazive, care derutează cititorii" (11; corect: „care îi derutează pe cititori"). Împărţirea „fără rest" presupune faptul ca, de fiecare dată, în funcţie de fiecare criteriu, să se opereze cu categorii ce se exclud; de exemplu, titlului „clasic, tradiţional" trebuie să-i fie opus cel „ne-clasic, inovativ" (şi, aici, ar putea fi cuprinse multe dintre tipurile enumerate mai sus), titlului „citat" (şi, parţial, celui care numai „parafrazează"), cel... redactat (în întregime) de gazetar etc. De asemenea, pe alt teren (cel redacţional- tehnic) se situează apariţia titlurilor „asociate cu supratitluri şi cu subtitluri" (10).

Ocupându-se, fără greş, doar de *Retorica titlurilor*, Rodica Zafiu analizează, preponderent, resursele exprimării din puncte de vedere variate: efecte prin construcţia gramaticală, prin constituenţi lexicali, elemente de „poetică", de prozodie etc. Dar, în plus, deşi *en passant*, aspectele examinate sunt proiectate, cu pătrundere, într-un cadru general al tipologiei, deoarece autoarea se raportează şi la „genuri de discurs", la modalităţi de formulare, ca şi la ceea ce numim „registrul comunicării" (*Diversitate*, p. 11–23).

Preluând, ad-hoc, informaţii şi evaluări din literatura de specialitate utilizată în lucrarea de faţă, inclusiv din textele la care ne-am

referit imediat anterior, propunem criteriile de clasificare din tabelul următor, cu precizarea că nu am intenționat epuizarea problemei și nici înregistrarea, în fiecare rubrică, a tuturor elementelor specifice; ne interesează doar coordonatele pe care se situează folosirea EDR în titlurile din presă.

Tabel 5

Criterii pentru stabilirea tipologiei titlurilor*

1. TIPUL COMUNICĂRII →	MODALITATEA FORMULĂRII	2. REGISTRUL COMUNICĂRII →	RESURSELE EXPRIMĂRII
a) informativă, neutră	rezumat; discurs „raportat"	public formal, ~informal,	TLV
b) atitudinală (argumentativă; seductivă, incitativă)	enunț asertiv (exclamativ, interogativ etc.), parafrază	familiar (ludic)	interferarea TLV – EDR, prin „colaj", cu imixtiune în codul lingvistic și perturbarea codului grafic

Abrevieri: EDR = enunț aparținând «discursului repetat»
TLV = tehnica liberă a vorbirii

Dacă la nivelul textului de informare ne confruntăm cu (sau măcar ne așteptăm la) titrarea reflectând „gradul zero" al scriiturii[11],

[11] Vezi și definiția pentru „corect" dată de Eugeniu Coșeriu: „*Corect* este zero, este ceea ce se așteaptă de la orice vorbitor; corect nu este nici o valoare, este pur și simplu normalitatea, conformitatea cu normele vorbirii într-o limbă oarecare" (*Competența*, p. 44).

respectiv cu un titlu rezumat, „narativ", în registrul public formal, redactat după regulile primare ale predicației, titlul pentru care se apelează, prin colaj, la EDR „restructurat", se plasează la nivelul atitudinal, urmărind empatia, seducția sau incitarea, un enunț de focalizare internă, cu „punctul de vedere" al emițătorului; acest tip de titlu folosește registrul familiar (cu nuanțe de la ludic la sarcastic) și este marcat de intervenția asupra codului lingvistic și perturbarea celui grafic (eventual combinat cu cel iconic), de regulă printr-una din figurile de construcție reprezentând „quadripartita ratio".

1.4.2. Recent, opțiuni (și chiar convingeri) în sprijinul clasificării propuse mai sus pentru titlul jurnalistic pot fi semnalate la /și după/ autori ce iau în considerație titlul ca *paratext*; în general, termenul este utilizat pentru a desemna toate elementele verbale și nonverbale ce se află pe „orbita" comunicațională a unei opere (editate) și a textului propriu-zis al acesteia.

1.4.2.1. Ne referim, în primul rând, la Maria Cvasnîi Cătănescu, care, ocupându-se de *Paratextul publicistic* (în *Retorică*, p. 7–58), semnalează, de exemplu, din literatura de specialitate italiană privitoare la presa modernă, clasificarea în „titoli emotivi/informativi" sau, în alți termeni, „titoli dramatici o brillanti/cronistici o indicativi", dar, în mod surprinzător, consideră astfel de dihotomii „mai puțin exacte", exprimându-și, totodată, dezacordul față „exercițiile de rafinare a acestor tipologii, de multe ori laxe și discutabile", care „au condus la multiplicarea categoriilor de titluri stabilite pe baze preponderent retorice, cu ignorarea aproape totală a schemelor gramaticale" (*op.cit.*, p. 15). De altfel, pentru autoare, aceste „scheme" nu sunt singurul criteriu de sistematizare a titlurilor, „liniile de interes" pe care le propune fiind „gramatica titlului", „componenta lexico-semantică" și „procedeele stilistice" (p. 15–56), preocupări pe care le-am semnalat, anterior, și la Rodica Zafiu.

Este de remarcat însă faptul că între acceptarea „dihotomiilor" menționate mai sus, care au în vedere „climatul" comunicării (cu alte cuvinte, perspectiva dinamicii comunicării), pe de o parte, și analiza construirii și a compoziției enunțului (ca „gramatică" și „componentă lexico-semantică"), pe de altă parte, nu există un raport de excludere: printre exemplele citate pentru cele două categorii se află atât titluri strict informative (sau, să le zicem, „cronistice"), cât și titluri

atitudinale (sau „emotive"). Dar situația se prezintă cu totul altfel când este vorba de utilizarea „procedeelor stilistice": în acest caz ne confruntăm doar cu titluri „atitudinale" sau „emotive", ceea ce infirmă posibilitatea unei *clasificări* esențiale după „liniile de interes" acceptate de Maria Cvasnîi Cătănescu, utile doar pentru o descriere a mijloacelor prin care se realizează *varietatea* titlurilor. Bineînțeles, nici autoarea nu se îndoiește, în fond, de acest lucru: în *Concluzii*, în legătură cu titrarea în funcție de *tipul* articolului, sunt aduse în discuție, tot din literatura de specialitate italiană, formulele „intitulare rece" și „intitulare caldă" (p. 56).

Trebuie să facem încă o observație pornind de la includerea unui element de paratext din categoria *peritextului* („orice element care flanchează textul") specific jurnalismului, și anume supratitlul, în schema generală a paratextului referitor la „textele artistice sau nonartistice de mari dimensiuni" (de la p. 8). Prin includerea *supratitlului* în schema respectivă, aceasta primește un element în plus față de cea propusă anterior de Sofia Dima (*Lectura*, p. 139), exegeză la care Maria Cvasnîi Cătănescu trimite (într-o notă de la p. 57), iar marile asemănări dintre cele două scheme se explică și prin sursele comune de la care pornesc cele două autoare (printre care Genette, Lane ș.a.). Dacă, însă, prin adaosul operat, Maria Cvasnîi Cătănescu pare că a fost oarecum tentată de extensia schemei spre textul publicistic, este greu de susținut proiecția, explicită, în acest sens, pe care o întreprinde în expunerea sa, considerând *supratitlul*, *subtitlul*, *intertitlul* și, în plus, „șapoul", ca elemente peritextuale *auctoriale* (p. 10–14). Dacă, într-adevăr, autorului unei cărți de beletristică îi aparțin (nu numai în principiu) titlul, subtitlul și intertitlurile (respectiv, titlurile capitolelor) din textul său, situația este cu totul alta în cazul autorului unui articol publicat într-un cotidian sau hebdomadar. Desigur, de regulă, jurnalistul (poate) propune un titlu pentru textul pe care l-a scris (ceea ce este obișnuit pentru „vedetele" din presă, a căror opțiune este respectată) și, eventual, în măsura în care este și „tehnician", poate propune și enunțul celorlalte elemente de peritext, dar, în practică, aspect la care ne-am referit și anterior, ultimul cuvânt în această privință este al redacției; redactorul de pagină colaborează cu „titlierul" și ambii țin seama de ansamblul titrării dintr-un număr al publicației, o atribuție care, de regulă, revine secretarului de redacție. Așadar, considerând realitatea din practica jurnalistică, supratitlul, titlul, șapoul și intertitlurile trebuie calificate drept elemente ale *peritextului redacțional*, ca rezultate ale unei activități ce corespunde, în ceea ce

privește un număr oarecare al publicației, celei al cărei rezultat, pentru ansamblul acesteia, îl reprezintă peritextul editorial (convingător prezentat și analizat de Maria Cvasnîi Cătănescu, în *op.cit.*, p. 9–10).

1.4.2.2. În ordinea de idei de a apela, în analiza asupra tipologiei titlului, la domeniul exegezei literare, ne oprim, în sfârșit, la puncte de vedere și concluzii la care ajunge Valeriu P. Stancu în sinteza *Stilistica și poetica titlului* operei literare (*Paratextul*, p. 188–230). Într-un cadru mai larg cu privire la titlu (ca element de *prelectură*: Paul Cornea), al cărui destinatar este *publicul* (pe când destinatarul propriu-zis al textului este *cititorul*), Stancu, pornind de la specialiști la care recurg și analiștii titlului jurnalistic (Hoek, Genette), ne pune în gardă, dar cu precauție și eleganță, față de încercări de a realiza „o tipologie căreia nici o posibilitate de intitulare (nici măcar cele neactualizate vreodată) să nu i se sustragă" (și care, de fapt, are ca obiect descrierea varietății; referirea este la studiul lui Marian Popa, *Titluri*, din volumul *Modele și exemple*; p. 198). Dintr-o perspectivă, esențială, a virtualităților funcționale, trebuie să ne oprim, așadar (după Leo H. Hoek și Gérard Genette), la clasificarea titlurilor după (a) funcția apelativă, de desemnare sau de identificare, întrunind caracteristicile enunțului pe care, în ceea ce privește mass-media, l-am numit *informativ*, și (b) funcția conotativă și de seducție, din sfera enunțului pe care l-am numit *atitudinal* (*Paratextul*, p. 207–208; cf. 198).

Mai mult, din aceeași optică, Stancu face chiar relația cu titlul din presă: deși în „stilul publicistic" titlul ar trebui să cuprindă informația esențială dintr-un articol, însăși „convenția titlu = topic" ['temă'] face posibilă manipularea, prin care „informația neesențială sau comentariul (adesea neavizat) derivat din informația esențială ajung în spațiul titlului, reflectând o imagine deformată a factualului". În sfârșit, în ceea ce privește titlul pe care-l numim *atitudinal* autorul observă că se ajunge la situația când „enunțul intitulant" are „coincidențe" cu sloganul publicitar și cu cel politic și își exprimă dezaprobarea în termeni fără echivoc: există „o barbară «interoperativitate» pragmatică titlu – slogan publicitar și invers" (*ibidem*, p. 209–210).

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2. Modificarea enunțului aparținând «discursului repetat»: figuri de (re)construcție din optica relației dintre emițător și destinatar

2.0. În capitolul de față propunem o schiță a temei anunțate în titlu, cu o exemplificare minimă, pe baza studiului aflat sub tipar (menționat în *Introducere*) ce are ca obiect modificarea enunțului aparținând «discursului repetat» în diferite registre ale exprimării orale și în scris (beletristică, eseistică și mass-media). Cercetarea susține, *sui-generis*, afirmația lui H. Lausberg privitoare la continuitatea dintre retorica veche și stilistica modernă; aceasta se verifică prin rezultatele ce reies din investigarea tipologiei „figurilor" de construcție la care se apelează în comunicarea uzuală și în limbajul publicistic. În intervenția locutorilor pe terenul „metabolelor gramaticale" (Grupul μ), manifestate, așadar, în expresie, prin modificarea enunțurilor aparținând „tehnicii discursului repetat" (Coșeriu) pe care le reprezintă frazeologismele (românești), se constată efectele acțiunii celor patru categorii de transformare observate de Quintilian, în *Institutio oratoria:* „adiectio", „detractio", „immutatio" și „transmutatio".

> Întrucât este evident că prin EDR modificate pe care le prezentăm în cele ce urmează se urmăresc intenții stilistice, dată fiind trecerea de la o formulă devenită enunțiativă (cea canonică) la una emotivă, putem admite, de la început, că procedeul se înscrie în proiecția „figurilor de construcție" ale lui Quintilian asupra cărora ne oprim sumar în continuare. După acest retor, „figurile" (de cuvânt), ca și tropii, „dau ideilor putere sau le împrumută farmec", constând în abaterea „de la

exprimarea simplă și directă pentru a da frumusețe stilului" (*Arta*, IX, 1, 2-3). Termenul *figura* (traducerea în latină a grecescului σχήματα) se referă la „o înlănțuire de cuvinte diferită de felul de exprimare obișnuit și de acela care ne vine primul în minte", respective la „o formă reînnoită a vorbirii printr-un meșteșug artistic" (IX, 1, 4; 14). Atracția se datorează surprinderii; „figurile" înseși „au farmec tocmai datorită asemănării lor cu greșeala, așa cum în mâncări uneori acreala însăși e plăcută" (IX, 3, 27).

Dar, de fapt, Quintilian a sistematizat „figurile" de construcție vorbind despre „(calitățile și) defectele stilului" (I, 5), acestea reprezentând simple *solecisme*, ale căror specii sunt cele care urmează (precizăm faptul că în textele latinești pe care le citățm, am operat sublinieri pentru evidențierea „abaterilor"):

– „prin *adăugire* [„adiectio"], de exemplu: Nam *enim de susum, in Alexandriam*" («Ambele conjuncții, cauzal-explicative; în *Alexandriam* trebuie construit fără prepoziție»; în fiecare caz, în paranteze prezentăm adnotările traducerii românești, ale Mariei Hetco);

– „prin *suprimare* [„detractio"], ca în: *ambulam viam, Aegypto venio, ne hoc fecit*" («Pentru *ambulo* **in** *via*; **de** *Aegypto venio*; *ne hoc* **quidem** *fecit*»);

– „prin *inversiunea* cuvintelor [„transmutatio"], schimbându-se ordinea, ca în: *quoque ego, enim hoc voluit, autem non habuit*" («Trebuie spus: **ego** *quoque*, **hoc** *enim voluit*, **non** *autem habuit*»; I, 5, 38 – 39; ediția citată, vol. I, p. 61).

– „Fără îndoială, are loc o *substituire* [„immutatio"] când se pune un cuvânt în locul altuia. Această greșeală poate fi întâlnită la toate părțile de vorbire, dar îndeosebi la verb, fiindcă el suferă cele mai numeroase modificări. Astfel, la verb se produc solecisme de diateze, timpuri, persoane și moduri" (I, 5, 41; printre exemple: *scripsere*, în loc de *scripserunt*; § 44).

Aproximativ aceiași termeni sunt folosiți pentru aceleași specii ale *barbarismelor:* „Se știe doar că barbarismele făcute în scris constau într-o *adăugire, suprimare, schimbare* [față de *substituire*] sau *mutare* [față de *inversiune*] în alt loc a literelor..." (I, 5, 6; cf. și I, 5, 10: „[al treilea fel de barbarism] poate fi alcătuit de oricine, dacă, de exemplu, unui cuvânt i-ar adăuga ori suprima o literă sau o silabă, sau dacă ar pune-o în locul alteia sau dacă ar pune-o în alt loc decât trebuie").

Aplicația, în cadrul programului lucrării de față, are la bază material din limbajul publicistic, pe care îl cotăm ca reflectarea cea

mai pregnantă a valențelor exprimării publice performante, în corelație cu discursul vieții publice. Obiectivul nostru este acela de a schița problematica generală a «destructurării» enunțului aparținând discursului repetat din perspectiva universaliilor limbajului și a retoricii generale, cu referire specială la „quadripartita ratio". Rezultatele conduc spre ideea că, în ciuda distorsiunilor al căror obiect îl constituie enunțul canonic reprezentând tradiția spiritualității naționale și universale, „desprinderea" de acestea este doar una de suprafață; dialogul peste timp, de revendicare a unei anumite identități, rămâne o trăsătură de fond.

2.0.1. Contestarea, ca atitudine creatoare în literatură și în artele plastice, ce a caracterizat secolul al XX-lea, s-a reflectat și în discursul jurnalistic. Una dintre manifestările ușor de perceput a fost chiar rezerva stilistică față de invocarea dictoanelor, mai întâi latinești, a enunțurilor sau textelor din domeniul discursului religios, a idiotismelor sau a „cuvintelor celebre" lansate de personalități ale vieții culturale, literar-artistice ori științifice sau numai atribuite acestora. Dar „ruptura" este departe de a fi definitivă, căci enunțuri de tipul celor pe care le vom cita, preluate în forma „canonică", dar mai ales modificate, așadar „actualizate" spre a conferi o altă (nouă) valoare contextului, continuă să agrementeze (și) discursul jurnalistic contemporan românesc.

2.0.2. Obiectul acestei analize îl constituie tipurile de enunțuri enumerate mai sus, considerate de Eugeniu Coșeriu sub numele de „discurs repetat" („wiederholte Rede"); conceptul este definit drept „tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment, lung sau scurt, a «ceea ce s-a spus deja»". Printre speciile menționate de autor se află citatele („ca repetare a unor fragmente de texte – literare sau altele – cunoscute ca atare"), proverbele, locuțiunile fixe, formulele de comparație și diferite alte expresii (Coșeriu, *Limba funcțională*, p. 258–259). Trebuie adusă, de asemenea, precizarea că, din perspectiva construirii textului, astfel de „prefabricate de vorbire" („vorgefertigte Redeabschnitte")

sunt inserate în enunțul reprezentând produsul „tehnicii libere a discursului", rezultatul fiind comparabil cu un tablou realizat prin „colaj" (*ibidem*). Aceasta este, de fapt, o anumită modalitate de manifestare a intertextualității, dar în cadrul de față nu insistăm asupra similitudinilor și diferențelor de interpretare.

2.0.3. Rezumând aici o discuție amănunțită asupra tuturor speciilor de «discurs repetat» pe care le-am identificat pe baza analizei limbajului mass-mediei românești contemporane (semnalate nesistematic în lucrările ce se ocupă, de exemplu, de titlurile din presă) și a discursului public reflectat de aceasta, prezentăm o propunere pentru tipologia propriu-zisă a EDR din perspectiva antropologiei culturale.

Abordarea sistematică a acestor enunțuri permite, mai întâi, distingerea a două tipuri principale: [A] enunțuri „anonime" și [B] enunțuri cu autori cunoscuți.

[A] Enunțurile „anonime" sunt, la rândul lor, de două tipuri: [A^1] populare și [A^2] culte.

În prima categorie [A^1] distingem două clase: [α] EDR reflectând „vorbirea" și [β] „citatele" din literatura populară, clase care comportă subdiviziunile prezentate în continuare. [α]: contextele din vorbire aparțin, în principal, următoarelor categorii: [a] locuțiuni expresive; [b] expresii idiomatice; [c] parimii (zicători, proverbe); [d] formule uzuale/stereotipe de comparație; [β]: din literatura populară sunt solicitate, cu statut de EDR, trei categorii de enunțuri: [a] versuri propriu-zise; [b] formule stereotipe din basme; [c] „ghicitori";

[A^2] Enunțurile anonime „culte" sunt reprezentate, în principal, de: [a] formule din discursul religios; [b] dictoane; [c] sloganuri; [d] formule tehnice din diferite texte din zona stilurilor funcționale; [e] nume proprii de notorietate, categorie mai puțin importantă, inclusă aici din cauza înrudirii generale ca statut, în procesul comunicării, cu cele numite anterior.

[B] Enunțurile cu autori (în principiu) cunoscuți sunt: [a] titluri de opere de diverse genuri (beletristică, istorie, eseistică, opere muzicale, filme, opere de artă plastică); [b] citate propriu-zise din opere (scrise) din categoria precedentă; [c] cuvinte „celebre", atribuite unor

personalități din istorie, din cultură (literatură, filozofie, arte), din diverse domenii ale științelor și din viața publică.

Dintr-o altă perspectivă, aceea a posibilităților reale (sau numai virtuale) de „recunoaștere" a enunțului „canonic" de către cititor, există și posibilitatea unei alte proiecții de evaluare: EDR de tip „cult" (cu autor cunoscut sau anonim) și de tip „popular". Ținând seama de accesibilitatea EDR în funcție de „clasa" de instruire și de nivelul de cunoștințe ale cititorului, ceea ce determină „universuri de lectură foarte închise", așadar „heterogenitatea la nivelul consumului" (pornind de la Éliséo Véron, *L'idéologique*) clasificarea categoriilor și a variantelor de EDR după criteriul adoptat de noi (cel de antropologie culturală) prezintă avantajul unei evaluări la nivelul teoriei limbii și al considerării „universaliilor limbajului", cea din perspectiva cultural-sociologică fiind relativizată prin faptul că, pentru o mare parte din publicul mass-mediei, majoritatea acestor enunțuri au statutul de anonime.

Ținem să facem următoarea precizare tehnică: datorită faptului că în secțiunea de față prezentăm doar un număr restrâns de exemple, în raport cu speciile de EDR delimitate mai sus, unele abrevieri din lista dată la p. 261, la care trimitem pentru orientarea lecturii, sunt cumulative (de exemplu, sub Id am grupat „locuțiunile expresive", „expresiile idiomatice" și „parimiile").

2.1. Recurgerea la autoritatea înțelepciunii „de împrumut" și la efectele de expresivitate condensate în EDR trebuie raportată la funcțiile „suplimentare" ale limbajului în textul jurnalistic. Pe baza celor avansate în capitolele 1 și 2 din partea I, atribuim utilizarea acestor formule funcției f a t i c e. Prin intermediul EDR, emițătorul intenționează să stabilească un contact aparte cu receptorul (cititor), și anume, situarea pe o bază comună de experiență idiomatică, realizată prin elemente de expresivitate și de afect. Ținând seama, chiar în mod empiric, de tipologia cititorului (care, din perspectiva teoriei receptării, poate fi de la „pasiv" până la „cooperant", cu nuanțele „model" și „ideal", de formație „enciclopedică" – Umberto Eco), jurnalistul își atrage destinatarul pe terenul autorității instituite prin spusele marilor nume ale civilizației sau al formulelor „înțelepciunii populare", pe care uneori nu se sfiește să le citeze chiar ca atare, după o modă ce a fost în vogă măcar până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Se impun, apoi, două observații. Frecvent, se apelează la titluri[1] (în special de opere literare), profitându-se de recunoașterea relativ facilă a modelului, datorită, în primul rând, instrucției școlare, considerație ușor de translat și asupra citatelor, „de autor", din operele literare sau din librete ale operelor muzicale (în ultimul caz, pe baza „memoriei culturale"). În ceea ce privește dictoanele, titlurile, citatele și sloganurile din alte limbi, se practică atât citarea („parafrazarea") enunțului lor în original, cât și în traducere. Menționarea, în cele ce urmează, a enunțurilor „canonice", modele ale jurnaliștilor, se explică prin intenția de a semnala elemente ale „contractului de lectură", respectiv imaginea pe care și-o formează emițătorul în ceea ce-l privește pe cititor (ca mediu, cultură) și tipul de relație cu acesta pe care primul vrea să o impună.

2.2.0. Procedeul are ca principal efect stabilirea unui contact favorabil (prin mijloace de „captatio benevolentiae"), pentru a se ajunge la actul de manipulare, prin mijloace de seducție și de incitare (concepte pe larg analizate în monografiile de referință semnate de Tatiana Slama-Cazacu[2]).

2.2.1. Urmează o selecție de exemple din presă (cotidiene, periodice literare) și din emisiuni ale audiovizualului din ultimii ani[3]. Precizăm faptul că în marea majoritate a cazurilor este vorba de titluri de articole (și subtitluri din corpul acestora); pentru alte situații, se fac mențiuni speciale.

– (Id) „Când doi se ceartă, al treilea câștigă" (EZ, 25.01.03, p. 2); „*Colac peste pupăză*, numele scriitorilor mai este și pocit în fel și chip..." (tx = text; id., 14.01.03, p. 15); „...înseamnă că *nu vede*

[1] Pentru apariția „tropilor" în titlurile articolelor „informative" din ziare, cf. observațiile lui Gunter Reus, în „«Zum Tanze freigegeben». Fiktion im seriösen Journalismus – ein illegitimes Verfahren"; http://www.ijk.hmt-hannover.de/institut/personal/prof/vortrag_muenster_reus.doc.

[2] *Psiholingvistica. O știință a comunicării*, București, Editura All, 1999, passim, și *Strategeme comunicaționale și manipularea*, Iași, Editura Polirom, 2000, passim.

[3] Pentru abrevierile utilizate, vezi lista de la p. 260.

pădurea din cauza copacilor" (tx; RL, 51–52/2002, p. 2) și „...[persoane care] își dau arama pe față" (tx; ibidem);

– (Fl) „Mâine anu' se-nnoiește" (titlu de pagină; EZ, 31.12.02, p. 7);

– (Dc) „Non decet..." (lat.; „nu se cuvine"; început de frază, RL, 39/2001, p. 17);

– (Tl) „Sfânta mare nerușinare" (titlul unui roman al lui G.M. Zamfirescu; RL, 6/2003, p. 30); „Unde fugim de-acasă?" (titlul unui volum al lui Marin Sorescu; ZIș, 21.10.02, p. 6); „În căutarea timpului pierdut" (după Proust, *À la recherche du temps perdu*; RL, 38/2002, p. 15); „Portret al artistului în tinerețe" (după Joyce, *A Portrait of the Artist as a Young Man*; id., 43/2001, p. 11); „Universitățile mele" (după Gorki, *Moi universitety*; id., 13/2003, p. 13); „Război și pace" (după Tolstoi, *Voina i mir*; ZIș, 24.01.03, p. 6);

– (Ct) „Privitor ca la te-a-tru" (despărțirea în silabe subliniază accentuarea; vers din *Glossa* lui Eminescu; RL, 19/1999, p. 19); „A fi sau a nu fi" (titlul unei cronici sportive; „to be or not to be", începutul primului vers din monologul lui Hamlet, din piesa cu același nume, actul III, scena 1; ZIș, 4.04.03, p. 1B);

– (Cv) „Și totuși se învârte" (traducere curentă a mărturisirii de credință a lui Galilei, „E pur si muove"; ZIș, 14.01.03, p. 8B).

O privire sumară asupra enunțurilor selectate ne impune următoarea observație liminară: din punctul de vedere al structurii textului, convocarea acestor „citate" ca titluri servește, conform criteriilor de analiză din perspectivă retorică, drept «exordium», dar, prin inversarea ordinii componentelor alocuțiunii, și drept «peroratio».

2.2.2. Finalitatea de intermediar pentru o anumită atitudine scontată la receptor, identificarea emotivă de tipul «empatie», spre atragerea acestuia pe terenul experienței idiomatice comune, este ușor de atribuit în cazul utilizării simplelor evocări ale tradiției culturale, autohtone sau universale: „Mâine anu' se-nnoiește" (Fl), „Unde fugim de-acasă?" ori „În căutarea timpului pierdut" (Tl). Acțiunea de seducere a receptorului este transparentă în majoritatea celorlalte cazuri, dintre care comentăm un singur exemplu. Scriitorul și profesorul universitar Nicolae Balotă îl contrazice subtil pe Maxim Gorki care, sarcastic, numea „universități" experiențele dure ale unei vieți picarești,

pe când Balotă își intitulează la fel rememorarea studenției și a carierei de profesor, la publicarea discursului de răspuns cu ocazia conferirii titlului de „doctor honoris causa" al Universității din Cluj. Există însă și o anumită zonă tangentă cu scriitorul rus: tinerețea literatului român, emul al lui Blaga, a fost marcată și de detenții în închisorile comuniste. În sfârșit, sesizăm ușor intenția de a influența prin incitare atunci când sunt preluate idiotisme sau titluri formulate (și care funcționează) ca adevărate sloganuri: „își dau arama pe față" ori „Sfânta mare nerușinare" (în cel de al doilea caz este caracterizat comportamentul unui manager, cu un statut disputat, din lumea sportului).

2.2.3. Se impune și o altă observație cu caracter de orientare generală: plasarea, pe o scală „empatie" – „seducție" – „incitare", a EDR prezentate în continuare (în special în cazurile de *adăugare*, *substituire* și *permutare*) ține de lexicul contextului forjat prin modificările operate, în relație strânsă cu textul propriu-zis al tratării temei.

2.3. Tendința de a „parafraza" și de a „actualiza" EDR poate fi raportată, diacronic și sincronic, la câteva aspecte. Pentru publicist, în sensul cel mai larg al cuvântului, constatăm „oboseala" de a cita, așadar, respingerea creditării didacticiste a preceptelor (convocate sub formă de „discurs raportat"), dar și a simplelor formule uzuale devenite clișee[4].

2.3.0. Dar asemenea reacții, de evaluare stilistică, sunt, de fapt, manifestări ale universaliilor limbajului, alteritatea și creativitatea. Modificările pe care le suferă EDR în vorbire și, de aici, în limbajul publicistic, pot fi grupate, așa cum am amintit, după cele patru «figuri de construcție» semnalate drept «solecisme» (cf. 2.0). Universalitatea acestor „scheme" de variație formală în construirea unui (oricărui) mesaj este dovedită de faptul că, pornind de la constatarea prezenței lor la nivelul sintaxei părților de vorbire și al topicii, obiectul atenției

[4] Atitudini comentate, de exemplu, la sfârșitul secolului al XIX-lea, de Rémy de Gourmont, *Esthétique de la langue française*, sau Gustave Flaubert, *Dictionnaire des idées reçues*.

lui Quintilian, cele patru figuri de construcție au putut fi eficient proiectate în analiza modificării structurilor narative, în remarcabila lucrare *Retorica generală*, una de neoretorică, a celor șase esteticieni de la Liège care au semnat cu supranumele „Le groupe μ", ca și în complexa abordare a textului din perspectivă semiotică, lingvistică și retorică a lui Heinrich Plett (*Știința textului*).

De altfel, chiar viziunea acestor lucrări ne-a provocat demersul anunțat în introducere, ca o necesară legătură din perspectiva golului exegetic dintre nivelul analizei gramaticale, al sintaxei propoziției și frazei, și cel al textului narativ la diferite niveluri. Considerând v o r b i r e a drept un teren de verificare a universalității formelor mentale ce guvernează „destructurarea" discursului, propunem un domeniu nou de interes în abordarea acestei teme generale, de neoretorică.

În textul jurnalistic, EDR este atras frecvent cu „destructurarea" formulei inițiale, canonice, de la ipostaza de aluzie (prin *detractio* și, uneori, prin *adiectio*), până la aceea de contestație (în special prin *immutatio* și *transmutatio*). Pentru a confirma (măcar) o impresie generală a celor cărora ne adresăm, revendicați cu statutul de cititori de presă ce au remarcat deja astfel de „parafrazări", vom selecta un număr (infim, prin raportare la bogăția apariției în mass-media și a bazei de date de care dispunem) de exemple, grupând materialul, mai întâi, după „figurile de construcție" pe care le-am anunțat (și asupra specificului cărora vom reveni). În cadrul acestora, vom distinge între cele trei registre atitudinale, iar pentru ilustrarea acestora vom oferi exemple din cel puțin două tipuri de EDR.

2.3.1. Detractio

În urma evaluării ansamblului bazei noastre de date (extrase din presă și din emisiuni ale audiovizualului din cursul ultimilor zece ani), putem face observația că, spre deosebire de limba presei din secolul al XIX-lea, la *suprimarea* EDR se recurge astăzi mai puțin frecvent (în comparație cu *adăugarea*, adesea în construcții de virtuozitate, dar, mai ales, cu *substituirea*), pe ultimul loc, din acest punct de vedere, aflându-se *permutarea*, o figură de construcție implicând un efort mai mare nu doar din partea emițătorului, în ceea ce privește formularea, ci și din partea receptorului, în ceea ce privește sesizarea intenției de comunicare a primului.

Din perspectiva manipulării, reducerea unei părți din corpul unității frazeologice (întregul fiind, așadar, numai evocat) reprezintă o tehnică ce-l solicită pe cititor/ascultător la un oarecare efort de colaborare, lăsându-i, totodată, posibilitatea unei (eventuale) opțiuni proprii; există însă chiar eventualitatea ca receptorul să fie, pur și simplu, scăpat de sub control. De aceea, în textul jurnalistic și în discursul public, formulările cu suprimarea unei secvențe a EDR ilustrează în primul rând funcția fatică a limbajului și vom putea constata că reducerea textului se aplică mai des idiotismelor de diferite tipuri (parimii, locuțiuni expresive).

2.3.1.1. Empatie

– (Id) „Vorba dulce" (RL, 16/1999), față de „ ~ mult aduce"; „Dar din dar" (id., 32/1999, p. 7), față de „ ~ se face rar/rai"; „Mai bine mai târziu..." (id., 41/1999, p. 22), față de „ ~ decât niciodată"; „Gaz pe foc" (denumirea unei formații muzicale), față de „ a turna ~ ";

– (Fl) „Tinerețe fără bătrânețe" (RL, 24/2002, p. 23), față de „ ~ și viață fără (de) moarte";

– (Ct) „Împărați pe care lumea..." (id., 5/2002, p. 22), prima parte a unui vers din *Scrisoarea III* a lui Eminescu, ce continuă prin „... nu putea să-i mai încapă"; „Par délicatesse..." (id., 29/1998, p. 18), prima parte a unui vers din poemul *Chanson de la plus haute Tour*, al lui Rimbaud, care continuă prin „...j'ai perdu ma vie".

2.3.1.2. Seducție

– (Id) „Fă-te frate cu dracul" (id., 16/1999), față de „ ~ până treci puntea"; în ciuda vehemenței lexicului, am plasat acest exemplu la „seducție", ținând seama de tonul ironic al textului; „Ca țiganul la mal" (ZIș, 3.06.02, p. 1B), față de „a se îneca ~ ";

– (Th) „Amnesty National" (cu omisiunea formantului „Inter-" (RL, ianuarie 2001).

2.3.1.3. Incitare

– (Id) „Lui Vasile [Radu – prenumele] i-a venit mintea de pe urmă" (M, 15.12.99, p. 1), față de [lui N, premier al guvernului României] „i-a venit mintea *românului* /cea/ de pe urmă"; „Arama pe față" (RL, 28/2001, p. 12-13), față de contextul integral, citat mai sus, § 2.2.1, sub [Id].

Strategia de comunicare respectată în cazul suprimării este păstrarea unui «context minim de relevanță» (în contiunare = CMR), pentru a-i oferi receptorului (eventuala) posibilitate de a reconstitui ansamblul EDR, chiar atunci când, din formula canonică, se prezintă doar câteva cuvinte, ca în cazul „Pomul și sacul" (ZIș, 3.06.02, p. 2B), care evocă proverbul „La pomul lăudat să nu te duci cu sacul /mare/". Contextul de relevanță este asigurat și în situația în care, după suprimare, se păstrează doar una dintre secvențele formulării canonice „bimembre", sau unul dintre termenii unei structuri de opoziție: „Brânza e pe bani" (EZ, 13.09.02, p. 6), ce evocă proverbul „Frate /ca/ frate, dar ~ " (vezi și mai sus, „Vorba dulce", „Dar din dar", „Mai bine mai târziu", „Tinerețe fără bătrânețe", „Fă-te frate cu dracul"). Această tehnică are ca efect de contrast posibilitatea forjării ad-hoc a unor construcții bimembre imaginare, ca rezultate ale combinării a două EDR (cf. § 3.1.1).

2.3.2. Adiectio

Deși în cazul *adăugării* la forma canonică a EDR se pot recunoaște două tipuri principale ([a] completarea de „particularizare" a EDR, cu ante- sau postpunerea „adaosului", și [b] intervenția în corpul propriu-zis al acestuia, așadar interpunerea prin dislocare), în cele ce urmează vom simplifica expunerea, renunțând la o subclasificare a exemplelor. În general, completarea EDR urmărește performanța pe terenul cerințelor de bază ale textului jurnalistic, sintetizate prin așa-zisa regulă a celor „5 W". În unele cazuri, prin adăugare se obțin efecte de „substituire" (§ 2.3.2.3). Pentru recunoașterea registrului „empatie", hotărâtoare este (așa cum am precizat mai sus, § 2.2.0) tonalitatea contextului de autor ce rezultă, dar, mai ales, cea a ansamblului discursului. Ca și în cazul § 2.3.1.2 și 2.3.1.3, pe aceeași bază operăm, apoi, clasificarea exemplelor în cazuri de „seducție" sau „incitare".

2.3.2.1. Empatie

– (Id) „La Helsinki, l-am prins de un picior pe Dumnezeu" (M, 11.12.99, p. 1, cu variația liberă a ordinii cuvintelor, de tip permutare);

– (Fl) „Are mersul legănatu' fiindcă este iarăși beatu'" (ZIș, 24.05.03, p. 8B);

– (Tl) „1001 de nopți în 66 de zile" (RL, 19/1999);

– (Ct) „Ionuț Lupescu *mai are un singur dor*: ..." (EZ, 18.02.03, p. 11);

– (Th) „Opera Somnia", titlul unui volum al poetului Șerban Foarță (*S-* a fost adăugat, autoironic, celui de al doilea cuvânt din formula tehnică latinească *opera omnia*, însemnând 'întreaga operă'; autorul a putut avea în vedere însă și verbul latinesc *somnio*; în această situație, efectul este de substituire).

2.3.2.2. Seducție

– (Id) „Regele Iordaniei umblă cu ocaua lui Cuza" (M, 3.06.99, p. 10; „a umbla cu ocaua lui...", aluzie la intransigența domnitorului Alexandru Ioan Cuza);

– (Tl) „O scrisoare *electorală* pierdută" (AC, 38/1999, p. 9);

– (Ct) „A fi sau a nu fi în NATO" (M, 29.12.01, p. 8); cf. și „A fi sau a nu fi pe lista lui Nicolae Manolescu" (RL, 42/2001, p. 11); se face referire la prezența anumitor scriitori într-un tratat de istorie a literaturii române al autorului citat;

– (Cv) „*Bi*zoon politikon" (AC, titlu de pagină; *Bi-* a fost adăugat la primul cuvânt din celebra definiție pe care a dat-o Aristotel omului).

2.3.2.3. Incitare

– (Id) „Recolta de grâu se va duce pe apa sâmbetei?" (Ad, 6.08.97, p. 5);

– (Tl) „*Bi*lanțul slăbiciunilor" (PRO TV, titlu citat la „Revista presei", 22.12.01);

– (Ct) „Viitor de *dinoz*aur țara noastră are" (AC, 2/2001, p. 17; versul dintr-o poezie a lui D. Bolintineanu este „Viitor de aur..."");

– (Th) „Partidul Hunic" (M, 4.03.02, p. 6; transformarea adjectivului *unic* în *hunic*, cu efect de substituire, ca și în exemplele de sub /Tl/ și /Ct/);

– (Sl) „Arbeit macht FRAIERI" (pentru germ. FRĒI 'liber', pronunțat „frai"; AC, titlu de pagină; cf. rom. argotic *fraieri* 'creduli, naivi'); pentru cunoscătorii superficiali ai limbii germane, se speculează posibilitatea dublei analize sintactice: păstrând „Arbeit" ca subiect, interpretarea este 'munca te prostește'; apreciind pronunția

(neliterară) *fraieri* drept formă de plural articulat [pentru *fraierii*], interpretarea poate fi 'muncă fac/prestează/ proștii'.

2.3.2.4. Într-o variantă aparte de „adăugare", de virtuozitate, ce atrage atenția asupra prevalării funcției „poetice" sau „expresive" asupra faticului, consemnăm combinarea a două EDR, ca pandant tehnic al reducerii construcțiilor bimembre. Rezultă formulări care reflectă cele trei registre ilustrate în paragrafele precedente; cuvântul care, în exemplele ce urmează, se află între săgeți (← →) aparține atât primului, cât și celui de al doilea enunț, situație care permite și o reprezentare grafică sub forma a două cercuri secante (pentru analiza construcției în acest tip de intersectare, cf. și 3.1.1.2, respectiv 3.1.2.2); câteva exemple prin care anticipăm analiza propusă:

– (Id + Th) „La spartul ←târgului→ de carte" (RL, 49/2001, p. 17); „(a veni) la spartul târgului" și „târg de carte";

– (Id + Tl) „Colac peste ←pupăza→ din tei" (M, 29.08.01, p. 6);

– (Id + Dc) „De-a ←dura→ lex" (ZIș, 1.07.02, p. 9); cf. „(a se da) de-a dura"; ultimele două cuvinte reprezintă începutul dictonului latinesc (în formulare completă) „dura lex, sed lex" (unui profesor de istorie de la Iași, care cita numai aproximativ dictoane latinești, i se atribuie formularea „dura lex, sed... dura");

– (Fl + Id) „Cine iubește și ←lasă→ vânătăi" (AC, 38/2001, p. 13);

– (Th + Tl) „Olimpiada ←Albă→ ca zăpada" (EZ, 9.02.02, p. 7); numele „poetic" al olimpiadei de iarnă a fost combinat cu titlul celebrei povești a lui H.C. Andersen;

– (Rg + Id) „Cere și ți se va ←da→ peste bot" (AC, 13/2002, p. 12); primul enunț este unul din sfaturile cuprinse în „Predica de pe Munte" a lui Iisus Hristos; în vorbirea familiară, cel de al doilea enunț înseamnă 'a bate, a plesni peste gură' (pe cineva obraznic, lacom); pentru apariția EDR din limbajul religios în titlul de beletristică, trimitem la partea a III-a, § 3.1.; vezi, de asemenea, pentru mass-media, articolul nostru *De toate zilele?*, în ZIș, 3.09.02, p. 6).

Prin figura de construcție numită *adiectio*, așa cum s-a putut constata, ca și prin *immutatio* și *transmutatio*, de care ne ocupăm în continuare, se limitează sensibil „colaborarea" cu receptorul, avansându-se în direcția manipulării, căci particularizarea și celelalte

rezultate ale adăugării nu înseamnă doar o „aplicație" la obiect sau o detaliere oarecare a enunțului canonic, ci reprezintă și sugerarea sau chiar impunerea unei atitudini față de referent.

2.3.3. Immutatio

Substituirea este figura de construcție cu cea mai mare frecvență în textul jurnalistic actual. Explicația, în diacronie, constă în funcționarea aceleiași forme mentale în vorbire, cu rezultate ce au devenit, la rândul lor, noi forme canonice, prin substituiri reflectându-se variația „diatopică", „diastratică" și „diafazică" a limbii (Coșeriu, *Limba funcțională*, p. 263–269). Din perspectiva variației diafazice (sau stilistice), în contractul de comunicare din discursul jurnalistic funcționează strategia anulării regulii de identitate, de congruență a enunțului (Coșeriu), ca efect pozitiv al alterității. Modificarea EDR prin substituire reflectă mai pregnant decât alte figuri de construcție intenția de manipulare. Prin proiecția acestui tip, de „colaj-2" (introducerea unui/unor cuvânt/cuvinte deosebit/e/ de forma canonică a EDR) în „colaj-1" (EDR în textul reprezentând tehnica liberă a vorbirii), receptarea este dirijată, adesea agresiv, spre acceptarea punctului de vedere al emițătorului (astfel se explică, de exemplu, practicarea predilectă a substituirii în textul publicitar, un limbaj paralel față de comunicarea propriu-zisă, așadar și un domeniu special de investigație, asupra căruia nu ne-am oprit aici).

Accesibilitatea construcției tehnice (în raport cu „permutarea", în primul rând) înlesnește nu doar frecvența, în textul jurnalistic, a enunțurilor cuprinzând substituiri (unele tipuri analizate amănunțit în partea a III-a a volumului de față), ci și efectul de substituire prin „adăugare" (cf. § 2.3.2.3), practicarea dublei și multiplei substituiri, ca și coroborarea tehnicii în discuție cu aceea a altor figuri de construcție, din care rezultă varii „combinații", așa-numitele figuri „cameleonice" (cf. și § 1.2).

2.3.3.1. Empatie

– (Id) „...preferăm să ne uităm ca *motanul* în calendar..." (tx, ZIș, 17.01.03, p. 8B);

– (TI) „*Panacee* den bătrâni" (AC, 1/2003, p. 13); titlul unei antologii de texte vechi a lingvistului B.P. Hasdeu este *Cuvente den betrani* (cu ortografia epocii); „Viața ca *mofi*" (RL, 4/2002, p. 15);

titlul, bine-cunoscut, al lui Marin Preda este *Viața ca o pradă* și dramatismul enunțului a provocat, prin substituirea substantivelor, apariția a numeroase variații de expresivitate; „În căutarea *moralului* pierdut" (ZIș, 25.10.02, p. 1B, pe teme de sport); pentru *timp*, din traducerea românească a titlului unui celebru roman al lui Proust citat și mai sus; cf. și „În căutarea timpului *găsit*" (ZIș, 18.02.03, p. 6);

– (Ct) „Românul s-a născut *mim*" (RL, 6/2003, p. 3) – enunțul, dintr-un text al lui Vasile Alecsandri, este „ ~ poet"; „Dacă voi nu mă vreți, eu vă *w w w*" (AC, 38/2002, p. 18, pe teme de Internet) – în nuvela *Alexandru Lăpușneanul*, a lui C. Negruzzi, „ ~ , eu vă *vreau*"; „Avem și noi *buchiniștii* noștri" (Zf, 6.08.02, p. 2) – replica, din piesa *O scrisoare pierdută*, a lui Caragiale, este „ ~ faliții ~"; „Berea-i frate cu românul" (enunț publicitar, 2002) – *bere* pentru *codru*: „codru-i frate cu românul", de alură populară, dar cunoscut după versul din *Doina* lui Eminescu „Codrul – frate cu românul – / De săcure se tot pleacă – / și izvoarele îi seacă";

– (Sl) „Allez enfants *de Roumanie*!" (ZIș, 7.02.03, p. 1B, pe teme de sport), cu substituiri în primul vers din „La Marseillaise": „Allons, enfants de la Patrie".

2.3.3.2. Seducție

– (Id) „(X a plecat din țară) făcând-o pe *maladul* în păpușoi" (RL, 33/2001, p. 2) – *malad*[e], din franceză, înlocuiește rom. *mort/porc*; „a face pe mortul/porcul în păpușoi"; „Baronii la baroni trag" (ZIș, 24.01.03, p. 8) – *baron* (cu sensul argotic actual, 'cavaler de industrie') înlocuiește termenul *ban:* „banii la bani trag";

– (Fl) „Aseară ți-am luat *hazna*" (RL, 26/1999) – *hazna* înlocuiește, într-un vers dintr-un cântec popular, cuvântul *basma*;

– (Tl) „Viața ca monedă de schimb" (EZ, 28.10.02, p. 1); o variație pe enunțul titlului mai sus citat, al cărții lui Preda; „Mult zgomot pentru *un secretar de stat*" (Cap, 3.02.03, prezentat la revista presei de la REAL TV) – *secretar de stat* înlocuiește cuvântul *nimic* din titlul traducerii în românește a cunoscutei piese a lui Shakespeare (în original: „Much Ado About Nothing");

– (Ct) „Mult e dulce și *fibroasă* limba *cea de lemn*" (titlu de rubrică, în AC), cu dublă substituire – versul, dintr-o poezie a lui G. Sion, cuprinde cuvântul *frumoasă* și determinarea *ce-o vorbim*;

– (Sl) „Nihil sine *literatura*" (RL, 11/2001, p. 17) – cu substituire în deviza Casei Regale Române, „ ~ Deo";

– (Th) „Persona non *gratii*" (titlu de articol prezentat la revista presei de la PRO TV, 22.08.01, cu referire la incapacitatea justiției de a-l pedepsi cu închisoarea pe un lider sindical instigator la rebeliune) – rom. *gratii*, pluralul subst. *gratie*, este substituit lat. *grata* 'agreabil, plăcut', din sintagma „persona non ~ ".

2.3.3.3. Incitare

– (Id) „NATO frântă" (EZ, 12.02.03, p. 4; în legătură cu apariția unei „fisuri" în respectiva organizație) – sigla înlocuiește rom. „na-ți-o (frântă)", enunț frecvent folosit cu urmarea „că ți-am dres-o"; „La Belgrad *a înviat* capra vecinului" (AC, 40/2000, p. 1) – enunțul „contrazice" formula (caracterizând egoismul, meschinăria) „să moară și capra vecinului"; cu substituire, printr-un termen savant, dar în registrul formulei canonice, în titlul eseului, de filozofie pe teme comportamentale, semnat de Tatiana Slama-Cazacu, „Recviem pentru capra vecinului" (RL 38/2002), asupra căruia insistăm și pentru că am avut surpriza să-l regăsim, identic, pentru o cronică asupra meciurilor unei etape din campionatul italian de fotbal (o coincidență?, sau o „selecție" a „titlierului" de la un cotidian din Iași? (frecvent citat aici, ZIș /14.04.03, p. 2B/, care cultivă titlurile „colorate" stilistic);

– (Fl) „Semne *rele* anul are" (ZIș, 15.01.03, p. 2B) – pentru „ ~ *bune*...", dintr-un vers al „Plugușorului" ; „Ia mai toarn-un păhărel/ să ne *integrăm* niței!" (AC, 41/2001, p. 24; tema integrării României în structurile europene) – în versul dintr-un cântec „de pahar": „să ne *veselim*";

– (Tl) „Unde ne sânt *profitorii*?" (EZ, 24.12.02, p. 7) – în titlul unui poem al lui Alexandru Vlahuță, „ ~ *visătorii*"; „Maidanul cu *proști*" (RL, 19/1993) – în titlul romanului lui G.M. Zamfirescu: „ ~ *dragoste*"; „Cine ești dumneata, domnule *Barbu*? (ZIș, 16.01.03, p. 1B; întrebare retorică adresată unui personaj, cu statut controversat, din lumea sportului) – substituire în traducerea titlului unui film de reconstituire a vieții spionului german, în slujba URSS, *Sorge*;

– (Ct) „... *animale puține*, după buget" (Cap, 28/2000, p. 22) – cuvintele evidențiate grafic prin italice înlocuiesc formula „renu-

merație [formă greșită, ca efect al etimologiei populare, pentru *remunerație*] mică ~", dintr-o replică din piesa *O scrisoare pierdută*, a lui Caragiale; „*Polițiști* pe care *gradul* nu *voia* să-i mai încapă" (AC, 49/1999, p. 17) – în textul unui vers din *Scrisoarea III*, a lui Eminescu, evocat într-o manieră generală, sunt înlocuite substantivele *împărați*, *lumea* și forma verbală *putea*;

– (Cv) Substituiri în enunțul a trei dictoane latinești, a căror paternitate este recunoscută: „Minte *bolnavă* în corp sănătos" (RL, 38/1999, p. 24): „mens sana in corpore sano" (Iuvenal); „*Darurile* au fost aruncate" (AC, 38/2002, p. 19): „alea iacta est" (Cezar); „*Dărâmare* humanum est" (id., 41/2002, p. 9): „errare humanum est" (Cicero, după Euripide).

2.3.3.4. În cazurile în care forma canonică este minuțios „prelucrată", prin duble substituiri în construcții bimembre ori simetrice (ca și atunci când se combină două EDR, cf. § 2.3.2.4), putem vorbi de preponderența funcției „poetice" sau „estetice". De altfel, faticul cedează, în astfel de formulări, și în favoarea conativului, de vreme ce dubla sau multîpla substituire se produce, frecvent, în textul unor parimii (sau în sloganuri). Exemplele următoare ilustrează toate registrele de manipulare avute în vedere și până acum: „Când *PC*-ul nu-i acasă, joacă *mouse*-ul pe masă" (RL, 44/2002, p. 13) – termenii, englezești, din domeniul calculatorului înlocuiesc cuvintele *pisică* [lectura *pi-si-ul*, dacă intercalăm și un *c*, induce recunoașterea substantivului *pisicul*] și *șoareci*; „*Módele* trec, *demodații* rămân" (Ad.l, 9.10.01, p. 3) – după zicătoarea „*apa* trece, *pietrele*...."; substituiri în textul altei zicători: „*Hoț* să fii, *ghinion* să ai" (M, 30.11.99, p. 6) – cu înlocuirea substantivelor *prost* și *noroc*; „*Schimb Cotrocenii* din mână *contra Nobel* de pe gard" (RL, 40/1998, p. 2) – parafrazare generală a textului zicătorii „nu da *vrabia* din mână pe *cioara* de pe gard" [Cotroceni, numele sediului președinției României]; „*Pugiliști* din toată *lumea*, *unificați*-vă!" (M.Gl, 14.01.03, p. 15) – substituiri în sloganul Internaționalei Comuniste, titlu la comentariul privind proiectul de unificare a «centurilor WBA și WBC» la box; pe aceeași structură matriceală: „Turnători din toată presa, uniți-vă!", la Cristian Tudor Popescu, G, 7.08.06, p. 1; „După

război, mulți *politicieni* se-*adună*" (titrare a unei părți din emisiunea „Ultima ediție", TVR 1, 13.04.03, ora 13; referirea este la întâlnirea de la Sankt Petersburg a liderilor Putin – Chirac – Schröder, la încheierea campaniei militare americane în Irak; substituiri în textul zicătorii „după război, mulți *viteji* se *arată*"). În sfârșit, evocarea, pe ton mai relaxat, a unui context din „Tatăl nostru": „*Toamna* noastră cea de toate *clipele*" (RL, 40/1999, p. 8), cu dublă substituire, pentru *pâine* și *zile*.

2.3.4. Transmutatio

Permutarea unor termeni din EDR sau a unor secvențe ale acestora (de tipul construcție bimembră) este mai rar întâlnită atât în ceea ce privește variantele reținute în inventarul limbii, după ce au funcționat în vorbire, cât și (după baza noastră de date) ca exercițiu stilistic, în textul jurnalistic. Explicația se află, ținând și de regula „minimului efort", în faptul că producerea textelor după schema acestei figuri de construcție comportă un efort sporit din partea emițătorului (comparabil cu acela impus, de exemplu, de formulele de „virtuozitate" pe care le-am prezentat în § 2.3.2.4 și 2.3.3.4). Pe de altă parte, procedeul este unul care, de fapt, poate să deturneze atenția cititorului „pasiv" de la mesaj, diminuând influențarea, pe fondul efectelor de fatic și de expresivitate. Exemplele pe care le prezentăm ilustrează aceste considerații.

2.3.4.1. Empatie

– (Id) „«Convenția...» se agață... ca paiul de înecat" (tx, AC, 32/2000, p. 1); forma canonică a idiotismului: „a se agăța ca înecatul de pai"; „[politicianul X] a avut *zile negre* și *nopți albe*" (tx, TVR 1, 23.09.00, ora 20); pentru caracterizarea încordării, a stresului, se preiau, din vorbire, sintagme ce inversează cromatica diurnului și a nocturnului: „a-i face cuiva zile negre" 'a-i provoca cuiva necazuri' și „a avea nopți albe" 'a nu /putea/ dormi'; vezi și modelul „a strânge bani albi pentru zile negre";

– (Dc) „Când muzele vorbesc, armele tac" (TVR 1, 30.01.03, titlul părții de prezentare a activităților artistice ale unei unități militare); forma canonică latinească: „inter arma silent musae".

2.3.4.2. Seducție

– (Id) [și cu substituire de termeni:] „Comisionul mare doboară firma mică" (publicitate din domeniul bancar); se pornește de la

zicătoarea „buturuga mică răstoarnă carul mare" „mergem la război înainte, și la plăcinte înapoi" (tx, AC, 13/2002, p. 8) – prin „transmutatio" este anulată aliterația din fiecare dintre cele două părți ale construcției bimembre.

2.3.4.3. Incitare

– (Tl) „Rațiunea criticii impure"; se constată și utilizarea, de tip substituire, a antonimului (*impur*; AC, 38/2002, p. 14; dezvăluirea motivelor, considerate neoneste, ale unor cronici literare): după titlul lui Kant, *Critica rațiunii pure*; „... în timpul acesta, [patriarhul] Teoctist merge în Paradis, alături de clasa muncitoare" (AC, 13/2002, p. 16) – titlul filmului italian *La classe operaio va in Paradiso* (1972, regia Elio Petri, cu Gian Maria Volonte) a fost tradus în românește prin *Clasa muncitoare merge în Paradis*;

– (Rg) „Puțini am fost, mulți am rămas" (formulă sarcastică din discursul oral vizând impostura în prezentarea istoriei Partidului Comunist Român, cu puțini membri reali în ilegalitate, cu mulți oportuniști după impunerea la putere) – se pornește de la un text ce poate fi identificat la proorocul Ieremia (42, 1-2), despre trecerea timpului, al cărui rezumat este „mulți am fost, puțini am rămas!".

2.4. Schiță a unui studiu de caz. Calificativul *mioritic* în discursul public și în textul jurnalistic actual: efecte de «terorism lingvistic».

2.4.1. Cuprins în sintagma „spațiul mioritic", creație a filozofului și poetului Lucian Blaga, adjectivul *mioritic* (în continuare, M) cunoaște un destin stilistic paradoxal. Valorile conotațiilor rezultate prin substituirea substantivului *spațiu* cu diverse alte lexeme (dispunem de un fișier de peste 50 de contexte, dar, în această prezentare rezumativă renunțăm la trimiteri) se situează între acceptarea decurgând din considerarea filozofică a conceptului căruia îi servește ca denominație și, respectiv, din respingerea agresivă a acestuia.

2.4.2. „Solidaritatea" se manifestă în discursul exegezei și al eseisticii contemporane prin asocierea adjectivului *mioritic* cu termeni din familia ideatică a substantivului din sintagma de bază: *temă*, *lume*, *nuntă* M, *plai*, *sat*, *grai*, *univers*, *fenomen* M. Acestei viziuni i se

opune aceea a influențării receptorului în direcția respingerii viziunii blagiene, având ca rezultat contestarea și „defăimarea" calificativului însuși. Mimând o atitudine de superioritate permisivă, unii publiciști plasează chiar sintagme din cele formate cu substantivele deja citate în contexte derizorii, plusând însă histrionic în aceeași direcție, prin asocieri cum ar fi *cal*, *bizon*, *măgar*, *consumator*, *fotbal*, *ciobănaș* (!) sau *ritm* M.

2.4.3. Deși manipularea începe de la acest nivel, al scontării unei oarecare empatii, mai ales în textul jurnalistic de comentariu social și politic se preia contestarea conceptului, care a început cândva chiar prin respingerea termenului *mioritic* (C. Brăiloiu, Dan Botta). Atmosfera stilistică contemporană în acest caz a fost inițiată de Emil Cioran (românii – „popor mioritic"), a cărui manifestare de maliție a făcut o adevărată școală, în care s-au... încadrat, de regulă, publiciști dornici să șocheze (chiar, sau mai ales, în afara cunoașterii esenței lucrurilor).

2.4.4. Seducția prin discursul jurnalistic recurge la asocieri depreciative de tipul *filozof*, *criteriu*, *Balcani* M, respectiv *revistă* M, pentru ca incitarea să agraveze tabloul prin calificarea de *mioritic*(*ă*) a unor referenți din cele mai variate domenii: *apocalipsă*, *blestem*, *conștiință*, *delăsare*, *fetițe* 'prostituate', *justiție*, *neant*, *poliție*, *președinte*, *Republică* (numită și *Mioriția*!), *resemnare*, *sovietizare* etc., cu o frecvență uluitoare (nu este evitat nici trivialul: și *orgasmul* poate fi M).

2.4.5. Determinând astfel de substantive (exemplele sunt deosebit de numeroase), *mioritic* poate însemna de la 'naiv, credul, prost' până la 'înapoiat, indolent, leneș, neputincios, grosolan, murdar, perfid, corupt, hoț, depravat'. Prin toate aceste asocieri, adjectivului *mioritic* i se conferă semnificația generală de 'românesc, român', definind o entitate socio- și etnopsihologică căreia emițătorul s-ar părea că este exclus să-i aparțină.

2.4.6. Cuvântul a coborât, de fapt, la nivelul de simplă emisie sonoră de semnalizare, de recunoaștere, între ei, a membrilor unui grup ce exercită în discursul jurnalistic un gen de terorism lingvistic,

ca o culme a manipulării prin incitare. Respingerea *de plano* și în necunoștință de cauză a terminologiei simbolice blagiene a devenit un adevărat snobism; fenomenul reprezintă o contraperformanță lingvistică, comparabilă doar cu acea concentrare semantică și stilistică ce se întâlnește în limbajul infantil și al adolescenților, folosind simboluri verbale generalizatoare (de tipul exclamațiilor „caca!", respectiv „fuck you!"), la opusul receptării «granulației semantice» din perspectiva căreia consideră *polisemia* informaticienii.

2.4.7. Așadar, în cazurile de „terorism lingvistic", se denunță, aleatoriu, însăși o apartenență etnoculturală, fapt ce poate fi raportat la alte diferite modalități de manifestare a globalizării în discursul public și în textul jurnalistic[5].

2.5. Concluzii tranzitorii

2.5.1. Atragerea, prin tehnica de „colaj", a EDR în textul jurnalistic ilustrează importanța funcției fatice ca una relevantă, cea care individualizează chiar limbajul publicistic cu statutul de nivel „funcțional". Dar recurgerea la enunțurile de acest tip nu servește doar unei simple finalități de contact cu receptorul, ci reprezintă, frecvent, un mijloc de influențare a acestuia, ca expresie a funcțiilor prin care emițătorul poate să se impună receptorului, cea emotivă și cea conativă. În ultimă instanță, utilizarea EDR atrage atenția asupra formei mesajului, reflectând preocuparea pentru expresivitate. Rolul funcției fatice este dovedit de apariția curentă a EDR în titluri (ca *exordium* sau *peroratio*, cu anticipare); altfel, rezumarea conținutului unui discurs prin titlu poate rămâne la nivelul mijloacelor funcției referențiale. Intenția obținerii unei reacții din partea receptorului (așadar manipularea acestuia) este ilustrată de faptul că enunțurile în discuție reflectă diferite registre ale influențării, de la provocarea simplei empatii, la seducție și incitare. Influențarea este pusă în evidență și de o marcată recunoaștere *sui-*

[5] Cf. Stelian Dumistrăcel, *Textul jurnalistic: un teren experimental de ambiguitate*, în vol. *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării*, Iași, Editura Trinitas, 2002, p. 135–150.

generis, de principiu, a prestigiului „învățăturii", prin parimii (zicători, proverbe și dictoane de diferite proveniențe).

2.5.2. Pentru a aprecia gradul de influențare a receptorului, de la „empatie" la „incitare", se impun considerate, din perspectiva emițătorului, selecția unui anumit EDR, opțiunea jurnalistului în ceea ce privește materialul lexical prin care intervine în actualizarea EDR și ponderea «contextului minim de relevanță» păstrat, aspecte ce trebuie raportate la tonalitatea stilistică generală a textului; efectul scontat, din perspectiva receptorului, ține de tipologia acestuia ca „lector", pe scala cuprinzând gradațiile între „pasiv" și „cooperant ideal". De altfel, în analiza (sumară) a exemplelor oferite în textul de față, am avut și noi în vedere diferite categorii de cititori, explicitând în diferite grade modificările aduse în discursul jurnalistic formulelor canonice ale EDR.

2.5.3. Modificarea textului EDR reflectă preocuparea de a evita impresia unei „îndoctrinări" simpliste a „consumatorului" de mass-media, prin preluarea formulelor canonice ca „discurs raportat"; tendința se manifestă prin recurgerea la modificarea textului inițial. Această „deturnare" este ușor acceptată de receptor datorită prezenței aceluiași mental în vorbirea expresivă guvernată de afect și de emoție, îmbrăcând frecvent registrul și tonalitatea ludicului. Astfel de modificări au fost constatate în evoluția a numeroase idiotisme din fondul tradițional al dacoromânei[6]. Pe de altă parte, „devierile" în discuție au caracter de universalii ale limbajului și se înscriu într-o tipologie ce a fost stabilită încă de Quintilian. Așadar, modificarea (inspirată sau de nivel „kitsch") a EDR nu este o descoperire a jurnaliștilor, iar, pe de altă parte, jurnaliștii români, în discursuri difuzate pe variate canale ale mass-mediei (precum și în periodice de profiluri diferite) nu se află, din acest punct de vedere, într-o situație specială. Câteva repere: în *Retorica generală*, a Grupului μ, se găsește un paragraf ce se ocupă de „metataxe" în titlurile din presa franceză (III, 5); cochetând cu surprinderea, Gabriel García Márquez protesta

[6] Stelian Dumistrăcel, *Pînă-n pînzele albe. Expresii românești. Biografii – motivații*, Iași, Institutul European, 2001, passim.

față de frecventa „parafrazare" în presă a titlului (într-adevăr provocator) al romanului său *Crónica de una muerte anunciada*, punându-și întrebarea „Oare nu sunt în stare ziariștii să-și inventeze propriile titluri?" (RL, 5/1999, p. 23; cf. și § 1.2); în sfârșit, un exemplu din mass-media altor zone: pe canalul tv american „Fox News", discuția dintr-o emisiune pe tema unei eventuale intervenții americane în Siria, după campania din Irak, a fost titrată „Syri-ous [pentru *serious*] Situation?" (20.04.03, ora 3,15; titlul general: „Future War?"). Am citat mai sus (§ 2.1) și o observație a lui Gunter Reus, profesor de jurnalism la Universitatea din Hanovra (R.F. Germania), subsumată problemei *ficțiunii* în jurnalismul „serios".

2.5.4. Este ușor de sesizat atracția deosebită pe care o exercită asupra titlului jurnalistic românesc actual anumite EDR din zona *paremiologiei*, unele aparent banale („apa trece, pietrele rămân"), altele șocante („a arunca pisica moartă în curtea vecinului"), cu numeroase variații ce instaurează relații „anormale" între componentele (vechii) forme canonice, după schema tuturor figurilor de construcție, a *discursului religios* (de exemplu, începutul versetului „Pâinea noastră cea de toate zilele", din „Rugăciunea domnească"), sau reprezentând preluarea unor *titluri* de opere literare (în special dacă au fost ecranizate). Din această categorie, semnalăm atât titluri formulate șocant (cum este cel mai sus-citat al lui Márquez, sau *Cui i-e frică de Virginia Woolf?*, titlul unei piese de teatru a lui Edward Albee), dar și unele al căror enunț au o încărcătură emotivă relativ redusă, compensată însă de relevanța deosebită a mesajului; de exemplu, titlul filmului *Lista lui Schindler*, după cartea lui Thomas Keneally, *Arca lui Schindler*, la rându-i cu o substituire în sintagma *arca* (salvatoare a) *lui Noe* (serie de substituiri analizată în § 3.1.1.1, unde prezentăm și valoarea de structură matriceală a enunțului „lista lui...").

2.5.5. Citarea unor EDR provenind din anumite domenii (zona culturii și a beletristicii universale și naționale, religia, paremiologia și folclorul etc.) dovedește că, în pofida tentației (uneori aproape obsesive) de a inova, discursul jurnalistic este, chiar în această formă distorsionată, expresia unei adevărate «culture loyalty». În particular,

în pofida actualizării EDR reprezentând sursele autohtone (în special parimiile), discursul jurnalistic românesc este și reflexul unei incontestabile «language loyalty». Dintre scriitorii români, cei mai prizați în textul jurnalistic contemporan, cu trimitere la titluri și/sau citate din operă, sunt I.L. Caragiale (printr-o promiscuă fraternizare!), M. Eminescu (de la care sunt preluate enunțurile cu accente critice, dar, de regulă, textul eminescian este subminat cel puțin ironic) și, într-o situație specială, prezentată mai sus, Lucian Blaga.

Ultimul este un caz asupra căruia am insistat din perspectiva principiului coșerian al *binelui public*; jurnalistul trebuie (măcar) să conștientizeze faptul că, prin mass-media, în conștiința contemporanilor se propagă și se instaurează o imagine falsificată asupra unui bun cultural (cf. *Introducerea*). Aceasta deoarece termenul *mioritic* a devenit marca unui evident manierism, în spatele căruia se poate ușor distinge o abordare reducționistă. Dacă, de exemplu, despre «structuralism» s-a putut vorbi, la un moment dat, ca despre un «terorism cultural» (N. Manolescu, într-o discuție cu Paul Ricoeur și Bujor Nedelcovici; PRO TV, decembrie 1999, emisiunea cu titlul *Profesiunea mea: cultura*), păstrând proporțiile, în cazul adjectivului *mioritic*, am putea vedea, datorită forțării notei în limbajul publicistic și în discursul public, o specie de «terorism lingvistic». Ca viziune a manipulării, în acest tip de discurs parodic, instituind o adevărată matrice clișeizată, putem identifica, la nivel maxim, terorismul pe care Roland Barthes i-l atribuia limbii ca sistem de reguli, într-o formulare extrem de plastică și de convingătoare, citată și comentată de Umberto Eco; „Conclusion: «À cause de sa propre structure la langue implique une relation fatale d'aliénation». Parler, c'est s'assujettir: la langue est une réaction généralisée. Encore plus: «Elle n'est ni réactionnaire, ni progressiste, elle est tout simplement: fasciste; car le fascisme, ce n'est pas d'empêcher de dire, c'est d'obliger à dire»" (*La langue*, p. 335).

3. Performanță tehnică și discursivă prin utilizarea «enunțului aparținând discursului repetat»

3.0. Din perspectiva performanței discursive, prin comparație cu simple *suprimări* ale enunțului și cu simple *adăugări* (figura de construcție de tip *detractio*) la corpul acestuia (*adiectio*), cum se prezintă marea majoritate a exemplelor grupate după diverse criterii în capitolul precedent, efecte maxime sunt scontate și se obțin prin constructele de virtuozitate pe care le constituie rezultatul tipului de adăugare ce combină două EDR. Pe această cale se depășește reflectarea, în parte inerțială în textul jurnalistic, a tendințelor naturale ale vorbirii (ca simplu „joc de cuvinte"), ajungându-se la ceea ce, mai ales prin asocierea *ad-hoc* a unor formule din zone diferite ale discursului sau, pur și simplu, a unor formule de contrast, înseamnă retorica privită ca artă și ca tehnică propriu-zisă.

Aceeași tendință o atestă *substituirea* (*immutatio*) unui termen-cheie sau a unei părți, „banalizate", din enunțul canonic, prin înlocuitori ce au aparența de a institui chiar o contestare a însuși spiritului EDR de factură tradițională, comparabilă cu arta scriitorului (prezentăm exemple din Ion Barbu și I.L. Caragiale), spre care aspiră jurnalistul când restructurează, de exemplu, sloganul perimat.

3.1. Adăugări de virtuozitate

3.1.1. Față de tendința mai mult sau mai puțin naturală de reducere, în vorbire, a structurilor bimembre (de tipul „lac să fie...", „satul

arde...", „vorba dulce...", „fă-te frate cu dracul..."), un efect al „artei" îl constituie *generarea* de construcții simetrice. Astfel de manifestări de virtuozitate pe terenul adăugării le reprezintă alcătuirea unor „texte" în care se combină, prin acumulare continuativă simplă, prin intersectare cu suprapunere parțială, dar și cu intersectarea prin dislocare, două enunțuri din diferite categorii aparținând DR: parimie, locuțiune de diferite tipuri (inclusiv calcuri), formulă tehnică, titlu, formulă din discursul religios; și în cazul de față luăm în considerație și alte tipuri de asocieri /fixe/ de cuvinte (nume unor discipline științifice sau chiar nume de persoană de notorietate conjuncturală etc.).

Așa cum am anunțat, există trei tipuri de astfel de „contaminări" între două EDR:

[a] acumularea continuativă simplă;

[b] intersectarea cu suprapunere parțială;

[c] intersectarea cu dislocare.

„Retranscriem" câteva din exemplele de care dispunem pornind, pentru a profita de o vizualizare performantă, de la modelul oferit de transcrierea sub formă de „partitură" (*Partiturschreibung*) utilizată de dialectologii germani pentru a reflecta integral interacțiunea lingvistică (interferări, suprapuneri) din cursul convorbirii în ancheta dialectală (și, de fapt, în cursul dialogului obișnuit), pe care am aplicat-o și noi într-o lucrare de specialitate[7]. În al doilea rând, reprezentăm situația enunțurilor cu ajutorul figurilor geometrice, ceea ce ne permite, pentru tipurile [b] și [c], recunoașterea lesnicioasă a realizării colajului de intersectare pe secvența (secvențele) de identitate lexicală parțială a celor două EDR antrenate în restructurare.

3.1.1.1. Acumulare continuativă simplă:

– „taie frunză la câini
pe banii statului",
precedat de „Specialiștii centrelor agricole..." (M, 12.04.96, p. 5);

– „dau piept cu
sensuri unice",
precedat de „În București, românii..." (TVR 1, 6.08.01);

[7] Cf. Stelian Dumistrăcel, în colaborare cu Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Iași, Editura Academiei Române, 1997, p. 183, 252–256, 409.

– „intrarea în pâine a
legii dosarelor",
precedat de „până la..." și urmat de „când mulți politicieni se vor răspopi..." (AC, nr. 14-20.10.99, p. 9);
– „Furtună într-un pahar
cu apă tulbure"
(RL, nr. 29/2002, p. 26-27);
– „Istoria literaturii române
de azi pe mâine",
titlul cărții, controversate, a lui Marian Popa, Fundația „Luceafărul", 2001;
– „A fi sau a nu fi
pe *lista lui Nicolae Manolescu*",
titlul unei cronici literare semnate de Alex. Ștefănescu preluând subtitlul de la *Literatura română postbelică*, un tratat al lui Nicolae Manolescu (RL, 42/2001, p. 11; cf. și *supra*, 2.3.2.2).

În texte din mass-media românească ne aflăm în prezența rezultatului unei serii de substituiri având ca punct de plecare aceeași viziune din cultura universală; titlul unui film, *Lista lui Schindler* (*Schindler's List*), pornește de la cartea lui Thomas Keneally *Arca lui Schindler*, al cărei titlu evocă un motiv biblic, „Arca [salvatoare a] lui Noe". Este o titrare preluată în eseistică sau în comentariul social-politic: *Lista lui Bloom*, după numele politologului american Harold Bloom, autor al cărții *Canonul occidental*, la care face referire, de exemplu, Mircea Martin (RL, nr. 24/2001, p. 12). Dar este puțin probabil ca elemente ale acestei istorii culturale să fie cunoscute de toți cei care recurg în mod automat la model: „Lista lui Ticu" [– Dumitrescu], titlu dintr-un cotidian din Iași (M, 10.01.02, p. 8); de pe internet putem recolta zeci de titluri din ultimul timp după acest enunț clișeizat, în care apar nume de politicieni, oameni de afaceri, manageri din sport și fotbaliști etc., personaje mai mult sau mai puțin cunoscute. Iată doar câteva mostre: *Lista lui* Emil [Constantinescu], Patriciu, Gușă, Năstase, Nicolaescu, Tăriceanu, Hărdău, Olăroiu, Mutu, Becali, Soros, Cozma, Filip (?), Vasile Paraschiv (?) ș.a.m.d. Ca și în alte cazuri, similare, se constată deprecierea motivului de bază; de la ideea de «evidență a salvării» (păstrată la Manolescu) se ajunge la aceea de «evidență a cazurilor grave, a persoanelor asupra cărora

planează o amenințare sau cărora li se pot aduce anumite acuzații». Probabil că deturnarea s-a produs datorită contaminării, chiar involuntare, cu o formulă uzuală având cea de a doua semnificație, „lista *neagră*"; o probă în acest sens: „*lista lui* Hărdău" (ministru al Învățământului) a fost numită în presă și „*Lista neagră* a profesorilor propuși spre excludere din învățământ".
În *Ghidul de lesnicioasă titrare*, „lista lui..." reprezintă structura matriceală pentru ideea „demascare; lucrătură, complot".

Se poate observa că, în unele cazuri, acest tipul de adăugare se realizează pe baza mecanismului mental al substituirii; receptorul este contrariat când găsește un «ceva» în locul unui «cineva» („a da piept cu..."), respectiv în locul unui «cuiva» („intrarea în pâine a...").

3.1.1.2. Intersectare cu suprapunere parțială:
– „cere și ți se va *da*
peste bot",
precedat de „că de mâine schimbăm sloganul..." / așadar cu sugerarea interferării de enunțuri / (AC, nr.13/2002, p. 12);
– „dându-și *aere*
calde",
precedat de „aerostatul universitar se va ridica pe cerul municipiului [Iași]"
(M, 19.01.02, p. 6 B);
– „De-a *dura*
lex",
titlul unui articol în care se citează mostre de legi „trăsnite" din întreaga lume, de exemplu, interdicția, pentru francezi, de a-și „dezmierda" un porc cu numele „Napoleon" (ZIș, 1.07.02, p. 9 A);
– „La umăr *arm*'
(*aggedon*)"
(Mircea Mihăieș; RL, nr. 2/2001, p. 2; termenul numește „rapoarte" anonime, pe diferite teme, difuzate pe internet, care au provocat nemulțumirea autorităților din România);
– „Colac peste *pupăza*
din tei"
(Dorin Spineanu, în M, 29.08.01, p. 6);

– „Vai de *steaua ta*
norocoasă",
ultimele trei cuvinte reprezentând titulatura unei emisiuni muzicale-concurs (AC, nr. 21/2000, p. 16);
– „Cine iubește și *lasă*
vânătăi"
(AC, nr. 38/2002, p. 13);
– „O săru-*mână*
spală pe alta"
(AC, nr. 22/2002, p. 10);
– „Plata în *natură*
moartă"
(M, 4.09.99, p. 10 B);
– „Teatru *scurt*...
și cuprinzător",
prin punctele de suspensie, autorul, Alex. Ștefănescu, atrăgând atenția, grafic, asupra interferării celor două enunțuri (RL, nr. 2/2000, p. 4);
– „Olimpiada *Albă*
ca zăpada"
(EZ, 9.02.02, p. 7);
– „La spartul *Târgului*
de carte...." ,
urmat de „: șapte observații și ceva în plus" (RL, nr. 49/2001, p. 17; interferarea enunțurilor este semnalată prin majusculă).
– Pentru intersectarea pe baza unei simple litere, cf. „SEXEROX, pictură cu sexul" (referitor la pictura prin printarea diferitelor părți ale corpului; EZ, 23.02.04, p. 22).
3.1.1.3. Intersectare cu (prin) dislocare:
– „Ai *carte* ai parte
(*de muncă*), (de credit)"
(EZ, 18.03.02, p. 9);
– „Cu *cărțile* pe față"
de muncă
(AC, nr. 41/2002, p. 16);

– „Cu *Muscă* la arat",
Mona
precedat de „Specialiștii în agricultură...ieșind", legendă la o fotografie de grup (AC, nr. 9/2000, p. 2);
– „un veac, de singurătate",
ce va să vină,
precedat de „Nu *cred* că vom trăi..."; este dislocat titlul unui roman al lui Márquez, printr-o secvență din *Crezul* (RL);
– „Efecte *Cola*terale"
Coca
(Al. Călinescu, în M, 18.06.99, p. 6).

3.1.2. Pentru explicitarea fenomenului de adăugare analizat în paragrafele 3.1.1.1 – 3.1.1.3, propunem și proiecții grafice cu ajutorul figurilor geometrice.

3.1.2.1. Acumularea continuativă simplă poate fi reprezentată prin două cercuri între care plasăm ceea ce s-a adăugat:

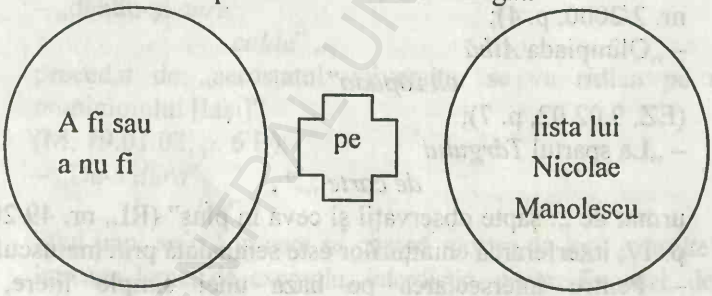

3.1.2.2. Pentru a evidenția faptul că intersectarea cu suprapunere parțială se bazează pe existența în ambele EDR a unui termen comun, ce constituie însăși zona de „colaj", într-o primă „rescriere" am plasat acest termen între semnele ← →, indicând apartenența lui la ambele contexte (inițiale); în acest caz, enunțurile de sub 3.1.1.2 se pot prezenta astfel:
„cere și ți se va ←da→ peste bot"
„de-a ←dura→ lex"
„la umăr ←arm'→ aggedon"
„colac peste ←pupăza→ din tei" etc.

Reprezentarea grafică geometrică o poate constitui figura de mai jos: două cercuri secante (am ales un exemplu cu număr minim de cuvinte, spre a reduce dimensiunea figurilor)

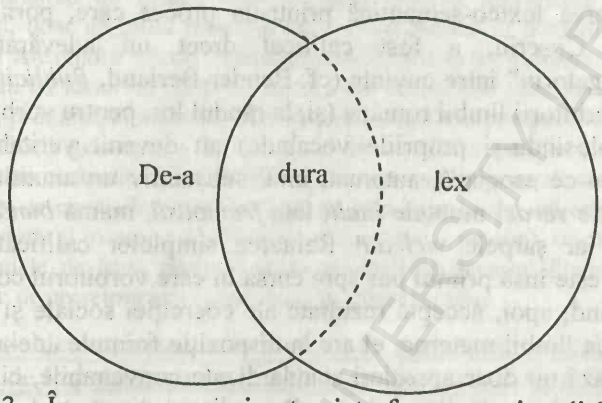

3.1.2.3. În ceea ce privește interferarea prin dislocare, o reprezentare grafică sugestivă o poate constitui figura pornind de la două cercuri concentrice (eventual, cu unul numai înscris), sugerând, de asemenea, secvența identică a celor două enunțuri:

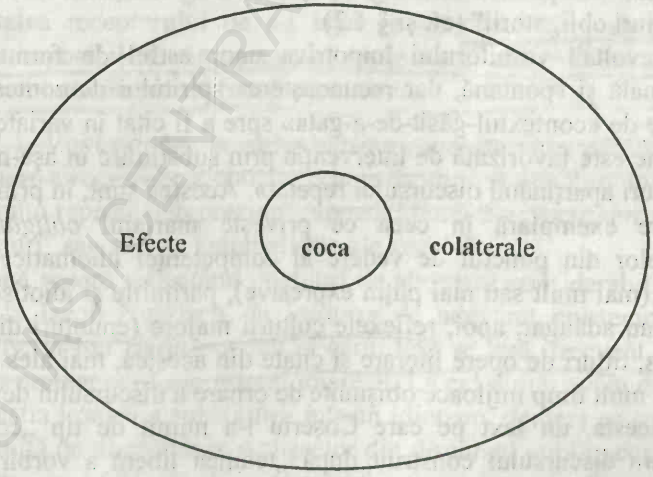

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3.2. Mariajuri de ocazie prin substituire

3.2.0. Modul natural și obișnuit de a vorbi (Quintilian) a creat și a impus, în orice limbă, un număr impresionant de structuri ce reflectă solidarizarea lexico-semantică printr-un proces care, pornind de la Eugeniu Coșeriu, a fost calificat drept un adevărat „mariaj cvasiobligatoriu" între cuvinte (cf. Bender-Berland, *Publicité* p. 171). Pentru vorbitorii limbii române (și, la rândul lor, pentru vorbitorii altor limbi, folosindu-și propriile vocabule) au devenit veritabile clișee îmbinările ce asociază, automat, unui substantiv un anumit adjectiv: frunza este *verde*, muntele *înalt*, fata *frumoasă*, mama *bună*, bătrânul *înțelept*, iar șarpele *viclean*! Reluarea simplelor calificative automatizate este însă primul pas spre cursa în care vorbitorul comod cade atunci când, apoi, acceptă rezultate ale coerciției sociale și culturale: în practica limbii materne, el are la dispoziție formule „de-a gata", ce perpetuează nu doar aprecieri standardizate convenabile, ci și adevărate norme de conduită și de totală creditare; la exemple de această factură (vezi seria citată mai sus) pot fi adăugate caracterizări cum ar fi „copil *cuminte*", „elev *silitor*", „comandant *viteaz*" etc. Ne aflăm, de fapt, la izvoarele inconștiente ale generării oricărei „limbi de lemn", care, din perspectivă ideologică, denaturând comunicarea, impune „mariajuri obligatorii" (cf. și § 1.2).

„Revolta" vorbitorului împotriva unor astfel de formule este ocazională și spontană, dar recunoașterea spiritului de contestație în materie de «contextul-găsit-de-a-gata» spre a fi citat în variate împrejurări ne este favorizată de intervenția prin substituire în așa-numitele «enunțuri aparținând discursului repetat». Acestea sunt, în principiu, o ilustrare exemplară în ceea ce privește mariajul *obligatoriu* al cuvintelor din punctul de vedere al competenței idiomatice. Locuțiunile (mai mult sau mai puțin expresive), parimiile și idiotismele, la care s-au adăugat, apoi, reflexele culturii majore (enunțuri din textul religios, titluri de opere literare și citate din acestea, mai ales versuri) au fost mult timp mijloace obișnuite de ornare a discursului devenit, în felul acesta, un text pe care Coșeriu l-a numit de tip „colaj": în structura discursului construit după „tehnica liberă a vorbirii" apar

fragmente mai mult sau mai puțin „fixe", reprezentând enunțuri din clasele mai sus-amintite.

> Evident, perspectiva de analiză a fenomenului este mult mai complexă; mărturisirea de filiație culturală prin ornarea discursului constituie, totuși, doar un palid reflex al unui vechi mental în domeniul esteticii: după Alexandru Cizek, literatura Antichității greco-romane și a Evului Mediu își făcea un punct de onoare din receptarea (pasivă) a precursorilor, prin simplă *imitatio*; schimbarea opticii, din perspectiva de analiză a esteticii generale, a însemnat, în epoca postclasică, evoluția spre o *tractatio* competitivă, supusă principiilor și regulilor generale ale gramaticii, partea de creativitate manifestându-se prin operații de *adiectio*, *detractio*, *immutatio* și *transmutatio* (*Imitatio et tractatio*..., passim), adică exact după formulele de bază pentru analiza originalității textului literar practicate recent de neoretoricieni și specialiști în știința textului.

Reacția de respingere a formulelor de punere sub autoritatea înțelepciunii de împrumut sau a imaginației altora, ca judecăți de valoare sau ca asocieri de cuvinte expresive, se manifestă prin intervenții ce suprimă „norma cunoașterii lucrurilor", regula congruenței, a „corectitudinii" sau a identității (Coseriu). Suspendarea tradiției este adesea metaforică, metalingvistică, dar și de-a dreptul extravagantă, fără a contraveni intențiilor generale ale comunicării: scriitorul contează pe capacitatea receptorului de a-i înțelege intenția, astfel că enunțuri aparent imposibile devin „normale" *sui-generis*, aducând în exprimare un element nou în planul funcției estetice.

3.2.1. Vom urmări, la câțiva scriitori, manifestarea acestui tip de subminare a regulii de identitate prin substituiri în enunțuri aparținând discursului repetat ce reprezintă expresii idiomatice, locuțiuni, parimii, „sloganuri" sau simple automatisme ale vorbirii.

Două repere reflectând unghiuri de abordare considerabil diferite găsim la Iacob Negruzzi, în ipostaza de adevărat epistemolog, și, respectiv, la Ion Barbu, poetul al cărui text se lasă, frecvent, atât de greu de preluat conform primei impresii. La cel dintâi avem de a face cu sugestia ironică a substituirii într-un idiotism, demers ce se înscrie într-o suită de discreditare a clișeelor din discursul public; comentând folosirea, la acest nivel, a expresiei „a se ascunde după deget",

junimistul propune ca „*în interesul imaginii* să se zică, de exemplu, «de ce vă ascundeți după scobitoare?»" (*Parlamentare*; subl.n.). Iar Ion Barbu (ce păstrează pentru relevanță doar adjectivul *stâng*, dar atrage în enunț un înlocuitor pentru substantivul suprimat în formula canonică), evocă expresia „a păși /a călca/ cu stângul" (de la „a păși cu *piciorul* stâng" 'a începe o acțiune sub auspicii nefavorabile', spre deosebire de „a călca cu dreptul"), într-o proiecție antropomorfică a melcului: „Vezi? Ieșișî la un descântec;/ Iarna ți-a muşcat din pântec.../ Ai pornit spre lunci şi crâng,/ Dar pornișî *cu cornul stâng*,/ Melc nătâng..." (*După melci*).

Câteva probe de virtuozitate, de la scriitori ocazionali până la maeştri ai „destructurării". Descriind nesiguranța Principatelor la începutul secolului al XIX-lea, prin intervenții succesive (ori simultane) ale ruşilor sau/şi turcilor, în *Amintirile* sale, scrise pe la 1870, colonelul Grigore Lăcusteanu deturnează sarcastic perspectiva moralizatoare a unei cunoscute zicători bimembre, prin substituirea finalei: „Ce să fac, îi zisei, aşa este soarta noastră, a românilor! Care se scoală mai de dimineață, *acela te ia de păr*" (cap. *Arestarea*).

O restructurare de acest tip poate căpăta, uneori, valoarea de fapt de istorie şi cultură literară; este vorba de episodul pe care îl putem numi „pâinea exilului". Într-un interviu, postmodernistul *contemporan* Mircea Cărtărescu, aflat la Berlin (ca bursier DAAD), intră în dialog, peste timp, cu I.L. Caragiale: „... *beau* şi eu *Bier* cu fugiții, mănânc *şi eu cozonacul* amar al *exilului* etc." (RL, 3/2002, p. 12). Tot din Berlin, dar în 1905, Caragiale îi scrisese lui Paul Zarifopol, făcând aluzie la interpretări pizmaşe ale unor contemporani privitoare la expatrierea scriitorului (de unde invocarea, în formula restructurată de Cărtărescu, a locuțiunii expresive *a da bir cu fugiții*): „Iubite coane Păvălucă! Am ajunsă-ră [sic!] în sfârşit în Berlin şi am şi mâncat din franzela exilului"[8]. Este vorba de un produs de... panificație având gust asemănător cu o „pâne" evocată de Alecsandri, la care ne vom referi

[8] I.L. Caragiale, *Opere*, vol. VII, *Corespondență*, ediție îngrijită de Şerban Cioculescu, București, Fundația pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1942, p. 14.

în continuare. Motivul și enunțul l-au amuzat pe Caragiale; le regăsim într-o altă misivă a acestuia, din aceeași epocă și adresată lui Alceu Urechia: „Plânge-mă. În acest moment pun în gură prima franzelă a exilului" (vezi în aceeași revistă, nr. 4/2002, p. 16). Textul continuă astfel: „Vă salut, cu o foame îndrăcită mânca-v-ar nenea! Complimente lui Metronimidis [Dumitru G. Dumitriu, profesor la Conservator]. Nu mai pot scrie. Mi-a adus băiatul zupa, mă rog frumos. Car" (biletul a fost expediat din „Gara Breslau")[9].

Dar, de fapt, chiar în 1905, Caragiale recursese la procedeul intertextualității parodice, pornind de la o proprie formulare anterioară; în *Calendarul după Caragiale*[10], foaia pentru 16 decembrie, după apelul „Fraților! Vremea vorbelor a trecut; acum are să sune în sfîrșit ceasul faptelor", citim următoarea parafrazare a autorilor, preluând formule din textul unui articol al lui Caragiale intitulat *Jertfe patriotice*: „Prezidentul, care mîncase la '48 jimbla exilului în formă de tainuri turcești, la Brussa, la 11 februarie, către ceilalți conspiratori, care, scrîșnind din dinți, îl aclamă ridicînd pumnii încleștați, știut fiind că[,] într-o conspirațiune, zgomotul e interzis".

De altfel, sintagma *Franzela exilului* a fost aleasă de Alexandru Solomon drept titlu pentru un scenariu înfățișând anii berlinezi ai lui Caragiale (RL, 4/2002, p. 10).

Motivarea unei filiații lexico-semantice *jimblă – franzelă – cozonac*, pe durata a mai mult de un secol, i-o datorăm lui Alecsandri; o formulare „pânea amară a exilului" reprezintă titlul pe care acesta intenționa să-l dea unei scrisori din 1881 către Ion Ghica, comentând sarcastic sloganul utilizat, după 1848, de politicieni care-și revendicau statutul de „martiri" ai Revoluției; pâinea invocată de aceștia ar fi fost „plămădită cu o parte din făină neagră, mucedă, aprinsă și cu trei părți din lacrimi de crocodil, de zeamă de mădrăgună și de bocite patriotice". Sarcasmul lui Alecsandri este urmarea precizării situației:

---

[9] Vezi *Mitică și Nenea Iancu la Berlin sau Caragiale în exil*, roman documentar de Bogdan Rădulescu și Olga Rusu, Iași, „Princeps Edit", 2006, p. 13.

[10] Alcătuit de Călin-Andrei Mihăilescu, Liviu Papadima și Rodica Zafiu, Editura „Curtea Veche", București, 2002.

cei mai mulți dintre revoluționari s-au exilat „de bună voie" fie la Paris sau Viena, fie la Constantinopol, unde Ghica, de exemplu, a avut „mulțămirea de a da ospitalitate cu pânea amară a exilului și cu *alte cataifuri* (subl.n.) la mulți dintre compatrioții noștri". Mai mult, „după revenirea noastră în patrie, ne-am gândit adesea la dânsa, mărturisind între noi că era destul de albă și nu tocmai *amară*"[11]. Prin ultimul cuvânt din citat, trimiterea, evidentă, este la proverbul „fie pâinea cât de rea, tot mai bună-n țara mea", abordat, așadar, în perfectă viziune postmodernistă de astăzi, de Vasile Alecsandri.

> Iată însă, în sfârșit, la Mircea Cărtărescu, revenirea de la *cozonac* la *pâine*, într-un enunț în care acest aliment se întoarce într-o... *acasă* în ipostaza paradoxală de «străinătate». În revista „Echinox" (nr. 3-6/2006), Mihai Goțiu consemnează impresii ale poetului încântat de primirea ce i-a fost rezervată în Bulgaria, cu ocazia lansării unei cărți: „Nu mă știam un star occidental, ci tot un amărâștean din zonă, un ins dintr-o cultură mică și fără perspectivă. Uneori simt că întreaga lume e patria mea și doar România este străinătatea. Simt că mănânc, la București, pâinea amară a exilului" (după comentarii ale lui N. Turtureanu; ZIș, 28.08.06, p. 6). Este vorba, așadar, de o matrice stilistică ce-l preocupă și pe Mircea Cărtărescu.

3.2.2. O exemplară schiță de „anatomie" a funcționării acestei figuri de construcție am descoperit-o tot la Caragiale. Proba de maximă virtuozitate se află într-o proză scurtă, în care termenii unei *formule* (ținând de tipul general) *de comparație* suferă substituiri succesive, în trei etape, marcând, gradat, trecerea de la glumă la ironie. În povestirea (cu tentă autobiografică) *O cronică de Crăciun...*, ratarea producerii articolului cu titlul respectiv de către „un valoros colaborator" al revistei „Revolta națională" se desfășoară pe fondul vremii nefavorabile, ca element de cadru natural, convocat ironic, după rețetarul poetico-retoric al... dramelor. Enunțul canonic al formulei de comparație apare chiar în fraza de început a textului, când se pune la cale scrierea cronicii, pe la sfârșitul lui noiembrie, pregătindu-ne, astfel, pentru... catastrofă: „ploaie, ninsoare, vifor,

[11] V. Alecsandri, *Opere*, IV, Minerva, 1974, p. 695–696).

să nu scoți un câine afară din bordei" [1]. Neliniștea persistă în zilele când articolul trebuia (dar nu a mai fost) dat la tipar, timpul urât fiind descris prin adaptarea formulei la statutul personajului în discuție: „... spre Ignat..., plouă, ninge, îngheață, se topește; vifor orb; o vreme să nu scoți un reporter afară din redacție" [2]. În ajunul Crăciunului, culpabilul apare în compania preotului, socrul său, venit „să ne heretisească cu Nașterea", în pofida intemperiilor: „Ș-afară-i grozav și plouă și ninge și pică și-ngheață... o zloată cumplită... un vifor nebun... o vreme prăpăd! să nu iasă un popă afară din casă" [3]. Este fraza de încheiere a textului.

Prezentăm schematic elementele de cadru:

	I	II	III
[1]	/a scoate/	/câine/	/bordei/
[2]	/a scoate/	/reporter/	/redacție/
[3]	/a **ieși**/	/popă/	/casă/

Considerând ansamblul, constatăm că variația minimă are loc cu referire la acțiune (coloana I): „să nu *scoți*" [1], [2] → „să nu *iasă*" [3], deși (sau tocmai pentru că) aici se află terenul pentru marcarea atitudinii naratorului, întrucât verbul [3] subliniază ideea de „stăruință" (ba chiar de „sfruntare", date fiind împrejurările) a celui care, la urma urmelor, putea să *nu* iasă! Formal însă, turul de forță se realizează, paralel, în zona obiectului direct (coloana II): câine [1] → reporter [2] → popă [3] și în cea a localizării (coloana III): bordei [1] → redacție [2] → casă [3], semnalând, treptat, trecerea spre glumă și ironie. De remarcat că, în acest caz, enunțurile în care apar substituirile în serie structurează însăși narațiunea.

3.2.3. Instaurarea, prin substituire, a unor relații „anormale" între componentele a diferite enunțuri ce reprezintă mariajuri obligatorii în frază ne atrage atenția asupra unei observații a lui Eugeniu Coșeriu: „Dacă absurditatea se poate gândi, se poate și exprima" (*Competența*, p. 44–46).

Iar dacă reformularea unora dintre exemplele prezentate aici contrazice numai parțial enunțul consacrat convenind gândirii logice,

asemenea „reușite" se găsesc cu zecile chiar într-un singur număr din „Academia Cațavencu" (hebdomadar specializat în acest tip de exerciții stilistice), o strategie redacțională preluată de numeroase periodice de astăzi. Ne mărginim însă doar la câteva probe dintr-un număr (25/2004) al „Dilemei vechi", o publicație ce dezvoltă un cu totul alt discurs general. Dacă I.L. Caragiale este preluat și *ad-litteram* (*Eu cu cine votez?*), în titlurile unor pagini, rubrici sau articole putem ușor recunoaște nu numai deturnarea unui „celebru" slogan (*Dilematici de pretutindeni, vă ascultăm...*), ci, în primul rând, dezmembrarea (intimității) unor cuvinte, formule tehnice, sintagme sau locuțiuni, componentele fiind împinse spre noi mariajuri: „Trend/ințe", „Tîlc-show", „Libertatea de impresie", „Cu ochii-n 3,14", „Fostul (ș)lagăr comunist" etc.

Desigur, din punct de vedere strict tehnic, nu interesează faptul că unele apariții (din cele citate anterior sau din cele care pot fi găsite ca titluri și în multe publicații de nivel ce apar la Chișinău sau la Bălți) sunt, totuși, nevinovate alcătuiri... strutocămilice. Sub imperiul faticului, un autor (dar, în primul rând, un secretar de redacție sau poate un „titlier") cu destulă imaginație, pentru a atrage atenția cititorului, poate recurge la cele mai neașteptate mariajuri de ocazie având ca punct de plecare structuri matriceale care, intrată în memoria socială, se bucură de suficient prestigiu pentru ca intenția de comunicare să fie identificată.

Este interesant de observat că, pe baza unor EDR în vogă la un moment dat, se poate ivi, în primul rând prin *substituire*, o mare bogăție de variante pornind de la enunțul canonic și, ceea ce este mai important, variația de forme reflectând diferite registre ale comunicării, care conduce de la „stilul înalt", până la cel „vulgar", poate fi avantajos coroborată cu problematica specială a *proxemicii*. Din perspectiva așa-numitului „limbaj al trupului", variantele restructurate pot fi raportate la situațiile în care se găsesc comunicatorii din punctul de vedere al „spațiului comunicării": de la registrul *public formal*, corespunzând «spațiului public», prin registrul *public informal*, corespunzând «spațiului social», până la registrul familiar și ludic, ce acaparează «spațiul personal» și pe cel «intim».

Exemplificăm cele afirmate selectând variații pe tema „Podul de *flori*" (de peste Prut), un slogan a cărui biografie și multitudine de restructurări sunt prezentate în partea a treia (§ 4.3) și care a devenit un „lexico-metru" de presă al relațiilor dintre România și Republica Moldova, relații ce nu au stat totdeauna și nu pot sta doar... *pe roze*! Într-un *Ghid de lesnicioasă titrare...*, inventarul variațiilor respective, în cadrul secțiunii *Relații externe*, ocupă o poziție consolidată.

În schema care urmează sunt puse în lucru criteriile de analiză anunțate anterior:

Enunț canonic	Diferite variante de restructurare a EDR		
Registrul public formal	~ public informal	~ familiar (ludic)	
Spațiul public	spațiul social	~ personal	~ intim
Podul de flori (de peste Prut)	pod de fiole pod de cărți pod de kilowați poduri de bani poduri economice		pod de vize pod de spini pod de cerșetori pod de parale poduri de vorbe ~ de lamentații

Iată, așadar, că fluctuațiile de expresie prin mariajuri de ocazie care, grupate, dau impresia, derutantă, a unui pod... giruetă, pot reprezenta repere pentru reconstituirea simptomatică a unor pagini de istorie contemporană.

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Partea a III-a

LIMBAJUL PUBLICISTIC DIN PERSPECTIVA CONTRACTULUI DE COMUNICARE. RADIOGRAFII

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

₪ **Introducere**: ipostaze ale blocajului comunicării
₪ **Avataruri ale pronunţiei şi ale scrierii**
➢Mătăo, cu pruna-n gură ➢Calabría, după Slobozia ➢Germana, în suferinţă ➢Scrierea „emailată" ➢Sedilele autorităţii
₪ **Deictice pseudoperformante şi interferenţe ale registrelor**
➢În luptă cu „deci" ➢ „Haideţi" moderator ➢Verb-scrib-reguleta ➢Nu deranjaţi huştele! ➢Plagă înjunghiată şi comprimarea craniului ➢Medalie de escroc ➢ „Exploataţie" vs. „asociaţie"
₪ **Sub semnul modelului şi al clişeului**
➢Modele perene: *Biblia* şi Nobel ➢Substituiri în enunţul aparţinând discursului repetat ➢După colbul şcolii ➢De la Márquez citire ➢Contagiunea prin „lemn dulce" vs. enunţul performant ➢Fotbal şi semiotică ➢Ciocoisme de tranziţie ca „relaxare" a discursului
₪ **Mozaic de actualitate**
➢Viţadevie ➢Urbi et orbi ➢Podul giruetă ➢Bătrânul Continent ➢Încadrarea lingvistică ➢Eleva România
₪ **Încheiere**: deziderate şi avantaje ale respectării clauzelor unui contract

Introducere: ipostaze ale blocajului comunicării

1. Prin prezentele radiografii ale limbajului jurnalistic ca reflectare complexă a discursului public (el însuşi o componentă a acestuia din urmă), în condiţiile unor bizare bulversări culturale strict contemporane, analizăm câteva categorii de fapte deviante, cauzate de trăsături ale unui jurnalism şi, în egală măsură, ale unui mediu politic-social în schimbare, ale căror raporturi cu publicul-ţintă sunt, adesea, măcar confuze.

O primă reacţie, destul de obişnuită, faţă de un atare demers, mai ales când adoptă optica şi tonalitatea corectivă, este aceea de hotărâtă (dacă nu şi de violentă) respingere, persoanele în ascensiune din mass-media (dar nu numai acestea) refuzând „dăscăleala", iar manageri ai domeniului, cu surprinzătoare suficienţă, contestând chiar „şcolirea" propriu-zisă, ce ar produce gazetari „de incubator". Pe de altă parte, oamenii din viaţa politică, din executiv, la diferite niveluri, sau din legislativ (o „clasă politică" este o problemă de tradiţie, vocaţie şi educaţie), se bucură sau profită de imunitatea ignorării unor nelinişti sau aspiraţii pe terenul comunicării (exceptând campaniile electorale), ceea ce, de fapt, nici nu este o noutate în viaţa publică românească; aceasta a cunoscut doar câteva decenii de exerciţiu parlamentar, presupunând şi responsabilitatea faţă de o societate civilă în proces de înfiripare, pornind de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi până la instituirea dictaturilor, spre mijlocul secolului următor. Respectivii, astăzi, sunt prea puţin preocupaţi de un discurs performativ (prin proprietate, adecvare şi expresivitate), deoarece se cred îndreptăţiţi şi,

probabil, sunt satisfăcuți să facă față nivelului transmiterii și, mai curând, celui al aplicării de „dispoziții" și „directive".

Sunt încă și destui jurnaliști, din vechea generație, care se complac în enunțurile „verificate" ale limbii de lemn, deși încearcă să-i lubrifieze încheieturile cu lexic și turnuri de sezon, după cum unii dintre cei tineri au devenit victime ale simplificării discursului, modelat de comunicarea de pe internet și din domeniul publicității, adesea văduvită chiar de pregnanța sonurilor prin grafia internaționalizată a tehnoredactării mesajelor „e-mailate".

Departe de a face caracterizări reducționiste, cu atât mai mult cu cât nu avem nici cele mai firave motive ale unui „laudator temporis acti", plasându-ne în corul celor pentru care exclamația „tineretul de astăzi...!" exprimă un visceral pesimism (pe care prestația multor jurnaliști de astăzi îl fac, oricum, ridicol), nu putem, totuși, să ignorăm îngrijorătoarea relaxare a exigențelor profesionale în limbajul jurnalistic strict contemporan în ceea ce privește ortografia (respectiv pronunția), vocabularul și gramatica, dar și structura, tehnica enunțului, de la modelul neasimilat la clișeul banal sau agresiv, chiar dacă de factură actuală (cf. și II.1).

2. Datorăm cititorului, de la început, mențiunea că grupajul de texte care urmează reprezintă o selecție ad-hoc din câteva cicluri de articole, revăzute și, uneori, completate și actualizate, pe teme de fonetică, gramatică, vocabular, stilistică și retorică, din perspectiva pragmaticii comunicării, publicate începând din anul 1997, în rubrici de profil ce ne-au fost puse la dispoziție de periodice ieșene (acestea au fost indicate în *Introducere*) și, în cadrul proiectului „Limba noastră-i o comoară" (aprilie–mai 2006), de „Jurnalul național". La sfârșitul textelor, între [ ], indicăm anul apariției și marcăm, prin P.S., eventuale completări.

Acest fapt explică, mai întâi, referirea la date ale momentului și, apoi, mai important, modalitatea stilistică a scrierii, una de adaptare, la anumite publicuri, a tratării problemelor unei actualități (oarecare) a limbajului, prin prisma istoriei limbii, a exigențelor etimologiei și semanticii termenilor și a expresiilor, având ca model general, așadar

mutatis mutandis, magistrala exegeză prin care Victor Klemperer a radiografiat distorsionarea limbii germane pe terenul discursului public în epoca nazismului: în pofida gravității temei, lingvistul nu este condus doar de responsabilitatea omului de știință, ci este preocupat și de cerințele esteticii, ale bunului-gust și ale bunului-simț (cf. *LTI, la langue du IIIe Reich. Carnets d'un philologue*).

Articolele noastre pornesc de la exerciții de aplicație, prin discuții și referate de la orele de seminar, pentru temele propuse la cursurile de specialitate, inclusiv la masteratul de profil de la Departamentul de Jurnalistică și Științe ale Comunicării de la Universitatea „Al.I. Cuza" din Iași.

3. Întrucât numai prin cunoașterea, mai întâi strict tehnică, a componentelor și a funcționării și funcționalității vorbirii se poate atinge un nivel minim, obligatoriu, al comunicării jurnalistice, considerăm că, înainte de intenția de a se impune prin charisma unui stil personal (specific textelor „de comentariu" sau „de opinie" și chiar „de divertisment", caracterizate dominant de limbajul „emotiv"), ziaristul trebuie să-și formeze și să-și nuanțeze discursul potrivit așteptărilor și posibilităților receptorului, tinzând totodată și spre cultivarea gustului și a pretențiilor acestuia. Chiar atunci când, la început, numele nu-i este indicat, respectiv semnătura lui nu se află alăturată decât materialelor reprezentând știri, relatări și reportaje (unele de câteva sute de cuvinte) de la fața locului, statutul de începător impunându-i sau rezervându-i accesul numai la limbajul „enunțiativ".

4. Urmărind obținerea doar a unor parametri minimi (din perspectiva cod – mesaj), atingerea exigenței de bază privind evitarea ambiguității, în diferite ipostaze, și, în fond, a blocajului comunicării, operația de conștientizare la care ne referim nu poate fi proiectată (și este greu să fie acceptată), limitat formativ, din optica așa-numitei „cultivări a limbii", didacticizată și implicând noțiunea de coerciție; atitudinea este respinsă, la nivelul exegezei, chiar de considerarea acțiunii permanente a *tendințelor* limbii, opțiune ce a dus, în secolul

trecut, la scrierea unor gramatici (aparent provocator intitulate) „ale greşelilor". Apoi, din perspectivă socio- şi psiholingvistică, „cultivarea" presupune şi condiţia unei siguranţe apodictice generând impermeabilitate la fluctuaţiile uzului, la creativitatea vorbitorului în postura de emiţător sau de receptor. Din aceeaşi optică, mai intră în joc şi suspectarea „instructorului" de pretenţia de omniscienţă, de egocentrism într-un demers didactic „teacher-centered".

Recunoaşterea, prin ceea ce am putea numi „echolocaţie" în mediul şi spaţiul didactic, a acestor carenţe de comunicare (în fond), poate duce la respectarea, empirică, a regulilor jocului caracteristice demersului „student-centered". Opticii în discuţie îi corespunde, în planul conduitei, orientarea instruirii pe terenul laturii materiale, al limbii, în conformitate cu viziunea *ecolingvisticii*, o bine găsită etichetă pentru o ramură de aplicaţie preponderent sociolingvistică a ştiinţei limbajului, care, printre altele, după Alwin Fill (*Ökolinguistik. Eine Einführung*, Günter Narr Verlag, Tübingen, 1993), are drept preocupare cunoaşterea interacţiunii dintre limbă şi lume, dintre vorbitori şi dintre grupuri de vorbitori, în condiţiile asumării unei diversităţi de relaţii corespunzând diversităţii sferei fenomenologice.

Din perspectiva invocată, didactica având ca obiect utilizarea limbii în discursul jurnalistic le propune studenţilor observarea faptelor la nivelul „vorbirii", concretizate în prestaţia jurnalistică şi confruntarea acestora cu ceea ce înseamnă „normă", dar mai ales „sistem" (după trihotomia Coşeriu), cu raportare la funcţia primordială şi esenţială a limbajului, aceea comunicativă.

5. În această secţiune a lucrării noastre, asumându-ne, cu riscurile implicate, rolul de ghid în cunoştinţă de cauză şi cu oarecare practică în domeniu, prezentăm secvenţe ale unor analize referitoare la pronunţia profesioniştilor (cu mai multă sau mai puţină experienţă) în emisiuni de televiziune şi de radio (capitolul 1), la parazitarea enunţului prin deictice, contraproductive însă în ceea ce priveşte organizarea pragmatică reală a discursului (unul textual, „deci", altul personal, „haideţi"), aparţinând, de fapt, unei retorici a consimţământului, şi la manifestări ale interferenţei registrelor lexicale

(capitolul 2). Un alt domeniu de interes (în capitolul 3) l-a reprezentat, mai întâi, strategia de a recurge la modelele perene, citatul clasic propriu-zis şi frazeologismele, acomodate, surprinzător la primul impact, şi în discursul jurnalistic, conform tipologiei „figurilor" de construcţie ce acţionează, ca o „universalie" a limbajului, în modificarea enunţurilor aparţinând „discursului repetat" (Coşeriu), cele consemnate încă de Quintilian, în *Institutio oratoria* (la care ne-am referit anterior); în al doilea rând, observăm ipostaze ale clişeului lingvistic, aparţinând „limbii de lemn" mai vechi sau mai noi, respectiv, ale preţiozităţii exprimării, ca expresie a unei specii de adevărată „jurnaleză" („Newspaper Language", obiect de interes al lui Nicholas Bagnal; o penetrantă, dar şi spirituală prezentare a cărţii a semnat Felicia Antip, în „Adevărul literar şi artistic", 11.05.1997, p. 15). În sfârşit (în capitolul 4), printr-un mozaic, urmărim expresii ale tentaţiei senzaţionalului: distorsionarea datelor de domeniul culturii în atmosfera de cancan, convocarea sloganului ce epatează, forţarea semanticii cuvântului şi mimetica clişeului de facilă seducţie.

Dar, ca regulă generală, pe terenul alegerii stilului unei comunicări ţintind publicuri variate, niciun „maestru" nu-şi poate permite sentinţe fără drept de apel şi nu poate da reţete de bună... conduită cu iz scolastic. În primul rând pentru că, dată fiind situarea publicisticii între informaţie şi *show-business*, s-a produs contaminarea acesteia cu *entertainment*-ul, având ca rezultat fenomenul numit prin termenul de *infotainment*, un reflex, după numeroşi profesionişti din mass-media, al înseşi cerinţelor „consumatorilor", cu urmări importante asupra evoluţiei limbajului publicistic, care combină informaţia cu opinia, în registru ludic. Firește, această situaţie nu descurajează analiza de confruntare în materie de opţiuni, reale sau numai virtuale.

Din punctul de vedere al structurării textului, precizăm faptul că, acordând prioritate limbajului jurnalistic, în dispunerea materialului nu am proiectat secţiuni aparte referitoare la discursul „public". Întrepătrunderea şi condiţionarea reciprocă a celor două ipostaze ale comunicării fac nu numai dificile, ci chiar inutile distincţii graduale între neajunsurile (dar şi performanţele) jurnaliştilor şi ale oficialităţilor, categorii socio-culturale comparabile chiar involuntar ca

modele şi antimodele din perspectiva publicului larg, telespectatori, ascultători de emisiuni radio, cititori de presă. Dar primii au un interes justificat de a cunoaşte nivelul de cultură şi mentalul reflectate de „anatomia" şi pertinenţa discursului principalilor interlocutori cu care se confruntă în faţa opiniei publice, aspecte asupra cărora ne-am oprit, mai îndeaproape, în paragrafe din capitolul al doilea.

În ansamblu, discuţiile asupra temelor abordate urmăresc aspecte, adesea neconştientizate, ale funcţionării contractului de comunicare (de lectură sau interlocutiv). Din postura de avocat al publicului, ne interesează, în primul rând, *relaţia* pe care mass-media şi personajul din viaţa politică i-o propun acestuia din cauza exprimării deficitare: neglijarea involuntară, sau uşoară desconsiderare complice, ca dinspre vedetă spre fanii atoatepermisivi?

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY

1. Avataruri ale pronunției și ale scrierii

1.1. *Mătăo*, cu pruna-n gură

Sper să îl pot convinge pe [tehno]redactorul textului să găsească în baza de (insert) simboluri a calculatorului grafemul potrivit, sau să caute un font, la care să recurg în continuare, pentru a reda cuvântul din titlu ca *mĕtĕo*, așadar cu un aspect în care cititorii vor recunoaște mai ușor literarul *meteo*!

Dar, una apărea pe ecran și spre alta aspira prezentatorul fenomenelor atmosferice de la un canal *tĕ vĕ*, a cărui *ĕmisiunĕ*, după ce anunța pronosticurile *pĕntru următoarĕlĕ zilĕ*, se încheia cu *salutarĕ*, un orădean se pare, promovat la „centru" dintre colaboratorii locali, pentru un scurt program despre ploi, vânturi și *tĕmpĕratură*. Nonconformismul acestuia (și pe teren... ne-ortoepic) a sedus. Așadar, prin aplicarea unei noi grile de programe la PRO TV, respectivul a devenit „amfitrionul" unei emisiuni matinale ce i-a oferit un spațiu incomparabil mai larg de manifestare a dezinvolturii sale de factură molcom „jmecherească", dar, spre îngrijorarea noastră, și ocazia să „aranjeze" fonetic un număr sporit de cuvinte ale limbii române. Iată câteva probe: „Iartă-mă, *tĕ* rog, că int*ĕrvin pĕstĕ tinĕ*!"; „*Cĕ* mai *ĕ* nou *pĕ* la *Bĕlgrad*?" (29.03.99). Exemple dintr-o secvență sonoră ulterioară: *imĕns*; *anumĕ*; Hristos *învie*; *Paștĕlĕ*; ăsta *ĕstĕ* paradoxul; *spĕr*; *rĕpĕt*; imagini *grăitoarĕ*... (4.04.99, ora 19,30).

Acest „new-look"... sonor nu a scăpat neobservat concurenței: după câteva zile, la doi (tot) tineri (dar) și spirituali prezentatori de la „ANTENA 1" am surprins, credem, replica ironică: „Să vorbim *altfĕl* într-o *ămisiune* ca asta, *suntĕm ăntĕlectuali*, cum *sĕ spunĕ*..." (am

citat din memorie). Dar mulţi aud, puţini selectează, iar această tentaţie fonetică aparent *ĕlitistă*, după ce a fost consecvent ilustrată la TVR de „preţioasa" Anca *Toadĕr*, contaminează accidental şi pronunţia altor spicheri (Cristian Marinescu, Gabriela Avram şi Mircea Radu). Iar la PRO TV, cu aceeaşi rostire cochetează Lucian Mândruţă (vorbind la *tĕlĕfon*), pe când Andreei Esca, Adrianei Murariu sau, dintre invitaţi, lui Ilie Şerbănescu, profesionalismul şi rafinamentul par să le asigure imunitatea. Şi nu veţi surprinde asemenea contorsionări vocalice, de exemplu, nici la realizatorii emisiunilor de la postul de radio „România cultural".

Deşi nu acceptă rolul de „gardieni" ai domeniului, lingviştii preocupaţi de ceea ce înseamnă *cultivarea limbii* nu pot ignora, totuşi, posibilitatea transformării, pe calea unora dintre cele mai „prizate" segmente ale audio-vizualului, a unei **abateri** într-un **model** de rostire. Căci este vorba, în cazul de faţă, de promovarea unei modelări *nenaturale* a pronunţiei (cu pretenţii) literare, de vreme ce contrazice un principiu de bază al vorbirii, cel al minimului efort, prin infiltrarea, printre fonemele limbii literare, a unei vocale cu timbru indecis, între *e* şi *ă*, semnalată anterior de Mioara Avram şi descrisă de Valeria Guţu Romalo (1977 şi 1979; vezi articolul nostru citat mai jos) ca un *e* realizat cu deplasarea locului de articulare spre *ă*; pentru poziţia pe care încearcă să o cucerească „intrusa", trimitem la figura de mai jos, cea a „triunghiului" vocalic al limbii române:

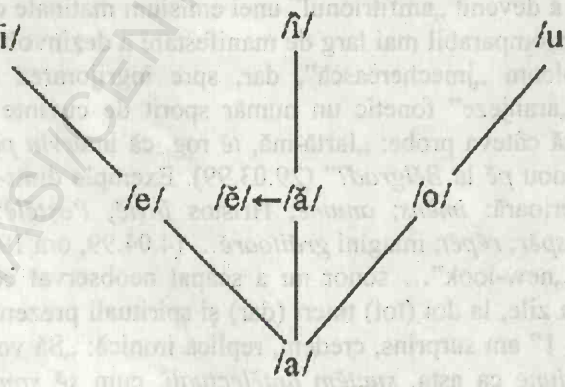

Cum se explică acest „e din ă" sau „ă prin e"? (a cărui articulare poate fi verificată, de preferinţă în faţa oglinzii, cu oarecare efort al muşchilor faciali). Departe de a fi invenţia unor rafinaţi aparţinând vreunui „New-Deal" în materie de pronunţie, desluşirea se află în conservarea unor amprente regionale şi în realizări „normalizate", dar numai când *e* este precedat de *i* semivocalic: *ĕ* apare curent la ardeleni pentru un *e* precedat de sunete „palatale" (*biňĕ*, *dulcĕ*) şi cei mai mulţi dintre români, susţinea Puşcariu, articulează, de fapt, *iĕl*, *foaiĕ*, *paiĕ* etc.

Pe de altă parte, continuându-se o veche tendinţă a limbii române (pronunţăm, literar, *ieu*, *ieste*, deşi scriem *eu*, *este*), în Moldova, dar şi în graiuri din estul Munteniei, este activă o diftongare numită de Puşcariu „ţărănească" (*Rostirea*, p. 143), iar de Emil Petrovici „moldovenească", în cuvinte vechi (*liene*, *mierg*), dar şi în neologisme: *ieclipsă*, *ieducaţie*, *ielev*, *iEuropa*, (a) *ievacua*, *iecsemplu*, (a) *iezita*, respectiv *continient*, *fiebră*, *mietodă*, *vieteran*[1]. Dusă la ultimele consecinţe, mai ales la vorbitori cultivaţi din sudul ţării, pronunţarea acestor cuvinte tinde să devină *iĕlev*, *iĕcsemplu*, *miĕtodă*, *fiĕbră* etc.

Şcoala este activă în combaterea acestui tip de diftongare „urâtă" (vezi şi „*alee*, nu *aleie*"), astfel că, strâmtoraţi de regula în discuţie (la care ar putea fi adăugate şi altele, privind finala cuvântului), elevii, în primul rând cei bucureşteni, evitând, aşadar eliminând diftongarea, ajung la rostiri emfatice, care forţează nota. Faptul nu aparţine liberalizării discursului public de după decembrie 1989. După texte înregistrate din emisiuni radio şi tv în anul 1979, am transcris, în secvenţe compacte din enunţuri (în registrul public formal), rostirile afectate ale unor nume proprii de tipul /ĕminescu/, chiar /ăminescu/, /ĕliade/, /ĕlveţia/ şi, mai departe, *rĕpartizat*, *dĕpus*, *încrĕdĕrĕ*, *undĕ*, *niştĕ*, *carĕ*, *zilĕ*. La aceştia, realizarea lui *e* ca *ĕ* nu este însă străină, în subsidiar, nici de tendinţa dialectală sudică *de* > *dă*, *din* > *dîn*, *pe* > *pă* (de aici, aşadar, *dăvreme*, *dăputat*, respectiv *păsemne* şi *păntru*).

„Modelul" Bucureştiului a prins uşor, tot printre tineri; la elevi din Sibiu, Braşov sau Oradea (pentru care această pronunţie aparent

[1] Pentru o analiză „tehnică" aprofundată, cf. Stelian Dumistrăcel, *Influenţa limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 84–88.

degajată din perspectiva discursului se datorează, de asemenea, unor realizări fonetice regionale din perioada preşcolară) am notat, ca şi la o arădeancă, *mĕserie*, *vĕdĕrĕ*, *oaměni*, *toatĕ*, *sutĕ*, *binĕ*[2]. Şi, tot în registrul public, între *e* şi *ă* se străduiesc să articuleze un *e* pasibil de diftongare şi elevi de liceu din Vaslui sau Botoşani.

Dar, la urma urmelor, de ce ne preocupă acum acest *ĕ* ? Pentru că dezinvoltura (de liceeni afectaţi din Bucureşti, asimilată forţat de provinciali bucureştenizaţi) şi improvizaţia prejudiciază modelul de limbă literară (referitor la pronunţie) în drept să-l pretindem audiovizualului, contaminat însă şi de numeroase alte dialectisme; un mai tânăr comentator sportiv de la TVR ne atrage spre sonorităţile zonelor periferice ale Capitalei, descriind animat *desfăşiurarea* unui *jioc* de fotbal în care, la un moment dat, *şease* sau *şiapte jiucători* au apărut *dejea* în sprijinul *fundaşiului* aflat până atunci singur în faţa portarului, de *erea* să se producă o situaţie de să te apuce *jealea*, nu altceva.

Cade însă ştacheta şi în ceea ce priveşte pronunţarea numelor străine, preluând obscure modele: de la *Oseţia* şi *Deghestan* (TVR 1; 20.03.99, ora 14), la „românizarea" forţată a cuvintelor germane de diferite categorii, aspect căruia îi vom consacra un paragraf aparte.

Oare este de aşteptat ca rolul de a păstra modelul literar ce s-a cristalizat, pe îndelete, începând cu tipăriturile lui Coresi până la 1860, prin veriga „convenţiei" de la jumătatea secolului al XIX-lea dintre Heliade Rădulescu şi scriitorii de la „Dacia literară", să revină unui număr în descreştere de „iniţiaţi" din ţară sau poate, în măsura în care se atenuează accentul implementat de rusificarea de până mai ieri, posturilor de radio moldoveneşti şi Televiziunii de la Chişinău?

N-ar fi de mirare ca moldovenilor, confruntaţi cu *dă cĕ*, să li se pară că nici *di ci* al lor nu este de lepădat. Dar, *de ce*? [1999]

*

Pronunţia în discuţie dovedindu-se încăpăţânată, ba chiar consolidându-se, ne-am simţit obligaţi să-i observăm evoluţia şi efectele în planul pragmaticii comunicării. Mai mult, vrem s-o scoatem şi din

---

[2] Pentru o analiză strict lingvistică, vezi articolul nostru *Limbă literară şi dialect în mediul şcolar*, „Limba română", nr. 3/1981, p. 274–276.

dubiul grafic reprezentat de transcrierea *ĕ*, „demascând-o" ca îngemănarea/mezalianţa dintre *e* şi *ă* învecinate, cu suspectarea, la unii dintre tinerii spicheri, moderatori şi animatori de programe, a vorbirii... cu pruna-n gură sau poate, efectiv cu guma-n gură.

În căutarea originalităţii dezinvolte – şi prin ritm alert şi rostire degajată în stare să-i atragă şocant pe unii ascultători şi să le asigure admiraţia fanilor (dar cu sfidarea vorbitorilor rămaşi pragmatici) – profesioniştii în discuţie, mai ales când sunt moldoveni, după un vag model bucureştean-dâmboviţean, depăşesc astfel atât pronunţiile regionale *di ci*? şi *di pi*, cât şi pe cele literare *de ce*? şi *de pe*, ajungând, pentru *e*, la un incert diftong /eă/, în *deă ceă*?, respectiv *deă peă*, dacă nu ating chiar muntenescul dialectal *dă pă*.

Iată mostre, de la un post de radio ieşean; prima, lectura unui text de reclamă: „Ceăleă mai buneă preăţuri, la magazineăleă noastreă deă peă Buleăvardul Eăndeăpeăndeănţeăi..."; alta, din convorbirea cu o ascultătoare: „Cum teă numeăşti? Mihaeăla?, Mireăla? Bună, Mireăla, ceă mai faci? Gândeăşti şi tu deăja cu preăzeărvativul?... Îţi mulţumeăsc că neă-ai teălăfonat, la reăveădeăreă, teă mai aşteăpt!".

Hotărât, grafia noastră nu este numai rebarbativă, ci, inevitabil, şi inexactă; s-ar potrivi, ştiinţific, acel *ĕ* (cu pălărie de *ă*), impunând, pentru lectura... performantă, articularea unui *e* puternic contaminat de *ă* (pentru verificare, încercaţi mişcările muşchilor faciali în faţa oglinzii, cum se mai făcea în fonetica experimentală la sfârşitul secolului al XIX-lea!).

În special în emisiunile matinale ale televiziunilor şi ale unor posturi de radio nonconformiste, dar şi în cele de nocturnă prelungită ale ultimelor, spaţiile articulatorii şi registrele sonore ale enunţului intim-colocvial sunt infinite şi imprevizibile: strigăte şi ţocăituri, vocalize pe nume proprii, dar şi pe (alte) cuvinte prozaice, interjecţii supralicitate, bâlbe repetate şi amplificate spre a fi suspectate de ghiduşă premeditare de ornamentare onomatopeică, toate însoţite, „teve", de gestica şi mimica presupuse a fi de rigoare.

În acest context, nu ne permitem, firește, nici o imixtiune, de natura sugestiilor, nici în ceea ce priveşte repertoriul lexical al antrenului, nici în ceea ce priveşte suprasegmentalul: caracteristicile

articulării sunetelor. Dar – atenție! – numai atunci când profesionistul exhibiționist al comunicării își face rolul pe propriul libret. Lucrurile trebuie apreciate însă altfel când respectivul citește și propagă un text **plătit, de comandă**, pentru a furniza o informație. De exemplu, cel al unei reclame, mai ales la radio, unde înțelegerea nu mai este ajutată de imagine, pentru că „șicul" extravagant (poate invidiat de confrați întru sofisticare, dar provocând și reacții de respingere), distrage atenția de la conținut, de la obiectul propriu-zis al mesajului.

Pe de altă parte, nu este exclus ca unii dintre ascultători, dintre care se recrutează de obicei cumpărătorii, chiar să nu înțeleagă secvențe sonore de tipul (să zicem) „breățeăleă" sau „beăreăteă", respectiv, „jaluzeăleă veărticaleă" ori „componeănteă inteărneăt" (citește *bretele*, *berete*, *jaluzele verticale*, *componente internet*), ca nume de „produseă" ce s-ar vinde cu „preățuri conveănabileă" la magazinul X „deă peă Buleăvardul Eăndeăpeăndeănțeăi" din Iași.

Intervenim, așadar, pentru a-i pune în gardă pe cei care plătesc inutil reclamele difuzate la modul derizoriu, dar și din convingerea că profesioniștii excentrici ai microfonului și patronii lor nu sunt irecuperabili ori neinfluențabili. De exemplu, după ce s-a observat apariția, prin ceea ce lingviștii numesc „fonetică sintactică", a unui cuvânt... neconvenabil, prepoziția LA a fost exclusă, prin substituție, din fața numelui localității BAia Mare, în prezentarea buletinului meteo de la TVR I. Prin urmare, „28 de grade la Tulcea și Craiova, 25 la Arad și la Oradea și 20 de grade [numai] ÎN BAia Mare" (ulterior, reperul a fost înlocuit cu Satu Mare!).

Aceeași vecinătate fonetică a fost speculată cândva de Jean Bart (Eugeniu P. Botez) în schița *Prima dată*. Într-o cafenea, casierița „de zi" era o brunetă „coaptă și mândră, cu degetele ferecate în inele sclipitoare". În cinstea ei, orchestra relua, în fiecare zi, „La belle brunette", un vals „al cărui titlu, Anghelachi capelmaistru îl scrisese cu așa ortografie, încît publicul cetea întotdeauna: *Labele brunetei*".

Morbul articulării strâmbăcios-juvenile pare s-o fi atins într-o vreme și pe o prezentatoare remarcată până acum doar prin mult bun-gust și distincție, Dana Războiu, din prestația căreia extragem următoarele *reăalizări* (cu un *ă* mai slab decât al altor colegi de

breaslă): „foarteă multă prudeănţă", „toateă eăforturileă neăceăsareă", „în multeă oraşeă din ţară" (dar au fost şi altele: TVR 1, 30.07.01, ora 20). După cum, prin aceeaşi contorsionare vocalică, ne îndepărtează de mesaj (octombrie 2001) prestaţia solemnoidă a prezentatoarei buletinului de ştiri, de la ora 7, la Radio România-actualităţi.

Hotărât, extravaganţele articulatorii de personalizare răsfăţată nu au ce căuta în emisiuni de maximă audienţă ale canalelor cu statut de serviciu public. [2001]

P.S. Pronunţia „răsfăţată" [ĕ], în situaţia de componentă a vocii „de serviciu" a profesioniştilor, a fost asimilată şi de practicieni ai discursului public; cu afectare de vorbitor care îşi ascultă glasul (de!, jurist, parlamentar!), aceeaşi vocală apare la Norica Nicolai, mai ales la începutul intervenţiilor televizate (pentru că apoi, om şi ea, oboseşte), şi, în aceleaşi împrejurări, la un alt parlamentar, tânăr, tot jurist (Titus Corlăţean), care însă rezistă la efort şi preţ de 20 de minute (dacă atât durează interviul); iată câteva probe recente: „la şaisprăzăcă ani dă la răvoluţiă"; „ştiţi că a fost ăntărăsant?"; „politica pănălălui"; acest sunet este, însă, numai o componentă a unei adevărate voci „de ocazie", solemnoide, „scrobite", ale cărei atribute au ieşit uşor în evidenţă prin comparaţie cu naturaleţea pronunţiei altor interlocutori ai moderatoarei unei emisiuni de la REAL TV: Adrian Cioroianu sau Varujan Vosganian de exemplu (14.08.06, ora 19,40).

În ceea ce priveşte succesiunea celor două silabe la care ne-am referit anterior, am observat ezitări ale comentatorilor de sport când trebuie să anunţe desfăşurarea unei competiţii „LA BAia Mare", iar, direct, aceeaşi apropiere fonetică sugestivă... a fost speculată într-o emisiune „Cronica Cârcotaşilor": „LA BE 1, *pardon*!" (referirea fiind la canalul B1 TV).

1.2. Calabria, după Slobozia

După integrarea în limba română, uneori cu nemiluita, de vocabule greceşti, ungureşti, turceşti şi tătărăşti (din acestea din urmă ceva mai cu măsură), dar mai ales neo-slave, pătrunse dinspre nord, est şi dinspre sud, le-a venit rândul celor nemţeşti şi franţuzeşti, pentru ca, relativ recent, să adoptăm, cu pronunţie când mai atlantică, când după îndemânările maxilo-labiale autohtone, anglicisme internaţionale.

Un efort (încă actual) considerabil, căruia, pentru conservare, a trebuit să-i facem faţă şi prin oarecare rezistenţă, apropiindu-ne lumea

largă conform posibilităților bazei noastre de articulație. De aceea (chiar când au fost bilingvi), românii au făcut din *agonizome*, *lemóni* și *éxplia* „a agonisi", „lămâie" și „a plictisi", din *fogadni* și *város* „a făgădui" și „oraș", din *kadifé* și *kacirmá* „catifea" și „cacialma", din *bezmatok* și *ciornîi* „bezmetic" și „ciornă", din *Halbe* și *Schrube* „halbă" și „șurub" și așa tot mai departe.

Lucrurile sunt mai încurcate în materie de toponimie, căci, din numeroase și diverse motive (asupra cărora nu putem stărui aici), nu pronunțăm „parí" (ci *Paris*, cum se scrie), dar scriem *Toulouse* și pronunțăm (ca francezii) „tuluz", nu pronunțăm *Lisboa* și *København* (ci *Lisabona* și *Copenhaga*, cum scriem noi), nu ne-ar avantaja cu nimic „maskvá", ci ne ajunge să-i zicem *Moscova* și nici chișinăuenii nu mai locuiesc în *Kișiniov*, ci au revenit la *Chișinău*.

Există, totuși, anumite reguli și unele certitudini, care privesc toponimele de toate originile intrate în circuitul cunoștințelor naționale mai târziu; pe de altă parte, în limba de cultură, există destul de puține diferențe față de „original", între scriere și rostire, în materie de nume de localități italiene (de exemplu, *Napoli* și *Firenze*), cu atât mai mult cu cât frații noștri dintre Adriatică și Tireniană au și o scriere foarte apropiată de pronunție.

Dar surprizele se pot produce și în acest domeniu: în seara zilei de 10.09.01, la TVR 1, în premieră pe acest canal, anunțându-se distrugerea unui camping cauzată de un torent ce a inundat o zonă din sudul Italiei, prezentatoarea știrilor (Celia, mai nouă pe post) a localizat calamitatea în *Calabría*, cu accentul din oiconimele românești de tipul *Slobozia*, sau, mai aproape de București, *Crevedia* (dacă va fi fiind botoșăneancă, am zice că modelul i-a fost articularea numelui satului *Cracalia*).

Am avut cândva acest avantaj, al necunoașterii: numele mirificei Veneții se pronunța accentuându-se penultima silabă, dovadă „armele de *venețíe*" (în rimă cu termenul *călărie*) și însăși *vinețía* ca simbol al depărtării... albastre, ducând, eventual, și până în al nouălea cer. Dar, dacă tot ne-am mai școlit, nu face (în special pe un post de televiziune cu statut de serviciu public) să rostim *Lombardía*, ca „bădia", eventual, *Catanía*, după „cătănie", sau *Sicília*, precum „pălăria".

Calabria este un exemplu tipic de lectură de manechin, căci dacă selectarea ştirilor despre şi din Italia s-ar face trăgând şi cu urechea la canalele de televiziune italiene, asemenea „botezuri" nu ar fi de imaginat. Dar cazul nu este singular: cu informaţii după surse sonore franceze de data aceasta, numele ex-preşedintelui Pinochet a fost adesea rostit „pinoşé" („à la française"), fără a se face legătura, normală, cu pronunţarea grafemului „ch" în numele ţării sud-americane, condusă cândva de respectivul, Chile (pronunţat „cile"; după DEX, etnonimul se scria, încă, atât *chilian*, cât şi *cilian*, deci altă sursă de neînţelegeri; după DOOM 2, lucrurile s-au simplificat: se recomandă numai pronunţia *cilian*). Evident, numeroase fluctuaţii pornesc şi de la preluarea informaţiilor de pe diferite agenţii de presă, aşadar, în unele cazuri, vinovată poate fi... şi limba engleză, dar de vreme ce există o normă ortoepică românească...!?

Dacă, după cum vom vedea, jurnaliştii se recuză frecvent de la contacte mai intime cu germana, în ceea ce priveşte engleza stăm mai bine, uneori chiar prea bine: citind (la TVR 1, 15.08.00) titlul articolului dintr-un ziar ce utiliza metafora confruntării dintre David şi Goliat, lectorul comentator a întors-o subtil pe englezeşte, astfel că numele regelui evreu a sunat „Deivid", de te aşteptai să urmeze... Hume sau măcar Copperfield. Iar un hiperhirsut comentator tv de dimineaţă al presei (ANTENA 1; 5.01.01), sub (aproximativă) presiune transatlantică, citeşte „si-ai-e" sigla SIE, deviaţie bicorectată: „sie", respectiv „si-e" (cu marcată cezură), justificându-se: „e de la noi", adică, probabil, nu e CIA!

Charisma pronunţiei nonconformiste sau „neajutorate" este în afara discuţiei când, într-o reclamă difuzată pe mai multe canale tv, o asiatică silabiseşte pe limba noastră cum poţi „slabi fără efort", ba chiar şi „mancand pe saturate". Şi este de înţeles, ce să-i faci, când un preşcolar (foarte mic, dar precoce) se dovedeşte la curent cu „hitul" unei veri trecute: „La maie, la soaie, fetisele sânt goaie"! [2000]

P.S. Alte pronunţii anglo-americane: „*Heĭvăl* părăseşte scena", lectură la revista presei pe REAL TV, 3.02.03, ora 7,30 (se pare că după EZ; discuţie pe tema „Dificultatea numirii unui nou preşedinte demonstrează cât de greu de înlocuit este Vaclav Havel"); cu ajutorul „cozilor de

topor" din mass-media, se pare că americanii de la „Bell Helicopter" şi-au pus deja pecetea pe numele unor firme de profil de la noi: s-a anunţat că ar fi interesaţi să achiziţioneze „Romaero" Băneasa, „Avioane" Craiova şi „i-a-ĕr-ul" (cu *r*... american) Ghimbav; o pronunţie ulterioară: „aI-eI-ĕR-ul"; trebuie să recunoaşteţi aici IAR-ul de la Ghimbav, siglă/acronim pentru „Industria Aeronautică Română"! (tot la REAL TV, 29 iulie 2006, ştiri, ora 6,14 p.m.).

Iată şi o contribuţie ieşeană: la „revista presei" locale, se citeşte titlul unui articol despre fostul „profesor *Mailer*" (TV BIT, 17.09.04, ora 7,30), o pronunţie după care ar trebui să recunoaştem numele marelui matematician Alexandru Myller, căruia Universitatea ieşeană îi datorează modernizarea învăţământului matematic şi crearea unui curent de cercetare ştiinţifică care poartă numele de „Şcoala de geometrie de la Iaşi".

1.3. Germana, în suferinţă

Este vorba de pătimiri impuse idiomului respectiv pe terenul audiovizualului românesc şi ţinem să precizăm acest lucru din capul locului, pentru a nu se încerca aşa, nitam-nisam, vreo legătură cu reproşurile făcute cândva de Dl Wolfgang Wittstock, preşedintele Forumului Democrat al Germanilor din România, referitoare la tratamentul discriminatoriu şi deosebit de nociv aplicat saşilor şi şvabilor deportaţi în URSS, după cel de al doilea război mondial, sau în Bărăgan, de Rusalii 1951, operaţii urmate de confiscarea pământurilor (şi a celorlalte bunuri), odată cu înfiinţarea IAS-urilor. Iar astăzi, conform uneia dintre ultimele ordonanţe, aceştia nu intră în categoria de beneficiari ai retrocedărilor pentru că bunurile lor au devenit... de utilitate publică!

Dacă aşa (şi chiar aşa) stau lucrurile, înseamnă că nu-i cunoaştem sau nu vrem să-i (re)cunoaştem pe nemţii noştri, ca potenţial uman şi economic, ca factor excelent al relaţiilor favorabile cu Germania. După cum jurnaliştii români, desigur, fără să aibă în vedere conflicte şi interese cum sunt cele evocate, au o destul de mare... reţinere faţă de limba germană, în care putem regăsi aceeaşi opacitate din perspectiva unei UE în care Germania are de spus un cuvânt greu. Şi, apoi, dacă mergi în această ţară, cunoaşterea limbii băştinaşilor îţi

deschide de două ori mai multe uşi, pe lângă faptul că îţi poate atrage chiar simpatia.

Pentru a constata că jurnaliştii autohtoni nu se prea omoară după germană (atât de necesară spre consultarea în original a unor surse de informare importante, ca şi pentru comunicarea directă), este destul să urmăreşti „aura" de penibil ce însoţeşte pronunţarea unor nume de persoane şi de localităţi, de publicaţii sau de cluburi sportive etc. din spaţiul lingvistic german.

Nu este vorba de scăpări, pe ici pe colo, vânate din deformare „belferească" („Ha, tătarul! Am prins un tătar!", de la Domnul Vucea citire), ci de o notă generală de improvizaţie şi de stângăcie cel puţin aculturală ce caracterizează buletine de ştiri şi comentarii de la radio şi de la televiziune, când pe primul plan al evenimentelor apar un Günther Verheugen, un Gerhard Schröder, ori Salzburgul, ca adevăraţi factori de distorsiune din perspectivă ecolingvistică şi, deci, pentru calitatea unei publicistici adolescentine.

Renumit şi invocat periodic pentru „Festivalul Mozart", oraşul austriac al cărui nume, în pronunţie corectă (făcând abstracţie de nuanţele articulării grupului consonantic final), este „zalţburg", a fost gazda unei reuniuni politice internaţionale, prilej (la TVR 1, 1.07.01, ora 20) de a fi, într-o oarecare măsură, rebotezat „salzburg", fără o minimă precauţie şi fără fior lingvistic (când dublăm nume, în paranteze, redăm pronunţii). Un parţial progres la Preşedintele României, prezent, şi el, „aici, la Zalzburg". De fapt, acest „z" nemţesc este frecvent citit cu sârguinţă de proaspăt culturalizat: „ziud-doice-zeitung", doar obstacolele fonetice din primele două cuvinte fiind surmontate, dar „ţaitung" s-a dovedit o nucă prea greu de spart (Radio Rom. Actualităţi, 16.09.00, ora 22).

S-a întâmplat ca, în luna mai, să ne viziteze Günter Verheugen, comisar european pentru extinderea UE; „ghiuntă(r) ferhoigăn" este transcrierea fonetică pentru o pronunţie aproximativă, dar (totuşi) recognoscibilă chiar pentru purtătorul acestui nume, fapt mai puţin probabil când, însă, este „românizat" de un consilier al Guvernului („verhoighen"; TVR 1, 9.07.01, ora 8) sau de un „profesionist" de la PRO TV: „gunter verhoigăn" (5.07.01, ora 19,30). Şi, tot în legătură

cu *v*, *f*, dar şi cu *sp*, *şp*, pe mai toate canalele tv, numele unei echipe germane de fotbal este pronunţat, cu atingere românească, „Hamburg-sport-verein" (aşadar, din nou, şi diftongul *ei*), după cum o altă cunoscută echipă din acelaşi spaţiu şi domeniu sportiv ar activa în oraşul „Karlsru*he*" (pentru „Karlsruă", tot ca transcriere aproximativă pentru o pronunţie corectă).

Numele oraşelor germane convoacă frecvent deformări: „Fraiburg i*n* Bre*i*sgau" (Radio Rom. Cultural, 21.07.01, ora 12,30; cei din zona munţilor Pădurea Neagră pronunţă chiar „im praisgau") ori, pentru Wiesbaden, „*Vi-es*baden" (PRO TV, 27.03.99, ora 13: în patru silabe, cu hiat, în loc de un *i* lung, surprins o dată, cu plăcere, precedat şi de „şp", în rostirea titlului publicaţiei „Der Spiegel"; PRO TV, 30.07.01, ora 19).

Dar, pe lângă acestea, după cum am constatat, sunt victimele alterărilor şi numele personalităţilor; în ultimul timp şi în mai multe rânduri ne-a frapat rostirea prenumelui cancelarului german conform deprinderilor autohtone, „*ge*rhard", o dată urmat şi de aproximarea numelui de familie, „*şro*der" (Radio Rom. Actualităţi, 21.07.01, ora 13; în *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*, Chişinău, 1999, se simplifică însăşi grafia, dar *à la russe*: „Schreder"; cuvântul-titlu a fost inserat în lexicon în redacţia Editurii „Cartier"). În schimb, eventual pentru compensaţie, „umlautul" intervine hipercorect, sau mai bine zis hiper-aiurea, în numele altui (faimos) cancelar „Köl" (ANTENA 1, 5.07.01, ora 7,30); iată şi o hipercorecţie grafică: „Gerhard Schröeder" („Cotidianul", 3.10.01, p. 10). Însă, iarăşi parcă pentru a ne mai cultiva încrederea pentru viitor, am remarcat şi pronunţia colorat bavareză a capitalei landului cu pricina: „Miunşen" (într-o emisiune pe teme de sport; de!, cei din branşă mai vizitează „locaţiile" despre care vorbesc).

Desigur, astfel de contraperformanţe situează discursul jurnalistic actual la un nivel de cultură al... celei „de masă", beneficiară a unei alfabetizări recente. Trădat şi de aproximări ce vădesc chiar un bagaj redus de cunoştinţe: biserica din Arad unde s-a oficiat o slujbă religioasă la comemorarea celor 13 generali executaţi de austrieci în 1848 nu este a „minorităţilor" (Radio Rom. Actualităţi, 5.10.00), ci a

„minoriților" (dar, așa, după ureche, ce mi-e „Minorit", ce mi-e „Minorität"?). De altfel, atare „prepusuri" se găsesc și la alte... case: într-un episod din ciclul „The Great Commanders" transmis de canalul „Discovery-Civilisation", termenul *Hitlerjugend* „tineretul hitlerist" a fost tradus prin „tinerii lui Hitler" (20.07.01); ba, mai de mirare, și un lingvist a echivalat în românește prin „tinerii gramatici" (în loc de „neogramaticii") termenul *Junggrammatiker* dintr-un text al lui Eugeniu Coșeriu. [2001]

P.S. Desigur, tot prin îndepărtare în timp, s-au pierdut și alte repere: în traducerea textului dintr-un film, s-a inventat un nume de firmă în locul necunoscutei denumiri naziste pentru „forță armată", pronunțată în engleză: „s-a furat un camion Vermark" pentru „un camion al Wehrmachtului" (fapt semnalat de Cip Ieșan, ZIș, 4.02.03, p. 8).
Germana rămâne, oricum, în suferință, mai ales în ceea ce privește onomastica: într-o știre de la ANTENA 3 (6.03.06, ora 21,35) s-a vorbit despre greva gunoierilor din orașul *Știutgart* (nume parțial anglicizat!), dar ne luăm revanșa și prin românizare, pronunțând *Trier*, în două silabe, în loc de [*Trir*], cu *i* „lung" (TVR 1, 17.11.05, ora 7,20) și o aducem printre noi pe Angela Merkel, cancelarul RFG, al cărei prenume este frecvent pronunțat *Angéla*, și nu [*ánghela*].

1.4. Scrierea e-mailată

Într-una din tabletele publicate în „România literară" (10–16.10.01), Ioana Pârvulescu, sensibilă analistă a fenomenului literar prin psihologia neliniștitului și iscoditorului om modern, propunea un joc de cuvinte ce are perspectiva de a provoca apariția numelui unui adevărat virus activ în distorsionarea scriiturii contemporane.

Sub titlul, cu grafie de încunoștiințare asupra unui interes aparte, „Conexiuni periculo@se", scriitoarea se amuză amărui pe seama producătorilor de proze ce recurg la metalimbajul literaturii prin corespondență. Dar nu una oarecare a genului epistolar (ce utilizează baza materială, vetustă, și, eventual, generatoare de papiro-alergie), acesta de mult clasicizat, ci recurgând la confruntarea personajelor prin mesaje e-mail, de unde formula de „roman *emailat*".

Artefactele în speță (prin comparație cu romanul *Legăturile periculoase*, al lui Laclos, scris „cu o pană electrică", cel al unei

romanciere franceze contemporane îi apare scris „cu un computer cu pene"), îi prilejuiesc Ioanei Pârvulescu justificate insatisfacții privind stilul „deghizamentelor electronice".

Din preocuparea pentru efectele noutății în sfera formelor de comunicare prin scris, ultramoderne sau hiperpragmatice (internet, e-mail, publicitate), în ceea ce privește dispariția flexiunii și a predicației, am întrezărit în sintagma mai sus-citată o sugestie pentru formula-marker numind ipoteza de considerare a destinului implacabil al comunicării performante, computerizate, prin litere: scrierea „emailată". În afară de alăturarea contractată (sau – de ce nu? – ghemuită ori pungită) a cuvintelor în textul (oricum) parcimonios redactat, resursele, internaționale, ale e-mailului duc, pentru vorbitorii limbilor de culturi regionale, la văduvirea mesajului de pregnanța sonurilor, presându-i spre decodare derizorie.

Citățm câteva exemple, propuse observării. Iată secvențe din e-mailul primit din Germania de la o doctorandă, acuzând un tratament oarecum discriminatoriu: „Din partea doamnei W nu ma pot astepta la nici cel mai mic ajutor. Toti ceilalti studenti veniti cu bursa se intilnesc cu profesorii lor in fiecare saptamina. Materiale am gasit, acum stau si citesc". Mă rog, nu le putem imputa inventatorilor de a nu-i fi avut în vedere pe români, cu sedilele de la *ş* sau *ţ*, cu pălărioara de la *ă*, ori cu căciulițele de la *î* sau *â*.

Oricum, nu i-au avut în vedere nici pe alții, pe cehi sau pe polonezi de exemplu, care, și ei, au numeroase diacritice adăugate literelor din alfabetul latin: ca să nu ne mai referim la semnul „accentului" de pe diferite caractere vocalice, se remarcă micile circumflexe inversate deasupra literelor *s*, *z*, *c*, *r*, și *e*, la cehi (cu asemănări la croați), iar scrierea polonezilor se distinge prin „accentul" de pe literele *c*, *n*, *s*, *z*, dar și prin „puncte", fie sub *a*, fie deasupra lui *z*, o „tăietură" oblică a literei *l* etc. Și trebuie să menționăm că sunetele programate pentru pronunție de astfel de semne deosebitoare se află, față de cele notate prin litera de bază, la o distanță măcar tot atât de mare ca și cele marcate, de exemplu, de sedila de la noi de sub literele *s* sau *t*.

Aşa că ne putem consola, din optica a ce i se întâmplă... caprei vecinului: descifrând e-mailuri, alţii se confruntă cu şi mai mari obstacole grafice. Iar la noi, cine este interesat citeşte o dată, cu sonorităţi dialectale dacoromâneşti sau cu silabisiri italienizante (într-un text ce ar cuprinde grafemele „necajiti", „imbolnaviti toti", „speriati"), pentru ca, după o a doua lectură, cu suflul şi constricţiile autohtone, înţelegând, să poată răspunde; de exemplu: „scrieti mai amanuntit, tineti-va firea, inima ne tataie (sau, după gust, *titiie*, în funcţie de vizualizarea prin *â* sau *î*) pentru voi toti, pe curind, Tanta si Goguta".

Când însă primeşti, în plic, un mesaj promoţional tehnoredactat după/în acelaşi registru, te întrebi ce impresie vrea să-ţi provoace, cum vrea expeditorul să-ţi... ungă sufletul, aducându-ţi la cunoştinţă cele ce urmează (citãm după original): „Ne-am dorit si acum capatam independenta..."; „avand ca scop binele dumneavoastra, clientii nostri", printre oferte figurând „inchirieri de masini", ca şi „rezervari la hoteluri in tara si strainatate". Pentru *captatio benevolentiae*, ne este vizată şi compătimirea: „Daca vom esua, vom fi mai saraci si mai tristi. Daca vom reusi..." etc.

Este posibil ca scrierea „e-mailată" să stimuleze însă abilităţi şi virtuozităţi de decriptare, comparabile cu acelea ale încifratorilor şi descifratorilor manu-pisaniei (sau „ruko-pisaniei") chirilice, cu savante aruncături de suprascriere. Cine ştie? [2001]

1.5. Sedilele autorităţii

Înainte de a ajunge la autorităţi (şi, poate, în atenţia acestora, denici-un-bine-aducătoare, după cum se va vedea), amintim că, nu prea de mult, ne-am amuzat puţin pe seama stângăciei unor manageri dependenţi de neajunsuri ale scrierii pe suport electronic (căreia, în speţă, i-am şi zis „e-mailată").

Aşadar, toleranţi faţă de secretară (poate comodă, dar cu alte date personale, poate pentru a nu o suprasolicita pe acest teren, al aşternerii, prin tapare, a literelor), unii dintre aceşti domni cred că pot să-şi facă reclamă pentru „clientii nostri" (adică ai dumnealor) oferindu-le servicii a căror atracţiozitate se ascunde binişor sub

grafiile „inchirieri de masini", „rezervari la hoteluri in tara si strainatate" etc. (este vorba de o firmă de turism). Însăşi emoţia este voalată de apelul la capacitatea de decriptare grafică: „Daca vom esua, vom fi si mai saraci [aşadar nu numai cu duhul, n.n.] si mai tristi. Daca vom reusi..." şi aşa mai departe, de ai crede că textul a fost dictat de un prezentator deficitar idiomatic al emisiunii matinale (şi estivale) de la ANTENA 1.

Tot aşa, o firmă se prezintă STEFANEL (în inscripţii expuse la Iaşi şi Bucureşti, cu apariţii şi în presă). Aparentul blestem al diacriticelor pe terenul majusculelor se converteşte în virtute promoţională: la PRO TV, s-a *vorbit* despre „firma ieşeană Stefanel" (23.02.02, ora 12,30).

Lectura, inclusiv receptarea şi luarea în serios fiind în situaţiile numite facultative, rămâne la discreţia emiţătorului opţiunea pentru soluţia de *captatio benevolentiae* la care recurge. Iată însă că, din cauza suportului electronic al transmiterii unor ştiri, se poate pronunţa MOTCA şi VLAHITA, pentru numele localităţilor *Moţca* şi *Vlăhiţa* (TVR 1, 25.05.02, ora 20).

De aici, lucrurile încep să se complice, deoarece „TVR 1" este un canal cu statut de serviciu public, aşadar unele DOAMNE ce prezintă ştirile (super-elegante şi ultra-preţioase, dacă ne raportăm la omoloage ale lor, incomparabil mai modeste vestimentar, de pe la TV 5, BBC şi de la alte asemenea demodate oficine de presă) au anumite obligaţii şi ar trebui să-şi pună la contribuţie şi altceva decât înfăţişarea.

Şi, iarăşi, suntem gata la un pas înapoi: nu te priveşte, totdeauna, ce s-a petrecut pe la „Motca" şi „Vlahita", pe unde se vor fi aflând asemenea locuri, sau, să zicem, pe la „Tutuieni". Dar pare că, dacă nu s-a descoperit chiar farmecul acestei scrieri exotice, s-a ajuns în plasa comodităţii tehnoredactării neglijente. Vânzătorii de seminţe şi de plante medicinale (mulţi având un minim contact cu şcoala) au scuza că, poate, vor fi apelat la copişti de ocazie, pentru a le inscripţiona cartonaşele cu misterioasele TATANEASA, CRETISOARA, TINTAURA, TREI FRATI PATATI ş.a.

Dar iată că, prin poştă, primeşti un formular reprezentând „Decizia de impunere *anuala* pentru veniturile realizate pe *anul* 2001"

(identică cu aceea pe 2000; sublinierile ne aparţin). Este lansată de „Administraţia Finanţelor Publice a Municipiului Iaşi", singura secvenţă în a cărei tehnoredactare s-au folosit semne diacritice ce nu se găsesc de la început în fonturi, şi va trebui, deci, să admitem că ni se recomandă ca adevărate sedile ale autorităţii.

Tulburător este faptul că formularul în discuţie cuprinde rubrici ce-ţi impun lectura într-o limbă „păsărească", după cum urmează: „*Obligatii* privind *platile* anticipate"; „venituri salariale *in* afara *functiei* de *baza*" etc. Dar capitală este împrejurarea că „Decizia" conţine diverse ameninţări („se vor calcula *majorari* de *intarziere*"), încheindu-se cu drastica notificare „Prezenta constituie *instiintare* de *plata* conform legii".

Cum termenul începând de la care se aplică „majorari" este totdeauna aproape, ne întrebăm dacă, eventual, cu titlu de protest faţă de ultraj la ortografie, nu s-ar putea pune refuzul sau măcar întârzierea plăţii sub semnul nesupunerii civice, căutând temei şi în vreo „chichiţă" din controversata (dar utila) lege de protejare şi promovare a limbii române, ce prevede diferite obligaţii privind claritatea şi corectitudinea mesajului aparţinând discursului oficial, public.

Căci, aşa cum se prezintă, scriitura „Deciziei" denotă o cunoscută mentalitate, aceea de a băga spaima necunoscutului într-o mare masă de analfabeţi (de pe vremuri) la contactul cu orice text emanat „de sus".

Iată şi o confirmare la îndemână privind urmările scrierii pe suport electronic folosită super-economicos în ceea ce priveşte lipsa de precizie: dintr-un anunţ publicat în EZ (10.08.02, p. 7), aflăm că un domn „George Noaptes" a fost numit, recent, redactor-şef al unui ziar din Focşani. S-o fi numind, oare, *Noapteş*? [2002]

P.S. După răspunsul, din cadrul unui interviu (proiectul „Limba noastră-i o comoară"), la întrebarea despre influenţa noilor tehnologii asupra evoluţiei limbii române, matematicianul Solomon Marcus pare a se fi acomodat cu acest de scriere chiar datorită profesiei: „...deocamdată vă pot spune că m-am familiarizat, ca şi mulţi colegi ai mei, cu folosirea limbii române în absenţa semnelor diacritice. Se constată că foarte rar apar ambiguităţi care să nu poată fi rezolvate cu ajutorul contextului. Iată, deci, o problemă care merită a fi studiată: ce câştigăm şi ce pierdem renunţând la semnele diacritice?". Referitor însă la aspectul limbii

române „la televizor", verdictul este categoric: „Subtitrările în limba română, la unele filme, lasă uneori mult de dorit, ortografic şi gramatical. Transcrierea mesajelor primite de la telespectatori, în timpul unor talk-show-uri, scoate uneori la iveală un adevărat masacru lingvistic. Ce să mai spunem de vulgarităţile care apar în unele mesaje, la ore de noapte?" (JN, 29.03.06, p. 5).

O recentă intervenţie de adevărată... creditare a sistemului în discuţie: în instrucţiunile de completare a formularelor Consiliului Naţional al Cercetării Ştiinţifice din Învăţământul Superior (CNCSIS), organism ce patronează anual o competiţie în vederea alocării de fonduri pentru proiecte de cercetare, putem citi următoarele prescripţii: «Nu folosiţi caracterele diacritice: Ă, ă, Î, î, â, Ş, ş, Ţ, ţ etc. NOTĂ: Nu folosiţi carcaterul ghilimele: " , " ». Şi-apoi pas' de mai protestează!

2. Deictice pseudoperformante şi interferenţe ale registrelor

2.1. În luptă cu „deci"

După ce, anterior, atacase frontal cotropitoarea conjuncţie *deci*, cu exemple şi argumente nu numai convingătoare şi spirituale (ce-i sunt caracteristice), ci şi cu trimiteri la surse din cele mai autorizate (invocate cu măsură şi competenţă), George Pruteanu şi-a întrerupt brusc prestaţia de la una din emisiunile „Doar o vorbă «să̧-i» mai spun" (din seara zilei de 7.11.97) pentru a prezenta antimodelul desăvârşit, sub forma unei inserţii publicitare în... favoarea lui DECI introductiv. Pe care, în sloganuri solemne şi în versuri (puse pe muzică din „Rigoletto"), l-a „recomandat" drept bun pentru a-l scoate din impas pe vorbitorul infatigabil, dar lipsit de harul sintactic şi deficitar la coerenţa enunţului.

În felul acesta, prin intervenţiile uşor excentrice ale purtătorului ei de cuvânt în acest domeniu, TVR 1, alături de alte posturi, încerca să contribuie la terapia unei maladii verbale de a cărei propagare (nu zicem apariţie) se fac vinovate chiar respectivele mijloace de prezentare publică a vorbirii, a stilului oral. Întrucât un *deci* numai cumva parasintactic există de multă vreme, odată ce apare în scris dintr-o negură relativă a timpului, ce poartă măcar numele de „vremea cronicarilor"; dar nici aceştia nu scriau chiar cum vorbeau.

Dacă din DEX (1996) aflăm doar că *deci* este o conjuncţie, *Gramatica* Academiei ne învaţă că aceasta este o conjuncţie care

„leagă" propoziții principale, subordonate, dar și părți de vorbire („O luptă-i viața, deci te luptă...": Coșbuc; „S-au sculat deci împăratul și împărăteasa... și s-au dus la unchiaș acasă": Ispirescu). De aici mai aflăm însă că *deci* este și un adverb de mod, tot cu înțeles conclusiv, respectiv un adverb cu funcție de conjuncție (*op. cit.*, ediția 1963, p. 310, 384). Și mai aflăm că locul conjuncției *deci* poate fi atât în mijlocul propoziției („Era deci încă o dată nevoie de un spirit critic"), cât și la sfârșitul acesteia („Mi-a spus adevărul, mi-e prieten deci"; *id.*, p. 391).

Cu riscul fastidiosului, am citat un minimum de informații din domeniul gramaticii, pentru a sublinia faptul că specialiștii nu și-au prea pus până acum problema că *deci* poate apărea, așa, nitam-nisam, cum deschide omul gura pentru a spune și el ceva, despre orice subiect. De exemplu, la televiziune sau la radio, ca răspuns la o întrebare de tipul „Cum stați cu exportul?", poți auzi: „Deci, mă numesc Ion Icsulescu. Deci, pe luna aceasta, n-am prea acoperit cifrele planificate" etc., abuzându-se de un cuvânt parazitar, care nu i-ar fi trecut prin minte și printre incisivi domnului respectiv dacă vorbea despre același subiect cu colegii de serviciu sau acasă. Dar într-un registru public, mai mult sau mai puțin oficial, dl Icsulescu se străduiește să vorbească ales, după modelul pe care i-l bagă în ureche, în aceleași împrejurări, nu numai alți semeni de-ai d-sale, fără ambiții declarate de rafinare a discursului, ci chiar oameni cu carte și de litere.

Citățm (firește, numai aproximativ) apariții similare ce au provocat urecheala vinovaților din partea lui Marius Tucă, moderator al unei emisiuni „Milionarii de la miezul nopții" (din 6.10.97, de la ANTENA 1), la care participau, printre alții, Virgil Măgureanu și Ion Cristoiu. Un fost ofițer, telespectator, intervine pe fir și începe: „Deci v-am telefonat pentru că... Deci persoana despre care vă vorbesc (V.M.) a făcut și a dres...". Agasat de ocolișurile retorice și de irelevanța mesajului, moderatorul intervine: „Mai lăsați-l pe *deci* și spuneți-ne...", ceea ce a provocat perplexitatea interlocutorului, cu o reacție de genul că n-are ce să *lase* (că n-a luat el nimic etc.), iar dl Tucă se vede obligat să-i explice că „spune mereu *deci*!". Îi vine rândul dlui Măgureanu să răspundă, și, firește, începe convingător cu „Deci, eu...", pentru a fi și el apostrofat: „Mai lăsați-l și dvs. pe

deci!", dar intervine Ion Cristoiu (făcut şi el atent cu altă ocazie, pe aceeaşi temă), cu o scuză de genul „Pe *deci* îl foloseşte toată lumea, aşa că...!".

Aşa că (pentru a nu scrie *deci*) se pare că ne batem cu morile de vânt, deoarece ne aflăm într-o „epocă DECI" a limbii române din domeniul audiovizualului, declanşată de vorbirea necultivată, dar cu tendinţe de preţiozitate, care a irumpt în faţa microfonului începând din momentul în care textul (sau discursul) n-a mai fost redactat în scris şi cenzurat înaintea lansării în eter. Aceasta pentru că, în scris, în articolele sale, nici dl Cristoiu nu apelează la acest *deci* fals performativ, iar vorbitorul de ocazie în prezenţa microfonului şi a camerei de luat vederi sau cel relaxat într-o tacla de problematizare, trăieşte totuşi unele instincte calofile ale lui Neculce, când transpunea în scris „o samă de cuvinte ce sânt auzite din om în om... şi în letopiseţe nu sânt scrise". Povestind expediţia de jaf a unor cazaci şi leşi asupra Mănăstirii Putna, cronicarul înşiră asemenea enunţuri: „Deci fiind un turn cu bună tărie, nu putea să jecuiască. Deci au zis călugărilor să dè turnul, că nu vor lua mănăstirii nemica". Nefiind crezuţi, briganzii dau foc mănăstirii şi îşi ating scopul: „Deci atunci au jecuit tot din turn ce au fost...". Iată şi fraza de încheiere a *Predosloviei* la cronică: „Deci, fraţilor cetitorilor, cu cât veţi îndemna a ceti pre acest letopisăţŭ mai mult, cu atâta veţi şti a vă feri de primejdii şi veţi fi mai învăţaţi a dare răspunsuri ori de taină, ori de oştire, ori de voroave, la domni şi la noroade de cinste". Dar, desigur, nimeni nu poate susţine că Neculce *vorbea* în mod curent aşa! Apoi, atenţie: măcar în două dintre enunţurile citate, trebuie să avem în vedere un *deci* temporal, amintind etimologia (*de* + *aci*).

Procesele ce se petrec în mintea vorbitorilor atraşi de vocabule parazite au fost explicate cândva de A. Philippide, ca înscriindu-se în lipsa de logică: „inducţii sub forma silogismului scurtat, unde numai «praemissa minor» şi concluzia sânt spuse". Însă acesta nu pare să fi bănuit avalanşa unor *deci* introductive, ci se referea la apariţia unor mărci ale discursului narativ golite de conţinut doar în poziţii oarecum... normale; filologul ieşean atrăgea atenţia asupra dezechilibrului dintre conţinut şi „ambalaj": „Cuvintele *deci*, *prin*

urmare, de aici urmează că, aşadar sînt o adevărată pacoste" (*Opere alese*, I, 1984, p. 355).

Care este soluţia? Păstraţi-l numai pe *deci* performativ, atunci când se justifică după logica formulelor de tipul traducerii româneşti a raţionamentului lui Descartes: „Cuget, deci exist" (*Cogito, ergo sum*), cum ne sfătuiau, acum câteva decenii, e drept, profesorii de liceu care ironizau mijloacele de „umflare" artificială a conţinutului lecţiilor neînvăţate ca lumea, prin formula parodică „Prin urmare şi-aşa deci, este vorba despre greci; şi-aşa deci şi prin urmare, ei făceau comerţ pe mare". [1997]

2.2. „Haideţi" moderator

La emisiuni de televiziune, în discuţii la care participă un personaj politic (mai mult sau mai puţin important, după... canal!), unul sau doi ziarişti sau/şi comentatori politici şi la care pot interveni şi telespectatorii datorită unui număr de telefon, moderatorul-gazdă, obligat să respecte un „scenariu" şi terorizat de încadrarea în timp, trebuie (adesea) să-l întrerupă pe invitatul de onoare, pentru ca jurnalistul de faţă să nu se simtă neglijat; pe acesta, pentru a nu da impresia că-l neglijează pe comentator; pe oricare dintre ei, când vine momentul ghilotină al publicităţii sau, pentru a ieşi dintr-un impas, agăţându-se de firul unui apel telefonic salvator.

Nu poţi jigni asemenea ipochimeni (chiar dacă unii mai bat şi câmpii), dar nici nu te poţi abandona ipostazei de dispecer cu statut inferior. Cum să fii decis fără emfază şi, totodată, cordial fără familiaritate? Să le zici „stop!", nu... cadrează (doar nu eşti la montaj), să le zici „hai!", nu merge. Aţi auzit: izbăvirea vine prin *haideţi!*, formă conjugabilă a unei interjecţii de sorginte turcească, *hajde*, ce oferă, aparent, lustrul pluralului de reverenţă şi, în acelaşi timp, de glumeaţă complicitate: „Haideţi să auzim ce spune directorul ziarului X!", „Haideţi să vedem ce părere are un telespectator!", „Haidem să dăm tribut publicităţii!", „Haideţi să revenim la subiect!".

Iată un imperativ cu valenţe de îndemn, de încurajare, de provocare (după cum se precizează în micromonografia vocabulei din *Dicţionarul* Academiei), ce i-a contaminat pe prezentatorii unor

emisiuni de răspundere şi cu audienţă, de la aproape toate canalele de televiziune, şi care tinde să devină un automatism al profesioniştilor. După cum „deci" este, indiscutabil, după cum am constatat, marca lingvistică de începere, de întreţinere şi de încheiere a enunţurilor intervievaţilor, aceştia având scuza că pot fi, realmente, emoţionaţi, dacă nu suferă, pe loc, contagiunea unor accente oratorice de ocazie ce înnobilează exprimarea (recent, am auzit aleasa formulare „deci, mi-a spus că aş avea mania homosexualităţii în sânge!"; de!, ne aflăm în faţa camerei de luat vederi).

Desigur, şi telespectatorii se simt mai bine, parcă le ating şi ei cu cotul şi le mai trag de mânecă pe VIP-uri, descifrând, din ceea ce aud, mai vechiul „haide, bre!", otoman pur-sânge. Atâta că, pentru a nu plictisi prin repetare invariabilă, propunem nuanţe de exprimare, ce ar putea ilustra tensiunea dezbaterii: „hai, hai! hai, hai!" (de la Creangă), „haidea-haidea!", „haide-ha, haide-ha!" (o evaluare însemnând „fie şi aşa", „treacă-meargă"). Firește, nu am îndrăzni să sugerăm preluarea variantei valahe, a protestului, de la cutare personaj al lui Caragiale: „Aida-de! Coana Veta! Mie-mi spui? N-o ştiu eu?".

Este sigur că, prin această interjecţie-incitare, emisiunile noastre de televiziune au priză şi pe la vecinii ce au luat cuvântul tot de la turci; îl au şi sârbii (*hajdemo!*) şi bulgarii (*hajdite!* şi „haida, bre!", invitaţia prin care-l dirijează „ciasovoiul" bulgar, fiind, alături de *nazat* şi *stoi*, printre puţinele cuvinte pentru care nu are nevoie de traducere Topîrceanu în lunile de prizonierat evocate în *Pirin-Planina*). Dar pericolul ar fi ca nu cumva, prin prestigiul televiziunii, să ajungă termen curent în şcoli (cine nu ar vrea să vorbească precum Esca, cea din manualele alternative de istorie?) şi facultăţi: „Haideţi în clasă!", dar şi „Haideţi şi-mi măriţi nota!", sau „Haideţi şi-mi daţi examenul!". Ori să ne fie dat să auzim, de la înalta tribună a Senatului, aşteptata îmbărbătare „Haideţi să luăm o pauză, să mergem la bufet!".

Căci în versuri, aţâţătoare, a pătruns mai de mult („Aste ziduri şi palate / Unde zac mii de păcate / Aideţi a le dărâma!"; Ion Catina, *Marşul revoluţionar*), iar melomanilor (chiar de ocazie) le-a putut deja scrijela timpanele graţie unui refren de operetă, într-adevăr de memorizare: „Haidéţi, haidéţi, haidéţi, haidéţi, în crângul înflorit!" (reproducem din memorie şi ne cerem scuze pentru o eventuală

eroare, dar nu ne înşelăm susţinând că urmează tot atâţia „haidéţi", cu încheierea „Crai nou, bine-ai venit!").

Dar poate că, în unele cazuri şi pentru unele emisiuni, formula are şi ea schepsisul ei; până şi flăcăul şiret va fi recurs la forma de plural, desigur mai... ademenitoare: „Haideţi puică-n deal la peri, Să te-ntreb ce-ai făcut ieri?" găsim într-o poezie populară culeasă de Alecsandri. [2000]

P.S. Automatismul (pe care îl puteţi auzi ori de câte ori prezentatorii de ştiri din studio de la TVR 1 îi aduc în direct pe corespondenţii de pe teren) a fost excelent surprins, ironic, prin enunţul „Haideţi să haidem", titlu de rubrică a lui Răzvan Exarhu (vezi, de exemplu, EZ, 21.01.06, p. 6, şi Evenimentul Zilei Online).

2.3. Verb-scrib-reguleta

Preluăm prima parte a titlului unui manuscris, din jurul anului 1840, al unei gramatici zisă *moldov-românească*, „prescrisă" de un dascăl, cunoscător de latină şi franceză, de la „Seminaria Socola", pe nume Gheorghie Dumitriu. Ar fi una din cele mai transparente formulări cu privire la ceea ce se aşteaptă de la gramatica normativă, reglementarea vorbirii şi a scrierii după un ansamblu de norme referitoare la forma şi înţelesul cuvintelor şi la îmbinarea lor în procesul comunicării.

Neobişnuita formulare din titlu ne apare, ad-hoc, drept preferabilă termenului de *gramatică*, asociat cu chinul învăţării scrierii (în primul rând) şi raportat la instituţia având această preocupare şi la manuale. Însuşi institutorul Creangă, coautor la astfel de cărţi şcolare, nu întâmplător „disident" intitulate („Metodă nouă de scriere şi citire", 1868, şi „Învăţătorul copiilor", 1871), va avea grijă, în 1881, să motiveze cumva aceste opţiuni, punându-l pe celebrul Trăsnea să ridiculizeze însă definiţia *gramaticii* (!), ca „artea ce ne învaţă a vorbi şi a scrie bine într-o limbă" (*Amintiri din copilărie*), cu nimic culpabilă.

Aşadar, şi din raţiuni terminologice, s-ar părea că, odată trecuţi de anii de şcoală, am scăpat şi de gramatică; formula *verb-scrib-reguleta* ne atrage însă atenţia că avem nevoie nu doar de reglementarea scrierii, operaţie care, oricum, impune autocontrolul (iar, la ziar, ne mai ajută tehnoredactorii textului şi ne supervizează secretarul de redacţie), ci şi de aceea a vorbirii. O invocăm ca pe un simplu... *memento* pentru cei care ni se adresează prin mass-media, pe bază de exemple.

Mai întâi, să urmărim simple „bâlbe" ale... profesioniştilor (corectate, uneori, imediat). Faţă de sondaje, la numărarea voturilor „rezultatele nu au suferit *semnificări modificative*" (Gabi Dobre, TVR 1, 20.07.00, ora 8); undeva, în Germania, s-a dat recent în folosinţă un hotel „pentru *patrupete*" (Flaviu Crişan, ANTENA 1, 2.08.01, ora 8); este vorba de un hotel pentru câini şi, poate, contaminarea vine dinspre sensibila numire nemţească „Vierpfötchen" (literal: „patru lăbuţe"), cuvânt emblematic al acţiunii militanţilor pentru protecţia... animăluţelor!

Alteori, profesioniştii dau însă probe de ezitări penalizate la nivelul ciclului preliceal: „vor fi treizeci şi *doi* de grade" la... Clocoti-va [!] să zicem (Carmen Gheorghiţă, TVR 1, 31.07.01, ora 20); la Băile Felix, „apa rece şi cea caldă *curg* la robinete numai câteva ore pe zi" (Adriana Murariu, PRO TV, 2.08.01, ora 19,30). Iar o universitate particulară ne prevenea, într-un anunţ de reclamă din ziare, că „are avizul de funcţionare *a* CNEAA din anul 1999" (unde mai pui că la respectiva instituţie de învăţământ funcţionează chiar şi o secţie de „relaţii publice şi publicitate"; halal!).

Mostre ale enunţului agramat, pleonastic sau numai ambiguu ne furnizează curent discursul mai mult sau mai puţin solemn al unor purtători de cuvânt (sau de idei), dar şi al unor vorbitori cu răspundere limitată – conform propriului regulament. Pornim tot de la simple scăpări: când cu schimbarea (!) tarifelor la curentul electric, un purtător de cuvânt al regiei de resort declara, în legătură cu modificările survenite, că „beneficiarii" vor primi şi cuvenitele explicaţii, deşi „avem un număr de funcţionari *limitaţi*" (gura păcătosului!...; PRO TV, 6.06.99, ora 19,30). Un maior de la poliţia Doljului explica uciderea unui plutonier major de la Seaca de Câmp ca datorându-se unei „acţiuni imprevizibile şi prin surprindere" (TVR 1, 29.07.01, ora 20), iar purtătorul de cuvânt al unităţii militare din care face (sau făcea) parte căpitanul Stan Constantin, pierdut (rătăcit) pe un traseu montan, ni l-a descris pe acesta, pe diferite canale tv (30–31.07.01), ca fiind un bărbat „de corpolenţă atletică" (formulă prezentă de asemenea şi în alte comunicate, ale poliţiei de exemplu).

Dar nici secretarul II al Ambasadei Române la Skopje, Gabriel Nicola, nu stă prea bine cu semantica, de vreme ce crede că poate sau acceptă să vorbească/citească despre unul din românii atinşi de tirurile

soldaților macedoneni (pe când încerca să treacă fraudulos din Serbia în Macedonia) ca fiind „rănit la coapsa piciorului drept" (TVR 1, 29.07.01, ora 20; este drept, construcția este parțial acceptabilă, căci nu putem respinge nici „genunchiul piciorului drept"). Și nici ministrul de finanțe nu se sfiește să promită unor întreprinzători acordarea anumitor „înlesniri și facilități" (TVR 1, 23.05.01, ora 19,30).

Până una-alta, nu-i așa?, nu există surprinderi previzibile; *corpolență* nu înseamnă „constituție fizică" (ar veni un fel de... „corpoșenie"), ci „însușirea de a fi corpolent", adică „mare și gras"; coapsa nu se găsește și la mână, de exemplu, sau la alte părți ale corpului; *înlesnire* înseamnă „ușurință în/spre a face ceva", iar *facilitate* este glosat în dicționare chiar prin „înlesnire făcută cuiva"!

Confruntați cu asemenea modele, nu trebuie să ne mai mirăm că formulări ale regulamentului polițiștilor referitoare la dreptul de a face uz de armă sunt preluate de un subofițer în contexte provocatoare de ambiguitate; „*am scos* pistolul *din dotare* și am tras un foc (de mirare că nu „a executat") de avertisment în plan vertical" (mamă, Doamne!) declara acesta în fața camerelor de luat vederi (PRO TV, 9.07.01, ora 19,30). Îmi amintesc însă că un asemenea respect pentru litera legii l-am întâlnit cândva și în numirea sus-zisei arme de către autorul unui roman polițist german: în descrierea acțiunilor eroului acestuia nu se vorbea niciodată de „Pistole", ci exclusiv de „Dienstpistole" (prin urmare „de serviciu"), cu o grijă pentru precizie și legalitate ce mi s-a părut atunci tipic nemțească.

Așadar, profesioniștii discursului din mass-media, dar și militari cu grade sau simpli miniștri antrenați în asemenea afaceri ar trebui să-și amintească faptul că nu doar scrierea, ci și vorbirea are (ca să folosim termeni din epoca *verb-scrib-reguletei*) niște *regulații*, care cer *regulatețe*; așa, ca să ne înțelegem și pentru a nu umfla, patetic, cuvintele. [2001]

2.4. Nu deranjați hușteIe!

Prezentarea unor „perle" din discursul public și din cel jurnalistic, înregistrate după emisiuni tv, ne probează că, parafrazându-l pe Guță Popândău al lui Topîrceanu, și vorbirea „e un lucru foarte mare" (personajul invocat emitea această profundă și inedită cugetare referindu-se la... iubire).

În unele cazuri, se manifestă fascinaţia neologismului, ba şi a barbarismului (neologismul inutil şi încă neadaptat, dar cuvânt „la modă"), perceput de-acum ca termen tehnic. Acesta îşi poate face loc în faţă şi atunci când se cerea cuvântul simţit. Aşa, de exemplu, înfăţişând acţiunile de ajutorare a familiilor victimelor din accidentul de muncă de la mina din oraşul Vulcan, unul dintre miniştrii (I.R.) aflaţi la faţa locului, în ziua de 8 august 2001, a anunţat că „s-au *derulat* primii paşi", adică s-au „*înmânat* plicurile cu cei 75 de milioane de lei" (TVR 1, ora 14). Lăsând la o parte faptul că „înmânarea" se potriveşte mai curând cu citaţiile şi chiar cu premiile, trebuie spus că verbul (a) *derula* înseamnă, la propriu, „a desfăşura ceva rulat", dar „derularea" (pentru care în lexicoane găsim sinonimele „defilare", „perindare", „prefirare", „succedare") a devenit deja o boală cronicizată (la transmiterea unui meci internaţional de fotbal s-a anunţat şi „derularea imnului naţional").

Furia în spume a omului politic sfidează cuvântul mai puţin direct evocator (prin firea lucrurilor); aşadar, admiţând că stă bine cu semantica, respectivul simte nevoia să-l... revigoreze pleonastic. Un mare şef de partid (nu-i consemnez nici iniţialele numelui, din... sfiiciune; nu că are ziar, dar înjură mahalageşte), contactat telefonic într-o emisiune cu privire la revendicarea Peleşului, a... înfierat „rapacitatea *camarilei* care-l *anturează*" pe fostul suveran al României (TVR 1, 9.08.01, ora 14).

Or, termenul *camarilă* are semnificaţia împrumutului din franceză (de origine spaniolă) *camarilla*: 'grup de persoane din anturajul unui prinţ, care-i dirijează acţiunile'. Prin urmare, „camarila ce anturează" se potriveşte ca şi „hemoragie de sânge", „regalişti care susţin monarhia" sau „*ani*versarea a «n» *ani*" (această repetiţie devenită, din păcate, curentă).

Ce face însă omul de bun-simţ (în fond), într-o convorbire mediatizată, când nu stăpâneşte sau nu găseşte termenul tehnic? Îl evocă sau îl evită, pur şi simplu. Ca un manager din lumea sportului (D.Dr.), care vorbea, în cazul fotbalistului Neaga, de „minunea aceea care i s-a găsit în organism" (!) şi se referea la „Comisia *anti*... [ezită; i se „suflă"; nu înţelege; „prinde" firul:] ...*doping*" (TVR 1, 24.07.01, ora 8).

Cu totul altfel stau lucrurile cu jurnalistul ce speculează cuvântul sau expresia provocatoare de ambiguitate. Dacă, la 1.08.01, canalul TVR 1 semnala (la ora 10), fără prea multe amănunte, cazuri de oameni *„muşcaţi* de vaca turbată" (!), în aceeaşi zi şi îndată după ora numită, la ANTENA 1 s-a anunţat îmbolnăvirea unor „persoane care *au venit în contact* cu vaca bolnavă de rabie", ba mai mult, „care au avut un contact mai strâns" cu vaca bolnavă. Încât, nevrozat de nenorocirile, grozăviile, ba chiar monstruozităţile care, pe aproape toate canalele tv, ţin capul de afiş la ştiri, din zori, te umple spaima că referirea s-ar face la cazuri de bestialitate. Cine a rezistat a aflat că, de fapt, victimele puteau fi nevinovaţii băutori de lapte sau chiar cei care au atins vaca (probabil, la muls!).

Mostra de „jurnaleză" citată ne-a adus aminte de un avertisment-caricatură privind ridicolul „implementării" (altă slăbiciune a discursului public de astăzi) neologismului într-un mediu lexical impropriu, atribuit lui Creangă (deşi este greu de crezut că, la Humuleşti, familia lui Nică a lui Ştefan a Petrei era în situaţia de a cumpăra lichidul acru obţinut prin fermentarea tărâţelor de grâu, numite *huşte*, şi nici Maria nu vorbeşte deloc ca o humuleşteancă).

Dar, mă rog, să acceptăm înscenarea: „Fiind mic, cineva [?] îl trimisese să cumpere borş de la Maria borşerița. Când intră în casă, Maria şedea pe cuptor şi se văieta: «văleu, văleu, Ionică dragă, nu mă pot scoborî că *teribil* mă doare *corpul* şi nu te pot *servi*, dar ie-ţi şi tu o oală de borş din putină, însă să iei seama ca să nu-mi *deranjezi* huştile»" (am citat după G. Călinescu, *Viaţa lui Ion Creangă*, cap. *Pedagogia lui Creangă*).

V-am derulat doar câteva cazuri, cu care am venit în destul de strâns contact pe calea undelor electromagnetice şi a imaginilor în mişcare; dar şi acestea ne previn că nici Măria Sa vocabularul limbii române nu se simte la largul său în orice anturaj neologistic (pe post de camarilă). Pentru că, oricum, până la urmă... se deranjează huştele! [2001]

2.5. Plaga înjunghiată şi comprimarea craniului

Veţi admite uşor că aţi auzit frecvent prima formulă şi veţi recunoaşte, de asemenea, un alt adjectiv de acelaşi tip ce apare pe

lângă substantivul *plagă*, anume *împuşcată*. Ambele sintagme intervin în descrierea de către medici sau cadre medicale (dar nu numai de către aceştia) a unor cazuri de agresiuni soldate cu răni provocate de arme albe sau prin arme de foc. De exemplu, „plagă înjunghiată" a fost rezultatul examenului clinic al unui bătrân ce fusese străpuns, în zona inimii, cu un cuţit cu care soţia sa tocmai tăia ceapă (PRO TV, 20.08.01, ora 8).

De când rezultatele unor atare examinări nu mai fac doar obiectul unor convorbiri (particulare) cu rudele pacientului, cărora li se explică „pe înţeles", ci, prin mass-media, sunt aduse (cu obstinaţie) la cunoştinţa publicului larg, urechile ne sunt bombardate zilnic cu astfel de formule tehnice, care te pot pune pe gânduri: de la „hemoragie cerebrală masivă", la „şoc hemoragic", „şoc hipotermic", „crampe calorice" sau „leziuni la nivelul tegumentului".

Primii care recepţionează terminologia de specialitate (dat fiind faptul că, după cum se exprima recent un doctor, se face „medicină cu dovezi") sunt poliţiştii. Aceştia, la rândul lor, în postura de ziarişti, le retransmit şi publicului; iată câteva mostre, dintr-un număr al „Gazetei poliţiei ieşene" (din luna august 2001): „traumatism maxilo-facial"; „multiple leziuni corporale"; un tip violent şi băut şi-a omorât tatăl cu cuţitul, lovindu-l în zona gâtului şi „secţionându-i un pachet de vase sangvine" (aşadar, o altă apariţie ciudată a „pachetului", după cel „de măsuri", de „oferte" sau „de legi"; un timp, s-a vorbit de un „pachet România–Bulgaria", în legătură cu ipoteza „tandemului" în perspectiva... accesării NATO şi UE).

În aceste cazuri, problema care se pune este aceea a palierului comunicării; una este să redactezi buletine medicale şi medico-legale (de „circuit închis"), şi alta (dacă asta ţi-ai propus) să prezinţi explicit publicului, presupus ca avid de ştiri senzaţionale, accidente, omoruri şi alte asemenea nenorociri. Aşadar, în cea de a doua situaţie, avându-l în vedere pe receptor, dacă şi reporterul a înţeles despre ce este vorba, el trebuie să-i „decodeze" primului mesajul, în termeni accesibili.

Uneori, aceasta este o exigenţă uşor de păzit, mai ales atunci când unui termen tehnic (nu numai medical) i se poate găsi expresia corespunzătoare din limbajul familiar. Aşa, de exemplu, despre

căpitanul-comandor Ciucă, de pe helicopterul căzut la Boteni, am aflat că a plecat în Israel pentru „investigații suplimentare", deoarece s-a constatat fie că suferă de „tasarea coloanei vertebrale", fie că „are probleme la coloana vertebrală" (ANTENA 1, respectiv, TVR 1, 20–21.08.01). După comentarii și informații ulterioare din mass-media, motivul plecării va fi fost tratarea cu... indiferență a accidentaților la București, iar revenirea asupra cazului (intervenție chirurgicală, în Israel, pe coloana vertebrală) a ocazionat și aflarea prenumelui real al căpitan-comandorului: Mircea (în ziua prăbușirii „Pumei", i s-a zis Constantin!).

Desigur, este de crezut că tatăl unui copil infirm (C.B.) poate să folosească sintagma – pentru el o dureroasă obsesie – „implant *cohlear*", ce apare în textul unui articol-apel de sprijin („Ajutați-o pe Ana!", din „Info-Monitorul", 24.08.01), dar profesionalismul autorului l-a obligat pe acesta să ne explice că este vorba de o intervenție chirurgicală reprezentând „fixarea unui dispozitiv electronic cu senzori de mare finețe care au rolul de a transforma impulsurile sonore în stimuli cerebrali", așadar un dispozitiv ce i-ar reda fetiței auzul (latinescul *cochlea* înseamnă „cochilie", referirea fiind, în cazul de față, la canalul în formă de spirală din urechea internă).

Există numeroase astfel de formule și expresii destul de greu accesibile (cu tot avantajul că evită violența verbală, după cum, în mass-media, se impune și ocolirea brutalității imaginii, ambele neîntâlnite pe canalele tv din Occident), astfel că, dacă tot ești pe post (sau cu ziarul în mână) și dacă, uneori, nu este necesară „decodarea" (ca atunci când medicul ne spune că, în cazul unui accident pe calea ferată, moartea a „intervenit" prin „comprimarea craniului"!; PRO TV, 5.08.01, ora 19,30), adesea, însă, nu-ți poți reprima curiozitatea: ce-o fi însemnând oare „crampe calorice", „șoc hipotermic" (una caldă – alta rece!), „transmiterea pe verticală" (da, a „genelor") sau „plăgi fronto-parientale" (cum a apărut, enigmistic /?/, într-un ziar scris și tipărit în iureș de competiție neloială).

Frecvent, înșiși medicii posedă un real și bine-venit simț al comunicării publice, dispunând de cele două registre care se impun în circumstanță. De exemplu, prezentând starea unui miner din orașul

Vulcan internat la un spital de urgenţe din Timişoara, o doctoriţă medic primar enunţă, mai întâi, diagnosticul în termeni de specialitate: „fractură la baza craniului, cu *otoragie*", dar, imediat, cu ton uşor scăzut, de lectură a unei note de subsol, „traduce" ultimul termen: „îi curge puţin sânge pe ureche" (TVR 1, 7.08.01, ora 20). Iar la „Revista medicală radio", vorbind despre efectul expunerii prelungite la soare, un medic (Constantin Dinu) preciza, la un moment dat, faptul că prin „colaps caloric" trebuie să înţelegem (dacă am reţinut exact) *leşinul* „în termeni populari" (Radio România Cultural, 21.08.01, ora 11,30).

Medicii, ca şi juriştii sau slujitorii altarului, sunt permanent confruntaţi cu două niveluri terminologice: cel al registrului public formal, al exegezei (tratate, conferinţe şi publicaţii de specialitate, diferite acte), şi cel al comunicării mai mult sau mai puţin familiare, cu pacienţii, respectiv cu clienţii sau enoriaşii. Prin urmare, dacă prezinţi emisiuni de profil, cum ar fi „Telemedicina" (Tele 7 abc), ori îţi programezi discursul pentru a-i interesa şi reţine pe telespectatori (care mai cer şi obţin, gratuit, consultaţii), ori te imaginezi la un microsimpozion pe teme medicale (cum am remarcat uneori), prilej de a-ţi epata, eventual, chiar conlocutorii; la o emisiune de acest fel am auzit, fără explicaţie, termenul, prea puţin transparent, de *meteoropat*. Cu ajutorul dicţionarelor, putem „lua înţelesul": este vorba de „persoana care reacţionează patologic la modificările factorilor meteorologici" (situaţie în care, de exemplu, ne-am fi putut afla mulţi, pe fondul prelungitei canicule din vara anului 2001).

Să revenim însă la *plăgile* de plecare. Adjectivele participiale (de tipul „plagă *înjunghiată*" şi „plagă *împuşcată*") prezintă, de obicei, acţiunea ca o caracteristică a substantivului pe care-l determinat: „carte (ne)*citită*", „vin *falsificat*", „prostituate *surprinse* (sau) *reţinute*" (de poliţie !). Aşadar, gramatical vorbind, s-ar părea că înseşi *plăgile* au fost *înjunghiate* sau *împuşcate*, căci uzuale sunt construcţiile „plagă (sau *rană*) profundă, superficială, fronto-*parietală*" dar şi „infectată, supurantă, sângerândă" (şi, gândind pozitiv, chiar „cicatrizată"). Este posibil ca sintagmele în discuţie să fie rezultatul brevilocvenţei (administrative), ca mai lesnicioase faţă de analiticele „plagă prin înjunghiere" sau „prin împuşcare", reprezentând o turnură tehnică, a repertoriului de medicină legală.

Avantajos pentru toți, nu doar din perspectiva performanței comunicative, ar fi ca plăgile sociale generând astfel de enunțuri să ajungă la statutul realităților supuse urării „ducă-se pe pustii!". [2001]

2.6. Medalie de escroc

Se pare că în legea propusă Senatului privind scala decorațiilor României, potrivit articolelor din ziare (din septembrie 1999), figura (dar se pare că nu mai figurează) o îmbinare de termeni ce reprezintă o gafă lingvistică enormă. Este vorba de „Cavaler al industriei", care, la fel ca și formulele „Mare ofițer agricol" sau „Comandor al învățământului", după cum se relata, au fost apreciate de Emil Tocaci ca frizând ridicolul, dat fiind că ar (putea) diminua solemnitatea momentului acordării distincției (după sursele citate), opinie împărtășită atât de majoritate, cât și de opoziție.

De acord și cu această optică de contestare, ne exprimăm stupoarea că pragmaticienii echipei de redactare tehnică a proiectelor de legi (printre care probabil și un lingvist – cel puțin așa s-ar cere) nu și-au pus întrebarea ce efect ar putea avea traducerea sintagmei *cavaler al industriei* atunci când un industriaș român, deținător al unei asemenea medalii, ar putea fi prezentat unor omologi francezi, spanioli sau italieni (nu știm dacă nu s-a pus și problema ca această distincție să fie decernată chiar unor cetățeni străini).

Pe limba acestora, transcrierea titlului onorific ar avea corespondentele (imaginare) „chevalier de l'industrie", „caballero de la industria", „cavaliere dell'industria" (așadar construcții de genitiv), dar care, oricum, se apropie primejdios de realele *chevalier d'industrie*, *caballero de industria*, *cavaliere d'industria*. Or, prin aceste formule, în limbile respective se înțelege „individ care trăiește din expediente, escroc, șarlatan", unul căruia în engleză i se spune, pur și simplu, *adventurer*, *sharper*, *swindler*, pe când în germană apare chiar termenul *Industrieritter*.

De altfel, prin traducerea din franceză, sintagma în discuție este (sau era) cunoscută și în limba română; după *Dicționarul* Academiei, *cavaler de industrie* înseamnă „persoană care, prezentându-se sub înfățișarea de om bine crescut, face înșelătorii (și escrocherii) în stil

mare şi trăieşte din potlogării şi expediente" (t. I/II, 1940; cf. II/I, 1934; formula apare şi în publicistica lui Eminescu, ca una dintre glosele sarcastice, alături de „coate goale de meserie", pentru termenul *patriot*). Iar de aceştia nu ducem lipsă, dar nu li s-a mai zis încă aşa.

La originea incredibilei surse de buimăceală terminologică la care ne referim se află însă parametri culturali, se pare, de neatins pentru „specialiştii" noştri în domeniul discursului public. În limbile romanice care au moştenit termenul *industria* din latină, substantivul acesta nu înseamnă doar „activitate", ci şi „abilitate", dar una antisocială. După cum aflăm din dicţionare (chiar dintre cele mai simple, bilingve), la Cervantes, de exemplu, în *Don Quijote*, cuvântul *industria* are numai semnificaţia „dibăcie, iscusinţă, îndemânare, ingeniozitate", dar în franceza ceva mai veche *industrie* înseamnă chiar (şi) „abilitate aplicată la rău", astfel că *vivre d'industrie* a căpătat semnificaţia „a trăi din expediente".

Prin traducerea romanelor cavalereşti spaniole, *caballero de industria* a pătruns în franceză, *chevalier d'industrie* având exact acelaşi sens: „individ care trăieşte din expediente, care îşi procură venituri ilicit" (să nu uităm că au existat şi „cavaleri briganzi", cei care, prin pădurile Germaniei, îi jefuiau pe călători).

Nu, nici măcar o minimă informaţie livrescă nu li se poate pretinde sau impune redactorilor legilor româneşti. Dar, dacă tot au pornit, se pare, de la modele franţuzeşti (vezi, de exemplu, *commandeur de la Légion d'honneur*, *grand officier* – al patrulea grad al Legiunii de Onoare, *officier du Mérite agricole*, *officier de l'Instruction publique*, dar, atenţie, de regulă, cineva poate fi „comandor" sau „ofiţer" al unui ordin, mai rar al unui domeniu), atunci se impunea ca terminologii să fie foarte atenţi la posibile efecte de *quiproquo*.

În traduceri... grăbite, cum am putut auzi nu de mult şi la translatoriţe (altfel, fete bine!) ce au intermediat prezentări publice televizate asupra tranzacţiilor cu firma „Renault" (cu echivalări apropiate de redarea neaoşelor cuvinte „ai noştri ca brazii" prin „les nôtres comme les conifères"), am putea asista la recomandarea dlui XY drept un „brav *chevalier d'industrie* (sau, la rigoare,

Industrieritter) al Refacerii Economiei Româneşti" (eventual promovat consilier comercial în vreo capitală europeană. Absurd? Dar cu includerea minelor antipersonal într-un catalog de produse româneşti pentru export cum au stat lucrurile?).

Ar putea fi vorba, într-adevăr, în cazuri de „privatizări" mai mult decât suspecte, de o duioasă şi adorabilă ingenuitate, cu raportare la voraci reprezentanţi ai brigandajului industrial autohton sau la simpli cavaleri servanţi ai unor destul de triste figuri. Dar şi oamenii cultivaţi de la noi, şi străinii la curent cu formule uzuale din retorica tranzacţiilor s-ar putea întreba, măcar ironic, de ce nu se spală rufele în familie? Şi pas' de mai perfectează afaceri într-o ţară în care „calitatea" de escroc ar părea că este recunoscută şi recompensată prin onoruri publice.

Aşadar, în cazul de faţă, în discuţie nu este doar ridicolul unor găunoase titulaturi respinse de senatorii noştri sau provocatoare de incidente (deocamdată) imaginare, ci de o penibilă lipsă de orizont (şi) pe terenul pragmaticii lingvistice.

Oare pe la Guvern să nu se fi auzit de „brainstorming"? [1999]

P.S. Am remarcat aceeaşi apariţie în decursul unei confruntări în care intenţia utilizării enunţului mi-a rămas neclară; într-o discuţie pe teme de actualitate, la emisiunea „Cap şi pajură", Emil Hurezeanu i se adresează, pe ton în general provocator, lui Cristian Tudor Popescu: „Cum de nu l-a primit preşedintele [Traian Băsescu] pe Dinu Patriciu? [emfatic:] *Om important, cavaler de industrie*!...". Nici o reacţie terminologică la interlocutor, nici Hurezeanu nu revine asupra expresiei!? Greu de spus dacă Cristian Tudor Popescu a ezitat în ceea ce priveşte sensul sintagmei, dacă nici Hurezeanu nu a fost sigur în această privinţă, sau dacă a fost o atragere „în cursă" nefructificată (REAL TV, 10.11.05, ora 22).

2.7. „Exploataţie" vs. „asociaţie"

Demersuri de natură legislativă pe terenul viitorului agriculturii româneşti se confruntă, şi ele, cu o problemă de lingvistică. La afirmaţia că nu se poate face agricultură performantă în condiţiile foarte micii proprietăţi rurale, se ripostează ca şi cum însăşi proprietatea ar fi pusă în discuţie, şi nu sistemul autarhic, de (auto)izolare economică, ce caracterizează în prezent un segment important din

producţia agricolă. Fără a încerca pătrunderea fondului problemei sau, cu atât mai puţin, sugerarea unor soluţii în temă, trebuie să observăm că, pentru a înţelege corect datele controversei, este de reţinut faptul că temeiul acesteia nu îl constituie dreptul de proprietate, ci modul în care se finanţează producerea de cereale, rădăcinoase, legume şi fructe, cum se lucrează şi cum se asigură desfacerea bunurilor rezultate, spre obţinerea de beneficii din această activitate etc.

De aici, intervine problema terminologiei, unele cuvinte fiind maculate şi deja tabuizate, după cum dovedeşte următorul exemplu. În emisiunea „Viaţa satului" de pe canalul TVR 1 (23.09.01, ora 10), unuia dintre invitaţi îi scapă „păsărica": „legea *asociaţiilor*..., pardon, a *exploataţiilor*". Or (pentru că unii nu mai ştiu), primul termen are o biografie încărcată negativ. Înainte de înfiinţarea „ceapeurilor" (a „corhozurilor", cum li se spunea), ţăranii au fost forţaţi, păstrându-şi aparent dreptul de proprietate asupra pământului, a animalelor de tracţiune şi a inventarului agricol, să se înscrie în „asociaţii", pentru a deprinde munca „în colectiv". Aşadar, aceste „asociaţii", în condiţiile statului totalitar comunist, au fost o sinistră farsă, anticamera pierderii proprietăţii individuale.

Drept care, spre a nu se mai vorbi de funie în casa spânzuratului, legislatorii evită astăzi termenul damnat, originar neutru, numind o formă organizatorică, şi apelează la unul care se referă la activitate, la ocupaţie, la îndeletnicire.

Este un concludent exemplu de pragmatică a comunicării, cu atât mai mult cu cât termenul curtat este, la rândul său, departe de a fi rămas neutru. Pe vremuri, „asociaţiile" precolectiviste au fost prezentate ca o modalitate a celor *exploataţi* de a se „scutura" de... ultimele rămăşiţe ale *exploatatorilor*, „chiaburii şi cozile lor de topor". Şi iată că, acum, un contingent încă important din cei de la ţară cărora li s-a impus „eliberarea" de exploatatori este chemat şi stimulat, parcă pentru exorcizare, să formeze *exploataţii*, să *exploateze* ei pământul, în condiţiile economiei de piaţă.

Să vedem dacă, în acest caz, se va dovedi puterea (cea ca din basme) a cuvântului şi, dacă după zece ani de sărăcire generalizată, politicienii îi vor ajuta pe ţărani să înţeleagă *esenţialul* problemei,

asupra căruia un mare sociolog, specialist în economia rurală din Şcoala Gusti, atrăgea atenţia imediat după decembrie 1989. Este vorba de Henri H. Stahl, care, în articolul *Omul şi pogonul*, publicat în revista „22" (I, nr. 20/23.03.90, p. 10), scria despre urmările nocive ale dispariţiei comasării terenurilor agricole în ceea ce priveşte performanţa cultivării lor (sociologul exemplificând şi cu faptul că în Franţa nicio bancă nu acordă credite unei ferme ce deţine o suprafaţă mai mică de 60 de hectare).

Însă pe atunci se vorbea chiar de *asociaţii*, netutelate de stat, un termen ce nu i-a speriat, se pare, pe pragmaticii şvabi din satul Petreşti, judeţul Satu Mare, care, după un reportaj din „Formula AS" (XI, nr. 471, 2–9.07.01, p. 12–13), lucrează, cu bune rezultate, 2000 de hectare, în posesia a 800 de familii, din cele 2350 câte avea fostul CAP din localitate, sub deviza „pământul tău, dar muncit împreună". Dar, cu un asemenea slogan, cine ar fi câştigat alegerile din 1992 sau din 1996?

Pe de altă parte, ca să revenim la „Viaţa satului", trebuie să observăm că unii dintre specialiştii invitaţi sau intervievaţi nu-şi prea pun problema impactului terminologiei asupra cultivatorilor pe cont propriu sau viitori *participanţi* (nu *membri*!) la... exploataţii, cărora le vorbesc limpede (!) despre „abatorizarea animalelor", „desfrunzit parţial" al viţei de vie, „igienizarea vaselor" ce prezintă „particularităţi", folosind „materiale oenologice – enzime", „fermentaţia tumultuoasă a vinului", „măr biologic" experimentat în „poligonul de cercetare" sau „celule de frig" pentru păstrarea fructelor şi alte asemenea minunăţii. Faţă de care te mai reconfortează „a trage vinul de pe boştină" şi chiar jurământul unui ţăran din Dragomireşti-Dâmboviţa: „să rămână nevasta mea văduvă, să rămână copiii mei orfani, să întindă mâna pe drum după o bucată de pâine, dacă nu spun adevărul".

În rest, ca de obicei, toate se aranjează la sfârşit, prin „tezaurul folcloric", în care respectiva comoară este ilustrată, ce-i drept, prin frumoase cântece, în care destul de multe frumuseţi de mult trecutele, şi cu faciesuri greu de recondiţionat, oftează prea des râvnind la voinici sprintenei, care să le fure: pe Dumnealor, sau măcar... o guriţă! [2001]

3. Sub semnul modelului şi al clişeului

3.1. Modele perene: *Biblia* şi Nobel

Parafrazarea, în mass-media, a titlurilor fericit alese ale operelor scriitorilor români şi ale clasicilor literaturii universale (de care ne vom ocupa în continuare), la o apreciere grăbită, i-ar plasa pe aceştia într-o postură extrem de favorabilă, aceea de demiurgi ai unor enunţuri memorabile cu învestire (eventual) perpetuă în confruntări de salon literar ad-hoc, constituit din ziarişti cultivaţi şi cititori caracterizaţi prin gurmanderie beletristică. Cuminecare elitistă la care ar asista, datorită magnetismului intrinsec al formulărilor, măcar prin nevinovata contaminare, şi publicul larg de cititori mai puţin avizaţi.

S-ar contura, astfel, chiar involuntar, impresia unui statut unic împotriva căruia este firesc să se ridice nu doar maliţioşii „no-men" temperamental (mefienţi sau doar ursuzi), ci şi contestatarii de conjunctură, ce nu trebuie nici ei subestimaţi.

În slujba dreptei măsuri a judecării lucrurilor, nimic mai atrăgător decât să încercăm necesara operă de... demolare a ipoteticului monopol, din două direcţii complementare.

Mai întâi, există şi alte surse importante, între care mai ales civilizaţia creştină, cu universul ei narativ, de personaje, de precepte şi de simboluri, accesibile, deopotrivă, scriitorilor, compozitorilor şi artiştilor plastici, cândva cultivate intens de aceştia, dar şi ziariştilor, numai că, timp de câteva decenii, tinerii au fost îndepărtaţi de acest mediu spiritual prin laicizarea brutală şi funestă nu numai a învăţământului, ci şi a culturii. Asta nu înseamnă o totală ignorare a zonei în discuţie, fapt probat de sondajele din presă prezente în fişierul nostru. Deoarece viaţa spirituală revine, semnificativ, pe vechile urme de drept.

În al doilea rând, se impune o deloc rău intenționată radiografie de relativizare a atotputerniciei de creativitate a scriitorilor, tributari chiar ei, în privința titlurilor, a motivelor și a temelor mitologice și creștine. Ca apariții de titluri ale operelor literare, înseși motivele creștine au ocupat (și mai ocupă) o poziție deloc neglijabilă ca frecvență, dar lăsând la o parte faptul că operația ar cere o muncă sisifică, o simplă statistică generală poate fi socotită puțin relevantă. Lucrurile se schimbă însă dacă vom explora doar manifestarea aderenței unui pluton fruntaș, pe care, se poate admite, l-ar constitui, de pildă, laureații premiului Nobel pentru literatură. Ne-am oprit asupra celor din perioada 1901–1982, pe baza excelentului volum publicat de Editura pentru Literatură ca „Almanah" – supliment al revistei „Contemporanul" (1983). Evident, spațiul nu ne permite decât un florilegiu.

Iată, de exemplu, numele câtorva personaje biblice prezente în titluri de opere literare: „iconoclastul" Shaw trimite „Înapoi la Matusalem", americanul Faulkner invocă figura unui revoltat, fiul lui David, în „Absalom, Absalom!", iar „Iosif și frații" sunt aduși în scenă în tetralogia lui Thomas Mann. Rezultat al unei interferențe culturale medievale, *Jidovul rătăcitor*, condamnat la veșnică neodihnă pentru ocara adusă lui Iisus pe drumul Golgotei, este „grațiat" de suedezul Pär Lagerkvist anunțând *Moartea lui Ahasverus* (1960).

S-a apelat frecvent și la momente și evenimente capitale: *Geneza* (Mistral), *Ziua judecății* (danezul H. Pontoppidan) sau *Fuga în Egipt*, proiecție a italiencei Grazia Deledda, aceeași care poate fi inspirată de Muntele Măslinilor instituind *Forul din pădurea de măslini*, iar un alt reper legendar biblic este *Tufișul arzător* (titlu al scriitoarei moraliste norvegiene Sigrid Undset). *Pământul făgăduinței* i-a tentat polemic ca simbol, în aceeași epocă, atât pe danezul deja amintit, Pontoppidan (1892), cât și pe polonezul Reymont (1899), ambele romane reprezentând fresce de confruntare socială (autorul *Țăranilor* a și fost clasificat, de altfel, ca un „antiurbanist").

Asemenea interferențe nu doar tematice, explicabile prin relevanța simbolurilor, se regăsesc și în alte cazuri: Galsworthy a avut viziunea *Insulei fariseilor* (1904), iar *Femeia fariseu* (1941) a fost identificată, bineînțeles, de un francez, François Mauriac, cel care, în

peisajul literaturii franceze religioase militante, putea să declare că nu vrea să fie un „romancier catolic", ci „un catolic care scrie romane" (şi a şi scris: *Sărutul dat leprosului*, *Mielul*, *Joia Sfântă*).

Alţi scriitori (prolifici) au recurs la evocări din mitologia creştină numai incidental (André Gide, *Întoarcerea fiului risipitor*, 1907), aşadar suntem departe de asumarea unei anumite ipostaze morale şi nu e de suspectat nici lipsa imaginaţiei. Este mai ales cazul lui Luigi Pirandello (*Să îmbrăcăm pe cei goi*), unul dintre plăsmuitorii cei mai originali de titluri intenţionat şocante (*Un cal în lună*), sau care s-au dovedit de acelaşi efect prin aparenta banalitate, de enunţ-crochiu, de proces-verbal: *Şase personaje în căutarea unui autor* sau *Astă-seară se improvizează*, titluri ale unor piese de teatru ce se numără printre formulele „clasicizate" cel mai frecvent parafrazate ulterior.

Deşi mai puţin ilustrată la nivelul marii literaturi, poate fi remarcată şi forţarea notei prin atracţia blasfemiei, de la *Dumnezeul nebun* (al spaniolului José Echegaray, 1900) la *Dumnezeul scorpion* (al britanicului W. Golding, 1971), pe lângă care alte titluri, cochetând cu protestul, pălesc: suedeza Selma Lagerlöf s-a ocupat de *Miracolele lui Anticrist* (1897), iar dramaturgul german Gerhart Hauptmann îşi intitulează un roman *Smintitul întru Christos Emanuel Quint* (1910).

Cadrul schiţat permite evaluarea atracţiei şi prestaţiei manifestate din aceeaşi direcţie în publicistică. Căci se ştie că, asemenea şanselor oferite de ipoteticul baston din raniţa oricărui soldat, pe vremuri, fiecare jurnalist îşi înmuia pana în călimara unui mare scriitor. Iar astăzi mânuieşte probabil pixul sau tastatura computerului unui viitor laureat român al premiului Nobel.

3.2. Substituiri în enunţul aparţinând discursului repetat

Am rezistat cu oarecare greutate tentaţiei de a aduce în titlu un posibil cuvânt românesc, *ramplasament*, la care ne-ar fi dat dreptul utilizarea, în secolul al XIX-lea, a verbului (a) *ramplasa* (scris chiar *remplasa*, după *remplacer*, din franceză, limbă care cunoaşte şi substantivul *remplacement*). Ispita era de a face din cuvântul respectiv un fel de „termometru" al preocupării stilistice a textelor următoare.

În 1996, unul din sloganurile (cu priză la public) utilizate în campania electorală în favoarea... schimbării clama, paradoxal,

virtutea dintr-o formulă paremiologică românească, generalizată, a statorniciei, a neclintirii: „Apa trece, pietrele rămân!". Dar jocul (de cuvinte) se voia subtil: fostul președinte, cel care avea să *treacă*, deținuse o importantă demnitate la APE, iar cel ce se dorea să vină era geolog. Dar, în 2000, am constatat că enunțul nu a fost și premonitoriu de lungă durată, cel ales atunci nu a putut *rămâne*, împietrit.

Concomitent cu refuzul obstinat (și justificat) al contemporanilor de a se servi de metafore pilduitoare consacrate (dar banalizate), apanaj al unei retorici încă de uz curent în secolul trecut, în mass-media desprinderea de zicătoare și de proverb se produce treptat. Jurnalistul prospectează febril mijloace șocante pentru a stabili contacte cu cititorul/ascultătorul, iar unul dintre procedeele la care se apelează frecvent pentru ca emițătorul și receptorul/ destinatarul să se afle imediat pe terenul unei experiențe comune, fie ea și de domeniul competenței expresive, este chiar recursul la parimie, la locuțiunea de mult desemantizată. Dar aici intervine gustul și flerul: acestora se încearcă a li se injecta o nouă vigoare, o proiecție dusă la virtuozitate (dar una ce tinde spre un gongorism *sui-generis*) în paginile „Academiei Cațavencu", temă ce binemerită o investigație aparte.

Formula strict canonică citată în cel de al doilea paragraf a fost „revizuită" încă din 1902, de Caragiale (poate printre primii), într-o frază din portretul *Savantul* (din ciclul „Moftangiii"): „Într-o țară eminamente constituțională [și aceasta o... acomodare ironică], apa trece, moftangiii rămân". Urmașii în spirit ai redactorului „Moftului român", gazetarii de astăzi, ca și cei care forjează sloganuri publicitare, îi calcă pe urme: „Apa trece, miasmele rămân" (titlu de articol). „Pata trece, culorile rămân" este reclama unui detergent cu totul „nou" și, firește, superior tuturor celorlalte. Încrustată în blană de stejar masiv, deviza unui restaurant ieșean, plasat cândva periferic, face aluzie la faptul că, pe vremuri, a fost frecventat de Creangă și Eminescu: „La Bolta Rece, timpul trece, prietenii rămân!" (iată și o interpretare a scriitorului Augustin Buzura: „Módele trec, demodații rămân"; Ad.l, 9.10.01, p. 3). O altă reclamă ne previne că doar „Frâna bună [furnizată de firma X] trece primejdia rea".

Tot prin înlocuirea de termeni, dar și prin schimbarea registrului de la conativ la simplă constatare, a fost revigorată zicătoarea „Nu da

vrabia din mână pe cioara din par", vizând diverse tentaţii şi ambiţii, descifrate prin enunţurile „Schimb Cotrocenii din mână pe Nobelul din gard", respectiv „Guvernul l-a dat pe Orban din mână pe voturile din par". La fel, cu referire la venalitatea unor distribuitori ai ajutoarelor pentru sinistraţi, s-a titrat că „inundaţiile la români" au fost „pentru unii ciumă, pentru alţii băi de spumă" (... de şampanie). Cu ocazia dispariţiei navei „Prahova", ministrul transporturilor „a intrat în gura presei" (mai rea, desigur, decât cea a satului şi decât a lumii, în ipostaza de lipsite de eficacitate; de un timp, şi o revistă a presei făcută de Mircea Badea pentru Antena 3 se numeşte tot „În gura presei"), iar un oarecare (mare) constructor „se bate cu cărămida în piept". Din titlul unei tablete publicate de Aurel Leon cu deja mulţi ani în urmă, în „Monitorul", aflam că „Orice naş îşi are... naşa"!

Nimic nou, prin urmare, nici sub soarele publicisticii: modelele le-au schiţat cândva înaintaşi de mare prestigiu; ironic, dar în fond şi puţin nostalgic, Caragiale scria, în 1905: „am ajunsără în sfârşit la Berlin şi am şi mâncat din franzela exilului", cu parafrazarea formulării unui paşoptist despre „pâinea amară a străinătăţii" (cf. II.3.2), aceasta venind dinspre îndemnul (ineficient mai ales astăzi) spre pâinea cât de rea din propria-ţi ţară.

Nu înainte de a anunţa că ţinem la dispoziţia celor (eventual) curioşi necesarele identificări bibliografice şi de a preciza că unele exemple ne-au fost semnalate de studenţi de la Departamentul de Jurnalistică al Universităţii „Al. I. Cuza", dar renunţând la un bogat inventar de mostre din prima categorie, încheiem prin semnalarea (doar) a unui alt tip de ramplasament: cel al unei întregi părţi dintr-o construcţie bimembră. În savuroasele (şi lingvistic) *Amintiri* ale „reacţionarului pitoresc" şi anticalofilului colonel Grigore Lăcusteanu (scrise pe la 1870), putem citi: „Ce să fac, îi zisei, aşa este soarta noastră, a românilor. Care se scoală mai de dimineaţă acela te ia de păr".

Constatare ce nu pare inactuală, dacă ne gândim la sisteme „piramidale" de câştig, la bănci falimentare, abile nu doar în a-şi face reclamă, ci şi în ceea ce priveşte ieşirea din... impas. Dar mai ales la competiţia, începând, anual, de pe la sfârşitul lunii august, a diferite regii, întru mărirea preţului (de)serviciilor (oferite!). Parcă pentru a ne

descuraja să mai intrăm în iarnă (ca să nu mai vorbim de ieşire). [1999]

P.S. Valoarea *matriceală* a enunţului canonic ne este probată de formulări recente din presă care prezintă variaţii similare: „Generaţia de aur trece, Mircea Sandu rămâne"; termenii opoziţiei pot apărea în text chiar la o distanţă apreciabilă: „... în definitiv, bârfa trece, NPC-urile pot fi convinse să te ajute (mai o şpagă, mai un serviciu), bătaia, în schimb, rămâne"; „Va trece moţiunea de cenzură?... Va rămâne Tăriceanu premier?". În construcţii de virtuozitate tehnică, în afară de structura generală de opoziţie, din enunţul canonic mai poate fi păstrat doar unul dintre verbele puse iniţial în relaţie, cum se prezintă lucrurile în cazul reclamei pentru un unguent (folosit la masaje), „Durerea trece, mobilitatea revine", respectiv într-un context amplificat, format din trei secvenţe; cu ocazia lansării noii monede europene, la instituţii bancare a fost afişat un *banner* cu următorul slogan: „Vine Euro, pleacă marca germană, valoarea rămâne". Iar realităţi dure din luna mai 2005, inundaţii şi alunecări de teren, au actualizat enunţul iniţial, cu ironie amară, prin „transmutatio" (schimbarea locului celor două substantive): în ziare s-a scris că „Pietrele trec, apa rămâne!" (texte culese de pe internet).

3.3. După colbul şcolii

Urmărind seria substituţiilor de diferite tipuri prin care jurnaliştii tulbură construcţii din sfera discursului repetat pentru ca, începând chiar cu titlul articolului, să-şi atragă cititorii, după exemple de distorsionare a citatelor savante, a locuţiunilor, a idiotismelor şi parimiilor, ne oprim la un alt teren fertil de inspiraţie: citatele din diferiţi scriitori, pe care le-am auzit, citit şi memorat la (şi după) lecţiile de literatură.

Un virtuoz (şi) al acestui procedeu de agreabilă... manipulare a cititorului, Bogdan Ulmu, comentând sarcastic (în octombrie, 1999) mişmaşuri ale junei (şi poate nu doar imoralei, ci chiar amoralei) noastre economii de piaţă, parafraza, într-un abil schimb de roluri, un vers din Alecsandri: „Vorba poetului: e unul care fură mai bine decât mine?". Sub acelaşi titlu de rubrică din „Monitorul" (seria veche), peste o săptămână, jurnalistul în cauză se apropia de fondul enunţului din *Unor critici*: „E unul care cântă mai bine..." (în original: „dulce").

Nu excludem posibilitatea ca alinierea spre canonic să se explice prin duşul rece al constatării insensibilităţii unui (unor) cititor(i) la mărgăritarul lansat prima dată. Dar este sigur că puţini sunt aceia care nu identifică atmosfera bucolică a începutului „Mioriţei" în implantul din evocarea „Aici, pe gura noastră de rai, toată lumea face politică".

Din alte opere aparţinând bibliografiei obligatorii a manualelor de limba şi literatura română, o puternică atracţie exercită celebrele mottouri la capitole din nuvela *Alexandru Lăpuşneanul*. Reclama pentru un telefon mobil (frapând şi prin imaginea unui boier cu caftan şi cu ditamai calpacul bombat pe cap, ce comunică prin mijlocirea acestui aparat cu ţăranul de la coarnele plugului) sfidează conservatorismul lamentabil al unor contemporani prin formula „Dacă voi nu le vreţi, noi le vrem".

Şi chiar independent de dramatismul contextului din care a fost scos, „Capul lui Moţoc vrem!" (reprodus şi ca atare într-un comentariu asupra încrâncenării celor ce resping celebrele deja manuale alternative de istorie, cu referire la destinul autorilor sau al ministrului „conivent") cunoaşte o mare varietate de întrebuinţări şi de prelucrări. Desigur, metafora se păstrează, sperăm, ca simplă figură de stil în „Cârlan cere capul lui Simirad" (notabilităţi ieşene) şi în „Presa italiană cere capul lui Jean Todt" (apoi, despre un alt antrenor: „Suporterii Realului vor capul lui Toshack"). Dar eşti înclinat să crezi că părăsirea tropilor nu era de neglijat aflând că „Rusia vrea capetele teroriştilor ceceni" şi te înfiori că scenele descrise cândva de Negruzzi s-ar putea repeta aidoma prin Caucaz.

Şi imagini grave ori sarcastice din versurile lui Eminescu sunt solicitate pentru abordări polemice pe teme de actualitate: tenacitatea spăimoasă a unui ministru a fost caracterizată prin „Remeş trece, Remeş vine (cu accize noi la tine)", iar, faţă de absolvenţii facultăţilor tehnice, care pleacă peste hotare, despre cei de la Drept aflăm că rămân în ţară „să ne fericească norodul", dar „cu procese interminabile şi ocolitoare de legi". Ca şi în primul exemplu citat, mesajul unei meditaţii filosofice este împins spre derizoriu într-o „adaptare" de circumstanţă pe tema scăpătării unei echipe de fotbal (numită chiar o „stea căzătoare"): „La Steaua care-a strălucit/ E o cale-atât de lungă/

Încât steliştii actuali/ Nu reuşesc s-ajungă" (oricum, era în octombrie 1999, înaintea celui de al doilea meci cu West Ham United, iar, pe vremuri, printre elevi, circula o parodie şi mai şi după „El-Zorab"). Cu totul altfel stau lucrurile când este vorba de opera lui Caragiale, ale cărui poante sarcastice, prelevate din vorbire şi de perenă actualitate, se întorc firesc în uzul curent, prin mass-media, în cele mai diverse translări: epilogul cercetării cauzelor unei revolte din închisoarea de la Iaşi a primit eticheta „Pupat toţi coloneii la Penitenciar" (o rubrică ţinută de Dorin Tudoran în „România literară" s-a intitulat „Pupat toţi Piaţa Unive'sităţi"). Prin paradoxala „12 trecute fix" se încearcă atragerea ascultătorilor spre o emisiune radiofonică, iar printre alte parafrazări notăm: „Vocea ortodoxului naţionale", „Conspiraţie, da' o ştim şi noi" (la rubrica „Puls" din „Monitorul", seria veche) sau „RAJAC numără gropile din oraş mai ceva ca Pristanda".

Iată de ce, remarcând în vorbirea antrenorului unei echipe ieşene de fotbal etimologia populară (şi poliţienească!) *renumeraţie*, ziaristul Bogdan Ulmu era îndreptăţit să extrapoleze maliţios: „Numai prostii învăţăm din Caragiale!".

Dar, după colbul şcolii şi de pe scenă, ne rămân şi sunt rechemate şi alte contexte, în alte registre. Prin cuvintele „De treci codrii de mesteceni care separă Germania de Polonia, ajungi, după câteva ore de mers cu trenul, în Wroclaw", îşi începea un reportaj scriitoarea Ioana Pârvulescu, iar titlul cronicii asupra unui festival de film de la Veneţia, semnată (tot în „România literară") de Eugenia Vodă, îl contrazicea optimist pe marele Will: „E ceva proaspăt în Danemarca". [1999]

3.4. De la Márquez citire

Lui Gabriel García, în ipostaza de proprietar al săptămânalului columbian „Cambio" şi de conducător al unei şcoli de jurnalism, i se atribuie constatarea că „e mai uşor să prinzi un iepure decât un cititor" (ca şi în cele ce urmează, referirile la Márquez pornesc de la un medalion din „România literară", nr. 5/1999).

Pentru a-şi păstra cititorii şi pentru a-i câştiga, eventual, şi pe cei ai altor ziare, publiciştii (secondaţi de redactori tehnici) mizează şi pe

magnetismul a tot felul de titluri (adesea mai mult sonore şi îmbietoare decât) bine cunoscute şi imediat atribuibile.

Dacă un rezervor cu adevărat inepuizabil, chiar dacă suprasolicitat (şi supralicitat) se dovedeşte literatura română, pe primul loc situându-se operele scriitorilor „pătrunşi" în manualele şcolare, quiproquourile şi substituţiile lexicale pornesc şi dinspre literatura universală, mai ales în cazul unor capodopere (sau numai opere de succes) ce au cunoscut şi şansa mediatică a ecranizării. Astfel, câteva titluri din „Monitorul" (Iaşi) din anul 1999 citează sau ne evocă soluţii... cândva editoriale ale lui Hugo („Mizerabilii – de la CONEL!"), Erich Maria Remarque („Ieşenii mai câştigă ceva teren pe frontul de vest" – o victorie a echipei Politehnica Moldrom în turneul de la Timişoara, dar şi: „Legea statutului [maghiarilor din afara Ungariei] sau nimic nou pe frontul vecinătăţii româno-maghiare"; „Cotidianul", 3.10.01) sau Ken Kessey: „Zbor deasupra unui cuib de năuci", cu referire la bombardamentele NATO asupra Serbiei, aducând un perfect sinonim de decodare a metaforei („cucii") din original, însă oricum destul de dur la adresa populaţiei acestei ţări.

Dacă asemenea lucruri... subţiri şi le permit, ca viziune editorială, doar ziarele ce mizează pe cititori de un anumit nivel cultural (deşi efecte apropiate, prin asociaţii de idei colaterale, se obţin şi la cei mai puţin instruiţi, apreciere care se bazează pe sondaje proprii), zona predilectă a convocării monştrilor sacri ai culturii universale sau a scriitorilor „populari" o reprezintă revistele literare. Fără eliminarea intersectării, după cum am văzut, cu solicitanta publicistică a cotidienelor, situaţie pentru care invocăm un caz semnificativ. O secvenţă (sonoră!) din titlul povestirii lui J.D. Salinger, *De veghe în lanul de secară*, apare resemantizată prin omonimie morfologică, atât ca titlu de rubrică în „Monitorul" („De veghe-n lanul de *se cară*"), precum şi ca titlu de eseu, de către Dorin Tudoran: „De veghe-n lanul *cu se cară ei*" – în volumul *Kakistocraţia*; vezi, tot aici, calamburul *Lacul Lebed(elor)*.

Pentru ilustrarea afirmaţiei de mai sus, citãm câteva titluri de articole, mai mult sau mai puţin recente, din „România literară": „(Prot)ocolul lumii în optzeci de greve" (ineficienţa semnării de

„protocoale" pentru curmarea grevelor studenţeşti la zi în toamna lui '99), „1001 de nopţi în 66 de zile" (inspirată caracterizare a discursului dramatic şi regizoral din piesa *Saragosa – 66 de zile*, jucată pe scena teatrului Odeon, după romanul lui Jan Potocki, *Manuscrisul de la Saragosa*), „În căutarea chipului pierdut" (cronică a Andreei Deciu la două romane de introspecţie).

Stendhalianul „Roşu şi negru" este preluat ca titlu al unui editorial semnat de N. Manolescu, culori polemic asociate pentru noţiunile de „comunism" şi „fascism"; în „Fotografie de grup cu *doamne*", al lui H. Böll, un cronicar dramatic introduce substantivul *vedete*, pentru a sublinia jocul deosebit al unor actori în interpretarea „Azilului de noapte" (într-o montare a lui Ion Cojar), iar o poezie, a lui Ion Drăgănoiu, „parabolică", se intitulează (nici mai mult nici mai puţin decât) „Alice în Ţara Noţiunilor".

Iată şi o variaţie de oferte pornind de la provocatorul titlu „Cui i-e frică de Virginia Woolf?" al dramaturgului american Eduard Albee: „Cui îi e frică de feminism?", „Cui i-e frică de manualele alternative?" şi, mai aproape, dar şi mai incitant, „Cine *nu* se teme de Virginia Woolf?".

Iar regulile retorice, care pretind armonie în proiectarea discursului, sunt cu discreţie respectate atunci când titlul („Mândrie fără prejudecată"; schimbând prepoziţia prin conjuncţia *şi* ajungem la Jane Austen) este reluat în text, în portretul de veritabilă aristocrată schiţat de Tita Chiper (în mai '98), la moartea prozatoarei Dina Balş: „A trăit mult, intens, cu panaş; a trăit cu mândrie şi fără prejudecată o viaţă de personaj...".

Reguli respectate şi de Marina Constantinescu care, prin titlul „Un veac de singurătate?", ne permite, acum, revenirea la Márquez: speranţa autoarei, comentând semnificaţia sărbătoririi Zilei Mondiale a Teatrului, dată fiind vocaţia acestei arte ca exerciţiu de democraţie (chiar prin ideea de dialog), este exprimată prin cuvintele „nu cred că vom trăi un veac, ce va să vină, de singurătate".

Se pare a nu fi prea cunoscut faptul că cel ce este considerat „autorul cel mai parafrazat din lume" (un exemplu în plus: „Cronica unei urgenţe anunţate") a respins, dar... cochetând, acest tip de

intersectare auctorială: „Chiar nu sunt în stare ziariştii să-şi inventeze propriile titluri?".

În favoarea legitimităţii tipului de intertextualitate de care ne-am ocupat, de salon literar în fond, riscăm o comparaţie cu alte forme de interferenţă din contemporaneitate, într-adevăr şocante, cum ar fi, păstrând proporţiile şi nuanţele, punerea pe ritmuri moderne a muzicii „serioase" (de la Bach la Gershwin) sau atragerea în grafică şi în publicitate a capodoperelor artei plastice antice şi clasice (vă amintiţi, de exemplu, scena de pe tavanul Capelei Sixtine înfăţişându-i pe Creator şi pe Adam, ale căror mâini sunt unite, într-o reclamă italiană, de o pereche de „Jesus-Jeans"). Sloganul publicitar apelează, insidios, la enunţul *Poruncilor*: „Non avrai altro jeans fuori che me!" (= să nu ai nici un fel de alţi blue-jeans în afară de mine!). Desigur, nu putem neglija explicaţii şi argumente ale denunţătorilor austeri ai „kitsch-ului" (printre care un Stephen Baker, *Visual Persuasion*, New York, McGraw-Hill, 1961, sau un Nikolaus Himmelmann, *Trecutul utopic*, trad. rom., „Meridiane", 1984): „emanciparea" maselor şi faptul că arta reproductibilă îşi pierde „aura" duc la distrugerea contemplaţiei şi a meditaţiei în societatea modernă, la scuturarea artei de obligaţiile culturale. Ne putem întreba însă, până la urmă, dacă marea artă şi marile idei se devalorizează de-adevăratelea pentru toţi, „folclorizându-se" şi devenind accesibile pentru mai mulţi, dacă se poate susţine că, astfel, viziunea maeştrilor este chiar contestată.

Ne vor despărţi, oare, de Michelangelo, de Chopin sau de Márquez? [1999]

3.5. Contagiunea prin „lemn dulce" vs. enunţul performant

Sintagma din prima partea a titlului numeşte o plantă erbacee perenă (*Glycyrrhiza glabra*), dar noi o propunem ca apelativ, măcar conjunctural, pentru limba de lemn la care s-au dedulcit multe dintre persoanele publice care nu numai că ne explică viaţa şi situaţia de astăzi, ci ni le şi hotărăsc, în spiritul golului din spatele clişeelor lingvistice mai vechi ori asezonate cu mirosuri postdecembriste.

Acum nu ne vom referi la limbajul (in)amicilor publici care ocupă locuri principale pe scena politică (al căror fişier în materie este în curs de constituire, în vederea redactării unei, probabil interesante,

lucrări de doctorat, de către un fin observator al fenomenului). Oricum, aceştia vorbesc de obicei... pe termen lung; ce şi cum spun se pare că, din păcate, este sortit să treacă pe lângă noi.

Dar, după vorba miticească, uneori „devine cazul" să vrei să afli ceva, să „iei înţelesul" (expresie populară) dintr-un „mesaj" care (Doamne fereşte!) te-ar putea privi la o adică. Se întâmplă ca, după ce ai „recepţionat", să rămâi tot cu neliniştea pe care ai avut-o anterior. Sporită, eventual, de curiozitatea profesională, pusă în slujba societăţii (nu-i aşa?), dar nesatisfăcută, a vreunui reporter băgăreţ.

De exemplu, a unei tinere care, în vara lui '99, după primul cutremur de pământ din Turcia, îl întreba (la ANTENA 1) pe un ofiţer superior, cu funcţie de răspundere într-un organism... abilitat, ce se face la noi în materie de cunoaştere a situaţiei construcţiilor, ce se prevede pentru a fi evitate, într-o asemenea împrejurare, urmările tragice etc., tot întrebări al căror răspuns era aşteptat cu sufletul la gură de cei care îşi imaginau că au privilegiul de a fi „pe faţă" la o asemenea confruntare, spre a se edifica. Intervievatul, un ipochimen pătruns de importanţa „misiei", dar şi ca într-un concurs cu premii pentru care se pregătise conştiincios, se ascultă recitând imperturbabil fraze de regulament, de tipul (sperăm că memoria nu ne-a înşelat prea mult): „Conform dispoziţiilor aprobate de (titlu de instituţie), completate cu instrucţiunile (număr, pe data) se întreprind toate măsurile privitoare la..., vizând soluţiile optime pentru..., având în vedere persoanele juridice în competenţa cărora revine... Pentru a limita şi diminua efectele..." etc. etc., de să te crezi la o lecţie de „tiorie"! Da, dar şi fata are „scenariul" ei, aşa că insistă: „Ne-aţi putea spune ce măsuri au fost sau vor fi luate, concret?"... „Sigur, toate măsurile şi instrucţiunile prevăzute şi adoptate pentru..., iar aplicarea lor este de competenţa..., astfel că limitarea urmărilor dezastrelor naturale priveşte..., din perspectiva unui ansamblu concret de acţiuni şi activităţi specifice..., a căror finalizare se estimează a fi..."!, debitate cu importanţă de Moş Teacă la epizootie mediatizat, gata apoi chiar să raporteze „supiriorilor" că „având în vedere şi ţinând seama de tentativa de învăluire din partea unor civili, introduşi reglementar,

inclusiv aparatura din dotare, în incinta serviciului de resort, s-a procedat la...". Aşa că, mai bine... lipsă!

Provocaţi de incident, am recurs la însemnările făcute cu ocazia vizitei la Bucureşti a Papei Ioan Paul al II-lea şi ne-am convins că există semne de cronicizare (epidemiile fiind, oricum, la modă), pe sechelele discursului public al vechiului regim, dar cu victime din întreg spectrul de vârste în activitate. Nici unii dintre cei mai tineri nu sunt imuni, căci „implementarea" unor formule de uz curent (încă) sau passe-partout îi scuteşte de efortul căutării, de exerciţiul imaginaţiei, al căror rezultat ar fi enunţul pertinent, denominaţia proprie, adecvată.

Începem tot cu un ofiţer, prezentatorul „Buletinului rutier" de la „Radio România Actualităţi", care, în zorii zilei de 7 mai 1999, le explica bucureştenilor unde-şi pot parca maşinile în zonă, dat fiind că, duminică, 9 mai, în Parcul Izvor, „Suveranul Pontif *va susţine* o liturghie". Iar la TVR 1 s-a vorbit de slujba din Piaţa Unirii *„prezidată* de Sanctitatea Sa, Papa", în replică („dacă putem spune aşa") la slujba oficiată de Patriarh. Tot „pe viu", ni s-a dezvăluit (formulare reluată) că „povestea Samaritencei a fost *citită* de Î.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei", şi că, la un moment dat, se intona *imnul* „Hristos a înviat" (este drept, din studio, un cleric a intervenit, jenat: „troparul"). În sfârşit, la plecarea Sanctităţii Sale Papa, P.F. Patriarh ne-a explicat de ce „a luat cuvântul" la despărţirea de pe aeroport.

Terminologia de miting, de şedinţă plenară, a alternat cu expresii mai „omeneşti", de... apropiere sufletească, din registrul transmisiilor de colportaj degajat: tot la TVR 1, în ziua de 8 mai, la ieşirea din biserică, Papa a fost recomandat, condescendent, ca o „prezenţă agreabilă", „cu toată neputinţa vârstei!". Deşi „un bătrânel gârbovit şi bolnav", Ioan Paul al II-lea este „un papă căruia îi plac călătoriile", întâlnirile cu tinerii constituind „spectacole ale prieteniei" (... şi ale păcii, de ce nu?).

Dacă în stilul publicistic al epocii de dictatură enunţul în vârtoasa limbă de lemn (-câinesc sau galben) era imperativ, „demascator" şi „mobilizator", acum tonul a căpătat alte nuanţe; funcţia fatică şi cea emotivă se resimt de gusturile lemnului-dulce, planta perenă (!) ale

cărei rădăcini uscate erau date, la țară, sugarilor, să le morsoace când începeau să le răsară dințișorii. [1999]

*

Dar să nu ne jucăm cu exprimarea prin clișee în mass-media; textul unei știri transmise la TVR 1, 13.09.01, ora 14, citit de Cristina Liberis, a luat o turnură sinistră: s-a vorbit de eroismul pasagerilor avionului american prăbușit în apropierea Pittsburgului, în încercarea de a-i împiedica pe teroriști „să-și ducă planul *la bun sfârșit*"! Evident, locuțiunea în cauză nu este pe deplin desemantizată și, chiar când sensul primordial a devenit obscur, pentru vorbitori sensibili, căutarea originii poate provoca premoniții terifiante. Astfel, formula „Infinite Justice" a fost tradusă la noi și literal (în diferite ziare), dar și prin „Justiție fără limite" (TVR 1, 20.09.01), respectiv „Justiție până la capăt" (ANTENA 1, PRO TV). Comentând enunțul în discuție, Lucian Mândruță a recurs la glosa nefericită în acest caz (din prezentarea de la PRO TV, de pe data de 20 sept.): „...adică *până-n pânzele albe*", locuțiunea evocând, etimologic, în vechile inscripții *creștine*, lințoliile în care erau învelite cadavrele...

Căci în discursul public performant, fiecare cuvânt și fiecare sintagmă sunt trecute prin filtrul efectelor, pe multiple planuri, ale decodării. Semnificativă, din perspectiva pragmaticii comunicării, a discursului „crizist", este evoluția titlurilor-slogan de la emisiunile canalelor Euro News și CNN caracterizând reacția SUA față de atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 asupra New Yorkului și Washingtonului. După „America atacată" (*America under Attack*), un adevărat strigăt de revoltă, a urmat sloganul ce anunța, deschis, riposta militară: „New War", o promisiune răspunzând stării de așteptare a unei populații îndurerate și mai mult decât ofensate. Analiza situației de drept și de fapt, a reacției politice și diplomatice mondiale, a impus adoptarea unui enunț care, pentru a preveni sentimentul de frustrare al americanilor, proclama solemn hotărârea Administrației de la Casa Albă, sprijinită de întreaga lume civilizată, de a se face dreptate: INFINITE JUSTICE presupunea formulări de detaliu și apeluri la creditare de tipul „America răspunde", „război împotriva terorii",

„război discret" (sau „din umbră"), „răbdare şi înţelegere" etc. Apoi, şi această deviză (aducând, pentru musulmani, atingere ideii de apanaj al lui Allah) a fost înlocuită, pentru ca, începând cu 7 octombrie 2001, să fie reamintit punctul de plecare (atacul), prin (traducerea) „SUA contraatacă" (după stângăcia unei prime formule româneşti cacofonice „America contraatacă").

Enunţul concentrat, expresiv şi persuasiv, ţine de un adevărat (şi declarat) *War of Words*, la nivelul importantului *Media War*, în care, de exemplu, termenului corespunzător noţiunii de „cruciadă", provocatoare de alteritate negativă, din emisiunile canalului „Al Jazeera", i s-a opus imaginea unei acţiuni transconfesionale, a unei impresionante solidarităţi împotriva terorii dincolo de religii, care convoacă şi rezistenţa antitalibană afgană, „North Alliance", parte dintr-o „Great Alliance". [2001]

3.6. Fotbal şi semiotică: lei şi vulturi, regi şi samurai, mono-, bi-, tri- şi policolori

Absenţa la mondialul din Japonia – Coreea de Sud ne-a lipsit de posibilitatea să verificăm apetitul comentatorilor noştri de a numi echipa naţională de fotbal prin pluralul „tricolorii". Un apelativ la ordinea zilei şi la World Cup '94, din SUA, dar şi în 1998, în Franţa, când denominaţia a fost mai mult decât ambiguă, de vreme ce am „împrumutat-o" chiar de la francezi, primii *tricolores*.

Iată câteva comentarii despre VIP-urile scenei, cu evocatoare terminologie cromatică: „Gică Popescu a ratat şansa de a fi singurul «tricolor» participant la patru turnee finale"; „«alb-verzii» au luat locul «tricolorilor» la marele rendez-vous"; americanul Leo Knoll „regretă că «tricolorii» n-au ajuns la Mondialul asiatic". Sau aduceri-aminte ale unui alt «Gică», despre care, dacă te gândeşti la ce spune, îndată îţi dai seama că are el în minte ceva: „a fost cea mai frumoasă poveste trăită de mine în cei 17 ani petrecuţi sub tricoul cu tricolor".

Se pare însă că pe galici, dacă au aflat, transferul nu i-a preocupat sau nu i-a prea consumat, căci, altfel, riscam să ne pierdem numele de alint al naţionalei (aşa cum, în urma unei sentinţe de la Haga, am plătit daune chiar Franţei, firesc, pentru importul, considerat ilegal, al

termenului *şampanie*, care nu mai poate fi citit pe etichetele buteliilor noastre cu vin refermentat, idee de gurmanderie impusă de vinificatorii din Champagne). Dar francezii ne vor fi ignorat şi fiindcă aveau (şi au) măcar alte două simboluri; unul de cel mai vechi tip, totemic, „cocoşii", iar celălalt de categorie superioară, de abstractizare, după culoarea tricourilor: „albaştrii" („Didier Deschamps... fostul căpitan al albaştrilor").

„Tricolorii" români apar (sau, măcar parţial, reapar, căci a existat cândva la noi un club „Unirea Tricolor") după 1965, consecinţă a încetării presiunii de „sovietizare" sub drapelul roşu cu secera şi ciocanul, ce impunea să se scrie doar despre „reprezentativa" sau „selecţionata" (R.P.R.), după modelul *naşa zbornaja*. Cam în aceeaşi epocă în care „Sportul popular" a devenit doar „Sportul", publicând nu numai programe, rapoarte sau clasamente, ci şi comentarii din perspective diverse. Altfel, era şi greu să celebrezi reuşitele conaţionalilor; campion olimpic în 1952, la Helsinki, la una din probele de tir, cu 400 de puncte din tot atâtea posibile, Iosif Sîrbu s-a... scuzat, explicând că succesul s-ar datora faptului că a învăţat din experienţa trăgătorilor sovietici!

Desigur, a vorbi de *tricolori* (fără precizare de apartenenţă) presupune o convenţie tacită de comunicare, printre *ai noştri*. Dacă ajungeau, de exemplu, la mondialul „cu ochii oblici", românii s-ar fi putut confrunta, sub semnul acestei terminologii, cu încă vreo 14 echipe îndreptăţite să emită aceeaşi pretenţie (ca să nu mai vorbim de culorile naţionale ale Germaniei şi Belgiei sau ale Italiei şi Mexicului, pentru a căror identificare s-ar impune, în plus, tot felul de amănunţiri tehnice).

Totuşi, prezumtivele dificultăţi s-au diminuat din altă perspectivă, întrucât, având pe steagul naţional una (China, Turcia, Arabia Saudită), două (destul de numeroase ţări), trei sau mai multe culori, echipele şi-au găsit, afectiv, alte simboluri verbale; se pare că numai argentinienii, „alb-albaştrii", şi brazilienii, naţionala „auriverde", mai merg decis pe aceste semne, deşi despre orice jucător la numitul nivel se spune că „joacă" sub culorile naţionale (prezente, e drept, fie pe tricouri, fie prin cumulul tricouri + şorturi + jambiere, fără a fi un monopol al fotbaliştilor; de exemplu, am putut lua cunoştinţă de

existenţa unui „American îndrăgostit de gimnastele «tricolore»", motiv pentru care a venit la Deva; EZ, 9.07.02, p. 10). Dar, la meciuri, şi spectatorii afişează culorile naţionale, vestimentar sau prin originale machiaje, asemenea pieilor-roşii proclamând iminenţa confruntărilor armate. Ca să nu mai vorbim de tobe, goarne şi petarde. Chiar numai pasager, să ne amintim însă şi de pălăriile patriotice (britanice) ale ipochimenilor din high-life, la cursele (hipice) de la Ascot!

Date fiind terminologia (*strategie*, *tactică*, *atac*, *apărare*, *victorie* etc., faţă de care *a elimina*, *a anihila*, *a surclasa*, *a ridiculiza* reprezintă simple defulări) şi atmosfera competiţiilor, simbolurile sunt, frecvent, de veche inspiraţie totemică. Totuşi, din galeria vedetelor de la „Animal Planet" nu vom găsi în această ecuaţie nici broasca-ţestoasă, nici măcar şarpele (care convine individual: un fotbalist român este alintat, de suporteri, „Cobra"). Şi cocoşul este bătăios, însă la mare cinste se află carnasiere feroce şi păsări răpitoare: „leii invincibili" sunt camerunezii, „leii din Teranga" – senegalezii, „pume" – argentinienii, „vulturi" – nigerienii şi, pentru variaţie, mexicanii.

În relaţia strânsă simbol totemic – şef războinic se înscrie, apoi, apelul la monarh (desigur, în ipostaza de autoritar, preferabil chiar tiranic): fotbaliştii din Arabia Saudită îşi zic „regii nisipurilor", iar cei din Mexic – „regii azteci". Nici războinicii propriu-zişi, tot prin calificative asumate sau acordate, nu ies din competiţie, mai ales când e vorba de elite sau de profesionişti: japonezii sunt „samurai" ori „şoguni", danezii – „vikingi", croaţii – „mercenari", iar turcii (dar poate numai pentru comentatorii români) sunt „ieniceri".

Foarte puţine naţionale se bucură de calificarea, superioară, prin umor; este cazul celei a Olandei, dezmierdată „portocala mecanică" (dar căreia nu i-a mers „jucărica", aşa că n-a mai ajuns în ţările de la Soare-răsare). Să nu-i uităm totuşi nici pe brazilienii „cariocas".

Echipele care nu au supranume omologate în circuitul internaţional par a fi însă din cele mai serioase, ale Angliei, Spaniei, Suediei şi chiar a Germaniei, a cărei „Manschaft" este supranumită doar ocazional, cu înfiorare, prin evocarea „Panzerelor" lui Heinz Guderian. Dar în acelaşi club se regăsesc şi cele fără prea mare tradiţie, ale SUA şi Chinei, cu puţini suporteri în primul caz (altfel stau lucrurile la

baschet sau hochei), respectiv a cărei intimă autoevaluare se mai conduce, poate, după precepte din „cărticica roşie" a lui Mao. Pentru acestea din urmă, să mai aşteptăm.

Revenind la cele dintâi, credem că supranumele magice şi belicoase pot fi interpretate ca martori ai păstrării, atavice, sau ai afirmării recente, de ocazie, a agresivităţii naturale, primordiale, chiar dacă nu putem ignora o justificată nevoie de identificare circumstanţială, de preluat şi ca formă de protest faţă de globalizarea contemporană, semnificativ ilustrată de „circulaţia" fotbaliştilor: senegalezii pot fi aflaţi la cluburi din Franţa, dar şi la „Manchester United", chinezii la „Manchester City" sau „Crystal Palace", turcii la „Aston Vila" şi „A.C. Milan", ba chiar şi sud-africanii sunt prezenţi la „Lokomotiv" (Sofia ori Moscova), iar nigerienii la „Panathinaikos".

Aspiraţia de apartenenţă (inclusiv alteritatea pozitivă) se poate exprima, mai aproape de abstract şi aparent aleatoriu, pornind, pur şi simplu, de la culoarea echipamentului, după care italienii sunt „azzurri" (ori „squadra azzurra"), francezii – „les bleus", iar slovenii – „alb-verzii". E drept că şi aici lucrurile se mai complică: jucătorii belgieni au echipamentul roşu, însă renumele şi-l caută în supranumele de „diavolii roşii", reputaţie râvnită recent şi de sud-coreeni (avem şi noi doar nişte „câini roşii").

Dar probabil că ar fi greu să „mobilizezi" o echipă, iar hotărârea de a învinge, de a-i... desfiinţa pe adversari, să le-o inculci unor jucători ce s-ar numi „gazele" sau „egrete", împinşi pe teren să înfrunte „pume" sau „vulturi". Funcţionează, aşadar, şi o regulă (de abdicare, în fond, de la simpla denotaţie) a dominoului terminologico-simbolic. De altfel, după eliminarea Franţei chiar din faza pe grupe, jurnaliştii au vorbit, firește, despre „jumulirea cocoşilor".

Între simboluri de malefic, supremaţie şi aroganţă, „diavoli" şi „lei", „regi" şi „samurai", într-o extremă, sau de simplă identificare, „albaştri" sau „oamenii (costaricani ai) lui Guimaraes", în cealaltă, să zicem că „tricolorii" („roş-galbeni-albaştrii"?), ca simbol de solidaritate, ne păstrează într-o destul de convenabilă semiotică.

Desigur, noi am fi dorit ca astfel-numiţii să se fi păstrat şi în forma care să-i ducă, cum a fost odată, măcar până în sferturile de finală ale Mondialului ale cărui emoţii abia le-am depăşit. [2002]

3.7. Ciocoisme de tranziţie ca „relaxare" a discursului

Nu, nu ambiţionăm vreo analiză social-economică, de fond, privitoare la răsfăţaţii tranziţiei; (măcar) unii dintre ei sunt discreţi în fapte şi în vorbe şi, poate, *of course*...! Ne preocupă doar reflectări ale fenomenului în mass-media, mai precis în televiziune, prin exprimarea celor ce amuşină mediile respective şi cărora unele dintre vedetele diferitelor canale le aparţin deja (sau spre care, probabil, aspiră).

Desigur, nu putem avea nimic împotriva emisiunilor ce prezintă automobile de lux, imobile şi locuinţe de acelaşi... standing şi, încă şi mai puţin, împotriva acelora ce fac să defileze manechine versate în a pune în valoare virtuţile artei dezbrăcării savante. În mod normal, mass-media are pentru astfel de producţii un jargon al iniţiaţilor, justificat, nu-i aşa? Sunt însă, în afara ştirilor şi a discuţiilor pe teme economice, sociale ori politice, şi emisiuni care-i interesează direct pe foarte mulţi: buletinele meteo. Şi asta nu doar pentru a fi atenţi cum se îmbracă sau spre a se decide ce pot să facă după-amiezile ori în week-end. Nici interesul în această direcţie nu este de neglijat sau de refuzat. Deoarece ni se recomandă să nu ne uităm umbrela acasă, să ne îmbrăcăm mai gros sau mai subţire, iar la vreme de iarnă suntem consiliaţi să ne luăm şi schiurile când vom (şi nu dacă am putea) merge la Predeal sau la Sinaia.

Problema o constituie o ciudată selecţie a destinatarilor (râvniţi) ai programelor în discuţie, prin omisiunea sau în dispreţul marii majorităţi a telespectatorilor, cei pe care starea vremii îi preocupă din perspectiva existenţei. Da, pur şi simplu a aratului şi semănatului, a prăşitului şi seceratului, mai pe scurt a agriculturii şi, dacă permiteţi, a creşterii animalelor, a pescuitului, a apiculturii şi a altor ocupaţii, mai mult decât periferice, dacă nu chiar de-a dreptul ezoterice, pentru cei care stabilesc profilul şi discursul emisiunilor de televiziune cu pretenţia de a ne informa despre soare şi vânturi, ploi şi ninsori.

Pentru cei după care toată lumea râde, cântă şi dansează (am preluat titlul unei operete sovietice de tip... hollywoodian întârziat), timpul poate fi „înrourat de scurte ploi", sau „îmbujorat"; „vedetele începutului săptămânii în apusul Europei" fiind „ploile şi ceaţa", dar noi, aici, „vom savura un soare luminos", astru care „ne va zăpăci cu

capriciile lui", pentru că, apoi, „ceața ne va învălui discret". Tot pe la mijlocul lui noiembrie (2000), și tot la PRO TV, aflam că „ploile vor rătăci prin Anglia" (apoi: „umbrelele se vor deschide în tot mai multe țări din Europa"), „nordul depărtat va fi poleit cu ninsoare", dar că vremea „se va îmblânzi, norii se vor refugia spre regiunile nordice". Dar pe la noi, unde domnea seceta? La noi, „mercurul se va furișa spre zero grade", însă „nimic nu va tulbura victoria soarelui", astfel că „vom savura o zi superbă" și-i putem compătimi pe cei din zone aflate „în grațiile precipitațiilor".

Nu știm dacă „Proteve-ul" a lansat această modă a *jurnalezei* prețioase în materie de meteorologie și nu-i reproșăm gusturile; este un canal privat și se poartă cum vrea, ca și un concurent cu același statut juridic, la care de VREME se ocupa, după mai subtile împunsături sau mai brutale blende pe teme de politică, un tânăr sprințar (dar tot cu vorbe înhorbotate sau pișcătoare, alese parcă, alternativ, dintr-un manual de conversație de salon sau din zona confruntării verbale a „băieților de băieți"). Individualizate (și) prin programe ce se adresează unui public-țintă ahtiat de antren și de înscenate ciorovăieli (două... vedete se întrebau, la începutul unui show, dacă vor ajunge să se păruiască!), astfel de canale de televiziune își pot permite să conceapă comunicarea în emisiunile meteo și după mentalul vestitelor bătăi cu flori de la Șosea de la sfârșitul secolului al XIX-lea: pe noi, ca și pe voi, norii (chiar norișorii) și ploile ne agasează și ne agresează, vrem ninsoare doar la munte, ca să putem schia, dar când mergem noi acolo să fie soare, ca să ne și bronzăm; așadar vântul „să nu-și facă de cap" ori să „aibă tresăriri de orgoliu" etc., folosind de preferință un limbaj comparabil doar cu cel surprins de Molière la prețioasele ridicole ale celei de a șaptesprezecea sute („Doamnă Contesă, fotoliul vă întinde brațele!").

Dar când această modă cuprinde (competitiv?) și buletinele meteo de la TVR, avem dreptul să ne întrebăm dacă plătim abonamentul ca să aflăm cât de ofuscată este Carmen Gheorghiță de vreun frig neașteptat (cu mimica zgribulirii de rigoare, pretext pentru relansarea urgentă a liniei bustului) ori ca să ne înduioșăm de grija ei pentru arădeni (sau pentru locuitorii din nordul Moldovei) „deranjați"

(respectiv, „plictisiți") „de câteva picături de ploaie". În iarnă, eram liniștiți că „fulgii vor cădea (doar) câteva ore", iar după ce au trecut inundațiile din nord-vestul țării și se părea că va ploua, frunțile ne-au fost descrețite: „vremea se va ameliora" și vom avea „momente însorite berechet".

Iar asta, eventual, chiar după ce la „Jurnal" s-a vorbit despre nivelul scăzut al apei în lacurile de acumulare ale hidrocentralelor și de secarea fântânilor în întinse zone din sudul și din estul țării. Ne-ar interesa, în asemenea situații, cu ce se ocupă coordonatorii de emisiune și dacă respectivii știu că la o televiziune italiană cu statut de serviciu public buletinul meteo este prezentat de un specialist din marină, telespectatorii fiind interesați de navigația costieră și de pescuit, iar nu imaginați ca o națiune de vilegiaturiști, fără odihnă și răgaz.

Paradoxal, datorită marelui interes pentru starea vremii, buletinele meteo s-au transformat în emisiuni de club select pentru prezentarea unor manechine și de show-uri de virtuozitate stilistică, astfel că, după ce se transmit, ajungi să te întrebi cum va fi, totuși, vremea? Și, mai apoi, pe cine au în vedere textele interpretate de fetele astea? Pe răsfățații tranziției (care, probabil, nu-și pierd timpul în fața televizorului) sau sunt pe gustul secretarelor acelora sau al găștilor de party ale VIP-urilor, în acord cu idiosincrasii și alinturi ciocoiești?

Deoarece, dacă e să-l credem pe Caragiale, până și damele din lumea mare a epocii acestuia aveau griji normale și observații pragmatice, de bun-simț, pe această temă. Vă amintiți? Intrând pentru *five o'clock tea* într-un salon „pur stil Louis XV", la madame Esmeralde Piscopesco, madame Protopopesco (Mița, e drept!) exclamă: „E un ger afară, mașer, că nu-ți poți face o idee... . Dacă o ținea așa toată noaptea, se duce dracului rapița!".

Auzi, dulceață, ce gusturi... [2001]

4. Mozaic de actualitate

4.1. Viţadevie

Deoarece urmează (şi chiar a început) să impună, în primul rând în şcoală, în presă, în edituri şi în actele instituţiilor, norma de scriere a cuvintelor de diferite vârste din vocabularul românesc (şi întrucât indică şi pronunţarea literară a acestora), ediţia din 2005 a *Dicţionarului ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* a devenit un subiect de presă. Abia semnalat la apariţia primului tiraj (cu o jenant de lungă erată, în foi volante însoţitoare!), peste câteva luni, la consemnarea lansării propriu-zise, masivul DOOM 2 (aproape 900 de pagini) s-a învrednicit şi (dar mai ales numai) de foiletări spre exemplificare.

Desigur, de la texte din ziare ori din emisiuni tv sau radio publicul nu se aşteaptă la recenzii ştiinţifice, dar în mass-media, în căutarea unor aspecte de senzaţie, s-a înfiripat o imagine de tip folcloric a înnoirilor, începând prin titluri cum ar fi „Se schimbă limba?", „Dicţionar pe fugă", „Un dicţionar recent apărut a modificat limba română...", când, de fapt, noutăţile reprezintă mai ales modificări punctuale privind scrierea unor cuvinte. În acelaşi registru s-a titrat şi în legătură cu opinii (uneori grăbite, alteori „acomodate") ale specialiştilor (din alte centre universitare decât Bucureşti): „Bomba DOOM 2", „Scandalul provocat de noul dicţionar ortografic român explodează la Iaşi", „Revoltă a lingviştilor...", „Agramaţi din iulie" („Gazeta de Cluj"). Mass-media s-a făcut ecou al păsului viitoarelor... victime şi prin alte enunţuri: „Generaţia sacrificată de DOOM 2" etc.

Şi, din acest motiv, poţi suspecta chiar exactitatea declaraţiilor din ziare (deşi reproduse între ghilimele) ale autoarelor operei, mai ales dacă ai în vedere unele exemple de aşa-zise inovaţii citate spre ilustrarea criticilor: inserarea verbului (a) *ambigiza* (când, de fapt, este vorba de *ambiguiza*) sau, din cauza pripelii privind înţelegerea regulilor de folosire a cratimei, presupusa scriere „la un loc" a numelui de plantă *viţădevie* şi grafia *dintrodată* (şi aceasta inexistentă). La primul nivel al receptării datelor a rămas prezentarea ca generală a scrierii aglutinate în cazurile *nicio*, *niciun*, selectate frecvent şi în titluri (pe când DOOM 2 indică scrierea *nici o*, *nici un*, dar în situaţiile adverb + articol, respectiv conjuncţie + numeral); şi, tot aşa, dată fiind recomandarea grafiilor *odată*, *odată ce*, *odată cum*, a fost „pierdută" distincţia *o dată* (articol + substantiv feminin, respectiv numeral) etc.

Efectul distorsiunilor (şi prin creaţii de presă de tipul celor citate mai sus) nu este de neglijat: de la nervozitatea indusă de aglutinarea cvasigeneralizată, ce a provocat, printre studenţii receptori după ureche, întrebarea dacă în viitor se vor scrie „lipite" şi construcţii latineşti de tipul *ad-hoc*, până la cutremurarea că a fost schimbată limba, prin „pătrunderea oficială" în/prin dicţionar a unor cuvinte de argou, a unor termeni „inutili" şi a unui potop de anglicisme, primele (în reacţii de pe „forum") considerate că „dau undă verde maneliştilor şi poliţiştilor să-şi bată joc de limba română", în ansamblu gramatica fiind cioplită „după cum vorbeşte Gigi Becali" etc.

Imponderabilele ce au dus la astfel de temeri şi pudori nu se pot ascunde după nicio frunză de... viţă-de-vie: DOOM 2 nu exclude cuvinte din vocabular, după cum nu inventează şi nici nu proiectează vreo limbă a lingviştilor, ci doar consemnează majoritatea cuvintelor în uz la diferite niveluri şi scrierea lor. Dacă după unele reguli din recentul dicţionar s-ar părea că nivelul intelectual al scrierii coboară, prin impunerea unor trăsături regionale (dar în această privinţă opţiunile pot fi reevaluate în viitor), după altele, scrierea se complică inutil. Dacă reglementările actuale prezintă şi inconsecvenţe, semnalate de cititori de toate categoriile, şi dacă chiar *Nota asupra ediţiei* are mai curând aspectul de schiţă a unui „tratat" de ortografie decât de explicaţie la un instrument de lucru, importantă este

preocuparea de ansamblu pentru regularizarea scrierii literare ținând seama de tendințe ale vorbirii. Așa cum s-au modificat și se modifică dintotdeauna și peste tot normele pe terenul planificării lingvistice.

Doar nici DOOM-ul nu s-a scris o dată pentru veșnicie. [2006]

4.2. Urbi et orbi

Crăciunul și Paștele aduc în discursul mass-mediei acest celebru enunț care, tradus literal, înseamnă „orașului și lumii"; este vorba de o locuțiune adverbială folosită pentru a indica destinația mesajelor papale, în special la Nașterea Mântuitorului și la Înviere. Este, totodată, o formulă din diplomația Vaticanului, subliniind caracterul universal al unei dogme, al unei recomandări sau decizii. Toate acestea se adresează Romei, ca oraș cu statutul de capitală a catolicismului, și spațiului circular (lat. *orbis* înseamnă „cerc") al lumii catolice având ca punct central Roma și care pentru vechii latini era (pornind de la viziunea locuitorilor Latiumului) singurul oraș, de la a cărui întemeiere se numărau anii și se datau diferite evenimente. De aici formula *ab urbe condita* (prescurtată A.U.C., sau numai U.C.) însemnând „de la întemeierea (fondarea) orașului" (Roma), cunoscută și ca titlu al operei istoricului Titus Livius.

Condiția de asociere facilă prin aliterație (apropierea fonetică) a celor două cuvinte a contribuit la reținerea formulei și la utilizarea ei cu sensul extins de „tuturor, peste tot, pretutindeni", mai întâi în mediul savant, al literaților în special, și apoi în exprimarea uzuală, în diferite stiluri și limbaje funcționale. Apariția în textele jurnalistice (în enunțuri care ne-au atras atenția) ne confruntă cu anumite proiecții denominative ce prezintă interes din perspectiva efectelor unei cunoașteri numai relative sau necunoașterii lucrurilor (precizăm faptul că am selectat diversele exemple citate în continuare de pe internet, mijloc prin care textele de origine pot fi identificate, și de aceea nu facem aici trimiteri speciale).

Desigur, trebuie să pornim de la destinul altor enunțuri din discursul religios (nu numai catolic); de obicei, cuvintele de început ale unor astfel de texte au devenit înseși denumirile acestora: *Ave Maria* (sau numai *Ave*), *Te Deum*, *Miserere*, *Pater noster* (începutul

Rugăciunii Domneşti, ca şi *Tatăl nostru* sau, mai vechi, *Ocinaş*, după slavonul отьче нашь şi altele. Dar, în cazul de faţă, nu avem de a face cu preluarea unui enunţ propriu-zis din mesajul papal (sau din diferite acte), ci de evocarea unei formule tehnice de cancelarie, precizând *cui* îi este adresat un act (de tipul „Către..."). Aşadar, putem constata o importantă mutaţie de rol, de vreme ce *urbi et orbi* a căpătat statutul de sintagmă nominală ce ne este explicată prin „binecuvântarea (sau binecuvântarea apostolică) «Urbi et Orbi»", „mesajul tradiţional" (al Papei), „mesajul pascal", ba chiar „rugăciunea" (despre care se declară nici mai mult nici mai puţin că ar fi fost „intonată"), sau de titlu propriu-zis: „după ce Papa a citit «Urbi et orbi»" (de parcă ar fi vorba de un „Tatăl nostru" sau de o altă rugăciune).

Fără îndoială, putem recunoaşte o firească extensie de utilizare, în comunicarea publică mireană, atunci când formula a titrat o ediţie specială la TVR 2 (de pe data de 25 decembrie 2005) sau când este folosită ca denumire a unei edituri: respectivele modalităţi şi cadre de comunicare îşi face cunoscute aspiraţiile (deloc modeste!) de difuzare a mesajelor, audiovizuale sau sub formă de cărţi. Şi tot atât de normale (sub beneficiu de inventar!) pot fi considerate cazurile în care, tot figurat, formula apare cu sensul de „peste tot, tuturor" atunci când se vorbeşte de „devotamentul şi exemplaritatea" cu care un regizor (Tompa Gabor) „îl montează, *urbi et orbi*, pe Eugen Ionesco", sau de un critic (Mihai Zamfir) ce „a pus la dispoziţia cititorilor un ghid al receptării operei lui Proust, «urbi et orbi»", ba chiar atunci când se afirmă că proporţiile unei cărţii denotă... „o imensă poftă de efuziune, de a se adresa *urbi et orbi*". Dar ne aflăm în prezenţa unei ridicole pretenţii (chiar nevinovate, deşi prin ignoranţă) când o firmă „de echipamente pentru tâmplărie din PVC şi aluminiu" anunţă: „distribuim produsele noastre URBI et ORBI"!

Ca de obicei, mediul propice al emfazei îl constituie textul jurnalistic în registru etic sau patetic, ca atunci când aflăm că prin atacul asupra turnurilor World Trade Center s-a urmărit „diabolizarea urbi et orbi a Americii" sau când se vorbeşte de vreo scrisoare a trei miniştri (români) care a fost „adresată «urbi et orbi» (oraşului şi omenirii)" – exagerare subliniată (involuntar?) chiar prin glosare.

Sunt interesante glose şi interpretări din diferite contexte ce dovedesc preocuparea pentru înţelegerea lucrurilor: „în tot locul, – «urbi et orbi» în limbaj papal, deci şi la noi, şi pretutindeni în lume"; iată şi o mostră de echivalare prin alăturarea de termeni franţuzeşti, ca „deictice" locale sau modale: se poate constata că anumite enunţuri sunt adresate „oamenilor în general", de unde „frecvenţa unor secvenţe precum «publiquement», «urbi et orbi», «devant les caméras»" (Cezar Bălăşoiu, în comentarii despre „verba dicendi"). Nu mai puţin interesant ne apare un caz de particularizare, deşi uşor derizorie: „Papa ocupă rampa de două ori pe an, dând binecuvântarea urbi (în persoană) et orbi (la televizor)".

Dacă prin utilizarea substantivală a locuţiunii adverbiale s-a ajuns la folosirea formulei cu valoarea de titlu al însuşi mesajului papal, *urbi et orbi* fiind considerată ca o „binecuvântare" propriu-zisă sau ca... „rugăciune (intonată)" etc., faptul nu este fără precedent: a devenit substantiv *omnibus* „tuturor", forma de dativ a adjectivului lat. *omnes* „tot", folosit iniţial ca nume de vehicul „democratic", etajat şi tras de cai, din transportul londonez, destinat şi accesibil *tuturor*, cuvânt pe care astăzi îl aflăm ca nume al unor firme de diferite profiluri sau de emisiuni din audiovizual. Un efect contemporan al acestei viziuni denominative este, de exemplu, AIRBUS, la care s-a ajuns prin etape reflectate în limba română de repere cum sunt *auto-*, *troleu(i)-* sau *firobuz*.

Dar neînţelegerea sensului enunţului *urbi et orbi* duce la utilizări regretabile, de exemplu ca aceea întâlnită (culmea!) în traducerea unui interviu cu reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Instituţiile Europene, episcop de Austria şi Viena: „De ce, atunci, să nu putem să arătăm unitatea dintre noi în toate aceste probleme majore *ale urbi et orbi*?" (cf. http://www.catholica.ro/ stiri/show; sublinierea din text ne aparţine). Este de-a dreptul surprinzătoare apariţia mărcii genitivului românesc înaintea a două substantive din limba latină în cazul dativ, ţinând seama de faptul că este vorba de site-ul unei organizaţii religioase catolice! De aceea, ni se par mult mai palide derogările (!) de la statutul construcţiei pe care le găsim în alte contexte; de exemplu, limitarea teritorială destul de severă, în textul dintr-o publicaţie a Episcopiei Greco-Catolice din Oradea prezentând un liceu

„care să emită absolvenților diplome sau atestate universitare, recunoscute urbi et orbi *în Imperiul Habsburgic*", ca să nu mai vorbim de stângace parodieri de tipul „cetățenii Urbei Romei și resturile Lumii Oarbe", cu scuza (!) „în traducere liberă".

În principiu, sensul celor două substantive din sintagma latinească a devenit destul de transparent după ce limba română a împrumutat, din latină, dar, paralel, și din diferite limbi romanice, cuvinte din familia lui *urbs* și *orbis*. Pentru mulți este clar ce înseamnă *urbanistică* și *urbanism*, din limbajul tehnico-administrativ (pe lângă primării funcționează o secție de „urbanistică"), sau ce înseamnă *urban*, cu referire la limbaj, la modul de adresare și, deși mai rar folosiți, nu ne sunt străini nici termenii *orbită* (a ochiului) sau (zbor) *orbital*.

Numai că formula latinească folosită incidental trebuie raportată la neologisme cum sunt cele de mai sus, accesibile, dacă nu curente; deoarece altfel, dacă o firmă locală oarecare se laudă că își desface produsele „urbi et orbi" și obișnuindu-ne cu *urbi et orbi* ca echivalent pentru „text", „mesaj", sau „apel", nu ne-ar mira să auzim, în emisiuni tv cu vreun invitat de talia primarului Vanghelie, că obiectivele sale vor putea fi aflate și dintr-un urbi et orbi pe care a cerut să i-l pregătească secretara. Că tot urmează să se întâlnească cu alegătorii din Fundacu Mânzului! [2005]

4.3. Podul giruetă

În mai 1990, foruri culturale din România și din (atunci) recent proclamata Republică Moldova au lansat sloganul de fraternitate „Poduri de flori peste Prut". Dată fiind formația culturală a promotorilor (scriitori), formula părea să fi reprezentat, peste timp, o aluzie la sintagma „podul de gheață", cel pe care-l aștepta să se pună (dar peste Nistru!) locotenentul Ragaiac, al lui Gib I. Mihăescu, ca să poată trece, în țară, *Rusoaica* visurilor erotice ale grănicerului claustrat. Sau se poate susține că, de fapt, a fost vorba doar de „localizarea" unor enunțuri de circulație mai largă, de exemplu „Bridges of/for Peace".

Dată fiind surpriza asocierii celor două cuvinte, formula ca atare a făcut o adevărată carieră în discursul public, imediat împrospătată prin

substituirea determinantului în registru „optimist": de la „Pod de fiole peste Prut" (în timpul unei crize de medicamente în România: cumpărarea „algocalminului" din Republica Moldova; 2001), până la „Pod de kilowaţi peste Prut" (explicaţia se află în subtitlu: „300 de milioane de kilowaţi vor fi livraţi Republicii Moldova, pentru a o salva în plină iarnă de şantajul energetic transnistrean"; 2005). Nu a lipsit nici particularizarea ludică: „Pod de parale peste Prut" (basarabenii bogaţi vin să petreacă zilele de Crăciun şi Anul Nou în staţiuni montane din România; 2002). Ba chiar „arcul" construcţiei s-a lărgit considerabil: Gabriela Melinescu, într-o corespondenţă de la Stockholm, semnala „Un *pod de cărţi*" între capitalele României şi Suediei (2002).

Dar relaţiile dintre România şi Republica Moldova n-au stat (şi nu stau) doar *pe... roze*: aşadar, după împrejurări, presa adulmecă şi titrează dezastrul: în urma acuzaţiilor unui ministru „moldovean" referitoare la „expansionismul românesc" peste Prut, în ziare s-a scris, în general, despre „dărâmarea *podului de flori*" (2001). Aşadar, în relaţie cu un cunoscut context popular („Podul de piatră s-a dărâmat/ A venit apa şi l-a luat"), se constată că „Podul de flori s-a dărâmat" (supratitlu la articolul *Cărţile româneşti – topite în Basarabia*, 2003); reluări ale temei cu referire la acelaşi pre-text: „Podul de flori de peste Prut s-a dărâmat, a venit apa şi l-a luat şi dus a fost" (2003); vezi şi, cu întoarcere la vegetal, „Podul de flori s-a ofilit" (2003)

Cu substituire iarăşi, prin aceeaşi imagine se prezintă diverse motive ale încordării relaţiilor dintre cele două ţări, provocatoare de frustrări şi de temeri: astfel, în discursul jurnalistic, *podul* de peste Prut devine, conjunctural, „de spini" (2001), „de palme" (2002), „de vize" (2003) etc. În acelaşi registru, prototipul este confruntat cu realităţi dure: „De la podul de flori la sârma ghimpată" (2001).

P.S. Desigur, formula, „poetică", a fost condamnată la realism prin însăşi viziunea ei romantică, cunoscând reevaluarea, cu nostalgie şi reproş, chiar din partea vorbitorilor obişnuiţi, ca în mărturisirea „Podul de flori s-a transformat pentru noi într-o corvoadă" (afirmaţie din textul scrisorii în care sunt înfăţişate neplăcerile suferite de familia unei studente basarabence stabilită în România, preluată ca titlu într-o publicaţie (în 2002). Dar nu este mai puţin adevărat că markerul

aspirațiilor unei epoci devine, apoi, ținta ironiei politicienilor; în 2003, președintele Voronin a afirmat, după cum am citit în ziare, că „Podurile de flori sunt bune prilejuri de inspirație poetică, dar numai cu inspirația sătul n-o să fii", enunț completat prin „a venit vremea să construim *poduri economice*". În sfârșit, sloganul face obiectul contestației unor analiști politici, fie măcar ușor acrie (când se declară sătui de „podurile de lamentații"), fie în viziune realistă, constructivă: „De la podul de flori la certitudini europene" (2005).

Așadar, asaltat sarcastic („Poduri de bani și de vorbe peste Prut", 2001) sau histrionic („Pod de cerșetori între Călărași și Napoli", 2003), dar și prin simplă zeflemea („Cum merg afacerile pe sub podul de flori", 2006), sloganul s-a deteriorat.

În ciuda perimării enunțului ca atare, „podul" atâtor stări de spirit va rămâne, probabil, ca motiv în memoria socială. [2006]

4.4. Bătrânul Continent

Pe la sfârșitul anului 2005 și începutul lui 2006, pe mai multe canale tv, la epuizarea informațiilor despre vremea „de pe meleagurile noastre", atenția ne era îndreptată (tot „șăgalnic") asupra situației de pe „bătrânul continent", cu orientare spre partea de vest (e drept că vedeam harta întregii Europe și, la sfârșit, aflam și temperaturile din Rusia). Dar sintagma, oricum desuetă, reprezintă formula prin care mai ales cei de dincolo de Atlantic (sau cei care apreciau lucrurile din optica acestora) se refereau, „poetic", sau ușor nostalgic, la Europa, prin contrast cu „Lumea Nouă" (așadar, *continentul vechi*, cu raportare la *continentul nou* – America, în sens larg –, după cum consemnează dicționarele generale). Oare producătorii (români) ai textelor descriind condițiile meteo au o vagă impresie că România nu face parte, nici geografic, din întregul numit Europa ? Căci altă impresie, dacă vrem să glumim, putea transmite o formulă de tipul „să vedem cum va fi vremea în alte zone ale «bătrânului *nostru* continent»"!

De fapt, pentru a se lămuri cum stau lucrurile, respectivii ar avea de unde afla (și chiar alege), deoarece formula apare curent în publicistică, atât cu valoarea denominativă, logică, cât și ca simplu automatism, care induce în eroare. Prezentăm exemple găsite navigând pe internet, cu precizarea că le reproducem întocmai și pentru a ilustra aspectul general al scrierii „e-mailate" (cf. și § 1.4),

inclusiv în ceea ce privește punctuația (în texte, am subliniat formulele discutate, atunci când intenția stilistică nu a fost evidențiată grafic).

Se găsesc destule texte ce atestă utilizarea proprie (și corectă) a sintagmei la care ne referim: atunci când discuția are la bază ideea de competiție pe plan mondial, în diferite domenii: „Dupa eliminarea Braziliei si a Argentinei in sferturile de finala ale Campionatului Mondial, echipele calificate in cele doua semifinale sunt din Europa, ceea ce inseamna ca trofeul se va intoarce pe «batranul continent». Ultima echipa ce a obtinut succesul pe teren propriu a fost Franța" (Ro Portal); „În competiția pentru primul loc pe harta mondială a cercetării, europenii pun la bătaie un buget astronomic – estimat la peste 70 de miliarde de euro – prin care speră să impulsioneze domeniul cercetării și dezvoltării de pe bătrânul continent. Bugetul va fi gestionat prin..." („Agora Media"); „Dovada incontestabila a inferioritatii universitatilor de pe batranul continent este absenta acestora – cu exceptiile numite Oxford si Cambridge – de la varful oricarui clasament valoric mondial" (EVZ RO).

Confuzia se instalează începând cu textele din care se poate deduce că însăși Europa, fără termen de comparație, s-ar autointitula ca atare: „2002 va fi anul pe care batranul continent il va consemna cu mandrie. Moneda unica va intra in buzunarele a peste 300 milioane de cetateni si va transforma radical Europa. Este inca un pas de gigant catre marea constructie europeana si o marca a identitatii sale" („Curentul", 29 decembrie 2001). Și se înstăpânește atunci când din text se poate înțelege că, pentru România, „bătrânul continent" ar reprezenta, reducționist, „vestul Europei", probabil chiar „Uniunea Europeană", din perspectiva turismului sau a economiei: „Sejururile. Reprezinta modul ideal de a-si petrece vacanta, pentru cei care prefera sa petreaca mai mult timp intr-unul din marile orase ale Europei sau pe plajele cele mai renumite de pe Batranul Continent. Turistilor nostri le oferim posibilitatea de a alege..." (Romantic Travel); „Energia romaneasca, magnet pentru europeni. Marii investitori din domeniile petrolului, gazelor sau electricitatii vin, cu totii, de pe batranul continent. O buna parte a investitiilor straine din ultimii doi ani s-au indreptat spre domeniul energetic" („Capital"; așadar, parcă

România s-ar afla undeva la antipozi şi este asaltată de investitori de peste mări şi ţări!). Aceasta era, în fond, până nu demult, şi viziunea textelor de prezentare a buletinelor meteo: România faţă cu „bătrânul..."!

Culmea este atinsă atunci când din spaţiul „bătrânului continent", un concept geopolitic şi cultural, este exclusă, probabil datorită statutului geografic, de insulă, însăşi Anglia (una din zonele importante de diferenţiere dintre Europa, ca punct de plecare al colonizărilor şi „Lumea Nouă", după cum vom vedea în continuare); este vorba de un text cu pretenţia (sau măcar cu preocuparea) de a oferi informaţii de istoria religiilor: „Papa nu mai era pomenit la devotiuni, locul sau fiind luat acum de catre rege, care si-a luat titulatura oficiala de Cap al Bisericii Anglicane sau al Bisericii Angliei. Urmasii sai, isi vor pastra titulatura pana astazi. Acesta era singurul punct comun cu Bisericile Protestante de pe batranul continent. Henric al VIII-lea a ramas conservator in teologia sa, chiar si dupa ruptura cu Roma" (AlterMediaRomânia: *O problemă controversată – Henric al VIII-lea şi biserica anglicană*).

Oricum, nici măcar buletinele meteo nu evită prezentarea datelor pentru Insulele Britanice şi, dacă ar exista o minimă preocupare pentru proprietatea exprimării, cei interesaţi ar putea lesne constata, de exemplu de pe Wikipedia, că „Europa, poreclită [!] şi «Bătrânul continent», este unul dintre cele şase continente de pe Pământ..." şi ar putea deduce, din aceeaşi sursă, opoziţia cu „Lumea Nouă": „America este o zonă geografică pe Pământ, împărţită în general în trei continente: America de Nord, America Centrală şi America de Sud. Este cunoscută şi sub numele de *Lumea Nouă*".

Iar din texte ştiinţifice s-ar putea informa, eventual, cum a apărut denumirea respectivă, pornind chiar de la descoperirea Americii, până la, să zicem, descoperirea... diferitelor înfăţişări ale SUA de către Charles Dickens. Iată două astfel de texte: „Columb a ridicat ancora de la Cadiz in septembrie 1493, la comanda unei imense flote formate din 17 corabii avand la bord 1500 de colonisti, plecand in cea de-a doua sa calatorie catre Lumea Noua... In mai 1502, Columb a plecat din Cadiz in a patra si ultima calatorie catre Lumea Noua" (Ro Portal –

Ghidul tău pe Internet; *Biografii*). Tot aşa, putem afla că un documentar tv, *Dickens în America*, „ne ofera o privire fascinanta, plina de spirit si incitanta in lumea lui Charles Dickens si a legaturilor sale cu Lumea Noua, precum si un portret al Americii zilelor noastre" (PORT.ro; se face referire la cartea lui Dickens *American Notes*).

Firește, nu ne putem imagina că, la redactarea buletinelor meteo, cineva s-ar fi preocupat de o asemenea problemă şi, firește, cu atât mai puțin, nu este de aşteptat aşa ceva dinspre cei care citeau textele de pe prompter; aceştia, până nu demult, adăugau un plus de spectacol în scenariul prezentărilor, ceea ce, de altfel, le-a priit; de la show-uri meteo unii au ajuns la programe cu profil general de „entertainment": Cristian Tabără şi Gianina Corondan şi (pentru a-i evoca prestația) chiar Oreste, ce de-o vreme nu mai este în astfel de... chestii!

De câtva timp (la TVR probabil datorită Rodicăi Culcer!), vocabularul şi tonul textelor despre vreme s-au schimbat, observație ce poate fi făcută şi referitor la ținuta vestimentară a prezentatorilor (dar mai ales a prezentatoarelor), mai potrivită cu stările de spirit provocate de excese de precipitații şi canicule prelungite despre care ne vorbesc. [2006]

4.5. Încadrarea lingvistică

Indiferent de formula tehnică sub care Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării încadrează (şi va sancționa) declarațiile vitriolante ale lui Ludovic Orban cu privire la modul în care *unele* reprezentante ale sexului frumos şi-ar fi făcut o carieră politică în România, nu este deloc de neglijat evaluarea lingvistică a spuselor şefului liberalilor bucureşteni. Aceasta deoarece şi *cuvintele* suszisului au inflamat discuții publice, cum ar fi, de exemplu, cele deschise (în ziua de 23 martie 2006) de Realitatea TV prin întrebările „Cum apreciați limbajul politicienilor? Vă reprezintă politicienii care folosesc un limbaj violent?".

Ca mostre, au mai fost citate explozii verbale mai mult sau mai puțin recente, ale lui Antonie Iorgovan şi Traian Băsescu, irelevante însă sub aspectul violenței de limbaj propriu-zise. *Homosexualitate*, *masonerie*, *infracționalitate*, numite de primul drept criterii după care

fostul preşedinte al Camerei Deputaţilor şi-ar fi ales colaboratorii apropiaţi, sunt termeni pur tehnici (nu ne referim, aşadar, la conţinutul afirmaţiilor). Tot aşa, cuvintele prin care şeful statului, jovial, dar în registru mai mult decât derizoriu, şi-a exprimat desconsiderarea faţă de rolul şi posibilităţile jurnaliştilor („Ce credeţi că aveţi voi în cap şi nu spuneţi şi pe gură?"), reflectă enunţarea familiară, colocvială, frizând doar vulgaritatea, mai ales la nivel subliminal. Căci textul provoacă la găsirea unor termeni de opoziţie contextuală pentru *cap* şi *gură*, conturând o superbie grosolană faţă de cei care s-ar crede „atât de importanţi" încât serviciile de informaţii să le asculte telefoanele. Oricum, nici pe site-ul „Realităţii", nici în mass-media nu s-a mai reacţionat, odată cu ultimul scandal „de gen", pe tema spuselor celor doi.

Capul de afiş l-a ţinut enunţul lui Orban prin care liberalele din Alba erau consiliate că nu trebuie să treacă „prin patul niciunui şef" pentru a ajunge la funcţii publice importante. Întrebările de sondaj citate anterior au indus, ca notă generală, condamnarea violenţei de limbaj şi a exprimării vulgare. O diagnoză avizată (se pare) în materie, prin termenii folosiţi, îi aparţine Corinei Drăgotescu, director editorial la „Adevărul", deloc... pudibondă în lecţia de urbanitate oferită lui Orban în direct (la „10 fix") şi în scris: „limbaj jegos", „limbaj de mahala", „stil mârlănesc", „prestaţie jegoasă", în rezumat, un „*Limbaj subOrban*" (am reprodus titlul articolului semnat de C. D. în ziarul respectiv).

Aşadar, în numeroase intervenţii, pe diferite canale, s-a instalat o parţială confuzie între violenţa ieşirii discursive a lui Ludovic Orban (nu discutăm „pe fond" – o formulă la modă privind prestaţia judecătorilor) şi cuvintele folosite. Pentru că acestea, culmea, deşi inadecvate discursului public şi respinse la nivelul respectiv, nu aparţin obligatoriu registrului exprimării violente sau vulgare (etichetă pe care ar fi putut-o primi utilizarea anumitor verbe numind precis referenţialul, cele ce se scriu numai cu litera de început, *f-*, *r-*, urmată de...).

Să vedem şi de ce. Din dicţionare aflăm că şi în textele vechi, reflectând limbajul popular, erau evitaţi termenii din cea de a doua categorie, în locul lor folosindu-se o exprimare ceva mai sfielnică: ceea ce astăzi se numeşte „a avea relaţii intime, sexuale" era descris prin *a avea pat cu cineva*, iar „amanta" (mă rog, „concubina",

„țiitoarea") de mai târziu este numită *muiere de pat* în *Palia* de la Orăștie (traducere după *Biblie*, 1581), primul termen fiind utilizat aici cu sensul etimologic, cel al lat. *mulier*, „femeie", păstrat de spaniolul *mujer* sau de portughezul *molher*, pe care le auzim în telenovele; prin *despărțire de pat* se înțelegea ceea ce astăzi se numește „divorț". În scrisul lui Șincai, când se relatează că un oarecare pretendent la domnie „nu înceta a umbla și după patul și după tronul" cutărui prinț, termenul *pat*, în spiritul exprimării populare, este folosit metonimic: se produce schimbul a două cuvinte între care există sau se poate imagina o corespondență calitativă, de tipul relației între «recipient și conținut» să zicem, ca și în cazul de față, în care este clar că nu de folosirea obiectelor de mobilier ale șefilor politici este vorba, ci, tot figurat, după cum s-a exprimat un ziarist, de prezența persoanelor insultate în *așternuturile* respectivilor. Ceea ce ne aduce aminte de un eufemism ironic al lui Topîrceanu: Ciubăr-vodă era „fecior den *țoale* (= așternuturi) *străine* lui Alexandru-vodă cel Bătrân".

Și atunci, dacă liberalul tot a vrut să spună *ce* a spus, după cum declară (dar că i-ar părea rău numai pentru *cum* a spus!), ce termeni l-ar fi pus la adăpost de acuzațiile de violență de limbaj? Dacă ar fi vorbit, în stilul „tehnic" al lui Iorgovan (la care ne-am referit anterior), de „oferirea de favoruri sexuale" (cum a transpus zicerile în discuție un alt jurnalist), cum ar fi fost descrisă fapta sa? În termenii siguri ai unei profesoare-filolog, Mona Muscă. Domnia Sa, care nu putea să cadă în cursa presupusului delict de limbaj, a pus diagnosticul exact: „e cea mai *violentă declarație* politică de acest gen".

Până când (și dacă) se va ajunge în instanță, pentru a afla încadrarea juridică a afrontului, o încadrare strict lingvistică este clară: *exprimare eufemistică*, adică înlocuirea unui cuvânt sau a unei expresii neplăcute, jignitoare, necuviincioase sau obscene prin cuvinte sau expresii ce au în vedere un paralelism de sens.

Însă, firește, mai bine lipsă de atâta... pudoare! [2006]

4.6. Eleva România

Discuțiilor privind aderarea României la Uniunea Europeană le sunt caracteristice câteva clișee ce ilustrează noua limbă de lemn a

discursului public. De evocare candidă a atitudinii elevului conştiincios (dar şi a unei suspecte obedienţe pentru atmosfera şcolii de astăzi), expresia „a-şi face temele" a invadat limbajul publicistic, la concurenţă cu discursul politicienilor ce dau raportul în faţa inspectorilor străini de diferite categorii, dar, mai mult sau mai puţin însufleţitor, şi pentru opinia publică autohtonă. Ivită destul de repede după decembrie 1989, în declaraţii privind exerciţiile de însuşire (la nivel de alfabetizare) a democraţiei, eticheta s-a perpetuat în enunţurile ocazionate de intrarea în NATO, iar, mai încoace, este markerul „întronizat", de juvenil şi optimist consens, referitor la glisarea, târâş-grăpiş, spre meleagurile UE.

„Ultima misiune de peer-review a subliniat că România şi-a făcut temele. Sunt optimist în ceea ce priveşte eliminarea celor patru steguleţe roşii la capitolul agricultură", a afirmat (după „Comunicate şi informaţii de presă" de la Guvern) ministrul Flutur, care, probabil, a preluat formula din retorica banală a presei; citãm (extrem de selectiv) după diverse site-uri de pe Internet, unde referirea la „facerea temelor" apare în titluri sau în textul articolelor: „România să-şi facă temele. Declaraţia ambasadorului Jonathan Scheele, şeful Delegaţiei Comisiei Europene în România" (s-ar părea că formula face parte şi din inventarul „amabilităţilor" diplomatice); „Dând asigurări diasporei că România şi-a făcut temele pentru a se integra în Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007, preşedintele Băsescu a spus că..."; „Tăriceanu mai spune că România şi-a cam făcut temele şi poate miza pe faptul că va intra pe uşa Uniunii Europene la 1 ianuarie 2007". Iată referiri şi la elevii, de diferite niveluri, care, în fond, aparţin de-acum unei „clase" România: „Dar să revedem cum «şi-au făcut temele» noii guvernanţi"; „Parlamentarii maghiari cer guvernului să spună dacă «şi-a făcut temele» despre minorităţi"; „Justiţia «şi-a făcut temele» în faţa reprezentanţilor Uniunii Europene"; „Sulfina Barbu... a prezentat, punct cu punct, cum «şi-a făcut temele»".

Prin contaminare, sunt judecate identic prestaţii ale unor persoane („fizice" ori „juridice") sau ale unor diverse organizaţii: „Pentru că a chiulit de la cursuri şi nu *şi-a făcut temele*, proaspătul preşedinte al Camerei Deputaţilor, Bogdan Olteanu, a fost exmatriculat de la

cursurile..."; „La SIAB, Skoda şi-a făcut temele"; prin noi tipuri de automobile lansate pe piaţă, „Fiat demonstrează că şi-a făcut temele"; „Rapid şi-a făcut bine temele la Berlin!" (după „dubla" cu „Hertha") etc.

Un întreg ansamblu lexical de profil didactic în viziune publicistică încadrează clişeul conştiinciozităţii de factură şcolară (*inspecţie*, *notă bună la purtare* etc.), cu eventuală acumulare de echilibru în unele enunţuri: „un deputat liberal... a spus că sunt destule cazuri în care pentru legislaţie putem primi notă de absolvire, dar sunt şi altele la care mai suntem restanţieri" (de ce nu chiar corijenţi?; prezentarea unei ştiri, comentate, fireşte, la Realitatea TV; 18.02.06, ora 6,15).

O încununare a imaginii, prin orchestrarea de motive şi termeni, ar putea fi considerată o formulare de virtuozitate a unui fin analist de altfel, Sorin Antohi, care, probabil, simte că astfel discursul merge... la mintea (şi la inima) românului: „Mai recent, suntem astfel [„codaşi recalcitranţi şi ţâfnoşi"] chiar faţă de vecini: *premianţii*, începând cu Ungaria, de care ne leagă o istorie de «competiţie mimetică», *au trecut în clasa următoare*; *colegul de bancă*, Bulgaria, ne-o ia uneori înainte, cel puţin ca percepţie, fiindcă vrea *să iasă la tablă* chiar dacă *nu şi-a făcut temele*; «Balcanii de Vest», după tragedia războaielor iugoslave, avansează pe culoarul lor, iar Croaţia începe să ne depăşească" (editorial, în revista „22", din 22–28 februarie 2006; sublinierile ne aparţin).

Oricum, clişeul rămâne... de lemn, iar situaţia... şcolară a elevei, încă incertă. [2006]

P.S. După „amânarea" integrării în UE, de la 16 mai 2006, în mass-media s-a consemnat „corijenţa care se aplică guvernului", ce „s-ar putea să devină repetenţia României".

5. Încheiere: deziderate şi avantaje ale respectării clauzelor unui contract

5.0. Din perspectiva generală a procesului comunicării, faptele de limbă „deviante" prezentate în această parte a lucrării de faţă ne impun considerarea câtorva aspecte de interes epistemologic şi metodologic.

5.1. Obiectul observaţiilor l-a constituit un limbaj ce reprezintă, pe de o parte, un domeniu al discursului public, dar care, pe de altă parte, are capacitatea, singulară, de a reflecta manifestări ale tuturor celorlalte limbaje aparţinând discursului respectiv. Dintre acestea, ne-am ocupat, în mod special, de modul în care este reflectat în mass-media limbajul vieţii politice, cu aplicaţie la politica propriu-zisă, economia, finanţele, administraţia, cultura etc.

Aşadar, referindu-ne la emiţător, avem de a face cu trei categorii importante: profesionişti din mass-media [a], purtători de cuvânt ai autorităţilor sau ai diferitelor instituţii şi organizaţii [b] şi comentatori politici, având rolul de formatori de opinie şi, în aceeaşi categorie, actori propriu-zişi ai vieţii politice [c]. Evident, principalul loc în ceea ce priveşte „discursul" l-au ocupat profesioniştii din mass-media de diferite categorii şi reprezentând principalele tipuri de canale, presă şi audiovizual, aşadar în atenţie s-au aflat codul scris şi cel oral; în zonele numite, însă, în măsura în care ne confruntăm cu manifestarea unor adevărate modalităţi de seducţie (chiar „subversivă"), a putut fi urmărită şi prestaţia emiţătorilor din categoriile [b] şi [c], ca obiect

redus de observaţie, de vreme ce am avut în vedere doar reflectarea ei în presă, şi nu activităţi propriu-zise de profil.

Subliniem faptul că nu ne-au preocupat prestaţiile din „show-uri" mai mult sau mai puţin legitimate ca atare, prin definiţie marcate expresiv în diferite moduri chiar prin regie, iar, în ceea ce priveşte alte tipuri de programe şi emisiuni, nu am avut intenţia unui bilanţ sau a unor statistici, eventual spre a descifra viziunea catastrofei din... ruina dezorientării unor nepreveniţi sau a bravadei unor vanitoşi; este un studiu de defectologie, pentru care am selectat doar radiografii ale unor cazuri socotite... clinice.

Din perspectiva contractului de comunicare, implicând imaginea celui care transmite un mesaj, imaginea celui căruia îi este destinat acesta şi relaţia dintre emiţător şi destinatar (cf. I.2.2.2), pe baza celor mai multe dintre fenomenele „deviante" observate, putem nota că emiţătorul profesionist, cel care transmite mesajul, se poate imagina şi într-o postură supraevaluată dacă luăm în consideraţie faptul că, de exemplu, atunci când se adresează unui public larg, forţează o pronunţie nenaturală, afectată sau „alintată", nu se simte obligat să se informeze asupra pronunţiei antroponimelor şi toponimelor străine (în afara celor englezeşti) şi să le reproducă în mod corect şi, de asemenea, când, mai ales în scris, abuzează de enunţuri aparţinând discursului repetat transformate în facile calambururi, ignorând, totodată, riscurile automatismului, ale sloganului desuet sau ale clişeelor limbii de lemn (ale celei vechi şi ale celei noi) etc. Sunt fapte care, în linii generale (ca să nu vorbim de neglijenţe de limbă descalificante), denotă o suspectă centrare pe emiţător, ce trădează absenţa preocupării pentru „dialogism" sau pentru „negociere"; o aşa-zisă vedetă, sigură pe ea cu suficienţă, îşi impune (sau este lăsată să-şi impună) capriciul propriului stil şi, astfel, în fond, se produce o nedorită selecţie, a unui segment de public care acceptă imaginea în discuţie; şi pe terenul discursului, atitudinea caracterizează o autoritate asumată *sui-generis*.

Situaţia este comparabilă, parţial, cu imaginea pe care, prin discursul practicat, şi-o conturează în legătură cu sine emiţătorul reflectând, într-un fel sau altul, autoritatea instituţionalizată: se pot

lansa texte de informare destinate publicului larg neperformante grafic, poate fi folosit un limbaj „tehnic" în mare parte neînțeles (și inacceptabil chiar dacă, în materie de diagnostic în caz de accidente, de exemplu, reprezintă o măsură de precauție), se poate conta pe aprehensiuni în ceea ce privește termenii „compromiși politic". Astfel, o prea puțină prețuire pentru destinatar, ca și în cazul profesioniștilor din mass-media, denotă carențele relative la sensul unor termeni de specialitate, utilizați la limita performativității.

În principiu, se plasează în afara incriminărilor directe de ordin tehnic discursul din mass-media al comentatorilor politici și chiar al actorilor propriu-ziși din viața politică: este vorba de texte „de opinie", atitudinale, ce adoptă curent un registru public informal sau familiar (chiar preponderent ludic sau direct vulgar, respectiv recurgând la violențe de limbaj la cei care își asumă ipostaze histrionice). Dar, prin ricoșeu, dat fiind și faptul că în asemenea posturi apar și ziariști, acest tip de discurs influențează limbajul publicistic al *infotainment*-ului, cu tendința spre abordarea, în textul de informare propriu-zisă, a registrului oralității și familiarității, ceea ce impietează în ceea ce privește obiectivitatea. Pe de altă parte, în măsura în care, însă, un politician vorbește afectat, „solemnoid" sau prezintă carențe pe terenul semanticii termenilor și al coerenței exprimării, prestația lui devine obiectul atenției jurnalistului competent și poate fi exploatat de acesta în favoarea lui în interacțiunea lingvistică.

Relativ la imaginea celui căruia îi este destinat discursul, în condițiile prezentate anterior, aceasta se conturează în elemente de proiecție a „complicelui", a unui vag subordonat, locul ce-i este atribuit fiind, la urma urmelor (în pofida elementelor formale de apropiere de „discursul privat", al conversației), cel al spectatorului nu numai cooperant, ci mai mult, chiar atoatepermisiv.

Din această perspectivă poate fi apreciată așadar relația pe care ar implica-o un contract real de comunicare al cărui dispozitiv de enunțare, reprezentând modul de adresare, este tot atât de important ca și conținutul propus. Pe baza imaginii despre sine a emițătorului și a celei privindu-l pe destinatar, în cazuri cum sunt cele la care ne-am

referit, discursul are portanță limitată sau poate fi, pur și simplu, respins: este nerealist și neproductiv să se construiască relațiile cu publicul pe baza unor reprezentări superficiale, prin care este sabotată „negocierea", receptorul fiind subapreciat.

5.2. Prin demersul de față ne-am asumat rolul de avocat al unui public care poate fi și prudent sau chiar ne-cooperant, o realitate asupra căreia avem obligația să-i prevenim pe jurnaliștii în formare.

> În ceea ce privește instrucția generală din zona culturii și aplicat tehnică a profesioniștilor din mass-media, amintim și următoarea punere în gardă. La un Seminar, organizat de World University Service – România, în colaborare cu Fundația Hanns Seidel (München) și Centrul Cultural German Iași, intitulat, semnificativ, „Sunt jurnaliștii noștri suficient de bine pregătiți?" (Iași, 11–13 septembrie 2001), în alocuțiunea sa introductivă, prof. Hans-Peter Niedermeier (reprezentant al Fundației Hanns Seidel), cu experiență recunoscută în domeniu și la curent cu scepticismul de la noi referitor la instruirea instituționalizată a ziariștilor, a reamintit că, în Germania, ca să practici oricare meserie, de exemplu aceea de croitor, de cizmar sau de brutar, îți trebuie (și) un atestat, legal, de formare profesională, iar pentru public ar fi de mirare ca numai pentru jurnalism să nu fie nevoie de așa ceva. Acolo, în concepția specialiștilor și a celor ce lucrează în branșă, formația universitară și cea practică reprezintă condiții ale jurnalistului competent și responsabil, capabil să se impună unui public receptor pe măsură.

Monitorizarea, din perspectiva discursului, a prestației profesioniștilor din mass-media românească actuală permite constatarea că deficiențe de informare, formație și orientare generală, cu care se confruntă nu puțini dintre aceștia, oferă sugestii asupra preocupărilor pe care trebuie să și le asume pregătirea universitară de profil, pentru ca, și pe această cale, atracția spre domeniu, vocația, talentul și speranțele celor care vor să devină jurnaliști să-și găsească locul și cadrul potrivit de formare. Ținem seama de o realitate: în ei trebuie să-i vedem pe profesioniștii altei etape de exigențe și de performanță, aceea de după trecerea perioadei, chiar prelungite, a unor singulare reușite, chiar spectaculoase, ale talentelor și temerarilor fără controversatele diplome; este sigur însă că, în competiția viitorului, cultura

de specialitate şi aceea generală vor fi luate în consideraţie, şi ele, în aprecierea talentelor jurnalistice (native) echivalente, de care publicistica românească actuală nu duce lipsă.

În procesul de formare, cunoaşterea lucrurilor şi antrenamentul de analiză a faptelor vizează în primul rând nivelul *competenţei idiomatice*: buna cunoaştere a normei lingvistice, care permite, apoi, proiectarea spontană a deprinderilor şi abilităţilor în orice tip de prestaţie, indiferent de canalul şi de situaţia de comunicare. Jurnalistul cultivat, un drept al consumatorilor de presă exigenţi pe care mass-media va fi obligată să-l caute, poate asigura nivelul necesar, elevat şi prob, al discursului performant din presă şi din audiovizual, ce presupune competenţă în condiţii de competitivitate.

5.3. Aceste convingeri, de domeniul eticii profesionale, decurgând din activitatea didactică, una de confruntare cu studenţii viitori jurnalişti, au reprezentat principala motivaţie a demersului de faţă.

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITARĂ

Abrevieri bibliografice şi tehnice

A. Exegeze

Andriescu, *Limba presei* = Al. Andriescu, *Limba presei româneşti în secolul al XIX-lea*, Iaşi, Editura Junimea, 1979.

Andriescu, *Perspectiva stilurilor* = id., *Limba presei româneşti în perspectiva stilurilor limbii literare*, în vol. *Stil şi limbaj*, Iaşi, Editura Junimea, 1977, p. 239–251.

Aristotel, *Retorica*, traducere, studiu introductiv şi index de Maria-Cristina Andrieş, note şi comentarii de Ştefan-Sebastian Maftei, Bucureşti, Editura IRI, 2004.

Bagnal, *Newspaper* = Nicholas Bagnal, *Newspaper Language*, Oxford, Focal Press, 1993.

Baylon – Mignot, *Comunicarea* = Christian Baylon, Xavier Mignot, *Comunicarea*, traducere de Ioana Ocneanu şi Ana Zăstroiu, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2000.

Bender-Berland, *Publicité* = Geneviève Bender-Berland, *La publicité radiophonique. Analyse linguistique de messages publicitaires français et allemands*, Hamburg, Helmut Buske Verlag, 2000.

Benveniste, *Aparatul formal al enunţării* = Émile Benveniste, titlu de capitol în *Probleme de lingvistică generală*, traducere de Lucia Magdalena Dumitru, Bucureşti, Editura Teora, 2000, vol. II, partea a II-a, *Comunicarea*, § 5, p. 67–74.

Brune, *De l'idéologie* = François Brune, *De l'idéologie, aujourd'hui. Analyses, parfois désobligeantes, du «discours» médiatico-publicitaire*, Paris, Parangon, 2004.

Brune, *Fericirea* = id., *Fericirea ca obligație. Eseu despre standardizarea prin publicitate*, traducere din limba franceză și prefață de Costin Popescu, s.l., Editura Trei, 1996.

Casanova Ávalos et alii, *Diversidad textual* = Manuela Casanova Ávalos, Juan Galí Renau, José Jovaní Pascual, José Navarro Brumós, Teresa Otal Piedrafita, Rufino Pérez Miguel, *La diversidad textual: una aproximación al comentario lingüístico*, Castelló de la Plana, J. V. Ediciones, 1994 (cf. și www.unav.es/.../acasanova+ carlos+1762/ -2,-).

Cesereanu, *Imaginarul* = Ruxandra Cesereanu, *Imaginarul violent al românilor*, București, Editura Humanitas, 2003.

Charaudeau – Maingueneau, *Dictionnaire* = Patrick Charaudeau, Dominique Maingueneau, *Dictionnaire d'analyse du discours*, Paris, Éditions du Seuil, 2002.

Cheveigné, *Discours* = Suzanne de Cheveigné, *La science médiatisée: le discours des publics*, în *Sciences et Médias*, p. 95–106.

Cizek, *Imitatio* = Alexandru N. Cizek, *Imitatio et tractatio: die literarisch-rhetorischen Grundlagen der Nachahmung in Antike und Mittelalter*, Tübingen, Niemeyer, 1994.

Coman, *Manual* = Mihai Coman (coordonator), *Manual de jurnalism. Tehnici de documentare și redactare*, ediția a II-a, revăzută, vol. I–II, Iași, Editura Polirom, 2001.

Coșeriu, *Arhitectura* = Eugeniu Coșeriu, *Arhitectura și structura limbii*, în *Prelegeri*, p. 49–64.

Coșeriu, *Competența* = id., *Competența lingvistică*, în *Prelegeri*, p. 27–47.

Coșeriu, *Deontologia* = id., *Deontologia și etica limbajului*, în *Prelegeri*, p. 163–171.

Coșeriu, *Determinare* = id., *Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii*, în vol. *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii*, ediție în limba română de Nicolae Saramandu, București, Editura Enciclopedică, 2004.

Coşeriu, *Filozofia* = id., *Filozofia limbajului*, în *Prelegeri*, p. 7–26.
Coşeriu, *Lecţii* = id., *Lecţii de lingvistică generală*, traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Chişinău, Editura Arc, 2000.
Coşeriu, *Limba funcţională* = id., în *Lecţii*, p. 249–274.
Coşeriu, *Limbaj* = id., *Limbaj şi politică*, în *Identitatea limbii şi literaturii române în perspectiva globalizării*, Iaşi, Editura Trinitas, 2002, p. 17–40.
Coşeriu, *Limbajul poetic* = id., în *Prelegeri*, p. 145–162.
Coşeriu, *Logicism* = id., *Logicism şi antilogicism în gramatică*, în vol. *Teoria limbajului şi lingvistica generală. Cinci studii*, ediţie în limba română de Nicolae Saramandu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 239–264.
Coşeriu, *Prelegeri* = id., *Prelegeri şi conferinţe* (*1992 – 1993*), Iaşi [supliment la „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. XXXIII/1992–1993], 192 p.
Coşeriu, *Principii* = id., *Principiile lingvisticii ca ştiinţă a culturii*, în vol. *Omul şi limbajul său. Studia in honorem Eugenio Coseriu*, „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al.I.Cuza» din Iaşi", t. XXXVII/XXXVIII, secţia III e, Lingvistică, 1991–1992, număr special, p. 11–18.
Coşeriu, *Sociolingvistica* = id., *Socio- şi etnolingvistica. Bazele şi sarcinile lor*, în *Lingvistică din perspectivă spaţială şi antropologică. Trei studii*, cu o prefaţă de Silviu Berejan şi un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Chişinău, Editura „Ştiinţa", 1994, p. 129–149.
Coşeriu, *Structure lexicale* = id., *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire*, în „Actes du Premier Colloque International de Linguistique Appliquée", Nancy, 1966, p. 173–217.
Coteanu, *Stilistica* = I. Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Bucureşti, Editura Academiei, 1973.
Cvasnîi Cătănescu, *Retorică* = Maria Cvasnîi Cătănescu, *Retorică publicistică. De la paratext la text*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2006.

Diaconescu, *Stilurile funcționale* = Paula Diaconescu, *Structura stilistică a limbii. Stilurile funcționale ale limbii române literare moderne*, în „Studii și cercetări lingvistice", XXV, 1974, nr. 3, p. 229–242.

Dima, *Lectura* = Sofia Dima, *Lectura literară – un model situațional*, prefață de Maria Carpov, Iași, Editura Ars Longa, 2000.

Dominte, *Funcțiunile* = Constantin Dominte, *Funcțiunile și caracteristicile definitorii ale limbajului*, în vol. *Lingvistică generală*, ediția a II-a revăzută și adăugită (coord. Zamfira Mihail), București, Editura Fundației „România de Mâine", 2003, p. 83–96.

Ducrot – Schaeffer, *Noul Dicționar* = Oswald Ducrot, Jean-Marie Schaeffer et alii, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, traducere de Anca Măgureanu, Viorel Vișan, Marina Păunescu, București, Editura Babel, 1996.

Dumistrăcel, *Apartenența etnoculturală* = Stelian Dumistrăcel, *O modalitate paradoxală de manifestare a apartenenței etnoculturale: modificarea «discursului repetat»*, în vol. *Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora*, Iași, Editura Trinitas, 2003, p. 163–178.

Dumistrăcel, *Expresii* = id., *Pînă-n pînzele albe. Expresii românești. Biografii – motivații* ediția a II-a, revăzută și augmentată, Iași, Institutul European, 2001.

Dumistrăcel, *În gura presei*, în „Cronica" (serie nouă), XXXIII, nr. 5 (1469), mai 1998, p. 14.

Dumistrăcel, *Lexic* = id., *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

Dumistrăcel, *Momentul psihologic al parimiei* = id., *«Moromeții»: momentul psihologic al parimiei și statutul personajelor*, în vol. *Profesorul Gavril Istrate la 70 de ani*, Iași, Centrul de multiplicare al Universității „Al.I.Cuza", 1984, p. 151–167.

Dumistrăcel, *Publicistica eminesciană* = id., *Contextul paremiologic în publicistica eminesciană*, în „Limba română" (Chișinău), I, 1991, 2, p. 92–97.

Dumistrăcel, *Repeated Discourse* = id., *Repeated Discourse as a Means of «Contact» and Manipulation in Journalistic Discourse*, în *Langue et parlants*, p. 217–237.

Dumistrăcel, *Textul jurnalistic* = id., *Textul jurnalistic: un teren experimental de ambiguitate*, în vol. *Identitatea limbii şi literaturii române în perspectiva globalizării*, Iaşi, Editura Trinitas, 2002, p. 135–150.

Eco, *La langue* = Umberto Eco, *La langue, le pouvoir, la force*, în vol. *La Guerre du faux*, traduit de l'italien par Myriam Tannat, Paris, Grasset, 1985, p. 333–352.

Fayard, *Écrire* = Luc Fayard, *Écrire pour être compris*; cf. http://lfone.free.fr/ecri/Ecrirepouretrecompris.pdf .

Fill, *Ökolinguistik* = Alwin Fill, *Ökolinguistik. Eine Einführung*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1993.

Fix, *Grundlagen* = Ulla Fix, *Theoretische Grundlagen / Einführende Bemerkungen zu Text und Stil;* cf. http://www.uni-leipzig.de/~fix/Lehre/WS%2002%2003/Text%20und%20Stil/Theoretische%20Grundlagen%20Text%20und%20Stil.doc.

Flaubert, *Idei primite* = Gustave Flaubert, *Dicţionar de idei primite de-a gata*, în [Opere, vol. III], *Bouvard şi Pécuchet / Dicţionar de idei primite de-a gata / Străbătând câmpii şi ţărmuri*. Traduceri de Irina Mavrodin. Note de istorie literară, comentarii de Irina Mavrodin, Bucureşti, Editura Univers, 1984, p. 271–314, respectiv, 496–509.

Gheţie, *Stilurile* = Ion Gheţie, *Stilurile limbii române literare*, în vol. *Introducere în studiul limbii române literare*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, p. 148–163.

Ghiga, *Elemente fatice* = Georgeta Ghiga, *Elemente fatice ale comunicării în româna vorbită*, Bucureşti, Editura Alcris – M94, 1999.

Gréciano, *Expressions idiomatiques* = Gertrud Gréciano, *Signification et dénotation en allemand. La sémantique des expressions idiomatiques*, Paris, Librairie Klincksieck, 1983.

Grunig, *Publicité* = Blanche Grunig, *Les mots de la publicité*, Paris, Éditions CNRS, 1998.

Grupul μ, *Retorica* = Grupul μ (J. Dubois, F. Edeline, J.M. Klinkenberg, P. Minguet, F. Pire, H. Trinon), *Retorică generală*, introducere de Silvian Iosifescu, traducere şi note de Antonia Constantinescu şi Ileana Littera, Bucureşti, Editura Univers, 1974.

Hornoiu, *Componenta fatică* = Diana Hornoiu, *Componenta fatică şi stilul conversaţional al femeilor în tranzacţiile comerciale*, în vol. *Limba română – structură şi funcţionare* (coord. Gabriela Pană Dindelegan), Editura Universităţii Bucureşti, 2005, p. 549–562.

Ilincan, *Stilul* = Vasile Ilincan, *Stilul publicistic eminescian*, Editura Universităţii Suceava, 2004.

Iordan, *Stilistica* = Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, ediţie definitivă, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1975.

Irimia, *Introducere* = Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Iaşi, Editura Polirom, 2000.

Jakobson, *Essais* = Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*, traduit de l'anglais et préfacé par Nicolas Ruwet, Paris, Les Éditions de Minuit, 1963.

Kirstein, *Begründer des britischen Kontextualismus* = Boni Kirstein, *Die (Mit-) Begründer des britischen Kontextualismus*, cf. http://www.sp.fh-koeln.de/Personen/Kirstein/Buch.pdf.

Klemperer, *LTI* = Victor Klemperer, *LTI, la langue du IIIe Reich. Carnets d'un philologue*, traduit de l'allemand et annoté par Élisabeth Guillot, présenté par Sonia Combe et Alain Brossat, Paris, Albin Michel, 1996.

Langue et parlants = *La langue et les parlants / Language and its Users / Limba şi vorbitorii*, edited by Tatiana Slama-Cazacu, Bucureşti, Editura Arvin-Press, 2003.

Lire le titre = Albumiţa-Muguraş Constantinescu, Georgeta Raţă, *Savez-vous lire le titre? Choix de textes suivis d'exercices*, Suceava, Universitatea „Ştefan cel Mare", Facultatea de

Litere, 1994; sunt reproduse extrase din studii privind (şi) „titrologia" semnate de Roland Barthes, Geneviève Calbris, Gérard Genette, Leo H. Hoek, Gérard Vigner etc.

Lyons, *Introducere* = John Lyons, *Introducere în lingvistica teoretică*, traducere de Alexandra Cornilescu şi Ioana Ştefănescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1995.

Malinowski, *Problem of Meaning* = Bronislaw Malinowski, *The Problem of Meaning in primitive Language* (Supplement I), în vol. *The Meaning of Meaning. A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*, by C.K. Ogden and I.A. Richards, eighth edition, New York, Harcourt, Brace & World, Inc., 1946, p. 296–336.

Miclău, *Presa* = Paul Miclău, *Mass media: Presa*, capitol în vol. *Semiotica lingvistică*, Timişoara, Editura Facla, 1977, p. 146–152.

Miclău, *Stilurile* = id., *Stilurile limbii*, în *Tratat de lingvistică generală* (coord. Al Graur, Sorin Stati, Lucia Wald), Bucureşti, Editura Academiei, 1971, p. 369–391.

Minet, *Contrat de lecture* = Pierre Minet, *Le contrat de lecture dans les journaux télévisés belges: comparaison entre science et football*, în *Sciences et Médias*, p. 223–231.

Moeschler – Auchlin, *Introducere* = Jaques Moeschler, Antoine Auchlin, *Introducere în lingvistica contemporană*, traducere din limba franceză: Liliana Pop, Cluj, Editura Echinox, 2005.

Moldovanu, *Dimitrie Cantemir* = Dragoş Moldovanu, *Dimitrie Cantemir între Orient şi Occident. Studiu de stilistică comparată*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997.

Munteanu, *De la retorică la stilistică* = Ştefan Munteanu, *De la retorică la stilistica lingvistică şi la stilistica literară*, cap. *Orientări actuale*, în *Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972, p. 77–99.

E. Munteanu, *Introducere* = Eugen Munteanu, *Introducere în lingvistică*, Iaşi, Editura Polirom, 2005.

Neţ, *Funcţia fatică* = Mariana Neţ, *O încercare de reevaluare a funcţiei fatice*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XXX, 1979, 4, p. 329–335.

Panaitescu, *Humorul* = Val. Panaitescu, *Humorul (Sinteză istorico-teoretică)*, vol. I–II, Iaşi, Editura Polirom, 2003.

Permyakov, *From Proverb* = G.L. Permyakov, *From Proverb to Folk-Tale. Notes on the General Theory of Cliché*, Moscow, „Nauka" Publishing House, 1979.

Peters et alii, *Publizistische Beiträge* = Bernhard Peters, Tanjev Schultz, Andreas Wimmel, *Publizistische Beiträge zu einer diskursiven Öffentlichkeit. Eine themenübergreifende Inhaltsanalyse deutscher Zeitungen und Zeitschriften*, în InIIS – Arbeitspapier Nr. 30/2004, Institut für Interkulturelle und Internationale Studien der Universität Bremen. Fachbereich 8: Sozialwissenschaften; cf. http://www.iniis.uni-bremen. de/ downloads /arbeitspapier04_30.pdf.

Pietreanu, *Salutul* = Marica Pietreanu, *Salutul în limba română. Studiu sociolingvistic*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

Pisarkowa, *Reception of Malinowski's work* = Krystyna Pisarkowa, *The reception of Bronislaw Malinowski's work and the obligations of a linguist*, în „Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique", fasc. LV, 1999, p. 39–51.

Plett, *Ştiinţa* = Heinrich F. Plett, *Ştiinţa textului şi analiza de text. Semiotică, lingvistică, retorică*, în româneşte de Speranţa Stănescu, Bucureşti, Editura Univers, 1983.

Puşcariu, *Rostirea* = Sextil Puşcariu, *Limba română*. II, *Rostirea*, ediţie îngrijită de Magdalena Vulpe, studiu introductiv de Andrei Avram, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.

Quintilian, *Arta* = M. Fabius Quintilianus, *Arta oratorică*, vol. I–III, traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco, Bucureşti, Editura Minerva („Biblioteca

pentru toți"), 1974 (vol. I, cărțile I–IV; vol. II, cărțile V–VIII; vol. III, cărțile IX–XII și *Încheiere*).

Rad, *Titlul* = Ilie Rad, *Titlul jurnalistic*, în Coman, *Manual*, I, p. 146–162.

Ramírez, *Funciones* = Luis Hernán Ramírez, *Las funciones del lenguaje* [1979], în *Crestomație de lingvistică generală*, ediție îngrijită de acad. Ion Coteanu, București, Editura Fundației „România de Mâine", 1998, p. 58–67.

Randall, *Jurnalistul* = David Randall, *Jurnalistul universal. Ghid practic pentru presa scrisă*, prefață de Mihai Coman, traducere de Alexandru Brăduț Ulmanu, Iași, Editura Polirom, 1998.

Roșca, *Formarea jurnaliștilor* = Luminița Roșca, *Formarea identității profesionale a jurnaliștilor*, Iași, Editura Polirom, 2000.

Roșca, *Textul* = id., *Textul jurnalistic*, în Coman, *Manual*, I, p. 99–107.

Sciences et Médias = număr tematic (21) din „Hermès". *Cognition, communication, politique*, Paris, CNRS Éditions, 1997.

Săftoiu, *Schimburi verbale* = Răzvan Săftoiu, *Schimburile verbale în conversația fatică*, în vol. *Dialogul în limba română vorbită. Omagiu profesorului Sorin Stati la a 70-a aniversare* (coord. Laurența Dascălu Jinga, Liana Pop), București, Editura Oscar Print, 2003, p. 203–215.

Sălăvăstru, *Problematologie* = Constantin Sălăvăstru, *Argumentarea ca problematologie*, în *Teoria și practica argumentării*, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 383–393.

Sfîrlea, *Delimitarea* = Lidia Sfîrlea, *Contribuții la delimitarea stilurilor funcționale românești*, în *Studii de limbă literară și filologie*, vol. II, București, Editura Academiei, 1972, p. 145–206.

Siemes, *Software versus Hardware* = Isabelle Siemes, *Software versus Hardware. Neue (inter-)disziplinäre Sicht der Medien*, recenzie la Georg Stanitzek / Wilhelm Voßkamp (ed.), *Schnittstelle. Medien und Kulturwissenschaften: Mediologie*, Band 1. *Eine Schriftenreihe des Kulturwissenschaftlichen Forschungskollegs «Medien und kulturelle Kommunikation»*, Köln, DuMont, 2001, pe site-

ul „Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur" al Universității din München: http://iasl.uni-muenchen.de/.

Stancu, *Paratextul* = Valeriu P. Stancu, *Paratextul. Poetica discursului liminar în comunicarea artistică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2006.

Stoica, *Comunicare* = Dan Stoica, *Comunicare publică. Relații publice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2004.

Stoica, *Publicitate* = id., *Despre publicitate*, în vol. *Comunicare și cultură: aplicații interdisciplinare* (coord. Adela Rogojinaru), București, Editura Tritonic, 2006, p. 344–353.

Științe = *Dicționar general de științe. Științe ale limbii* (de Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan), București, Editura Științifică, 1997.

Tabarcea, *Poetica* = Cezar Tabarcea, *Poetica proverbului*, București, Editura Minerva, 1982.

Terminologie = *Terminologie poetică și retorică* (coord. Val. Panaitescu), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 1994.

Véron, *Épistémologie – communication* = Éliséo Véron, *Entre l'épistémologie et la communication*, în *Sciences et Médias*, p. 25–32.

Véron, *L'Idéologique* = id., *Remarques sur l'idéologique comme production de sens*, în „Sociologie et sociétés", V, 1973, nr. 2, p. 45–70.

Zafiu, *Diversitate* = Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității București, 2001.

Dicționare

DA = [Academia Română], *Dicționarul limbii române*, I/II, Litera C, București, 1940.

DEX = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

DLR = [Academia Română], *Dicționarul limbii române* (serie nouă), București, Editura Academiei; t. VIII/1–5, Litera P (1972–1984); t. IX, Litera R (1975); t. X/1–5 Litera S (1986–1004); t. XI, Litera Ş (1978); t. XIII/1–3, Litera V (1997–2005).

DN^3 = Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, ediția a III-a, București, Editura Academiei, 1978.

DOOM 2 = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

BCU IASI/CENTRAL LIBRARY

B. Surse

a. Publicistică editată în volume şi surse mass-media recente

a[1] Articole din secolul al XIX-lea publicate în volume:

Eminescu, *Opere*, ediţie critică întemeiată de Perpessicius, Editura Academiei, IX – XIII: vol. IX, *Publicistică 1870–1877*; studiu introductiv de Al. Oprea; ediţie critică îngrijită de Petru Creţia, Dimitrie Vatamaniuc, Anca Costa-Foru, Eugenia Oprescu (colaborator Gerhardt Csejka), Bucureşti, 1980; vol. X, *Publicistică 1 noiembrie 1877 – 15 februarie 1880* – „Timpul", ediţie critică îngrijită de Dimitrie Vatamaniuc, Petru Creţia, Oxana Busuioceanu, Simona Cioculescu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creţia, Claudia Dimiu, Eugenia Oprescu, Alexandru Surdu, Ion Bulei (colaborator extern pentru istorie), Bucureşti, 1989; vol. XI, *Publicistică 17 februarie – 31 decembrie 1880* – „Timpul", ediţie critică îngrijită de Dimitrie Vatamaniuc, Petru Creţia, Oxana Busuioceanu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creţia, Eugenia Oprescu, Bucureşti, 1984; vol. XII, *Publicistică 1 ianuarie – 31 decembrie 1881* – „Timpul", ediţie critică îngrijită de Dimitrie Vatamaniuc, Petru Creţia, Oxana Busuioceanu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creţia, Eugenia Oprescu, Bucureşti, 1985; vol. XIII, *Publicistică 1882–1883, 1888–1889* – „Timpul", „România liberă", „Fântâna Blanduziei", ediţie critică.

a[2] Surse mass-media recente
(după siglă, pentru cotidiene se indică data, urmată de pagină; pentru hebdomadare, numărul, anul şi pagina; pentru emisiuni ale audiovizualului, data şi ora; nu apar sigle pentru numele canalelor tv reproduse integral)

□ AC = „Academia Cațavencu"
Ad = „Adevărul"
Ad.l = „Adevărul literar și artistic"
AS = „Formula AS"
Cap = „Capital"
Cr = „Cronica"
D = „Dilema"
EZ = „Evenimentul zilei"
G = „Gândul"
JCh = „Jurnal de Chișinău"
JN = „Jurnalul național"
LA = „Literatură și artă" (Chișinău)
M = „Monitorul" (Iași; seria cotidianului de până la 21 august 2001)
M.Gl = „Monitorul de Galați"
Rl = „România liberă"
RL = „România literară"
T = „Timpul" (Chișinău)
Zf = „Ziarul financiar"
ZIș = „Ziarul de Iași"

□ OTV = canal de televiziune cu acest nume
PRO TV = canal de televiziune cu acest nume
REAL TV = canalul de televiziune „Realitatea tv"
TVR 1, 2 = canalele de televiziune „România 1" și „România 2"

b. Abrevieri pentru diferite tipuri de EDR
(Ct) = citat din opere
(Cv) = cuvinte „celebre"
(Dc) = dicton
(Fl) = text folcloric
(Id) = idiotism (locuțiune expresivă, expresie idiomatică, parimie)
(Rg) = discurs religios
(Sl) = slogan
(Th) = formulă tehnică
(Tl) = titlu de operă

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Index*

Cuprinde:
a) nume de autori (lingvişti, jurnalişti, oameni de litere, artişti etc.) şi
b) nume de personalităţi istorice şi politice; persoane din viaţa publică

(numele de sub [b] sunt redate cu *italice*).

Albee, Edward 149, 220
Alecsandri, Vasile 85, 141, 160, 161, 162, 198, 216
Alexandrescu, Grigore 86, 87
Andersen, H.C. 139
Andriescu, Al. 37, 38, 101, 255
Andrieş, Maria-Cristina 255
Antip, Felicia 173
Antohi, Sorin 247
Arghezi, T. 72, 118
Aristotel 38, 39, 40, 44, 57, 58, 59, 84, 138, 255
Auchlin, Antoine 261
Austen, Jane 220
Avram, Andrei 262
Avram, Gabriela 176
Avram, Mioara 176

Baboş, Costel 98
Bach, J.S. 221
Badea, Mircea 215
Bagnal, Nicholas 173, 255
Bahtin M. 36
Bailly, Anatole 21
Baker, Stephen 221
Balotă, Nicolae 133, 134
Balş, Dina 220
Barbu, Daniel 112
Barbu, Ion 151, 159, 160
Barbu, Sulfina 246
Bart, Jean 180
Barthes, Roland 15, 23, 107, 150, 261
Baudrillard, Jean 29
Baylon, Christian 15, 255
Bălăşoiu, Cezar 237
Băsescu, Traian 208, 243, 246
Becali, George 153, 234
Bender-Berland, Geneviève 158, 255
Benkner, Hans 74
Benveniste, Émile 26, 27, 36, 59, 255
Berejan, Silviu 257
Bidu-Vrănceanu, Angela 264
Bîrlea, Ovidiu 91
Bîrleanu, Ion-Horia 152
Blaga, Lucian 134, 145, 150

* Alcătuit de Ionel ILOAE.

Bloom, Harold 153
Bojoga, Eugenia 257
Bolintineanu, Dimitrie 138
Borcilă, Mircea 257
Botta, Dan 146
Böll, H. 220
Brăiloiu, C. 146
Brănişteanu, B. 109
Brossart, Alain 260
Brumós, José Navarro 256
Brune, François 62, 63, 64, 256
Buicescu, Diicul 77
Bulei, Ion 266
Bush, George W. 69
Busuioceanu, Oxana 266
Buzura, Augustin 214
Bühler, Karl 8, 15, 24, 25, 40, 41, 44

Calbris, Geneviève 261
Campbel, Stella 86
Cantemir, Dimitrie 75, 78, 261
Caracostea, Dumitru 41
Carada, Eugeniu 115
Caragiale, I.L. 72, 117, 141, 143, 150, 151, 160, 161, 162, 164, 197, 214, 218, 231
Carpov, Maria 258
Casanova Ávalos, Manuela 43, 256
Catina, I. 197
Cazacu, B. 74, 93
Călăraşu, Cristina 264
Călinescu, Al. 110, 156
Călinescu, G. 72, 202
Cărtărescu, Mircea 160, 162
Cervantes [, Miguel de] 207
Cesereanu, Ruxandra 110, 256
Cezar 143
Charaudeau, Patrick 36, 37, 39, 65, 70, 256
Cheveigné, Suzanne de 35, 256
Chiper, Tita 220
Chirac, J. 144
Chirilă, Adina 65, 66
Chivu, Gh. 65, 66
Chopin, Fr. 221
Cicero 59, 143
Cioculescu, Simona 266
Cioculescu, Şerban 160
Ciolac, Marina 51
Cioran, Emil 146
Cioroianu, Adrian 181
Cizek, Alexandru 159, 256
Cocrişel, din Hotin 75, 80
Cojar, Ion 220
Columb, Cristofor 242
Coman, Mihai 116, 120, 256, 263
Combe, Sonia 260
Constantinescu, Albumiţa-Muguraş 261
Constantinescu, Antonia 260
Constantinescu, Emil 153
Constantinescu, Marina 220
Coresi, diaconul 178
Corlăţean, Titus 181
Cornea, Paul 125
Cornescu, Viorel 97
Cornilescu, Alexandra 261
Corondan, Gianina 243
Costa-Foru, Anca 266
Costin, N. 95
Coşbuc, George 194
Coşeriu, Eugeniu 10, 11, 12, 16, 18, 23, 24, 39, 40, 41, 44, 45, 110, 122, 127, 129, 140, 158, 159, 163, 172, 173, 187, 256, 257
Courtenay, Baudouin de 20
Coteanu, Ion 62, 65, 89, 90, 257, 263

Cozma, Miron 153
Creangă, Ion 197, 198, 202, 214
Creția, Aurelia 266
Creția, Petru 266
Cristoiu, Ion 56, 194, 195
Crișan, Flaviu 199
Csejka, Gerhardt 266
Culcer, Rodica 243
Cuza, Alexandru Ioan 138
Cvasnîi Cătănescu, Maria 123, 124, 125, 257

Daniel [Ciobotea], IPS, Mitropolitul Moldovei 223
Dascălu Jinga, Laurența 263
Daudet, Alphonse 85
Dănilă, Gheorghe 66
Debryser, François 111
Deciu, Andreea 220
Deledda, Grazia 212
Descartes, R. 196
Deschamps, Didier 226
Diaconescu, Paula 17, 31, 258
Dickens, Charles 242, 243
Dima, Sofia 10, 107, 111, 124, 258
Dimiu, Claudia 266
Dinescu, Mircea 56
Djuvara, Neagu 112
Dobre, Gabi 199
Dominte, Constantin 20, 41, 258
Donici, Andronachi 95
Dospinescu, V. 65
Drăgănoiu, Ion 220
Drăgotescu, Corina 244
Drăguşin, Nicolae 112
Dubois, J. 260
Ducrot, Oswald 18, 258
Dumistrăcel, Stelian 68, 94, 96, 102, 147, 148, 152, 177, 257, 258, 259
Dumitrescu, Constantin Tiu 153
Dumitriu, Gheorghie 198
Dumitriu, Dumitru G. 161
Dumitru, Lucia Magdalena 255

Echegaray, José 213
Eco, Umberto 117, 131, 150, 259
Edeline, F. 260
Eisenhower, Dwigt 16
Eminescu, Mihai 83, 86, 114, 115, 117, 118, 133, 141, 143, 150, 207, 217, 266
Enzensberger, Hans Magnus 29
Esca, Andreea 176
Euripide 143
Exarhu, Răzvan 198

Faifer, Florin 85, 93
Faulkner, William 112, 212
Fayard, Luc 20, 29, 32, 259
Filimon, N. 72, 92
Fill, Alwin 172, 259
Fix, Ulla 42, 259
Flaubert, Gustave 30, 134, 259
Fleischer, Michel Wolfgang 42
Flutur, Gheorghe 246
Foarță, Şerban 138
Fontanier, P. 114
Frățilă, Vasile 65
Furtună, Dumitru 91, 93

Gabor, Tompa 236
Galilei, Galileo 133
Galsworthy, J. 212
García Márquez, Gabriel 111, 148, 149, 156, 218, 220, 221

Genette, Gérard 15, 107, 108, 124, 125, 261
Gershwin, George 221
Gheție, Ion 9, 41, 45, 46, 48, 71, 89, 259
Gheorghiță, Carmen 199, 230
Ghica, Ion 87, 161, 162
Ghiga, Georgeta 10, 20, 23, 25, 51, 52, 259
Ghiglione, Rudolph 39, 70
Ghinoiu, Ion 100
Gide, André 213
Goga, Octavian 118
Goldenstein, Jean-Pierre 111, 119
Golding, W. 213
Gorgias 59
Gorki, Maxim 133
Goțiu, Mihai 162
Gourmont, Rémy de 134, 259
Graur, Al. 261
Gréciano, Gertrud 115, 260
Greimas, A.J. 23
Grunig, Blanche 260
Grupul μ 114, 127, 135, 148, 260
Guderian, Heinz 227
Guşă, Cosmin 153
Guțu Romalo, Valeria 176

Hallin, Fernand 119
Hasdeu, B.P. 140
Hauptmann, Gerhart 213
Havel, Vaclav 183
Hărdău, Mihail 153, 154
Hetco, Maria 128, 263
Himmelmann, Nikolaus 221
Hitler, Adolf 187
Hoek, Leo H. 108, 111, 125, 261
Hornoiu, Diana 52, 260
Hreapcă, Doina 152
Hugo, V. 219
Hume, David 183
Hurezeanu, Emil 208

Ibrăileanu, G. 72
Ieremia, Proorocul 145
Ieşan, Cip 187
Ilincan, Vasile 43, 64, 260
Ioan Paul al II-lea, Papa 111, 223
Ioanid, G. 21
Ioanovici, Sava 80
Ionesco, Eugen 236
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana 51, 264
Iordan, Iorgu 260, 265
Iorga, N. 77, 78, 82, 84, 112
Iorgovan, Antonie 243, 245
Iosifescu, Silvian 260
Irimia, Dumitru 24, 52, 65, 71, 90, 117, 260
Irimiia Vodă 95
Ispirescu, P. 92, 194
Istrate, G. 82, 83, 258
Iuvenal, Cezar 143
Ivănescu, G. 41
Ivireanu, Antim 93

Jacques, F. 36
Jaques, Georges 119
Jakobson, Roman 16, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 31, 52, 59, 63, 260
Jeunet, T. 22
Joyce, J. 133

Kainz, Friedrich 24
Kant, I. 145
Keneally, Thomas 149, 153
Kerbrat-Orecchioni, Catherine 36
Kessey, Ken 219
Kilty, Jerome 86

Kirstein, Boni 9, 20, 22, 26, 27, 260
Klemperer, Victor 171, 260
Klinkenberg, J.M. 260
Knoll, Leo 225
Kohl, Helmuth 186

Labiş, Nicolae 97
Laclos, Pierre C. 85,187
Lagerkvist, Pär 212
Lagerlöf, Selma 213
Lane, Philippe 124
Lausberg, H. 127
Lăcusteanu, Grigore 160, 215
Lemire, Gilles 21
Leon, Aurel 215
Leonte, Liviu 85
Liberis, Cristina 224
Littera, Ileana 260
Livius, Titus 235
Lyons, John 27, 261
Longinescu, S.G. 95
Lovinescu, Eugen 85
Lupaşcu, Cristian 55
Lupescu, Ionuţ 138

Maftei, Stefan-Sebastian 255
Maingueneau, Dominique 36, 37, 113, 256
Maior, Petru 93, 94
Maiorescu, Titu 87, 115
Malinowski, Bronislaw 7, 9, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 59, 261
Mancaş, Mihaela 264
Maneca, Constant 265
Mann, Thomas 212
Manolescu, Nicolae 150, 153, 220
Mao Tzedun 228
Marcu, Florin 265
Marcus, Solomon 191
Marinescu, Cristian 176
Marouzeau, J. 74
Martin, Mircea 153
Matei Basarab 76
Mauriac, François 212
Mavrocordat, Constantin 93
Mavrodin, Irina 259
Măgureanu, Anca 258
Măgureanu, Virgil 194
Mândruţă, Lucian 176, 224
Melinescu, Gabriela 239
Merkel, Angela 187
Michel, Georg 42
Michelangelo [Buonnaroti] 221
Miclău, Paul 9, 39, 62, 116, 117, 261
Mignot, Xavier 15; 255
Miguel, Rufino Pérez 256
Mihai Viteazul 75
Mihail, Zamfira 258
Mihăescu, Gib I. 238
Mihăieş, Mircea 154
Mihăilescu, Călin-Andrei 161
Mihăilescu, Magda 120
Milescu, Nicolae 92
Minet, Pierre 35, 261
Minguet, P. 260
Mirea, A. 86
Mistral, Frédéric 212
Moeschler, Jaques 261
Moirand, Sophie 70
Moldovanu, Dragoş 74, 77, 261
Molière 230
Montesquieu Ch. 85
Moraru, Alexandra 113
Moraru, Anatol 118
Munteanu, Eugen 20, 263
Munteanu, Ştefan 41, 42, 66, 261
Murariu, Adriana 176, 199

Muscă, Mona 156, 245
Mutu, Adrian 153
Myller, Alexandru 184

Năstase, Adrian 153
Neacşu, din Câmpulung 73, 74, 92
Neculce, Ion 92, 195
Nedelcovici, Bujor 150
Negruzzi, Constantin 37, 38, 85, 87, 141, 217
Negruzzi, Iacob 87, 159
Neţ, Mariana 23, 262
Nicola, Gabriel 199
Nicolaescu, Eugen 153
Nicolai, Norica 181
Nicolantin, Antonie 79
Niedermeier, Hans-Peter 252
Noapteş, G. 191

Ocneanu, Ioana 255
Odobescu, A.I. 76
Ogden, C.K. 18, 261
Olăroiu, Cosmin 153
Olteanu, Bogdan 246
Onu, Liviu 74, 93
Oprea, Al. 266
Oprescu, Eugenia 266
Orban, Ludovic 243, 244
Oreste [Alexandru Scarlat] 243
Ortega Y Gasset [, José] 12

Panaitescu, P.P. 94
Panaitescu, Val 59, 262, 264
Pană Dindelegan, Gabriela 260, 264
Papadima, Liviu 161
Paraschiv, V. 153
Paraschivescu, Radu 114
Pascual, José Jovani 256
Patriciu, Dinu 153, 208
Păunescu, Marina 258
Pârvulescu, Ioana 187, 188, 218
Permyakov, G.L. 262
Perpessicius 266
Peters, Bernhard 29, 262
Petricu, Celia 182
Petrii, Elio 145
Petrovici, Emil 177
Philippide, A. 195
Piedrafita, Teresa Otal 256
Pietreanu, Marica 52, 84, 262
Pinochet, A. 183
Pirandello, Luigi 213
Pire, F. 260
Pisarkowa, Krystyna 9, 20, 22, 25, 27, 262
Platon 10
Plett, Heinrich 135, 262
Poe, Edgar A. 107
Pogor, V. 87
Pontoppidan, H. 212
Pop, Liliana 261, 263
Popa, Marian 125, 153
Popescu, Costin 63, 256
Popescu, Cristian Tudor 143, 208
Popescu, Gică 225
Popescu-Sireteanu, Ion 37
Popovici, D. 37
Potocki, Jan 220
Preda, Marin 141
Proust, Marcel 133, 141, 236
Pruteanu, George 193
Puşcariu, Sextil 177, 262
Putin, Vladimir 144

Quintilian, M. Fabius 8, 59, 107, 127, 128, 135, 148, 158, 173, 263

Rad, Ilie 119, 120, 263
Radu, Mircea 176
Ramírez, Luis Hernán 40, 41, 263
Randall, David 108, 109, 110, 120, 263
Rastier, François 21
Raţă, Georgeta 261
Rădulescu, Bogdan 161
Rădulescu, Ion Heliade 37, 38, 44, 178
Război, Dana 180
Răzvan Vodă 95
Remarque, Erich Maria 219
Remeş, Decebal Traian 217
Renau, Juan Galí 256
Reus, Gunter 132, 149
Reymont, W. 212
Richards, I.A. 18, 261
Ricoeur, Paul 150
Rimbaud A. 136
Rogojinaru, Adela 264
Rogozanu, Costi 69, 119
Rosetti, Al. 74, 75, 93, 265
Rosetti, C.A. 117
Roşca, Luminiţa 31, 32, 33,116, 263
Rousseau, J.J. 85
Rusu, Olga 161
Ruwet, Nicolas 260

Sadoveanu, Mihail 91
Sainte-Beuve, Ch.-A. 86
Salinger, J.D. 219
Sandu, Mircea 216
Saramandu, Nicolae 256
Săftoiu, Răzvan 52, 263
Sălăvăstru, Constantin 50, 263
Săucan, Doina-Ştefana 64
Schaeffer, Jean-Marie 18, 258
Scheele, Jonathan 246
Schröder, Gerhard 144, 185, 186
Schultz, Tanjev 262
Scott, G.P. 116
Searle, John R. 36
Seidel, Eugen 81, 84
Sfîrlea, Lidia 46, 70, 263
Shakespeare, W. 141
Shaw, G. Bernard 86, 212
Siemes, Isabelle 30, 263
Sion, G. 141
Sîrbu, Iosif 226
Slama-Cazacu, Tatiana 132, 142, 260
Solomon, Alexandru 161
Sorescu, Marin 133
Soros, George 153
Spineanu, Dorin 154
Stahl, Henri H. 210
Stancu, P. Valeriu 125, 264
Stanitzek, Georg 263
Starke, Günter 42
Stati, Sorin 261, 263
Stănescu, Speranţa 262
Stoica, Dan 36, 64, 264
Surdu, Alexandru 266

Şerban, Alex. Leo 120
Şerban, V. 66
Şerbănescu, Ilie 176
Şincai, Gheorghe 245
Ştefănescu, Alex. 153, 155
Ştefănescu, Ioana 261

Tabarcea, Cezar 101, 264
Tabără, Cristian 243
Tannat, Myriam 259
Tănase, Iulian 112
Tăriceanu, Călin Popescu 153, 216, 246

Teoctist [Arăpaşu], P.F., patriarhul BOR 145
Teodoreanu, Al.O. 86
Toader, Anca 176
Tocaci, Emil 206
Tolstoi, L.N. 133
Toma, Sfântul 40
Topîrceanu, G. 86, 200, 245
Trinon, H. 260
Tucă, Marius 194
Tudoran, Dorin 56, 218, 219
Turtureanu, N. 162

Ţâra, Vasile D. 42

Ulmanu, Alexandru-Brăduţ 116, 263
Ulmu, Bogdan 216, 218
Undset, Sigrid 212
Ureche, Grigore 92
Urechia, Alceu 161

Vanghelie, Marian 238
Vasas, Ferenc 116
Vasile Lupu 95
Vasile, Radu 136
Vatamaniuc, Dumitru 118, 266
Vendryes, Joseph 41
Verheugen, Günther 185
Véron, Éliséo 35, 68, 69, 107, 131, 264
Vianu, Tudor 72
Vigner, Gérard 261
Vişan, Viorel 258
Vives, Juan Luis 40
Vizantie, D. Scarlat 21
Vladimirescu, Tudor 79, 80
Vlahuţă, Alexandru 142
Vodă, Eugenia 218
Volonte, Gian Maria 145
Vosganian, Varujan 181
Voßkamp, Wilhelm 263
Vulpe, Magdalena 75, 262

Wald, Lucia 261
Wimmel, Andreas 262
Wittstock, Wolfgang 184

Xenopol, A.D. 84

Zafiu, Rodica 52, 66, 71, 110, 119, 121, 123, 161, 264
Zamfir, Mihai 236
Zamfirescu, G.M. 133, 142
Zanc, Grigore 112
Zarifopol, Paul 160

Zăstroiu, Ana 255

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CLUBUL DE CARTE
INSTITUTUL EUROPEAN

Stimate Cititor,

Institutul European Iaşi vine în sprijinul dumneavoastră ajutîndu-vă să economisiţi timp şi bani.

Titlurile dorite – unele căutate îndelung prin librării – pot fi comandate acum direct de la *Editură*!

Consultaţi oferta! Completaţi apoi talonul de comandă (carte poştală) din subsolul paginii. Nu uitaţi să înscrieţi, cu atenţie, titlul şi numărul de exemplare solicitate.

Plata se va face ramburs (la primirea coletului poştal), taxele poştale fiind suportate de editură.

Şi pentru că dumneavoastră apreciaţi cărţile noastre, meritaţi din plin să faceţi parte din **Clubul de carte Institutul European**, beneficiind totodată de reduceri semnificative de preţ.

Astfel:

Suma minimă	Suma maximă	Reducere (%)
–	19,9 RON	5
20 RON	49,9 RON	10
50 RON	99,9 RON	15
100 RON	149,9 RON	20
150 RON	199,9 RON	25
200 RON	–	30

Colecţia **UNIVERSITARIA**

- *Agresivitatea în şcoală*, Laurenţiu Şoitu, Cornel Hăvîrneanu, 240 pag., 125.000 lei
- *Asistenţa socială în tranziţie*, Alain Villbrod, Ion Ionescu (coord.), 380 pag. 290.000 lei
- *Cercetarea calitativă a socialului*, Mircea Agabrian, 232 pag., 220.000 lei
- *Comunicarea*, Denis McQuail, 272 pag., 131.000 lei
- *Despre pedepse şi recompense în educaţie*, Emil Stan, 124 pag., 119.000 lei
- *Discursul puterii*, Constantin Sălăvăstru, 360 pag., 120.000 lei

Numele .....

Cod numeric personal .....

Strada .....

Bl. ..... Sc. ..... Et. ..... Ap. .....

Judeţ (sector) ..... Cod .....

Localitatea ..... Tel .....

CARTE POŞTALĂ

Nu timbraţi

Destinatar

EDITURA

Institutul European

C.P. 161, Cod 700198, IAŞI

Depuneţi cartea poştală, completată, în cea mai apropiată cutie poştală!

- *Curs de logică*, Ion Petrovici, 260 pag., 99.000 lei
- *Construcţia simbolică a cîmpului electoral*, Ioan Drăgan et al., 496 pag., 120.000 lei
- *Consiliere educaţională*, Elena Dimitriu-Tiron, 268 pag., 245.000 lei
- *Creativitatea pentru studenţi şi profesori*, Ana Stoica-Constantin, 252 pag., 250.000 lei
- *Curs de ştiinţă politică*, Gianfranco Pasquino, 368 pag., 164.000 lei
- *Drept civil. Obligaţii*, Maria Gaiţă, 448 pag., 131.000 lei
- *Elemente estetice în senologie*, Mihai Pricop, 266 pag., 1.200.000 lei
- *Estetica pragmatistă. Arta în stare vie*, Richard Shusterman, 304 pag., 245.000 lei
- *Introducere în ştiinţa comunicării şi a relaţiilor publice*, Flaviu Călin Rus, 104 pag., 140.000 lei
- *Memoria autobiografică*, Ticu Constantin, 388 pag., 350.000 lei
- *Pedagogie postmodernă*, Emil Stan, 162 pag., 136.000 lei
- *Pedagogie constructivistă*, Horst Siebert, 228 pag., 109.000 lei
- *Pedagogia comunicării*, Laurenţiu Şoitu, 280 pag., 142.000 lei
- *Politica şi presa*, Gheorghe Schwartz, 304 pag., 120.000 lei
- *Proiectele filosofiei kantiene*, Viorel Cernica, 186 pag., 162.000 lei
- *Relaţii publice şi publicitate*, Flaviu Călin Rus, 236 pag., 163.500 lei
- *Româna de bază*- vol. 1(manual de învăţarea a limbii române pt. studenţii străini), Mircea Fotea şi Ana Dorobăţ, 264 pag., 183.000 lei
- *Româna de bază*- vol. 2 Mircea Fotea şi Ana Dorobăţ, 304 pag., 144.000 lei
- *Să înţelegem jurnalismul*, John Wilson, 330 pag., 228.000 lei
- *Semiotică, societate, cultură*, Daniela Rovenţa-Frumuşani, 312 pag., 131.000 lei
- *Sociologia dezvoltării comunitare*, Ion I. Ionescu, 320 pag., 222.000 lei
- *Sociologie generală*, Mircea Agabrian, 340 pag., 210.000 lei 322.000 lei
- *Sociologia educaţiei*, Dumitru Popovici, 292 pag., 203.000 lei
- *Spaţiul public şi educaţia la vechii greci*, Emil Stan, 152 pag., 112.000 lei
- *Televiziunea pe înţelesul tuturor*, A. Goodwin, G. Whannel (coord.), 264 pag., 260.000 lei
- *Teoria şi practica semnului*, Ioan S. Cârâc, 596 pag., 491.000 lei
- *Tipologia presei româneşti*, Marian Petcu, 300 pag., 98.000 lei

TITLUL	Nr. Ex.
1.	.....
2.	.....
3.	.....
4.	.....
5.	.....
6.	.....
7.	.....

LIBRĂRII în care puteți găsi cărțile colecției *Academica*

ALBA-IULIA
Librăria *Mircea Eliade*, str. Cloșca, bloc CH1

ARAD
Librăria *Corina*, str. Mihai Eminescu nr. 2, tel. 0257/284749

BACĂU
Librăria *Glissando*, Bd. Nicolae Bălcescu nr. 8, tel. 0234/186677

BRAȘOV
Librăria *Șt. O. Iosif*, str. Mureșenilor nr.14, tel. 0268/477799
Librăria *George Coșbuc*, str. Republicii nr. 29, tel. 0268/477309

BUCUREȘTI
Librăria *Noi*, Bd. N. Bălcescu nr. 18, tel. 021/3102528
Librăria *Mihai Eminescu*, Bd. Regina Elisabeta nr. 5, tel. 021/3158761
Librăria *Academiei*, Calea Victoriei nr. 12 A, tel 021/3138588
Librăria *Luceafărul*, Bd. Unirii nr. 10, tel. 021/3130075

CLUJ
Librăria *Orfeu*, Piața Unirii nr. 10, tel. 0264/195339

CONSTANȚA
Librăria *Sophia*, str. Dragoș Vodă nr. 13, tel. 0241/616365

CRAIOVA
Librăria *Școlii*, str. M. Viteazu, bl. 7-14, tel. 0251/412588

DEVA
Librăria *Prescom Divers*, str. Ana Ipătescu nr. 11, tel. 0254/213782

GALAȚI
Librăria *KORES*, str. Nicolae Bălcescu, bl. A3, parter, tel. 0236/463116

IAȘI
Librăria *Casa Cărții*, Bd. Ștefan cel Mare nr.56, tel. 0232/270610
Librăria *Junimea*, Piața Unirii nr. 4, tel. 0232/412712
Librăria *M. Eminescu*, str. 14 Decembrie 1989, nr. 1, tel. 0232/264528
Librăria *Cubul de sticlă*, Bd. Carol I nr. 3-5, tel. 0232/215683

ORADEA
Librăria *Mihai Eminescu*, str. Meșteșugarilor nr. 73, tel. 0253/131924

PITEȘTI
Librăria *Casa Cărții*, Bd. Republicii, bl. G1, parter, tel. 0248/214679

SATU-MARE
Librăria *Mihai Eminescu*, str. Țibleșului nr. 1, tel. 0261/717503

SIBIU
Librăria *Polsib*, Șos. Alba Iulia nr. 40, tel. 0269/210058

SUCEAVA
Librăria *Casa Cărții*, str. N. Bălcescu nr. 8, tel. 0230/530337

TG. JIU
Librăria *Mihai Eminescu*, str. Tudor Vladimirescu nr. 40, tel. 0253/214910

TG. MUREȘ
Librăria *Luceafărul*, str. Trandafirilor nr. 43, tel 0265/250581
Librăria *Romulus Guga*, str. Trandafirilor nr. 23, tel. 0265/161739

TIMIȘOARA
Librăria *Mihai Eminescu*, str. Măceșilor nr. 1, tel. 0256/194123
Librăria *Esotera*, str. Lucian Blaga nr. 10, tel. 0256/431340
Librăria *Noi*, str. Hector, nr. 2-4 tel. 0256/220949

31-60

Redactor: Luminița Botoșineanu
Tehnoredactor: Cristina Aiftimie

Bun de tipar: 2006 • Apărut: 2006 • Format 1/16 (61 × 86)

INSTITUTUL EUROPEAN • Iași, str. Cronicar Mustea nr. 17
C.P. 161 • cod 700198 • Tel. Difuzare: 0788.319462
Fax: 0232/230197 • euroedit@hotmail.com
http: //www.euroinst.ro

Tiparul executat la SC *Euronovis* SRL

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Controversat, chiar ca statut, din perspectiva stilisticii „literare" şi abordat într-o viziune preponderent tehnică în exegeza de jurnalistică, limbajul publicistic îşi dezvăluie trăsăturile definitorii printr-o investigare ce revine la fondatori pe terenul analizei interacţiunii comunicative: de la invocarea „uzului practic" aristotelic, la modalităţile în care se manifestă funcţia „apelativă" delimitată de Karl Bühler, cu raportare la conceptul „Phatic Communion" lansat de Bronislaw Malinowski, pe fondul teoriei coşeriene a considerării limbajului ca principal domeniu de cercetare al lingvistului. Există însă şi o altă optică de analiză a discursului publicistic: faţă de blamul adesea rigid al unor excentricităţi ludice din exprimarea jurnaliştilor ne apără o judecată a Magistrului de la Tübingen: înfăţişând limbajul ca activitate liberă şi intenţională ale cărui norme le putem suspenda, dacă avem motive de suspendare, ca atunci când „ne jucăm cu vorbele", Eugeniu Coşeriu a scris: „Dacă absurditatea se poate gândi, se poate şi exprima".

Din cuprins:

Determinarea funcţiei relevante a limbajului publicistic, un segment al stilului comunicării publice şi private • „Faticul" şi „faticitatea" din perspectiva «contractului de comunicare» • Funcţionalitatea titlului cu referire la conceptul de «discurs repetat» • Performanţă tehnică şi discursivă prin restructurarea enunţului canonic • Radiografii ale textului jurnalistic şi ale discursului public: erori de care se fac răspunzătoare absenţa simţului limbii sau/şi precaritatea formaţiei profesionale • „Modele" şi clişee

ISBN: 973-611-440-6

www.euroinst.ro

INSTITUTUL EUROPEAN